This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

913
KF
16605
NEDL TRANSFER
HN 5K5P 9

KF16605

LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA.
THE POTT LIBRARY.
CLASS 713.35 NO. 3

Prompt delivery. Moderate Prices.
Catalogues free.
Lippertsche Buchhandlung in **Halle a. S.**
(Germany.)
German and other Foreign Periodicals, Books
(News and Second-Hand) etc. etc.
supplied on the most Liberal Terms.
Specialty: Philology (Class. Orient. Modern.)
All orders carefully attended to.

VETERIS MEDIAE ET PERSIAE

MONUMENTA

2-2-71

DESCRIPSIT ET EXPLICUIT

CAROLUS FRIDERICUS CHRISTIANUS HOECK

BRUNOVICENSIS,

BIBLIOTHECAE REGIAE ACADEMICAE A SECRETIS.

COMMENTATIO HISTORICO-PHILOLOGICA

AB AMPLISSIMO GOTTINGENSI PHILOSOPHORUM ORDINE PRAEMIO ORNATA.

Πάντ' ἐστὶν ἐξευρεῖν, ἂν μὴ τὸν πόνον
Φεύγῃ τις, ὃς πρόσεστι τοῖς ζητουμένοις.

PHILEM.

CUM TABULIS AENEIS OCTO.

GOTTINGAE,

E LIBRARIA RUPRECHTIO-VANDENHOECKIANA.

MDCCCXVIII.

KF16605

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY DEC 10 1936

F145S

VIRIS

GENEROSISSIMIS ET EXCELLENTISSIMIS

NICOLAO L. B. DE DECKEN

ET

CAROLO FRIDERICO ALEXANDRO
L. B. DE ARNSWALDT

AUGUSTISSIMO AC POTENTISSIMO BRITANNIARUM
HANNOVERAEQUE REGI

A CONSILIIS INTIMIS

ET

STATUS ADMINISTRIS

MAIORIBUS ORDINIS GUELFICI INSIGNIBUS ORNATIS

ACADEMIAE GEORGIAE AUGUSTAE CURATORIBUS MUNIFICENTISSIMIS
ET SAPIENTISSIMIS

FELICITATIS PUBLICAE CUSTODIBUS VIGILANTISSIMIS

BONARUM LITERARUM STATORIBUS

EMINENTISSIMIS

PATRONIS ET FAUTORIBUS SUIS INDULGENTISSIMIS

HANC SUAM QUALEMCUNQUE OPELLAM

SUMMAE VENERATIONIS MONUMENTUM

DICAT ATQUE CONSECRAT

AUCTOR OBSERVANTISSIMUS

CAROLUS HOECK.

numenti ſitum et naturam poſtquam effeceram, ad peregrinatores converſus quaeſivi, an, quae apud illos exſtent, ab his reperta fuerint.

Praemonenda de veteri Perſarum hiſtoria commentationi addere, e conſilio non duxi, ſingula enim ſi afferre velim, longius me a ſcopo deductum iri ſcio, generalia vero ita percognita ſunt, ut iis immorari nolim. Perſarum artis opera in tot iure diſtinguuntur tempora, quot hiſtoriae Perſicae vulgo habentur periodi: Achaemenidarum, Arſacidarum et Saſſanidarum. Quum vero Arſacidarum aevo nonniſi unum monumentum, ex iis quae inventa ſunt, tribuendum videatur, ſemper fere, ſi exceperis quae hiſtoricum noſtrum aevum excedunt, vel de Achaemenidarum vel de Saſſanidarum operibus nobis agendum eſt. — Singulae, de qua agi, terrae pauca praemiſi, in quibus, praeter finium conſtitutionem et ſoli aërisque conditionis deſcriptionem, oſtendere ſtudui, quae terrae quo tempore inprimis cultura eminuerint; porro quae inventa ſint monumenta, quae adhuc latere credibile ſit; quae denique noſtra, tum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cuiuscunque terrae ſit cognitio, quibusque ea debeatur.

Initium totius diſquiſitionis feci a Perſide, licet veteri Mediae, vel ſi ſitum eius ſpectes geographicum, vel eiusdem antiquitatem, primus locus deberi videatur. Neglexi leviores iſtas rationes hac de cauſa: monumenta veteribus Medorum temporibus tribuenda, exceptis paucis iisque perquam dubiis, quod ſcimus, ſuperſunt nulla. Clarum igitur eſt,

prodiret commentatio mea, ita novam temporis moram effecit aliud, quo nihil optabilius mihi contingere potuit et iucundius. Ab Academiae enim huius Curatoribus ſummis, Ordinis A. interventu, quod vix ſperaveram, impetravi, ut commentationi meae, haud iſto honore dignae, ex largitione publica octo adderentur tabulae aeneae. Quamquam igitur paulo ſerior, ornatior tamen prodiit; tabulae enim ex optimis monumentorum effigiebus, quas exhibent itinerariorum ſcriptores optimi et recentiſſimi, deſumtae, a Riepenhuſii artificis clariſſimi diligenti et perita manu aeri inciſae ſunt.

Scribebam ultimo Decembris MDCCCXVII.

PRAE-

PRAEFATIO.

Quaeſtio ab Ampliſſimo Gottingenſi Philoſophorum Ordine in annum MDCCCXVI. propoſita:

"*Deſcribantur veteris Mediae et Perſiae monumenta, quorum aut apud veteres ſcriptores mentio occurrit, aut adhuc reliquiae ſuperſunt, et ad quam aetatem quos auctores illa referenda ſint, diſquiratur. Perſepolitana tamen, de quibus ſatis multa diſputata ſunt noſtra aetate, breviter tantum recenſeantur, numi plane excludantur.*"

Monumentum auctore Feſto ſ. h. v. dicitur, a monendo, quidquid nos monet, ſive monere poteſt rei alicuius praeteritae, ut libri, hiſtoriae, ſtatuae, ſepulcra, tituli, fana, porticus, ceteraque eiusmodi. Quo quidem ſenſu latiori quam plurima vocabulo iſto comprehenduntur: quivis enim lapis vel lapicidae manum expertus, vel rudis adeo induſtriâ aliquo loco poſitus, aggeris tumuli, colles et convalles arte effectae, innumeraque alia monent te, vel monere poſſunt alicuius rei. Attentione digna ea omnia ſunt, nec tamen pari ratione, nec uni eidemque conſilio. Hiſtoricus et Geographus, qui terrae priſcam conditionem velit cognoscere, nulla, quae ipſa regio, de qua quaerit, prae ſe fert antiquitatis indicia, vilis habebit et contemti. Aliter iudicabit artis peritus

prodiret commentatio mea, ita novam temporis moram effecit aliud, quo nihil optabilius mihi contingere potuit et iucundius. Ab Academiae enim huius Curatoribus ſummis, Ordinis A. interventu, quod vix ſperaveram, impetravi, ut commentationi meae, haud iſto honore dignae, ex largitione publica octo adderentur tabulae aeneae. Quamquam igitur paulo ſerior, ornatior tamen prodiit; tabulae enim ex optimis monumentorum effigiebus, quas exhibent itinerariorum ſcriptores optimi et recentiſſimi, deſumtae, a Riepenhuſii artificis clariſſimi diligenti et perita manu aeri inciſae ſunt.

Scribebam ultimo Decembris MDCCCXVII.

PRAE-

Scherif Eddin (1446.).

Hiſtoire de Timur Bec ecrite en Perſan par Chereffeddin Ali natif d' Yezd, traduite par Petis de la Croix 1723.

Abulgaſi (1605.).

Hiſtoire genealogique des Tatars traduite du Manuſcr. d' Abulgaſi-Bayadur-Chan par D. 1726.

Khojeh Abdulkerrim (1739.).

The memoirs of Khojeh Abdulkurreem a Cathmerian of diſtinction translated from the original Perſian by Francis Gladwin. Calcutta 1788.

Hi tres ultimo loco nominati multum verſabantur in Perſiae terris orientalibus, quarum perquam manca eſt noſtra cognitio. Multum vero abeſt ut nobis ſatisfaciant.

C. Peregrinatores.

Series peregrinatorum, qui ad noſtram rem faciunt, iure incipit demum cum Figueroa. Quamquam enim itineraria, quae hoc tempus excedunt, quaeque exhibita habes in notiſſimis illis collectionibus *e*), geographiae in univerſum uſui ſunt, monumentis tamen Perſiae cognoscendis parum tantum conferunt.

Garcias de Silva et Figueroa, (1617.) *f*).

Ambaſſade en Perſe depuis 1617 *iusqu'en* 1624, *traduite de l'Eſpagnol par de Wicquefort. A Paris* 1667.

Editio Hispana princeps tam rara eſt, ut ne titulus quidem innotuerit.

Pietro della Valle, *viaggi in Turchia Perſia ed India dall anno* 1614 *al* 1626. (1617.) Verſio Franco Gallica: *Voyage de Pietro della Valle, à Paris* 1745.

Tho-

e) RAMUSIO, *viaggi*. In Venetia 1583. HAKLUYT, *principal navigations*. London 1600. PURCHAS, *pilgrimes*. London 1625. HARRIS, *collection of voyages and travels*. London 1705.

f) Numerus, quem uncis incluſi, annum indicat, quo iter fecit in Perſia peregrinator. Editiones, quas appoſui, non principes ſemper ſunt, ſed maxime uſitatae, quarum titulos hoc loco paulo accuratius prodidi, quod in commentatione ipſa, praeter paginam raro quid addidi.

tus et architectus, non omnia enim, quae curat ille, penſi habebit hic. Alia etiam ſunt monumenta, quae acumen exercebunt eius, qui populorum antiquorum linguam inveſtigandam ſibi ſumſerit. Quo igitur ſenſu, quove ambitu, a nobis accipiendum eſt vocabulum "*monumenta*"? Ex parte docet ipſa quaeſtio, ex parte divinabis. Verba enim quae ſubiecta ſunt: "*quorum aut apud veteres ſcriptores mentio occurrit aut adhuc reliquiae ſuperſunt*", indicare videntur monumenta architectonica: aedificiorum rudera, urbium ruinas. Quibus tamen haud dubie adiungenda ſunt ſculpturae opera, ſive ipſa illa architectonica iis inſignita ſint, ſive disiuncta ea, e rupis ſuperficie exciſa, inveniantur: attentione enim ſunt digniſſima, et per ea luce ſaepe colluſtrantur, quae, vel coniuncta cum iis, vel in eorum vicinia, inveniuntur opera architectonica. — Sed alia quoque ſuperſunt Perſarum monumenta. Non numos intelligo, excludit enim eos A. Ordo. Inveniuntur paſſim in Perſia artis opera forma minima, lapidea alia, alia ex aere fabrefacta, figuris et inſcriptionibus inſignita *), quae utrum disquiſitione comprehendamus, nec ne, arbitrio noſtro relictum video. Omitto et haec: ut enim ea diverſa prorſus ſunt ab operibus architectonicis, ita maiori iure de iis aget, qui de numis lapidibusque ſcalptis disquiſitionem ſibi propoſuerit.

Gra-

*) Nonnulla horum monumentorum deſcripſerunt WINCKELMANNUS (*Deſcription des pierres gravées du feu Baron de Stoſch. p. 28.*, Winckelmann's *Geſchichte der Kunſt*, ed. 1809. I. p. 151.), CAYLUS, (*Recueil d'antiquités.* III. p. 69. Pl. XII.) et MILLIN (*Monumens antiques inédits.* T. I. p. 58. Pl. VIII.)

Graviſſima adhuc ſupereſt componenda res: quo ſcilicet fine tota noſtra inſtituenda ſit disquiſitio? Duplex, ni fallimur, in univerſum eſt de veteribus monumentis disquiſitionis genus, hiſtoricum alterum, alterum quod artes ſectatur. Potes de monumentorum auctore et aetate disquiſitionem mere hiſtoricam inſtituere; ſunt quoque, qui, in artis monumentorum indolem et naturam inquirere, ſolum ſibi finem proponant. Licet coniungi poterit utrumque conſilium, et neceſſario adeo in hac illave re coniungi debeat, alterum utique primarium habebis finem. Artis opera, niſi ita comparata ſunt, ut eorum aetas et auctor vel omnibus conſtet, vel ex ipſorum monumentorum artis indole colligi oporteat, neceſſario hiſtoricam iſtam disquiſitionem requirunt, ne, qui de artis indole quaerat, fundamentis egeat firmis ſolidisque. Cum aliarum terrarum, tum Perſiae inprimis monumenta, per Britannorum operam, noſtris temporibus magis explorata habemus. Quamquam haud contenderim, perfectam artis hiſtoriam ex iis, quae iam nobis innotuere, conſcribi poſſe, in univerſum tamen de artis veterum Perſarum indole et natura iam disquiri poterit, modo id praeſtetur, quod fiat antea neceſſe eſt. Nimirum de plurimorum Perſiae monumentorum auctore et aetate vel fabuloſa prorſus et rejectanea referunt peregrinatores, vel ſaltem in diverſiſſimas abeunt ſententias. Priusquam igitur illa de artis indole locum habere poteſt disquiſitio, neceſſario requiritur de monumentorum auctore et aetate examen. Quae quum ita ſint, eo conſilio quaeſtionem noſtram propoſitam puto, "ut colligerentur ea, quae de veteris Mediae et Perſiae monumentis nobis innotuere, collectis vero iis

G. A. Olivier, (1796-97.)

voyage dans l'empire Othomane, l'Egypte et la Perſe. Avec Atlas A Paris, an. 9.

Edward Scott Waring, (1802.)

a tour to Scheeraz by the route of Kazroon and Feerozabad. London 1807.

Ange de Gardane (1807-8.)

journal d'un voyage dans la Turquie d'Aſie et la Perſe. A Paris 1809.

James Morier, (1808-9.)

a journey through Perſia, Armenia, and Aſia Minor, to Conſtantinople. With twenty five engravings from the deſigns of the author; a plate of inſcriptions; and three maps. London 1812. ¶

John Macdonald Kinneir, (1808-10.)

a geographical memoir of the Perſian Empire, accompanied by a map. London 1813.

John Malcolm, (1808-10.)

the hiſtory of Perſia, from the moſt early period to the preſent time. London 1815.

Mountſtuart Elphinſtone, (1808.)

an account of Caubul. London 1815.

Henry Pottinger, (1810.)

travels in Beloochiſtan and Sinde. London 1816.

cui libro annexum eſt:

Abſtract of Captain Chrieſtie's journal.

PARS

numenti ſitum et naturam poſtquam effeceram, ad peregrinatores converſus quaeſivi, an, quae apud illos exſtent, ab his reperta fuerint.

Praemonenda de veteri Perſarum hiſtoria commentationi addere, e conſilio non duxi, ſingula enim ſi afferre velim, longius me a ſcopo deductum iri ſcio, generalia vero ita percognita ſunt, ut iis immorari nolim. Perſarum artis opera in tot iure diſtinguuntur tempora, quot hiſtoriae Perſicae vulgo habentur periodi: Achaemenidarum, Arſacidarum et Saſſanidarum. Quum vero Arſacidarum aevo nonniſi unum monumentum, ex iis quae inventa ſunt, tribuendum videatur, ſemper fere, ſi exceperis quae hiſtoricum noſtrum aevum excedunt, vel de Achaemenidarum vel de Saſſanidarum operibus nobis agendum eſt. — Singulae, de qua egi, terrae pauca praemiſi, in quibus, praeter finium conſtitutionem et ſoli aërisque conditionis deſcriptionem, oſtendere ſtudui, quae terrae quo tempore inprimis cultura eminuerint; porro quae inventa ſint monumenta, quae adhuc latere credibile ſit; quae denique noſtra, tum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cuiuscunque terrae ſit cognitio, quibusque ea debeatur.

Initium totius diſquiſitionis feci a Perſide, licet veteri Mediae, vel ſi ſitum eius ſpectes geographicum, vel eiusdem antiquitatem, primus locus deberi videatur. Neglexi leviores iſtas rationes hac de cauſa: monumenta veteribus Medorum temporibus tribuenda, exceptis paucis iisque perquam dubiis, quod ſcimus, ſuperſunt nulla. Clarum igitur eſt,

aquilonem versus; ab extremis eius partibus sunt camelorum pastores *d*). Quae quidem montana septentrionem versus, Mediae finitima, prima Persarum sedes fuisse videntur. Persae, antiquissimo tempore ipsorum lingua Artaei (Ἀρταῖοι) appellati *e*), priusquam Asiae victores exorti sunt, teste Platone *f*), pastores erant et rei pecuariae dediti. Asperam regionem incolebant, quae pastores poterat efficere robustos et qui sub diu iacere et totam noctem vigilare, et si castra metandum esset, castra metari possent. Consentanea refert Herodotus *g*). Fuerunt igitur *Nomades* quos *Cyrus*, proprio nomine *Agradatus* dictus *h*), ad fixas sedes redegit. Persas ante Cyrum infimo culturae loco fuisse, cum illa ipsa vivendi ratio docet, tum ex aliis veterum testimoniis colligitur *i*), inprimis vero illud consilium probat, quo callidissime usus est Cyrus, ut dux eorum crearetur, eosque ad bellum contra Medos instigaret *k*), cui consilio locus tantum esse potuit in homines parum cultos. Falsa igitur est opinio eorum, qui Persas ante Cyrum tam cultissimos quam potentissimos habent, eosque tales illo tempore fuisse opinantur, qui monumenta condere potuerint, quae etiamnunc unicuique peregrinatori summam admirationem excitent.

A Cyro igitur primum melioris culturae semina sparsa sunt, et Persis, ut Persiae terrarum *prima* eminuit, ita et *primaria* semper habita est. Clarissima haud dubie fuit Achaemenidarum temporibus. Sub Cyro in ea primum victores exstiterunt Persae; pugna enim hic illa cum Astyage commissa est, qua Asiae imperium ad Persas pervenit. Primae hic erant Persarum urbes *l*), prima palatia et sacra. Inprimis vero contulerunt ad claram efficiendam hanc terram sepulcra regum, splendidissima ea et multis divitiis referta, prae ceteris monumentum Cyri summa pietate cultum. Huc venerunt reges ini-

d) STRABO p. 1057. Cf. et DIONYSIUS PERIEGETA v. 1066.

e) HERODOT VII. c. 61.

f) PLATO *de legg.* III. c. 12. Opp. II. p. 695.

g) I. 71. IX. 122. Cf. quoque XENOPH. *Cyrop.* I. 33. ARRHIAN. V. 4. PLUTARCH. *Apophthegm.* p. 172.

h) STRABO p. 1060. *i*) HERODOT. I. c. 71.

k) HEROD. I. 126.

l) Ecbatana, Susa, aliaeque urbes antiquiores quidem sunt Persepoli, nec tamen eae a prima origine Persicae.

initio ſui imperii, ut induerentur veſte Cyri, ut immolarent diis, utque initiarentur a Magis ſacris regiis *m*). Haec aliaque effecerunt, ut, licet non regias ſedes in Perſide habuerint Achaemenidae, licet mercaturae faciendae ſecundiores fuerint aliae terrae, Perſis tamen Perſarum caput regni et patria haberetur. — Nec, Achaemenidarum imperio everſo, ceſſit eius celebritas; nam Parthorum tempore, quamquam aliquatenus fracta, ſub propriis tamen erat regibus *n*). — Praecipue vero Saſſanidae, qui a Cyri ſtirpe ſe oriundos gloriabantur, ſemperque operam dabant, ut imperii Perſici vetus gloria revocaretur *o*), in hac provincia regias ſedes habebant, ad eamque exornandam quam maxime conferebant. In quinque partes vel agros eam diviſerunt et unamquamque partem ipſorum nominibus appellaverunt *p*). Quae quidem diviſio ſeriori adhuc tempore obtinuit *q*). Ignis cultus a Saſſanidis in hac terra reſtitutus eſt, ibique maxime viguit. Decimo adhuc poſt Chr. n. ſeculo nullus fuit ager qui pyreo egeret *r*).

Perſis igitur ad monumenta noſtra Perſiae terrarum graviſſima eſt; in ea omnis aevi artis opera reſtare iure opineris. Multa eorum iam temporis inventa ſunt, multa alia adhuc latent. Manca eſt noſtra huius terrae, cum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cognitio. Alexander in ea non diu moratus est; bella Eumenem inter et Antigonum in regionibus verſus ſeptentrionem et occaſum geſta, huius tantum partis cognitionem praebent exiguam. Romani nunquam hucusque progreſſi ſunt. Non igitur dubitandum eſt, fuiſſe in Perſide urbes, palatia, multaque alia monumenta, de quibus ne tantillum quidem nobis innotuerit per veteres. Eorum adeo

m) XENOPH. *Cyrop.* VIII. c. 7. PLUT. *Artaxerx.* c. 3.

n) STRABO p. 1059.

o) Scripſit quondam Romanis *Artaxerxis I.* (Ardeſchir Babegan): ſui iam eſſe muneris curare, ut vetus atque integrum Cyri imperium Perſis reſtitueretur, HERODIAN. VI. 6. — Maiora adhuc ſibi ſumſit *Saporis I*, dum omnes illas terras, quae ad Strymonem usque fluvium et Macedonicos fines porrigerent, Perſicae ditionis fuiſſe contendebat ſibique vindicabat, AMMIAN. MARCELL. XVII. 5. *Allgem. Welsgeſch.* IX. p. 578.

p) EBN HAUCAL. p. 82.

q) VINCENT's *ancient commerce* I. p. 389. 485.

r) EBN-HAUCAL. p. 85. 95.

Thomas Herbert (1626.).

Relation du voyage de Perſe et des Indes Orientales traduite de l' Anglois (par Wicquefort). A Paris 1663.

Editiones Anglicae, perquam rarae, ornatae ſunt tabulis aeneis, quarum nonnullas minori forma depictas habes in: Harris's collection I. p. 404., quî liber epitomen Herberti itinerarii continet. Verſio Franco Gallica tabulis caret.

Iohan Albrecht von Mandelsloh (1633.)

morgenländiſche Reyſebeſchreibung, herausgegeben durch Adam Olearium, mit deſſen Notis, wie auch mit vielen Kupffer Platen gezieret. Schleswig 1658.

Adam Olearius (1636.)

ausführliche Beſchreibung der kundbaren Reyſe nach Muscow und Perſien, mit vielen meiſt nach dem Leben geſtellten Figuren gezieret. Schleswig 1663.

De Thevenot, (1663.).

Suite du voyage de Levant par Mr. de Th. Partie II. A Paris 1674.

Iean Baptiſte Tavernier, (per quadraginta annos peregrinatus eſt, pluries Perſiam adiit, ultimo 1665.)

les ſix voyages en Turquie en Perſe et aux Indes. A Paris 1682.

André Daulier des Landes (1665.)

les beautez de la Perſe, à Paris 1673.

Jan Ianſſon Struys, (1670.)

Strauſsens Reiſen durch Italien, Griechenland, Liſland, Moscow, Tartarey, Meden, Perſien etc., angefangen 1647 und vollbracht 1673, aus dem Holländiſchen übergeſetzet von A. Müller. Amſterdam 1678.

Iean Chardin, (1664-1677.)

voyages du Chevalier Ch. en Perſe et autres lieux de l' Orient, par Langlès. Paris 1811.

Pie-

Pietro Bembo (1674.)

Dissertazione intorno ad alcuni viaggiatori eruditi Veneziani poco noti, publicata da Don Iacopo Morelli, in Venezia. 1803.

Engelbert Kaempfer, (1682.)

amoenitatum exoticarum fasciculi V. auctore Engelberto Kaempfero D. Lemgoviae 1712.

Gio. Franc. Gemelli Careri, (1694.)

giro del mondo. Venezia. 1719.

Cornelis de Bruyn, (1704.)

voyage au Levant par Corneille le Bruyn. A. Rouen 1725.

In tabulis aeneis laudandis semper fere secutus sum editionem Amstelodamensem, quod icones exhibet multo meliores.

Iohn Bell, (1715-1718.)

travels from St. Petersburg in Russia to diverse parts of Asia. Glasgow 1763.

Iean Otter (1734.)

voyage en Turquie et en Perse. A Paris 1748.

Edward Ives, (1754.)

voyage from England to India. Also a journey from Persia to England by an unusual route. London 1773.

Carsten Niebuhr, (1765.)

Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern. Kopenhagen 1778.

Ferrieres Sauveboeuf, (1782-89.)

memoires historiques politiques et geographiques des voyages du Comte de F. S. faits en Turquie, en Perse et en Arabie. A Paris 1790.

William Francklin, (1786-87.)

observations made on a tour from Bengal to Persia. London 1790.

***

G.

aquilonem versus; ab extremis eius partibus sunt camelorum pastores *d*). Quae quidem montana septentrionem versus, Mediae finitima, prima Persarum sedes fuisse videntur. Persae, antiquissimo tempore ipsorum lingua Artaei (Ἀρταῖοι) appellati *e*), priusquam Asiae victores exorti sunt, teste Platone *f*), pastores erant et rei pecuariae dediti. Asperam regionem incolebant, quae pastores poterat efficere robustos et qui sub diu iacere et totam noctem vigilare, et si castra metandum esset, castra metari possent. Consentanea refert Herodotus *g*). Fuerunt igitur *Nomades* quos *Cyrus*, proprio nomine *Agradatus* dictus *h*), ad fixas sedes redegit. Persas ante Cyrum infimo culturae loco fuisse, cum illa ipsa vivendi ratio docet, tum ex aliis veterum testimoniis colligitur *i*), inprimis vero illud consilium probat, quo callidissime usus est Cyrus, ut dux eorum crearetur, eosque ad bellum contra Medos instigaret *k*), cui consilio locus tantum esse potuit in homines parum cultos. Falsa igitur est opinio eorum, qui Persas ante Cyrum tam cultissimos quam potentissimos habent, eosque tales illo tempore fuisse opinantur, qui monumenta condere potuerint, quae etiamnunc unicuique peregrinatori summam admirationem excitent.

A Cyro igitur primum melioris culturae semina sparsa sunt, et Persis, ut Persiae terrarum *prima* eminuit, ita et *primaria* semper habita est. Clarissima haud dubie fuit Achaemenidarum temporibus. Sub Cyro in ea primum victores exstiterunt Persae; pugna enim hic illa cum Astyage commissa est, qua Asiae imperium ad Persas pervenit. Primae hic erant Persarum urbes *l*), prima palatia et sacra. Inprimis vero contulerunt ad claram efficiendam hanc terram sepulcra regum, splendidissima ea et multis divitiis referta, prae ceteris monumentum Cyri summa pietate cultum. Huc venerunt reges ini-

d) STRABO p. 1057. Cf. et DIONYSIUS PERIEGETA v. 1066.

e) HERODOT VII. c. 61.

f) PLATO *de legg.* III. c. 12. Opp. II. p. 695.

g) I. 71. IX. 122. Cf. quoque XENOPH. *Cyrop.* I. 33. ARRHIAN. V. 4. PLUTARCH. *Apophthegm.* p. 172.

h) STRABO p. 1060. *i*) HERODOT. I. c. 71.

k) HEROD. I. 126.

l) Ecbatana, Susa, aliaeque urbes antiquiores quidem sunt Persepoli, nec tamen eae a prima origine Persicae.

initio ſui imperii, ut induerentur veſte Cyri, ut immolarent diis, utque initiarentur a Magis ſacris regiis *m*). Haec aliaque effecerunt, ut, licet non regias ſedes in Perſide habuerint Achaemenidae, licet mercaturae faciendae ſecundiores fuerint aliae terrae, Perſis tamen Perſarum caput regni et patria haberetur. — Nec, Achaemenidarum imperio everſo, ceſſit eius celebritas; nam Parthorum tempore, quamquam aliquatenus fracta, ſub propriis tamen erat regibus *n*). — Praecipue vero Saſſanidae, qui a Cyri ſtirpe ſe oriundos gloriabantur, ſemperque operam dabant, ut imperii Perſici vetus gloria revocaretur *o*), in hac provincia regias ſedes habebant, ad eamque exornandam quam maxime conferebant. In quinque partes vel agros eam diviſerunt et unamquamque partem ipſorum nominibus appellaverunt *p*). Quae quidem diviſio ſeriori adhuc tempore obtinuit *q*). Ignis cultus a Saſſanidis in hac terra reſtitutus eſt, ibique maxime viguit. Decimo adhuc poſt Chr. n. ſeculo nullus fuit ager qui pyreo egeret *r*).

Perſis igitur ad monumenta noſtra Perſiae terrarum graviſſima eſt; in ea omnis aevi artis opera reſtare iure opineris. Multa eorum iam temporis inventa ſunt, multa alia adhuc latent. Manca eſt noſtra huius terrae, cum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cognitio. Alexander in ea non diu moratus est; bella Eumenem inter et Antigonum in regionibus verſus ſeptentrionem et occaſum geſta, huius tantum partis cognitionem praebent exiguam. Romani nunquam hucusque progreſſi ſunt. Non igitur dubitandum eſt, fuiſſe in Perſide urbes, palatia, multaque alia monumenta, de quibus ne tantillum quidem nobis innotuerit per veteres. Eorum adeo

m) XENOPH. *Cyrop.* VIII. c. 7. PLUT. *Artaxerx.* c. 3.

n) STRABO p. 1059.

o) Scripſit quondam Romanis *Artaxerxes I.* (Ardeſchir Babegan): ſui iam eſſe muneris curare, ut vetus atque integrum Cyri imperium Perſis reſtitueretur, HERODIAN. VI. 6. — Maiora adhuc ſibi ſumſit *Sapores I*, dum omnes illas terras, quae ad Strymonem usque fluvium et Macedonicos fines porrigerent, Perſicae ditionis fuiſſe contendebat ſibique vindicabat, AMMIAN. MARCELL. XVII. 5. *Allgem. Weltgeſch.* IX. p. 578.

p) EBN HAUCAL. p. 82.

q) VINCENT'S *ancient commerce* I. p. 329. 485.

r) EBN HAUCAL. p. 85. 95.

adeo, quorum mentio fit apud veteres occidentis et orientis *s*) ſcriptores, minima tantum pars inventa iam eſt; caveas vero, ne, quae latent, interiiſſe putes omnia. Perſis ut veteribus parum nota erat, ita nobis quoque ex parte tantum percognita eſt. Quum nemo fere peregrinatorum a via communi deflecteret, pauca tantum praeter ea ex tenebris prodierunt, quae obviam habebant ab Isfahano Schiraſum proficiscentes, indeque portum petentes ſinus Perſici. Perſis igitur prae ceteris digna eſt quae accuratius adhuc perſcrutetur, primum quod primaria erat terra, ideoque plurima eaque praeſtantiſſima monumenta ibi latere credibile eſt; deinde quod ex eius monumentis Perſarum artis indoles optime perſpicitur, quum haec terra fere libera fuerit ab externa vi, quam reliquae terrae omnes expertae ſunt; accedit quod in iis ipſis monumentis quae iam inventa et deſcripta ſunt, multa praeſtanda reſtant peregrinatoribus futuris, nonniſi obiter enim eorum plurima cognovimus.

CAPUT I.

Perſepolis vulgo Tſchil-Minar.

Monumenta Perſepolitana, tota Perſia facile praeſtantiſſima, quum tot eruditorum clariſſimorum ingenia exercuerint, et omnino disquiſitio de iis ita comparata ſit, ut tempus toti huic commentationi addictum vix ſufficeret ad ſolam Perſepolin illuſtrandam: Ampliſſimus Philoſophorum Ordo non plane quidem excluſit hanc graviſſimam monumentorum Perſicorum partem, iure vero ipſa quaeſtione propoſita coarctavit eam hiſce verbis: *Perſepolitana breviter tantum recenſeantur.* Quae quidem lex, ſi quid video, non hoc ſibi vult, ut mera deſcriptio ruderum afferatur, quippe quae nullius uſus foret rei literariae; ſed ita ampliſſimi ordinis voluntati me ſatisfacturum ſperavi, ſi praecipue demonſtrarem, quae praeſtiterint in Perſepolitanis deſcribendis et explicandis viri eruditi *a*).

1.

s) Inprimis apud *filium Haucali.*

a) Scriptorum, qui de Perſepoli egerunt, enumerationem, quam ſine adiecta cenſura dederunt MEUSEL (*biblioth. hiſt.* I. 2. p. 41.) et LANGLES (*voyages de Chardin* T. VIII. p. 245.), quam maxime mancam eſſe, facile apparebit.

I. Situs et nomen.

Spatiosa planities, a vico hodierno Merdast, Merdestana dicta, cui ab occidente fluvius Bendemir, veterum Araxes, ab oriente mons Rachmed fines constituit *b*), tota fere ruderibus conspersa est. Inter ea vero longe ceteris omnibus eminent, quae sita (sub 39° latitud. secundum Niebuhri observationem) *c*) ad radices montis Rachmed, ab oriente ipso monte instar lunae falcis circumdantur, ad occidentem vero frontem praebent planitiei, vastissima scilicet rudera Persepolitana proprie sic dicta. Vulgo dicuntur Tschil-Minâr (چهل منار) h. e. quadraginta columnae, non idcirco, ut Niebuhro videtur *d*), quod Muhamedani, quum hoc loco potirentur, quadraginta hic inveniebant columnas; sed numero rotundo, quem vocant, dicuntur *Tschil-Minar*, quae et alias vocantur *Hezar-Sutun* (هزار ستون) *h. e. mille columnae e*). Aliis quoque nominibus appellantur a Persis: *Tacht-Schemschid* (تخت جمشید) *palatium Schemschidis*, et *Chauneh-Dara* (خانه دارا), *domus Darae h. e. Darii f*).

II. Descriptorum recensio.

Primus peregrinatorum Europaeorum, cui ruderum Persepoleos notitiam debemus *g*), est IOSAPHAT BARBARO *h*) (a. 1471.), qui monumenti anaglypha de Deo patre, Salomone et Simsone accipit. Concisius de ruderibus egerunt GEOFREY DUCKET *i*) (1568.) et ANTONY SHERLEY *k*) (1598). Refert *Figueroa l*), clarissimum illum Italum SEBASTIAN SERLIO, in libro suo, quem de architectura composuit, circa

b) CHARDIN. VIII. p. 243. KAEMPFER p. 298.

c) II. p. 122. *d*) l. c.

e) HYDE, *religio veterum Persarum* p. 304.

f) LANGLES, *memoire historique sur Persepolis*, in libro: *Collection portative de voyages* T. III. p. 207.

g) Errat LANGLES (*voyages de Chardin.* VIII. p. 245.), qui hunc honorem *Antonio de Govea* ad Persiae regem, anno 1602, legato, convenire putat.

h) RAMUSIO *viaggi* II. p. 107. Versio latina exstat: BIZARI *rerum Persicarum* hist. p. 474.

i) HARRIS, *collection* I. p. 526.

k) PURCHAS, *pilgrimes* II. p. 1435. *l*) p. 163.

Moſes Chorenenſis, (floruit ſaeculo V. p. Chr.)

hiſtoriae Armeniacae libri III., accedit epitome Geographiae. ed. Whiſton. 1736.

Scriptor videtur fuiſſe mediocriter tantum doctus, et maiori credulitate quam iudicio ex aliorum commentariis hiſtorias ſuas contexuiſſe. Verum enimvero, tametſi ſaepius falſus eſt, non continuo pro ſcriptore inutili et reiectaneo debet haberi *a*). Multa de Semiramidis monumentis fabulatur.

Ebn Haucal, (floruit poſt annum 903 et ante 968 *b*).

The oriental Geography of Ebn Haucal an Arabian traveller of the tenth century, translated by William Ouſely. London 1800.

Orientalium omnium, qui mihi innotuere, in Geographicis facile princeps; quod indicium auctoritate probatur, qua fuit apud alios Orientales. Nobilis Al Edriſi, Ebn Cordabah aliique veſtigia Haucali filii ubique ſecuti ſunt teſte Abulfeda *c*). Plurimas quas deſcripſit regiones ipſe adiit. Ad monumenta noſtra inter Orientales longe plurimum facit.

Scherif Edriſi vulgo dictus Geographus Nubienſis, (floruit anno 1150.)

Geographia Nubienſis ex Arabico in Latinum verſa a Gabriele Sionita et Ioanne Hesronita. Pariſ. 1619.

Opus quod exſtat pro maioris epitome habetur *d*). Noſtris rebus minoris momenti eſt.

Abulfeda (obiit 1332).

Praeter opera hiſtorica, Geographiam quoque reliquit, cui nomen dedit *Takwim al boldan* (Canon Geographicus). Totum opus, exceptis nonnullis quae iam prius a Gravio edita erant, Latine vertit Reiskius. Quae verſio inſerta eſt libro Germanice ſcripto: *Büſchings Magazin für Hiſtorie, T. IV, V.*

Sche-

a) Praefat. Whiſton. p. 19.

b) EBN HAUCAL by Ouſely, *preface.* p. 2.

c) *Chorasmiae et Mawaralnarae deſcriptio.* ed. Gravii p. 2.

d) CASIRI, *biblioth. Escur.* II. p. 9.

Scherif Eddin (1446.).

Hiſtoire de Timur Bec ecrite en Perſan par Chereffeddin Ali natif d' Yezd, traduite par Petis de la Croix 1723.

Abulgaſi (1605.).

Hiſtoire genealogique des Tatars traduite du Manuſcr. d' Abulgaſi-Bayadur-Chan par D. 1726.

Khojeh Abdulkerrim (1739.).

The memoirs of Khojeh Abdulkurreem a Cathmerian of diſtinction translated from the original Perſian by Francis Gladwin. Calcutta 1788.

Hi tres ultimo loco nominati multum verſabantur in Perſiae terris orientalibus, quarum perquam manca eſt noſtra cognitio. Multum vero abeſt ut nobis ſatisfaciant.

C. Peregrinatores.

Series peregrinatorum, qui ad noſtram rem faciunt, iure incipit demum cum Figueroa. Quamquam enim itineraria, quae hoc tempus excedunt, quaeque exhibita habes in notiſſimis illis collectionibus *e*), geographiae in univerſum uſui ſunt, monumentis tamen Perſiae cognoscendis parum tantum conferunt.

Garcias de Silva et Figueroa, (1617.) *f*).

Ambaſſade en Perſe depuis 1617 iusqu'en 1624, traduite de l'Eſpagnol par de Wicquefort. A Paris 1667.

Editio Hispana princeps tam rara eſt, ut ne titulus quidem innotuerit.

Pietro della Valle, *viaggi in Turchia Perſia ed India dall anno 1614 al* 1626. (1617.) Verſio Franco Gallica: *Voyage de Pietro della Valle, à Paris* 1745.

Tho-

e) RAMUSIO, *viaggi.* In Venetia 1583. HAKLUYT, *principal navigations.* London 1600. PURCHAS, *pilgrimes.* London 1625. HARRIS, *collection of voyages and travels.* London 1705.

f) Numerus, quem uncis incluſi, annum indicat, quo iter fecit in Perſia peregrinator. Editiones, quas appoſui, non principes ſemper ſunt, ſed maxime uſitatae, quarum titulos hoc loco paulo accuratius prodidi, quod in commentatione ipſa, praeter paginam raro quid addidi.

Thomas Herbert (1626.).

Relation du voyage de Perſe et des Indes Orientales traduite de l'Anglois (par Wicquefort). A Paris 1663.

Editiones Anglicae, perquam rarae, ornatae ſunt tabulis aeneis, quarum nonnullas minori forma depictas habes in: Harris's collection I. p. 404., qui liber epitomen Herberti itinerarii continet. Verſio Franco Gallica tabulis caret.

Iohan Albrecht von Mandelsloh (1633.)

morgenländiſche Reyſebeſchreibung, herausgegeben durch Adam Olearium, mit deſſen Notis, wie auch mit vielen Kupffer Platen gezieret. Schleswig 1658.

Adam Olearius (1636.)

ausführliche Beſchreibung der kundbaren Reyſe nach Muscow und Perſien, mit vielen meiſt nach dem Leben geſtelleten Figuren gezieret. Schleswig 1663.

De Thevenot, (1663.).

Suite du voyage de Levant par Mr. de Th. Partie II. A Paris 1674.

Iean Baptiſte Tavernier, (per quadraginta annos peregrinatus eſt, pluries Perſiam adiit, ultimo 1665.)

les ſix voyages en Turquie en Perſe et aux Indes. A Paris 1682.

André Daulier des Landes (1665.)

les beautez de la Perſe, à Paris 1673.

Jan Ianſſon Struys, (1670.)

Struyſens Reiſen durch Italien, Griechenland, Liſland, Moscow, Tartarey, Meden, Perſien etc., angefangen 1647 und vollbracht 1673, aus dem Holländiſchen übergeſetzet von A. Müller. Amſterdam 1678.

Iean Chardin, (1664-1677.)

voyages du Chevalier Ch. en Perſe et autres lieux de l'Orient, par Langles. Paris 1811.

Pie-

Pietro Bembo (1674.)

Dissertazione intorno ad alcuni viaggiatori eruditi Veneziani poco noti, publicata da Don Iacopo Morelli, in Venezia. 1803.

Engelbert Kaempfer, (1682.)

amoenitatum exoticarum fasciculi V. auctore Engelberto Kaempfero D. Lemgoviae 1712.

Gio. Franc. Gemelli Careri, (1694.)

giro del mondo. Venezia. 1719.

Cornelis de Bruyn, (1704.)

voyage au Levant par Corneille le Bruyn. A. Rouen 1725.

In tabulis aeneis laudandis semper fere secutus sum editionem Amstelodamensem, quod icones exhibet multo meliores.

Iohn Bell, (1715-1718.)

travels from St. Petersburg in Russia to diverse parts of Asia. Glasgow 1763.

Iean Otter (1734.)

voyage en Turquie et en Perse. A Paris 1748.

Edward Ives, (1754.)

voyage from England to India. Also a journey from Persia to England by an unusual route. London 1773.

Carsten Niebuhr, (1765.)

Reisrbeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern. Kopenhagen 1778.

Ferrieres Sauveboeuf, (1782-89.)

memoires historiques politiques et geographiques des voyages du Comte de F. S. faits en Turquie, en Perse et en Arabie. A Paris 1790.

William Francklin, (1786-87.)

observations made on a tour from Bengal to Persia. London 1790.

***

G.

G. A. Olivier, (1796-97.)

voyage dans l'empire Othomane, l'Egypte et la Perſe. Avec Atlas A Paris, an. 9.

Edward Scott Waring, (1802.)

a tour to Scheeraz by the route of Kazroon and Feerozabad. London 1807.

Ange de Gardane (1807-8.)

journal d'un voyage dans la Turquie-d'Aſie et la Perſe. A Paris 1809.

James Morier, (1808-9.)

a journey through Perſia, Armenia, and Aſia Minor, to Conſtantinople. With twenty five engravings from the deſighns of the author; a plate of inſcriptions; and three maps. London 1812.

John Macdonald Kinneir, (1808-10.)

a geographical memoir of the Perſian Empire, accompanied by a map. London 1813.

John Malcolm, (1808-10.)

the hiſtory of Perſia, from the moſt early period to the preſent time. London 1815.

Mountſtuart Elphinſtone, (1808.)

an account of Caubul. London 1815.

Henry Pottinger, (1810.)

travels in Beloochiſtan and Sinde. London 1816.

cui libro annexum eſt:

Abſtract of Captain Chrieſtie's journal.

PARS

initio ſui imperii, ut induerentur veſte Cyri, ut immolarent diis, utque initiarentur a Magis ſacris regiis *m*). Haec aliaque effecerunt, ut, licet non regias ſedes in Perſide habuerint Achaemenidae, licet mercaturae faciendae ſecundiores fuerint aliae terrae, Perſis tamen Perſarum caput regni et patria haberetur. — Nec, Achaemenidarum imperio everſo, ceſſit eius celebritas; nam Parthorum tempore, quamquam aliquatenus fracta, ſub propriis tamen erat regibus *n*). — Praecipue vero Saſſanidae, qui a Cyri ſtirpe ſe oriundos gloriabantur, ſemperque operam dabant, ut imperii Perſici vetus gloria revocaretur *o*), in hac provincia regias ſedes habebant, ad eamque exornandam quam maxime conferebant. In quinque partes vel agros eam diviſerunt et unamquamque partem ipſorum nominibus appellaverunt *p*). Quae quidem diviſio ſeriori adhuc tempore obtinuit *q*). Ignis cultus a Saſſanidis in hac terra reſtitutus eſt, ibique maxime viguit. Decimo adhuc poſt Chr. n. ſeculo nullus fuit ager qui pyreo egeret *r*).

Perſis igitur ad monumenta noſtra Perſiae terrarum graviſſima eſt; in ea omnis aevi artis opera reſtare iure opineris. Multa eorum iam temporis inventa ſunt, multa alia adhuc latent. Manca eſt noſtra huius terrae, cum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cognitio. Alexander in ea non diu moratus est; bella Eumenem inter et Antigonum in regionibus verſus ſeptentrionem et occaſum geſta, huius tantum partis cognitionem praebent exiguam. Romani nunquam hucusque progreſſi ſunt. Non igitur dubitandum eſt, fuiſſe in Perſide urbes, palatia, multaque alia monumenta, de quibus ne tantillum quidem nobis innotuerit per veteres. Eorum adeo

m) XENOPH. *Cyrop.* VIII. c. 7. PLUT. *Artaxerx.* c. 3.

n) STRABO p. 1059.

o) Scripſit quondam Romanis *Artaxerxes I.* (Ardeſchir Babegan): ſui iam eſſe muneris curare, ut vetus atque integrum Cyri imperium Perſis reſtitueretur, HERODIAN. VI. 6. — Maiora adhuc ſibi ſumſit *Sapores I*, dum omnes illas terras, quae ad Strymonem usque fluvium et Macedonicos fines porrigerent, Perſicae ditionis fuiſſe contendebat ſibique vindicabat, AMMIAN. MARCELL. XVII. 5. *Allgem. Weltgeſch.* IX. p. 578.

p) EBN HAUCAL. p. 82.

q) VINCENT's *ancient commerce* I. p. 389. 485.

r) EBN-HAUCAL. p. 85. 95.

aquilonem verſus; ab extremis eius partibus ſunt camelorum paſtores *d*). Quae quidem montana ſeptentrionem verſus, Mediae finitima, prima Perſarum ſedes fuiſſe videntur. Perſae, antiquiſſimo tempore ipſorum lingua Artaei (Ἀρταῖοι) appellati *e*), priusquam Aſiae victores exorti ſunt, teſte Platone *f*), paſtores erant et rei pecuariae dediti. Aſperam regionem incolebant, quae paſtores poterat efficere robuſtos et qui ſub diu iacere et totam noctem vigilare, et ſi caſtra metandum eſſet, caſtra metari poſſent. Conſentanea refert Herodotus *g*). Fuerunt igitur *Nomades* quos *Cyrus*, proprio nomine *Agradatus* dictus *h*), ad fixas ſedes redegit. Perſas ante Cyrum infimo culturae loco fuiſſe, cum illa ipſa vivendi ratio docet, tum ex aliis veterum teſtimoniis colligitur *i*), inprimis vero illud conſilium probat, quo callidiſſime uſus eſt Cyrus, ut dux eorum crearetur, eosque ad bellum contra Medos inſtigaret *k*), cui conſilio locus tantum eſſe potuit in homines parum cultos. Falſa igitur eſt opinio eorum, qui Perſas ante Cyrum tam cultiſſimos quam potentiſſimos habent, eosque tales illo tempore fuiſſe opinantur, qui monumenta condere potuerint, quae etiamnunc unicuique peregrinatori ſummam admirationem excitent.

A Cyro igitur primum melioris culturae ſemina ſparſa ſunt, et Perſis, ut Perſiae terrarum *prima* eminuit, ita et *primaria* ſemper habita eſt. Clariſſima haud dubie fuit Achaemenidarum temporibus. Sub Cyro in ea primum victores exſtiterunt Perſae; pugna enim hic illa cum Aſtyage commiſſa eſt, qua Aſiae imperium ad Perſas pervenit. Primae hic erant Perſarum urbes *l*), prima palatia et ſacra. Inprimis vero contulerunt ad claram efficiendam hanc terram ſepulcra regum, ſplendidiſſima ea et multis divitiis referta, prae ceteris monumentum Cyri ſumma pietate cultum. Huc venerunt reges ini-

d) STRABO p. 1057. Cf. et DIONYSIUS PERIEGETA v. 1066.

e) HERODOT VII. c. 61.

f) PLATO *de legg.* III. c. 12. Opp. II. p. 695.

g) I. 71. IX. 122. Cf. quoque XENOPH. *Cyrop.* I. 33. ARRHIAN. V. 4. PLUTARCH. *Apophthegm.* p. 172.

h) STRABO p. 1060. *i*) HERODOT. I. c. 71.

k) HEROD. I. 126.

l) Ecbatana, Suſa, aliaeque urbes antiquiores quidem ſunt Perſepoli, nec tamen eae a prima origine Perſicae.

initio ſui imperii, ut induerentur veſte Cyri, ut immolarent diis, utque initiarentur a Magis ſacris regiis *m*). Haec aliaque effecerunt, ut, licet non regias ſedes in Perſide habuerint Achaemenidae, licet mercaturae faciendae ſecundiores fuerint aliae terrae, Perſis tamen Perſarum caput regni et patria haberetur. — Nec, Achaemenidarum imperio everſo, ceſſit eius celebritas; nam Parthorum tempore, quamquam aliquatenus fracta, ſub propriis tamen erat regibus *n*). — Praecipue vero Saſſanidae, qui a Cyri ſtirpe ſe oriundos gloriabantur, ſemperque operam dabant, ut imperii Perſici vetus gloria revocaretur *o*), in hac provincia regias ſedes habebant, ad eamque exornandam quam maxime conferebant. In quinque partes vel agros eam diviſerunt et unamquamque partem ipſorum nominibus appellaverunt *p*). Quae quidem diviſio ſeriori adhuc tempore obtinuit *q*). Ignis cultus a Saſſanidis in hac terra reſtitutus eſt, ibique maxime viguit. Decimo adhuc poſt Chr. n. ſeculo nullus fuit ager qui pyreo egeret *r*).

Perſis igitur ad monumenta noſtra Perſiae terrarum graviſſima eſt; in ea omnis aevi artis opera reſtare iure opineris. Multa eorum iam temporis inventa ſunt, multa alia adhuc latent. Manca eſt noſtra huius terrae, cum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cognitio. Alexander in ea non diu moratus est; bella Eumenem inter et Antigonum in regionibus verſus ſeptentrionem et occaſum geſta, huius tantum partis cognitionem praebent exiguam. Romani nunquam hucusque progreſſi ſunt. Non igitur dubitandum eſt, fuiſſe in Perſide urbes, palatia, multaque alia monumenta, de quibus ne tantillum quidem nobis innotuerit per veteres. Eorum adeo

m) XENOPH. *Cyrop.* VIII. c. 7. PLUT. *Artaxerx.* c. 3.

n) STRABO p. 1059.

o) Scripſit quondam Romanis *Artaxerxis I.* (Ardeſchir Babegan): ſui iam eſſe muneris curare, ut vetus atque integrum Cyri imperium Perſis reſtitueretur, HERODIAN. VI. 6. — Maiora adhuc ſibi ſumſit *Saporis I*, dum omnes illas terras, quae ad Strymonem usque fluvium et Macedonicos fines porrigerent, Perſicae ditionis fuiſſe contendebat ſibique vindicabat, AMMIAN. MARCELL. XVII. 5. *Allgem. Welthiſt.* IX. p. 578.

p) EBN HAUCAL. p. 82.

q) VINCENT's *ancient commerce* I. p. 329. 485.

r) EBN-HAUCAL. p. 85. 95.

aquilonem versus; ab extremis eius partibus sunt camelorum pastores *d*). Quae quidem montana septentrionem versus, Mediae finitima, prima Persarum sedes fuisse videntur. Persae, antiquissimo tempore ipsorum lingua Artaei (Ἀρταῖοι) appellati *e*), priusquam Asiae victores exorti sunt, teste Platone *f*), pastores erant et rei pecuariae dediti. Asperam regionem incolebant, quae pastores poterat efficere robustos et qui sub diu iacere et totam noctem vigilare, et si castra metandum esset, castra metari possent. Consentanea refert Herodotus *g*). Fuerunt igitur *Nomades* quos *Cyrus*, proprio nomine *Agradatus* dictus *h*), ad fixas sedes redegit. Persas ante Cyrum infimo culturae loco fuisse, cum illa ipsa vivendi ratio docet, tum ex aliis veterum testimoniis colligitur *i*), inprimis vero illud consilium probat, quo callidissime usus est Cyrus, ut dux eorum crearetur, eosque ad bellum contra Medos instigaret *k*), cui consilio locus tantum esse potuit in homines parum cultos. Falsa igitur est opinio eorum, qui Persas ante Cyrum tam cultissimos quam potentissimos habent, eosque tales illo tempore fuisse opinantur, qui monumenta condere potuerint, quae etiamnunc unicuique peregrinatori summam admirationem excitent.

A Cyro igitur primum melioris culturae semina sparsa sunt, et Persis, ut Persiae terrarum *prima* eminuit, ita et *primaria* semper habita est. Clarissima haud dubie fuit Achaemenidarum temporibus. Sub Cyro in ea primum victores exstiterunt Persae; pugna enim hic illa cum Astyage commissa est, qua Asiae imperium ad Persas pervenit. Primae hic erant Persarum urbes *l*), prima palatia et sacra. Inprimis vero contulerunt ad claram efficiendam hanc terram sepulcra regum, splendidissima ea et multis divitiis referta, prae ceteris monumentum Cyri summa pietate cultum. Huc venerunt reges ini-

d) STRABO p. 1057. Cf. et DIONYSIUS PERIEGETA v. 1066.

e) HERODOT VII. c. 61.

f) PLATO *de legg.* III. c. 12. Opp. II. p. 695.

g) I. 71. IX. 122. Cf. quoque XENOPH. *Cyrop.* I. 33. ARRHIAN. V. 4. PLUTARCH. *Apophthegm.* p. 172.

h) STRABO p. 1060.

i) HERODOT. I. c. 71.

k) HEROD. I. 126.

l) Ecbatana, Susa, aliaeque urbes antiquiores quidem sunt Persepoli, nec tamen eae a prima origine Persicae.

initio ſui imperii, ut induerentur veſte Cyri, ut immolarent diis, utque initiarentur a Magis ſacris regiis *m*). Haec aliaque effecerunt, ut, licet non regias ſedes in Perſide habuerint Achaemenidae, licet mercaturae faciendae ſecundiores fuerint aliae terrae, Perſis tamen Perſarum caput regni et patria haberetur. — Nec, Achaemenidarum imperio everſo, ceſſit eius celebritas; nam Parthorum tempore, quamquam aliquatenus fracta, ſub propriis tamen erat regibus *n*). — Praecipue vero Saſſanidae, qui a Cyri ſtirpe ſe oriundos gloriabantur, ſemperque operam dabant, ut imperii Perſici vetus gloria revocaretur *o*), in hac provincia regias ſedes habebant, ad eamque exornandam quam maxime conferebant. In quinque partes vel agros eam diviſerunt et unamquamque partem ipſorum nominibus appellaverunt *p*). Quae quidem diviſio ſeriori adhuc tempore obtinuit *q*). Ignis cultus a Saſſanidis in hac terra reſtitutus eſt, ibique maxime viguit. Decimo adhuc poſt Chr. n. ſeculo nullus fuit ager qui pyreo egeret *r*).

Perſis igitur ad monumenta noſtra Perſiae terrarum graviſſima eſt; in ea omnis aevi artis opera reſtare iure opineris. Multa eorum iam temporis inventa ſunt, multa alia adhuc latent. Manca eſt noſtra huius terrae, cum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cognitio. Alexander in ea non diu moratus est; bella Eumenem inter et Antigonum in regionibus verſus ſeptentrionem et occaſum geſta, huius tantum partis cognitionem praebent exiguam. Romani nunquam hucusque progreſſi ſunt. Non igitur dubitandum eſt, fuiſſe in Perſide urbes, palatia, multaque alia monumenta, de quibus ne tantillum quidem nobis innotuerit per veteres. Eorum adeo

m) XENOPH. *Cyrop.* VIII. c. 7. PLUT. *Artaxerx.* c. 3.

n) STRABO p. 1059.

o) Scripſit quondam Romanis *Artaxerxes I.* (Ardeſchir Babegen): ſui iam eſſe muneris curare, ut vetus atque integrum Cyri imperium Perſis reſtitueretur, HERODIAN. VI. 6. — Maiora adhuc ſibi ſumſit *Sapores I*, dum omnes illas terras, quae ad Strymonem usque fluvium et Macedonicos fines porrigerent, Perſicae ditionis fuiſſe contendebat ſibique vindicabat, AMMIAN. MARCELL. XVII. 5. *Allgem. Weltgeſch.* IX. p. 578.

p) EBN HAUCAL. p. 82.

q) VINCENT's *ancient commerce* I. p. 329. 485.

r) EBN-HAUCAL. p. 85. 95.

adeo, quorum mentio fit apud veteres occidentis et orientis *s*) ſcriptores, minima tantum pars inventa iam eſt; caveas vero, ne, quae latent, interiiſſe putes omnia. Perſis ut veteribus parum nota erat, ita nobis quoque ex parte tantum percognita eſt. Quum nemo fere peregrinatorum a via communi deflecteret, pauca tantum praeter ea ex tenebris prodierunt, quae obviam habebant ab Isfahano Schiraſum proficiscentes, indeque portum petentes ſinus Perſici. Perſis igitur prae ceteris digna eſt quae accuratius adhuc perſcrutetur, primum quod primaria erat terra, ideoque plurima eaque praeſtantiſſima monumenta ibi latere credibile eſt; deinde quod ex eius monumentis Perſarum artis indoles optime perſpicitur, quum haec terra fere libera fuerit ab externa vi, quam reliquae terrae omnes expertae ſunt; accedit quod in iis ipſis monumentis quae iam inventa et deſcripta ſunt, multa praeſtanda reſtant peregrinatoribus futuris, nonniſi obiter enim eorum plurima cognovimus.

CAPUT I.

Perſepolis vulgo Tſchil-Minar.

Monumenta Perſepolitana, tota Perſia facile praeſtantiſſima, quum tot eruditorum clariſſimorum ingenia exercuerint, et omnino disquiſitio de iis ita comparata ſit, ut tempus toti huic commentationi addictum vix ſufficeret ad ſolam Perſepolin illuſtrandam: Ampliſſimus Philoſophorum Ordo non plane quidem excluſit hanc graviſſimam monumentorum Perſicorum partem, iure vero ipſa quaeſtione propoſita coarctavit eam hiſce verbis: *Perſepolitana breviter tantum recenſeantur.* Quae quidem lex, ſi quid video, non hoc ſibi vult, ut mera deſcriptio ruderum afferatur, quippe quae nullius uſus foret rei literariae; ſed ita ampliſſimi ordinis voluntati me ſatisfacturum ſperavi, ſi praecipue demonſtrarem, quae praeſtiterint in Perſepolitanis deſcribendis et explicandis viri eruditi *a*).

1.

s) Inprimis apud *filium Haucali.*

a) Scriptorum, qui de Perſepoli egerunt, enumerationem, quam fine adiecta cenſura dederunt MEUSEL (*biblioth. hiſt.* I. 2. p. 41.) et LANGLES (*voyages de Chardin* T. VIII. p. 245.), quam maxime mancam eſſe, facile apparebit.

I. Situs et nomen.

Spatiosa planities, a vico hodierno Merdast, Merdestana dicta, cui ab occidente fluvius Bendemir, veterum Araxes, ab oriente mons Rachmed fines constituit *b*), tota fere ruderibus conspersa est. Inter ea vero longe ceteris omnibus eminent, quae sita (sub 39° latitud. secundum Niebuhri observationem) *c*) ad radices montis Rachmed, ab oriente ipso monte instar lunae falcis circumdantur, ad occidentem vero frontem praebent planitiei, vastissima scilicet rudera Persepolitana proprie sic dicta. Vulgo dicuntur Tschil-Minâr (چهل منار) h. e. quadraginta columnae, non idcirco, ut Niebuhro videtur *d*), quod Muhamedani, quum hoc loco potirentur, quadraginta hic inveniebant columnas; sed numero rotundo, quem vocant, dicuntur *Tschil-Minar*, quae et alias vocantur *Hezar-Sutun* (هزار ستون) *h. e. mille columnae e*). Aliis quoque nominibus appellantur a Persis: *Tacht-Schemschid* (تخت جمشید) *palatium Schemschidis*, et *Chauneh-Dara* (خانه دارا), *domus Darae h. e. Darii f*).

II. Descriptorum recensio.

Primus peregrinatorum Europaeorum, cui ruderum Persepoleos notitiam debemus *g*), est IOSAPHAT BARBARO *h*) (a. 1471.), qui monumenti anaglypha de Deo patre, Salomone et Simsone accipit. Concisius de ruderibus egerunt GEOFREY DUCKET *i*) (1568.) et ANTONY SHERLEY *k*) (1598). Refert *Figueroa l*), clarissimum illum Italum SEBASTIAN SERLIO, in libro suo, quem de architectura composuit, circa

b) CHARDIN. VIII. p. 243. KAEMPFER p. 298.

c) II. p. 122. *d*) l. c.

e) HYDE, *religio veterum Persarum* p. 304.

f) LANGLES, *memoire historique sur Persepolis*, in libro: *Collection portative de voyages* T. III. p. 207.

g) Errat LANGLES (*voyages de Chardin.* VIII. p. 245.), qui hunc honorem *Antonio de Govea* ad Persiae regem, anno 1602, legato, convenire putat.

h) RAMUSIO *viaggi* II. p. 107. Versio latina exstat: BIZARI *rerum Persicarum* hist. p. 474.

i) HARRIS, *collection* I. p. 526.

k) PURCHAS, *pilgrimes* II. p. 1435. *l*) p. 163.

depicta eſt. Inſcriptiones quam plurimae depingendae reſtant *r*); ex quibus, accurate depictis et inter ſe collatis, quum multa haud dubie peti poſſint, digna inprimis eſt haec monumenti pars peregrinantis futuri diligentia. Certiores facti ſumus ſolummodo de iis architecturae operibus, quae *ſupra terra* inveniuntur: nemo unquam in lucem protraxit, quae vel terra obruta, vel ipſa arte *ſub terra* condita ſunt. Multa eius generis reſtare, et ratio fidem facit, quod ſemper fere talia aedificia ſua quoque habebant ſubterranea, et peregrinatores nos edocent *s*). Multi reſtant cuniculi, qui, ut videtur, cohaerent cum illis ſepuleris monti inciſis; nemo penitius eos inveſtigavit. Ita nec cohaerentia ſingularum aedificii partium indagata eſt, quae ſi inveniretur, multum faceret ad conſilium certius definiendum, ad quod immenſa haec monumenta conſtructa ſunt. Optandum igitur eſt, ut peregrinatores futuri ad ea inprimis mentem advertant, quae iam minus cognita illic nobis reſtant. Temporis anguſtiis ſolummodo excuſandus eſt Kinneirus, quod una tantum pagina Perſepolin abſolvit *t*). Quam maxime dolendum eſt, Morierum *u*) non primo propoſito ſtetiſſe, deſcribendi ſcilicet ea, quae a peregrinatoribus hucusque eſſent omiſſa, et indicandi, in quibus discrepantium ſcriptorum partibus ſtandum eſſet. Generali enim eius deſcriptione nihil lucramur; notiſſima iterum nobis offeruntur.

IV. Deſcriptio.

Aedificium ex nigro marmore, quod vicinus mons ſuppeditabat, ea arte conſtructum eſt, ut multis partibus vix rimam cognoscas inter ingentes illas moles marmoreas, ſine ullo caemento iunctas. Totum opus, cuius quadrata ferè eſt forma, amuſſi quidem non ſemper ſervata, murus ex omni regione, excepto latere orientali, circumdat, qui a ſeptentrione ad meridiem ſexcentos, ab occidente vero ad orientem, qua mons muro finem inponit, quadringentos circiter, paſſus aequat. Totius operis in formam theatri ſtructi tres omnino ſunt partes, quarum altera altera eminentior eſt. Duplex ſcala ita comparata, ut decem equites, uno iuxta alterum locato, ſine moleſtia aſcendere eam poſſint, aditum ad inferiorem partem

r) NIEBUHR II. p. 156. *s*) CHARDIN VIII. p. 329.
t) p. 77. *u*) p 129.

adeo, quorum mentio fit apud veteres occidentis et orientis *s*) ſcriptores, minima tantum pars inventa iam eſt; caveas vero, ne, quae latent, interiiſſe putes omnia. Perſis ut veteribus parum nota erat, ita nobis quoque ex parte tantum percognita eſt. Quum nemo fere peregrinatorum a via communi deflecteret, pauca tantum praeter ea ex tenebris prodierunt, quae obviam habebant ab Isfahano Schiraſum proficiscentes, indeque portum petentes ſinus Perſici. Perſis igitur prae ceteris digna eſt quae accuratius adhuc perſcrutetur, primum quod primaria erat terra, ideoque plurima eaque praeſtantiſſima monumenta ibi latere credibile eſt; deinde quod ex eius monumentis Perſarum artis indoles optime perſpicitur, quum haec terra fere libera fuerit ab externa vi, quam reliquae terrae omnes expertae ſunt; accedit quod in iis ipſis monumentis quae iam inventa et deſcripta ſunt, multa praeſtanda reſtant peregrinatoribus futuris, nonniſi obiter enim eorum plurima cognovimus.

CAPUT I.

Perſepolis vulgo Tſchil-Minar.

Monumenta Perſepolitana, tota Perſia facile praeſtantiſſima, quum tot eruditorum clariſſimorum ingenia exercuerint, et omnino disquiſitio de iis ita comparata ſit, ut tempus toti huic commentationi addictum vix ſufficeret ad ſolam Perſepolin illuſtrandam: Ampliſſimus Philoſophorum Ordo non plane quidem excluſit hanc graviſſimam monumentorum Perſicorum partem, iure vero ipſa quaeſtione propoſita coarctavit eam hiſce verbis: *Perſepolitana breviter tantum recenſeantur.* Quae quidem lex, ſi quid video, non hoc ſibi vult, ut mera deſcriptio ruderum afferatur, quippe quae nullius uſus foret rei literariae; ſed ita ampliſſimi ordinis voluntati me ſatisfacturum ſperavi, ſi praecipue demonſtrarem, quae praeſtiterint in Perſepolitanis deſcribendis et explicandis viri eruditi *a*).

1.

s) Inprimis apud *filium Haucali.*

a) Scriptorum, qui de Perſepoli egerunt, enumerationem, quam fine adiecta cenſura dederunt MEUSEL (*biblioth. hiſt.* I. 2. p. 41.) et LANGLES (*voyages de Chardin* T. VIII. p. 245.), quam maxime mancam eſſe, facile apparebit.

I. Situs et nomen.

Spatiosa planities, a vico hodierno Merdast, Merdestana dicta, cui ab occidente fluvius Bendemir, veterum Araxes, ab oriente mons Rachmed fines constituit *b*), tota fere ruderibus conspersa est. Inter ea vero longe ceteris omnibus eminent, quae sita (sub 39° latitud. secundum Niebuhri observationem) *c*) ad radices montis Rachmed, ab oriente ipso monte instar lunae falcis circumdantur, ad occidentem vero frontem praebent planitiei, vastissima scilicet rudera Persepolitana proprie sic dicta. Vulgo dicuntur Tschil-Minâr (چهل منار) h. e. quadraginta columnae, non idcirco, ut Niebuhro videtur *d*), quod Muhamedani, quum hoc loco potirentur, quadraginta hic inveniebant columnas; sed numero rotundo, quem vocant, dicuntur *Tschil-Minar*, quae et alias vocantur *Hezar-Sutun* (هزار ستون) *h. e. mille columnae e*). Aliis quoque nominibus appellantur a Persis: *Tacht-Schemschid* (تخت جمشید) *palatium Schemschidis*, et *Chauneh-Dara* (خانه دارا), *domus Darae h. e. Darii f*).

II. Descriptorum recensio.

Primus peregrinatorum Europaeorum, cui ruderum Persepoleos notitiam debemus *g*), est IOSAPHAT BARBARO *h*) (a. 1471.), qui monumenti anaglypha de Deo patre, Salomone et Simsone accipit. Concisius de ruderibus egerunt GEOFREY DUCKET *i*) (1568.) et ANTONY SHERLEY *k*) (1598). Refert *Figueroa l*), clarissimum illum Italum SEBASTIAN SERLIO, in libro suo, quem de architectura composuit, circa

b) CHARDIN. VIII. p. 243. KAEMPFER p. 298.

c) II. p. 122. *d*) l. c.

e) HYDE, *religio veterum Persarum* p. 304.

f) LANGLES, *memoire historique sur Persepolis*, in libro: *Collection portative de voyages* T. III. p. 207.

g) Errat LANGLES (*voyages de Chardin.* VIII. p. 245.), qui hunc honorem *Antonio de Govea* ad Persiae regem, anno 1602, legato, convenire putat.

h) RAMUSIO *viaggi* II. p. 107. Versio latina exstat: BIZARI *rerum Persicarum* hist. p. 474.

i) HARRIS, *collection* I. p. 526.

k) PURCHAS, *pilgrimes* II. p. 1435. *l*) p. 163.

circa medium ſeculi decimi ſexti, effigiem reliquiſſe Perſepoleos, eiusque columnas in *doricum* ordinem retuliſſe; falſum hoc eſt, nullo ſui libri loco de Perſepoli agit *Serlio*. Iam ſequitur ANTONIO DE GOVEA, qui, Perſia redux, duo opera compoſuit: *Iornada do Arcebispo de Goa* — et: *Relacam em que ſe tratam as guerras e grandes victorias que alcancou o grande Rey da Perſia xa Abbas. Lisboa* 1611. Hoc altero libro rariſſimo, ut me edocet Langles *m*), de Perſepoli agit autor *n*), parum vero accurate, ſi fides habenda Figueroae *o*). GARCIAS DE SILVA ET FIGUEROA *p*) (1617.) primus cui deſcriptoris nomen debetur. Magnificentia huius monumenti, ut fas erat, valde commotus, accurate et ſatis copioſe rudera deſcripſit, ita ut multos recentiorum deſcriptorum longe poſt ſe relinquat. Depingi rudera iuſſit, ut ex nonnullis itinerarii locis *q*) apparet; iconibus verſio eget. Scripſit quoque epiſtolam *r*), qua ſuccinctam Perſepoleos deſcriptionem dedit. PIETRO DELLA VALLE *s*) eodem fere tempore copioſe deſcripſit rudera, quorum et effigies perfici iuſſerat, quae vero quod ſciam nunquam prodierunt *t*). Bonam tenebat veterum ſcriptorum cognitionem. THOMAS HERBERT *u*) nonnulla quidem habet haud negligenda, multis tamen locis veſtigiis ingreditur Figueroae, quem ut aſſequatur, multum abeſt. ALBRECHT VON MANDELSLOH *v*) perfunctoriam modo deſcriptionem exhibuit, cui illuſtrandae falſam plane ruderum effigiem adiecit. DE THEVENOT *w*); lubenter ſubſcribo Chardini de Thevenoto iudicio: *Thevenot homme fort exact dans les obſervations x*), Delineatam exhibet frontem ſepulcri

m) *Voyages de Chardin* VIII. p. 245. — Ipſe librum non vidi, quod bibliotheca Gottingenſis, quae priorem poſſidet, altero caret.

n) p. 30. *o*) p. 163.

p) *ambaſſade* p. 144. *q*) p. 150. 158.

r) Latine verſa eſt epiſtola ſub titulo: *Garciae Silvae Figueroae Philippi III. ad Perſiae regem legati de rebus Perſarum epiſtola V. Kal. an. MDCXIX. Spahani exarata. Antverpiae MDCXX.* Plures annos prior itinerario prodiit.

s) *voyages* V. p. 308.

t) DES LANDES p. 55. — Tabularum, quas continet verſio huius itinerarii Germanica Genf 1674, una Des Landeſii, altera Mandelslohi eſt.

u) *voyages* p. 236. *v*) *Reyſebeſchreibung* p. 12.

w) *ſuite du voyage* II. p. 277.

x) CHARDIN VIII. p. 292.

pulcri monumentorum *Nakſchi-Ruſtam.* BABTISTE TAVERNIER *y*) idcirco nominandus eſt, ut miremur hominem ita ſenſu hebetem, ut verum iudicaret, quod de Perſepoleos ruderibus tulit iudicium ſtupidus quidam Batavus, dicens: *vix eſſe operae pretium ut ad ea ſpectanda a via paululum deflectat peregrinator.* Paulo meliori animo fuit DES LANDES *z*); perfunctoriae ſuae deſcriptioni tabulam aeneam adiecit, ex alia quidem parte cum veritate congruam, ex alia vero falſam: ſic e. c. columnas ne ad tertiam quidem altitudinis partem delineavit; omiſit earum omnium capitula. IANSSON STRUYS *a*) haud dubie nunquam Perſepolitana vidit. Ex comparatione eius deſcriptionis cum aliorum relationibus, mendaciſſimus aeque ac literis parum cultus arguitur. Effigiem Perſepoleos quam addit, riſum unicuique movere debet.

Quae hucusque innotuere omnia, ita erant comparata, ut in univerſum quidem rudera percognita haberes; ſed perfectam eorum imaginem idcirco tibi ex omnibus illis deſcriptionibus fingere non poteras, quod tabulae aeneae, quibus egere non poſſumus, ad antiquitatis monumentum prorſus percognoſcendum, vel nullae vel parum ſatisfacientes deſcriptionibus adiectae erant. Quae hac in re deſiderabantur, praeſtiterunt *Chardin, Kaempfer* et *Le Bruyn.* IEAN CHARDIN *b*) ter viſitavit rudera Perſepoleos, eius deſcriptio perampla eſt et accurata, de multis rebus primus ille verum vidit, hinc et nunc inter deſcriptores primarium tenet locum. Quod rerum explicationem attinet, quam maxime dolendum eſt, deſuiſſe ei veterum ſcriptorum intimam cognitionem, quam ſi tenuiſſet, quoad monumentorum explicationem praeſtitiſſet haud dubie vix ſuperanda. Dolendum quoque, nec ipſum delineandi artem tenuiſſe; effigies magna quidem diligentia a pictore illo notiſſimo *Grelot*, cui Conſtantinopoleos deſcriptio debetur, perfecta ſunt, pulchriora vero rudera reddunt, quam revera eſſe et ratio fidem facit et recentiores peregrinatores docent; multa quae exeſa ſunt tempeſtatis iniuria, ex proprio arbitrio in tabulis ſuis reſtituit. Eodem tempore (1674) quo Chardinus ultimo rudera viſitavit, PIETRO BEMBO *c*) Tſchil-Minar deſcripſit, qui, quamquam in aliis accuratiſſimus, hac tamen re

y) T. I. p. 592. *z*) *beauex de la Perſe* p. 55.
a) p. 188. *b*) VIII. p 241.
c) MORELLI, *diſſertazione* p. 55.

aquilonem versus; ab extremis eius partibus sunt camelorum pastores *d*). Quae quidem montana septentrionem versus, Mediae finitima, prima Persarum sedes fuisse videntur. Persae, antiquissimo tempore ipsorum lingua Artaei (Ἀρταῖοι) appellati *e*), priusquam Asiae victores exorti sunt, teste Platone *f*), pastores erant et rei pecuariae dediti. Asperam regionem incolebant, quae pastores poterat efficere robustos et qui sub diu iacere et totam noctem vigilare, et si castra metandum esset, castra metari possent. Consentanea refert Herodotus *g*). Fuerunt igitur *Nomades* quos *Cyrus*, proprio nomine *Agradatus* dictus *h*), ad fixas sedes redegit. Persas ante Cyrum infimo culturae loco fuisse, cum illa ipsa vivendi ratio docet, tum ex aliis veterum testimoniis colligitur *i*), inprimis vero illud consilium probat, quo callidissime usus est Cyrus, ut dux eorum crearetur, eosque ad bellum contra Medos instigaret *k*), cui consilio locus tantum esse potuit in homines parum cultos. Falsa igitur est opinio eorum, qui Persas ante Cyrum tam cultissimos quam potentissimos habent, eosque tales illo tempore fuisse opinantur, qui monumenta condere potuerint, quae etiamnunc unicuique peregrinatori summam admirationem excitent.

A Cyro igitur primum melioris culturae semina sparsa sunt, et Persis, ut Persiae terrarum *prima* eminuit, ita et *primaria* semper habita est. Clarissima haud dubie fuit Achaemenidarum temporibus. Sub Cyro in ea primum victores exstiterunt Persae; pugna enim hic illa cum Astyage commissa est, qua Asiae imperium ad Persas pervenit. Primae hic erant Persarum urbes *l*), prima palatia et sacra. Inprimis vero contulerunt ad claram efficiendam hanc terram sepulcra regum, splendidissima ea et multis divitiis referta, prae ceteris monumentum Cyri summa pietate cultum. Huc venerunt reges ini-

d) STRABO p. 1057. Cf. et DIONYSIUS PERIEGETA v. 1066.

e) HERODOT VII. c. 61.

f) PLATO *de legg.* III. c. 12. Opp. II. p. 695.

g) I. 71. IX. 122. Cf. quoque XENOPH. *Cyrop.* I. 33. ARRHIAN. V. 4. PLUTARCH. *Apophthegm.* p. 172.

h) STRABO p. 1060. *i*) HERODOT. I. c. 71.

k) HEROD. I. 126.

l) Ecbatana, Susa, aliaeque urbes antiquiores quidem sunt Persepoli, nec tamen eae a prima origine Persicae.

initio ſui imperii, ut induerentur veſte Cyri, ut immolarent diis, utque initiarentur a Magis ſacris regiis *m*). Haec aliaque effecerunt, ut, licet non regias ſedes in Perſide habuerint Achaemenidae, licet mercaturae faciendae ſecundiores fuerint aliae terrae, Perſis tamen Perſarum caput regni et patria haberetur. — Nec, Achaemenidarum imperio everſo, ceſſit eius celebritas; nam Parthorum tempore, quamquam aliquatenus fracta, ſub propriis tamen erat regibus *n*). — Praecipue vero Saſſanidae, qui a Cyri ſtirpe ſe oriundos gloriabantur, ſemperque operam dabant, ut imperii Perſici vetus gloria revocaretur *o*), in hac provincia regias ſedes habebant, ad eamque exornandam quam maxime conferebant. In quinque partes vel agros eam diviſerunt et unamquamque partem ipſorum nominibus appellaverunt *p*). Quae quidem diviſio ſeriori adhuc tempore obtinuit *q*). Ignis cultus a Saſſanidis in hac terra reſtitutus eſt, ibique maxime viguit. Decimo adhuc poſt Chr. n. ſeculo nullus fuit ager qui pyreo egeret *r*).

Perſis igitur ad monumenta noſtra Perſiae terrarum graviſſima eſt; in ea omnis aevi artis opera reſtare iure opineris. Multa eorum iam temporis inventa ſunt, multa alia adhuc latent. Manca eſt noſtra huius terrae, cum veteris conditionis, tum hodierni ſtatus, cognitio. Alexander in ea non diu moratus est; bella Eumenem inter et Antigonum in regionibus verſus ſeptentrionem et occaſum geſta, huius tantum partis cognitionem praebent exiguam. Romani nunquam hucusque progreſſi ſunt. Non igitur dubitandum eſt, fuiſſe in Perſide urbes, palatia, multaque alia monumenta, de quibus ne tantillum quidem nobis innotuerit per veteres. Eorum adeo

m) XENOPH. *Cyrop.* VIII. c. 7. PLUT. *Artaxerx.* c. 3.

n) STRABO p. 1059.

o) Scripſit quondam Romanis *Artaxerxes I.* (Ardeſchir Babegan): ſui iam eſſe muneris curare, ut vetus atque integrum Cyri imperium Perſis reſtitueretur, HERODIAN. VI. 6. — Maiora adhuc ſibi ſumſit *Sapores I*, dum omnes illas terras, quae ad Strymonem usque fluvium et Macedonicos fines porrigerent, Perſicae ditionis fuiſſe contendebat ſibique vindicabat, AMMIAN. MARCELL. XVII. 5. *Allgem. Weltgeſch.* IX. p. 578.

p) EBN HAUCAL. p. 82.

q) VINCENT's *ancient commerce* I. p. 329. 485.

r) EBN-HAUCAL. p. 85. 95.

depicta eſt. Inſcriptiones quam plurimae depingendae reſtant *r*); ex quibus, accurate depictis et inter ſe collatis, quum multa haud dubie peti poſſint, digna inprimis eſt haec monumenti pars peregrinantis futuri diligentia. Certiores facti ſumus ſolummodo de iis architecturae operibus, quae *ſupra terra* inveniuntur: nemo unquam in lucem protraxit, quae vel terra obruta, vel ipſa arte *ſub terra* condita ſunt. Multa eius generis reſtare, et ratio fidem facit, quod ſemper fere talia aedificia ſua quoque habebant ſubterranea, et peregrinatores nos edocent *s*). Multi reſtant cuniculi, qui, ut videtur, cohaerent cum illis ſepulcris monti inciſis; nemo penitius eos inveſtigavit. Ita nec cohaerentia ſingularum aedificii partium indagata eſt, quae ſi inveniretur, multum faceret ad conſilium certius definiendum, ad quod immenſa haec monumenta conſtructa ſunt. Optandum igitur eſt, ut peregrinatores futuri ad ea inprimis mentem advertant, quae iam minus cognita illic nobis reſtant. Temporis anguſtiis ſolummodo excuſandus eſt Kinneirus, quod una tantum pagina Perſepolin abſolvit *t*). Quam maxime dolendum eſt, Morierum *u*) non primo propoſito ſtetiſſe, deſcribendi ſcilicet ea, quae a peregrinatoribus hucusque eſſent omiſſa, et indicandi, in quibus discrepantium ſcriptorum partibus ſtandum eſſet. Generali enim eius deſcriptione nihil lucramur; notiſſima iterum nobis offeruntur.

IV. Deſcriptio.

Aedificium ex nigro marmore, quod vicinus mons ſuppeditabat, ea arte conſtructum eſt, ut multis partibus vix rimam cognoscas inter ingentes illas moles marmoreas, ſine ullo caemento iunctas. Totum opus, cuius quadrata ferè eſt forma, amuſſi quidem non ſemper ſervata, murus ex omni regione, excepto latere orientali, circumdat, qui a ſeptentrione ad meridiem ſexcentos, ab occidente vero ad orientem, qua mons muro finem inponit, quadringentos circiter, paſſus aequat. Totius operis in formam theatri ſtructi tres omnino ſunt partes, quarum altera altera eminentior eſt. Duplex ſcala ita comparata, ut decem equites, uno iuxta alterum locato, ſine moleſtia aſcendere eam poſſint, aditum ad inferiorem partem

r) NIEBUHR II. p. 156. *s*) CHARDIN VIII. p. 329.
t) p. 77. *u*) p 129.

I. Situs et nomen.

Spatiosa planities, a vico hodierno Merdast, Merdestana dicta, cui ab occidente fluvius Bendemir, veterum Araxes, ab oriente mons Rachmed fines constituit *b*), tota fere ruderibus conspersa est. Inter ea vero longe ceteris omnibus eminent, quae sita (sub 39° latitud. secundum Niebuhri observationem) *c*) ad radices montis Rachmed, ab oriente ipso monte instar lunae falcis circumdantur, ad occidentem vero frontem praebent planitiei, vastissima scilicet rudera Persepolitana proprie sic dicta. Vulgo dicuntur Tschil-Minâr (چهل منار) h. e. quadraginta columnae, non idcirco, ut Niebuhro videtur *d*), quod Muhamedani, quum hoc loco potirentur, quadraginta hic inveniebant columnas; sed numero rotundo, quem vocant, dicuntur *Tschil-Minar*, quae et alias vocantur *Hezar-Sutun* (هزار ستون) *h. e. mille columnae e*). Aliis quoque nominibus appellantur a Persis: *Tacht-Schemschid* (تخت جمشيد) *palatium Schemschidis*, et *Chauneh-Dara* (خانه دارا), *domus Darae h. e. Darii f*).

II. Descriptorum recensio.

Primus peregrinatorum Europaeorum, cui ruderum Persepoleos notitiam debemus *g*), est IOSAPHAT BARBARO *h*) (a. 1471.), qui monumenti anaglypha de Deo patre, Salomone et Simsone accipit. Concisius de ruderibus egerunt GEOFREY DUCKET *i*) (1568.) et ANTONY SHERLEY *k*) (1598). Refert *Figueroa l*), clarissimum illum Italum SEBASTIAN SERLIO, in libro suo, quem de architectura composuit, circa

b) CHARDIN. VIII. p. 243. KAEMPFER p. 298.

c) II. p. 122. *d*) l. c.

e) HYDE, *religio veterum Persarum* p. 304.

f) LANGLES, *memoire historique sur Persepolis*, in libro: *Collection portative de voyages* T. III. p. 207.

g) Errat LANGLES (*voyages de Chardin.* VIII. p. 245.), qui hunc honorem *Antonio de Govea* ad Persiae regem, anno 1602, legato, convenire putat.

h) RAMUSIO *viaggi* II. p. 107. Versio latina exstat: BIZARI *rerum Persicarum* hist. p. 474.

i) HARRIS, *collection* I. p. 526.

k) PURCHAS, *pilgrimes* II. p. 1435. *l*) p. 163.

Tab. I. p. II.

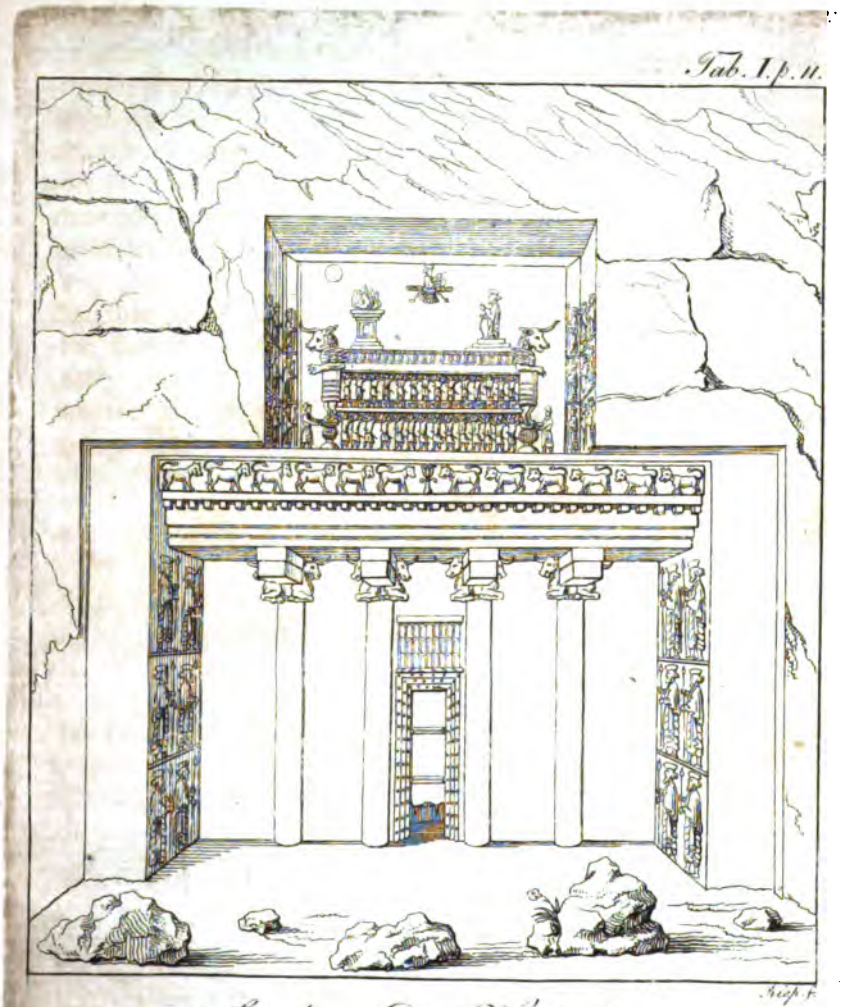

Sepulcrum Darii Hystaspis

partem praebet, qua primum oculis obiiciuntur duo parietes, in quorum utroque animalis cuiusdam fabuloſi figura coloſſica exciſa eſt. Quatuor deinde ſitae erant columnae, quarum duae adhuc ſuperſunt, quas iterum ſimiles excipiunt parietes, ſimilibus inſtructi animalibus. Introitus hic fuiſſe videtur totius aedificii. Inde ad manum dextram iterum per ſcalas ascenſus eſt ad ſecundam monumenti partem, octo pedes priori altiorem. Ibi columnae ſitae ſunt, quinquaginta pedum altitudine, eaque craſſitie, ut trium hominum amplexum expleant; totum aedificium ab iis nomen traxit. Parietes ſcalarum ornati ſunt diverſis anaglyphis, quae cum hominum figuras, pedum duorum et dimidii altitudine, tum animalium inter ſe certantium effigies ſiſtunt. Aedificium hac parte ut monti proximum, ita et ambitu maximum eſt; parietes multis figuris inſtructi ſunt, inter quas regem ſella regia ſedentem non ignores. Alia minoris ſtructurae aedificia inde ad occidentem verſus ſita ſunt, quae, quum iterum ſolum elatius occupent, tertiam totius operis partem efficere dici poſſunt. Remotioris haec eſſe videntur aetatis quam cetera; ſculpturis aeque ac omnia reliqua multis abundant.

E regione huius aedificii mons Rachmed monumentum ſpectandum praebet quam maxime memorabile. Magna lapidum moles mediae fere montis rupi exemta eſt, ut perpendicularis fieret ſuperficies, quam deinde multis ſculpturis perpolite omnibus inciſis ornavit artifex. Totum hoc, inter Perſepolitana facile graviſſimum artis opus ſiſtit, ex Chardini effigie LXVII, tabula noſtra I. Frontis latitudo ſeptuaginta et duorum pedum eſt, altitudo centum et triginta. Simile opus paululum inde meridiem verſus in eodem monte exciſum eſt; a quo iterum quartam horae partem diſtat tertium eiusdem generis anaglyphum, non prorſus vero perfectum.

V. Commentatorum recenſio.

Peregrinatores fere omnes quum nec hiſtoriae nec artis cognitione valde eſſent inbuti, minoris momenti habendi ſunt quoad Perſepolitana explicanda. Eorum igitur ſententias excludit haec mea enumeratio. Reliqua vero explicandi conamina ita afferam, ut primum de iis viris eruditis loquar, qui vel in univerſum de Perſepoli ſententiam protulerint, vel partem eius explicandam ſibi ſumſerint;

deinde vero de iis agam, qui interpretationem totius monumenti fuscepérint.

1. Scriptores qui in univerſum de Tſchil-Minar egerunt.

Facillimam ſane omnium monumentorum explicandorum rationem inivit WITTE *v*), qui totum opus terrae eruptioni tribuit. Refutavit eum, vix hoc honore dignum *Niebuhrius x*). Eodem fere loco habendus eſt DE ROESCH, qui nuperrime modo de Perſepoli inſanivit *y*). Totum opus ex iſtius hominis opinione ſtructum eſt a *Lamech* opera *Daedali*, poſt bellum Troianum, quo quae fortiter pugnaverit Lamech, monumenti anaglypha exhibent. Bellum vero Troianum non illud eſt, quod vulgo habetur, ſed Medos inter et Perſas. Perſia enim eſt vetus Troia, Media Europa, Aſſyria Aſia. Inſcriptiones cuneiformes, lingua Germanica compoſitae, ſtemmata exhibent regum inde a Kain usque ad Lamech. Habeat ſibi! — Scriptorum orientalium de Perſepoli ſententias enumeratas habes apud Langleſium *z*) et Herbelotum *a*). Secundum eorum alios, condita ſunt illa monumenta, tempore noſtrum aevum praecedente, *Praeadamitico*, quod vocant. Alii vel Huſchencum vel Tamuram, Schemſchidem, reginam Homai, aliosque autores habent. Fuerunt quoque qui Salomoni opus tribuerent. Nihil fidei his omnibus deberi, nullo eget teſtimonio; nihilo ſecius tamen fabulis illis aures praebuerunt multi. — WILLIAM IONES Tſchil-Minar rudera habet templi, exſtructi quo tempore religio Sabaica inter Perſas viguit *b*), imperantibus ſcilicet Piſchdadiis. Cui ſententiae conſentanea referunt DE BOCK *c*) et BAYL-

v) *Ueber den Urſprung der Pyramiden in Aegypten und der Ruinen von Perſepolis von* SAMUEL SIMON WITTE 1789. *Vertheidigung des Verſuchs über etc. von* WITTE 1792.

x) *Neues deutſches Muſeum* 1790. p. 1179.

y) *Allgemeine Literatur-Zeitung* Nr. 92. Apr. 1817. p. 730.

z) *Mémoire hiſtorique ſur Perſepolis*, in: *Collection de voyages* III. p. 201.

a) D'HERBELOT, *bibliotheque orientale* ſ. v. Eſtekhar.

b) *Diſſertations and miscellaneous pieces of Aſia* I. p. 198. IONES'S *works* I. p. 88.

c) *Oeuvres diverſes* I. p. 50. — *Eſſai ſur l'hiſtoire du ſabeisme* 1787. — BÜSCHING'S *Magazin XVII.* p. 183.

BAILLY *d*), quorum hic pro palatio accipit monumentum, conditum a Schemſchide, qui inde ab anno 3209. ante Chr. regnavit. In medio reliquit OUSELY, rudera Tſchil-Minar utrum templi ſint Elymaide ab Antiocho direpti, an Perſepoleos ſcriptorum Graecorum, an originem debeant Arſacidarum dynaſtiae *e*). Primum fieri non poſſe, alterum vero et tertium probabilitatis ſpeciem prae ſe ferre, contendit VINCENT *f*). Eodem errore circumveniri ſeſe paſſus eſt OLAUS TYCHSEN, qui, falſa inſcriptionum interpretatione deductus, Arſacidarum temporibus Perſepolin tribuit *g*). Verum in eo vidit vir, cuius diſſertatiunculam publici iuris fecit OUSELY *h*), quod Perſepolin Perſiae habet metropolin, eiusdemque palatium fuiſſe perhibet, quod iam in ruderibus Tſchil-Minar deprehenditur; falſus vero in eo eſt, quod ex ſolo Firduſio explicanda putat eius anaglypha. Eadem, quam vir ille indicavit, via ingreſſus HAGEMANN, ex Firduſio anaglyphorum dedit explicationem *i*). Architecturae indolem inprimis examinavit eamque Aegyptiacam eſſe ſtatuit CAYLUS *k*); rudera, ut contendit, templi ſunt, non palatii. Ad quam aetatem vero referenda ſit eius origo, rationes et dubitationes attulit multas, incertum tamen reliquit. De monumentorum origine et uſu pauca disputavit D'HANCARVILLE *l*); fuſius egit de anaglyphis, quae acutius ſaepe quam verius ex veterum Perſarum religione explicare ſtuduit. Indorum artis et mythologiae veſtigia interdum ſibi deprehendiſſe videtur.

2. Scriptores qui explicationem totius monumenti dederunt.

HERDERUS, in ſua explicatione, famam ſequitur Orientis; ſcriptores ſerioris aetatis, inter quos praecipue Mirkhondus et Firduſius, fontes

d) *Hiſtoire de l'aſtronomie* anc. p. 354.

e) EBN HAUCAL, preface p. XXV.

f) Ancient commerce I. p. 487.

g) OLAI GERHARDI TYCHSEN *de cuneatis inſcriptionibus Perſepolitanis Incubratio*, 1798.

h) *Oriental Collections* I. p. 167.

i) *Monumenti Perſepolitani e Ferdufio illuſtratio.* 1801.

k) *Hiſtoire de l'academie des inſcriptions.* XXIX. p. 118.

l) *Supplément aux recherches ſur l'origine, l'eſprit et les progrès des arts* p. 113.

re longe cedit Chardino. ENGELBERT KAEMPFER *d*) decem annos poſt Chardinum Perſepolitana deſcripſit, diligentia eius aeque ac notandi obſervandique acumen cum in toto eius itinerario, tum in hac quoque deſcriptione ubique agnoſcuntur, quod eo magis mirandum, quum triduum tantum Perſepoli inpenderet. Nonnulla, e. c. columnas accuratius quam ceterorum quispiam deſcripſit. Tabulae aeri inciſae multo deteriores ſunt iis, quas dedit Chardinus, ipſe artem delineandi quum non teneret, effigies per alios perfici curavit, qui aeque ac chalcographi ſumma negligentia, ut ipſe confitetur *e*), rem abſolverunt. HERBERT DE IAGER *f*) (1693.). De eius ruderum deſcriptione, ob idioma, quo compoſita eſt, iudicare nequeo. Effigies ruderum in multis rebus cum veritate non congruit. GEMELLI CARERI *g*); quum tanta iam praeſtiterint, qui ei praeceſſerant, levioris momenti ſunt quae dedit. Accedit, quod de ipſo itinere, an unquam fecerit Careri, dubitant viri docti. Dubitationi locum dat, quod *Des Landeſii* tabulas aeneas ſuo itinerario inſeruit. Bene quoque de Perſepoli meruit WILSEN, qui (1694.) effigiem ruderum ſatis bonam ſibi communicatam prodire iuſſit *h*), nulla quidem deſcriptione adiecta. DE BRUYN *i*) pictor fuit et artis ſuae excolendae cauſa praecipue itinera inſtituit. Trimeſtre ſpatium Perſepoli vacavit. De tabulis eius aeri inciſis dubitaverunt viri docti, an cum veritate congruant? Iure cavebis, ne in iis rebus, quibus a *Chardino* et *Kaempfero* discrepat, fidem ſtatim habeas pictori illi. Quamquam acerrime tabularum ſuarum fidem libellulo contra Chardinum inprimis emiſſo defendere ſtuduit *k*): vix tamen negabis, multa ex parte peccaſſe De Bruynium. Quod vero mirum eſt in hac re, ſemper fere vitium commiſit Chardiniano contrarium. Res deteriores ſaepe reddit quam revera ſunt; fracta et deleta indicat, quae vix

d) *amoenitates* p. 297. *e*) p. 340.

f) VALENTYN *Oud en Nieuw Oost-Indien* T. V. p. 221.

g) *Giro del mondo* T. II. p. 251.

h) *Philoſophical Tranſactions* XVIII. p. 117. Nr. 210. — *Philoſoph. Tranſact. abridged.* III. p. 526.

i) *voyages* IV. p. 301.

k) CORN. DE BRUYN'S *Anmerkingen over de Printverbeeldingen van de overblyfzelen van het oude Perſepolis, uytgegeven door de H. H. Chardin en Kempfer.* Verſio Franco-Gallica huius libelluli exſtat: *voyages* V. p. 305.

vix temporis iniuriam experta sunt *l*). — Amplam tabulis suis subiunxit descriptionem, omnem dimensionem ad pedum et passuum mensuram reduxit, singulas aedificii partes bene distinxit et accurate disposuit. In explicandis ruderibus tantam approbavit scientiarum copiam, ut multi, qui talem eruditionem pictori convenire diffidebant, aliorum opibus ex hac parte instructum, doctiorumque opera adiutum eum perhiberent. Le Bruynii tabulas, adhibitis nonnullis Chardinianis, depictas habes in libro cui titulus: *Persepolis illustrata: or, the ancient and royal palace of Persepolis in Persia, destroyed by Alexander the Great, about two thousand years ago; with particular remarks concerning that Palace, and an account of the ancient authors who have wrote thereupon. Illustrated and described, in twenty one Copper plates. London* 1739. Opus splendidum, totum aeri inciſum. Autoris nomen ignoratur *m*). Sequitur iam CARSTEN NIEBUHR *n*), nulli vel veritatis studio, vel diligentia et acri indicio secundus. Non tot quidem ac *De Bruynius* et *Chardinus*, itinerario addidit tabulas, in iis vero quas dedit, ab eius partibus semper stabis. WILLIAM FRANCKLIN *o*), quamquam celerius rem absolvit, quam ut descriptoris officio ex omni parte satisfacere potuisset, descriptionem tamen exhibuit melioribus semper accensendam. Levioris momenti. sunt, quae post eum praestitit MORIER *p*). Effigies monumenti e longinquo desumta vix claram tibi excitabit imaginem.

III. An ex omni parte rudera Tschil-Minar nobis innotuerint?

Quum tot tantorumque virorum diligentiam exercuerint rudera Persepolitana, oriri fortasse posset opinio, omnia ad ea indaganda et exploranda iam praestitisse peregrinatores, nobisque ex omni parte ea explorata esse et percognita. Secus res se habet; imo, post tot tantosque labores iis impensos, nostra eorum notitia haud perfecta est. Tota figurarum in illis ruinis conspicuarum multitudo, teste de Bruynio *q*), numerum efficit 1300; minima earum pars nobis depicta

l) Cf. *Morieri* iudicium quo satis perstringitur *de Bruyn* (p. 134.).
m) *Nova acta eruditorum, an.* 1741. p. 205.
n) II. p. 121.
o) *Tour from etc.* p. 198.
p) p. 129.
q) IV. p. 353.

depicta eſt. Inſcriptiones quam plurimae depingendae reſtant *r*); ex quibus, accurate depictis et inter ſe collatis, quum multa haud dubie peti poſſint, digna inprimis eſt haec monumenti pars peregrinantis futuri diligentia. Certiores facti ſumus ſolummodo de iis architecturae operibus, quae *ſupra terra* inveniuntur: nemo unquam in lucem protraxit, quae vel terra obruta, vel ipſa arte *ſub terra* condita ſunt. Multa eius generis reſtare, et ratio fidem facit, quod ſemper fere talia aedificia ſua quoque habebant ſubterranea, et peregrinatores nos edocent *s*). Multi reſtant cuniculi, qui, ut videtur, cohaerent cum illis ſepulcris monti inciſis; nemo penitius eos inveſtigavit. Ita nec cohaerentia ſingularum aedificii partium indagata eſt, quae ſi inveniretur, multum faceret ad conſilium certius definiendum, ad quod inmenſa haec monumenta conſtructa ſunt. Optandum igitur eſt, ut peregrinatores futuri ad ea inprimis mentem advertant, quae iam minus cognita illic nobis reſtant. Temporis anguſtiis ſolummodo excuſandus eſt Kinneirus, quod una tantum pagina Perſepolin abſolvit *t*). Quam maxime dolendum eſt, Morierum *u*) non primo propoſito ſtetiſſe, deſcribendi ſcilicet ea, quae a peregrinatoribus hucusque eſſent omiſſa, et indicandi, in quibus discrepantium ſcriptorum partibus ſtandum eſſet. Generali enim eius deſcriptione nihil lucramur; notiſſima iterum nobis offeruntur.

IV. Deſcriptio.

Aedificium ex nigro marmore, quod vicinus mons ſuppeditabat, ea arte conſtructum eſt, ut multis partibus vix rimam cognoscas inter ingentes illas moles marmoreas, ſine ullo caemento iunctas. Totum opus, cuius quadrata ferè eſt forma, anguſti quidem non ſemper ſervata, murus ex omni regione, excepto latere orientali, circumdat, qui a ſeptentrione ad meridiem ſexcentos, ab occidente vero ad orientem, qua mons muro finem inponit, quadringentos circiter, paſſus aequat. Totius operis in formam theatri ſtructi tres omnino ſunt partes, quarum altera altera eminentior eſt. Duplex ſcala ita comparata, ut decem equites, uno iuxta alterum locato, ſine moleſtia aſcendere eam poſſint, aditum ad inferiorem partem

r) NIEBUHR II. p. 150. *s*) CHARDIN VIII. p. 329.
t) p. 77. *u*) p 129.

Tab. I. p. II.

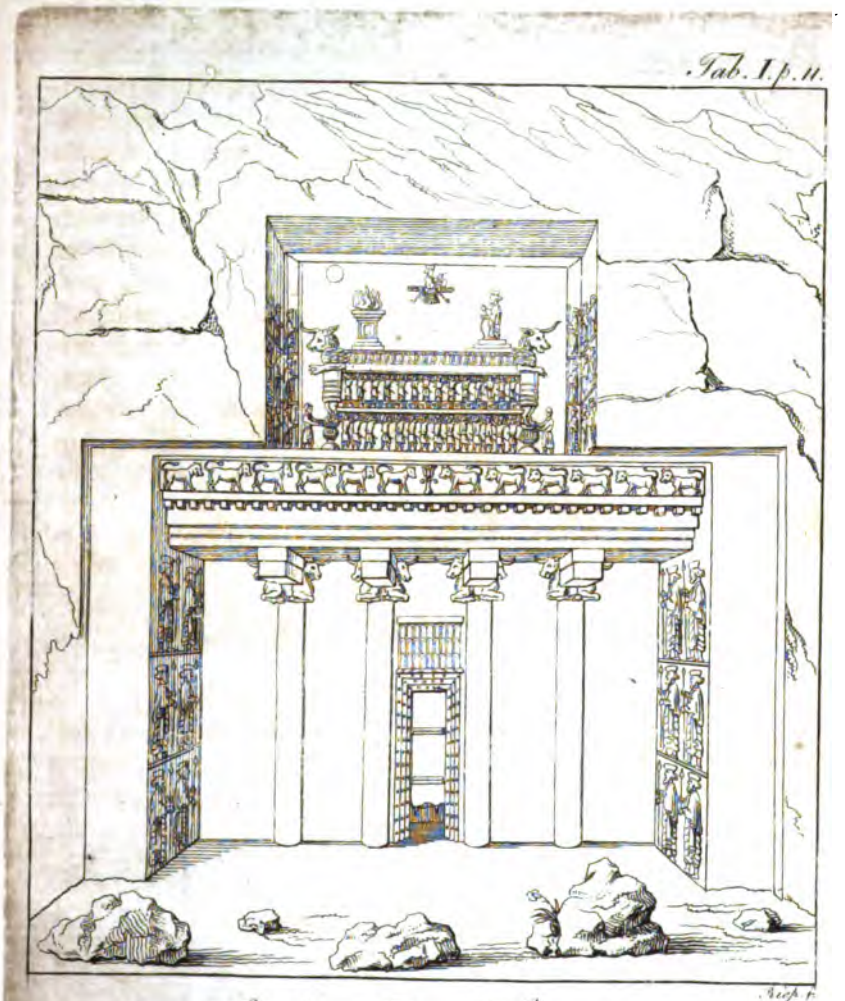

Sepulcrum Darii Hystaspis

partem praebet, qua primum oculis obiiciuntur duo parietes, in quorum utroque animalis cuiusdam fabulosi figura coloſſica excisa est. Quatuor deinde sitae erant columnae, quarum duae adhuc superſunt, quas iterum similes excipiunt parietes, similibus instructi animalibus. Introitus hic fuisse videtur totius aedificii. Inde ad manum dextram iterum per scalas ascensus est ad secundam monumenti partem, octo pedes priori altiorem. Ibi columnae sitae sunt, quinquaginta pedum altitudine, eaque crassitie, ut trium hominum amplexum expleant; totum aedificium ab iis nomen traxit. Parietes scalarum ornati sunt diversis anaglyphis, quae cum hominum figuras, pedum duorum et dimidii altitudine, tum animalium inter se certantium effigies sistunt. Aedificium hac parte ut monti proximum, ita et ambitu maximum est; parietes multis figuris instructi sunt, inter quas regem sella regia sedentem non ignores. Alia minoris structurae aedificia inde ad occidentem versus sita sunt, quae, quum iterum solum elatius occupent, tertiam totius operis partem efficere dici possunt. Remotioris haec esse videntur aetatis quam cetera; sculpturis aeque ac omnia reliqua multis abundant.

E regione huius aedificii mons Rachmed monumentum spectandum praebet quam maxime memorabile. Magna lapidum moles mediae fere montis rupi exemta est, ut perpendicularis fieret superficies, quam deinde multis sculpturis perpolite omnibus incisis ornavit artifex. Totum hoc, inter Persepolitana facile graviſſimum artis opus sistit, ex Chardini effigie LXVII, tabula nostra I. Frontis latitudo septuaginta et duorum pedum est, altitudo centum et triginta. Simile opus paululum inde meridiem versus in eodem monte excisum est; a quo iterum quartam horae partem distat tertium eiusdem generis anaglyphum, non prorsus vero perfectum.

V. Commentatorum recensio.

Peregrinatores fere omnes quum nec historiae nec artis cognitione valde essent inbuti, minoris momenti habendi sunt quoad Persepolitana explicanda. Eorum igitur sententias excludit haec mea enumeratio. Reliqua vero explicandi conamina ita afferam, ut primum de iis viris eruditis loquar, qui vel in universum de Persepoli sententiam protulerint, vel partem eius explicandam sibi sumserint;

deinde vero de iis agam, qui interpretationem totius monumenti ſuſceperint.

1. Scriptores qui in univerſum de Tſchil-Minar egerunt.

Facillimam ſane omnium monumentorum explicandorum rationem inivit WITTE *v*), qui totum opus terrae eruptioni tribuit. Refutavit eum, vix hoc honore dignum *Niebuhrius x*). Eodem fere loco habendus eſt DE ROESCH, qui nuperrime modo de Perſepoli inſanivit *y*). Totum opus ex iſtius hominis opinione ſtructum eſt a *Lamech* opera *Daedali*, poſt bellum Troianum, quo quae fortiter pugnaverit Lamech, monumenti anaglypha exhibent. Bellum vero Troianum non illud eſt, quod vulgo habetur, ſed Medos inter et Perſas. Perſia enim eſt vetus Troia, Media Europa, Aſſyria Aſia. Inſcriptiones cuneiformes, lingua Germanica compoſitae, ſtemmata exhibent regum inde a Kain usque ad Lamech. Habeat ſibi! — Scriptorum orientalium de Perſepoli ſententias enumeratas habes apud Langleſium *z*) et Herbelotum *a*). Secundum eorum alios, condita ſunt illa monumenta, tempore noſtrum aevum praecedente, *Praeadamitico*, quod vocant. Alii vel Huſchencum vel Tamuram, Schemſchidem, reginam Homai, aliosque autores habent. Fuerunt quoque qui Salomoni opus tribuerent. Nihil fidei his omnibus deberi, nullo eget teſtimonio; nihilo ſecius tamen fabulis illis aures praebuerunt multi. — WILLIAM IONES Tſchil-Minar rudera habet templi, exſtructi quo tempore religio Sabaica inter Perſas viguit *b*), imperantibus ſcilicet Piſchdadiis. Cui ſententiae conſentanea referunt DE BOCK *c*) et BAYL-

v) *Ueber den Urſprung der Pyramiden in Aegypten und der Ruinen von Perſepolis von* SAMUEL SIMON WITTE 1789. *Vertheidigung des Verſuchs über etc. von* WITTE 1792.

x) *Neues deutſches Muſeum* 1790. p. 1179.

y) *Allgemeine Literatur-Zeitung* Nr. 92. Apr. 1817. p. 730.

z) *Mémoire hiſtorique ſur Perſepolis*, in: *Collection de voyages* III. p. 201.

a) D'HERBELOT, *bibliotheque orientale* ſ. v. Eſtekhar.

b) *Diſſertations and miscellaneous pieces of Aſia* I. p. 198. IONES's *works* I. p. 88.

c) *Oeuvres diverſes* I. p. 50. — *Eſſai ſur l'hiſtoire du ſabeisme* 1787. — BÜSCHING's *Magazin XVII.* p. 183.

BAILLY *d*), quorum hic pro palatio accipit monumentum, conditum a Schemſchide, qui inde ab anno 3209. ante Chr. regnavit. In medio reliquit OUSELY, rudera Tſchil-Minar utrum templi ſint Elymaide ab Antiocho direpti, an Perſepoleos ſcriptorum Graecorum, an originem debeant Arſacidarum dynaſtiae *e*). Primum fieri non poſſe, alterum vero et tertium probabilitatis ſpeciem prae ſe ferre, contendit VINCENT *f*). Eodem errore circumveniri ſeſe paſſus eſt OLAUS TYCHSEN, qui, falſa inſcriptionum interpretatione deductus, Arſacidarum temporibus Perſepolin tribuit *g*). Verum in eo vidit vir., cuius diſſertatiunculam publici iuris fecit OUSELY *h*), quod Perſepolin Perſiae habet metropolin, eiusdemque palatium fuiſſe perhibet, quod iam in ruderibus Tſchil-Minar deprehenditur; falſus vero in eo eſt, quod ex ſolo Firduſio explicanda putat eius anaglypha. Eadem, quam vir ille indicavit, via ingreſſus HAGEMANN, ex Firduſio anaglyphorum dedit explicationem *i*). Architecturae indolem inprimis examinavit eamque Aegyptiacam eſſe ſtatuit CAYLUS *k*); rudera, ut contendit, templi ſunt, non palatii. Ad quam aetatem vero referenda ſit eius origo, rationes et dubitationes attulit multas, incertum tamen reliquit. De monumentorum origine et uſu pauca disputavit D'HANCARVILLE *l*); fuſius egit de anaglyphis, quae acutius ſaepe quam verius ex veterum Perſarum religione explicare ſtuduit. Indorum artis et mythologiae veſtigia interdum ſibi deprehendiſſe videtur.

2. Scriptores qui explicationem totius monumenti dederunt.

HERDERUS, in ſua explicatione, famam ſequitur Orientis; ſcriptores ſerioris aetatis, inter quos praecipue Mirkhondus et Firduſius, fontes

d) *Hiſtoire de l'aſtronomie* anc. p. 354.

e) EBN HAUCAL, preface p. XXV.

f) Ancient commerce I. p. 487.

g) OLAI GERHARDI TYCHSEN *de cuneatis inſcriptionibus Perſepolitanis lucubratio*, 1798.

h) *Oriental Collections* I. p. 167.

i) *Monumenti Perſepolitani e Ferduſio illuſtratio.* 1801.

k) *Hiſtoire de l'academie des inſcriptions.* XXIX. p. 118.

l) *Supplémens aux recherches ſur l'origine, l'eſprit et les progrès des arts* p. 118.

fontes ſunt, quibus ducibus Perſepoleos explicationem inſtituit *m*). Quae quidem explicatio licet non ex omni parte vera ſit, ingenioſa ſemper erit. Ex Herderi ſententia monumentum fuit regia, ad effigiem ſtructa palatii Schemſchidis *n*); anaglypha illa ad inſtar Schemſchidis imperii comparata, pompam repraeſentant, occaſione novi anni Noruz dicti habitam *o*). Haec de palatio, de ſepulcris nihil. Quae ſi computamus, discimus quidem, quid fama Orientis de monumenti tempore et origine referat, de eius autem vero tempore et autore certiores non ſimus; dies enim ille Noruz, aeque ac Schemſchides rex, ad fabuloſa tempora recurrit. In monumentis vero antiquis explicandis ita procedendum videtur, ut primum videamus quid hiſtoria de iis moneat, in cuius quidem auxilium fama interdum vocari poteſt; nec tamen fama pro hiſtoria nobis habenda eſt, nec ex ea explicanda ſunt monumenta, quae ipſa ortum dederunt iſtis fabulis. Herderus ipſe contendit, fabulas illas eſſe efformatas per hoc monumentum *p*). Quam parum vero hiſtoriam curent Orientales in ſuis artis operibus interpretandis, omnia fere docent, de quibus hariolati ſunt. Cuius omnino autoritatis eſſe poteſt Firduſius poeta ſeculi p. Chr. n. undecimi, qui ipſe nunquam Perſepolin vidit? fando accepit, quae profert, quaeque non raro falſa ſunt; loquitur inter alia et de bobus, qui nulla monumenti parte conſpiciuntur.

Alia plane via, digna tanti nominis hiſtorico, ingreſſus eſt HEERENIUS *q*), praeceptor meus ſumma pietate ad cineres usque colendus. E ſcriptoribus Graecis florenti Perſarum imperio coaevis explicavit Perſepolin. Ea protulit, in quibus haud dubie quiescendum erit, donec inſcriptiones certa et indubitata ratione explicatae fuerint. Heerenii explicationem ex maxima parte amplexus eſt MÜN-

m) HERDER de Perſepoli egit, primum: *Zerſtreute Blätter, Sammlung* 3. 1787. deinde: *Perſepolis eine Muthmaſsung* 1798. poſtremum; *Sämmtliche Werke, zur Philoſophie u. Geſch.* T. I. 1805.

n) HERDER'S *Werke* I. p. 71. *o*) HERDER l. c. p. 78.

p) *Herderi* (l. c. p. 213.) ipſa verba ſunt haec: *So bildete ſich die Geſchichte Schemſchids an dieſen Kunſtwerken, den Trümmern einer alten Zeit, neben einer unverſtandenen Schrift aus.*

q) HEEREN primum de Perſepoli egit: *Ideen*, ed. 1. 1796. Tom. II. p. 180. poſtremum: *Ideen* l. l. p. 232. ed. 3.

MÜNTER *r*). MONGEZ quoque, in dissertatione sua de Persepoli *s*), nonnullis rebus cum Heerenii sententia congruit, nullo tamen loco, quod miror, eius mentione iniecta. HIRT *t*) nuperrime rudera Tschil-Minar censurae subiecit, persuasus neutiquam finitam esse post Heerenii labores, de Persepoli disquisitionem. Sed vereor, ne vir doctissimus rem magis a vero averterit, quam certiorem effecerit. Rudera illa ex eius opinione reliquiae sunt monasterii *u*), quod Magis condidit Darius, ut corpus suum, quod hic post mortem condiri voluit, custodirent. Architecturae indoles Bactro-Indica idcirco non esse videtur Hirtio, quod testimonio putat carere, Bactriam ante Alexandrum cultura eminuisse *v*). Monumentum ex eius sententia prae se fert indolem Aegyptiacam, imo perfectum est ad effigiem sepulcri Osymandyae *w*). Nec tamen Aegyptiacam solam artem, sed Graecorum quoque architecturae indolem prae se fert, eamque duplicem, veterem scilicet et recentiorem. Veteris artis indicia invenit in ornamentis sepulcri, recentioris aevi sunt columnae, Sassanidarum tempore operi adiectae!! Quae sententia, omnibus ceteris rationibus procul habitis, solo tabulae nostrae VIII. fig. a. aspectu refellitur. Capitulum ibi expressum, Sassanidarum tempori procul dubio tribuendum, aliud plane est, ac quod habent columnae Persepolitanae.

VI. Quae iam de Persepoli effecta sint per eruditorum labores?

Quamquam nostra de Persepoli notitia neutiquam ita iam est comparata, ut criticorum dubitationibus ex omni parte satisfactum sit

r) *Versuch über die keilförmigen Inschriften zu Persepolis* 1802. p. 10.

s) *Memoires de l'institut national, Litterature et beaux arts, an.* IX. T. III. p. 212.

t) *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1812-13. *Historisch-philologische Klasse p.* 40.

u) Ueberreste eines Klosters welches Darius für den Orden der Magier erbauen liess, HIRT. p. 48.

v) Cf. infra quae de Bactria eiusque monumento, omnium in Persia antiquissimo, dicemus.

w) DIODOR. SIC. I. c. 47. — Non nova est haec sententia, nam DE BOCK (*essai sur l'histoire du sabeisme. p.* 45) tale quid innuerat.

re longe cedit Chardino. ENGELBERT KAEMPFER *d*) decem annos poſt Chardinum Perſepolitana deſcripſit, diligentia eius aeque ac notandi obſervandique acumen cum in toto eius itinerario, tum in hac quoque deſcriptione ubique agnoſcuntur, quod eo magis miran-dum, quum triduum tantum Perſepoli inpenderet. Nonnulla, e. c. columnas accuratius quam ceterorum quispiam deſcripſit. Tabulae aeri inciſae multo deteriores ſunt iis, quas dedit Chardinus, ipſe artem delineandi quum non teneret, effigies per alios perfici cura-vit, qui aeque ac chalcographi ſumma negligentia, ut ipſe confite-tur *e*), rem abſolverunt. HERBERT DE IAGER *f*) (1693.). De eius ruderum deſcriptione, ob idioma, quo compoſita eſt, iudicare ne-queo. Effigies ruderum in multis rebus cum veritate non congruit. GEMELLI CARERI *g*); quum tanta iam praeſtiterint, qui ei praeceſ-ſerant, levioris momenti ſunt quae dedit. Accedit, quod de ipſo itinere, an unquam fecerit Careri, dubitant viri docti. Dubitationi locum dat, quod *Des Landeſii* tabulas aeneas ſuo itinerario inſeruit. Bene quoque de Perſepoli meruit WILSEN, qui (1694.) effigiem ru-derum ſatis bonam ſibi communicatam prodire iuſſit *h*), nulla qui-dem deſcriptione adiecta. DE BRUYN *i*) pictor fuit et artis ſuae excolendae cauſa praecipue itinera inſtituit. Trimeſtre ſpatium Per-ſepoli vacavit. De tabulis eius aeri inciſis dubitaverunt viri docti, an cum veritate congruant? Iure cavebis, ne in iis rebus, quibus a *Chardino* et *Kaempfero* discrepat, fidem ſtatim habeas pictori illi. Quamquam acerrime tabularum ſuarum fidem libellulo contra Char-dinum inprimis emiſſo defendere ſtuduit *k*): vix tamen negabis, multa ex parte peccaſſe De Bruynium. Quod vero mirum eſt in hac re, ſemper fere vitium commiſit Chardiniano contrarium. Res dete-riores ſaepe reddit quam revera ſunt; fracta et deleta indicat, quae vix

d) *amoenitates* p. 297. *e*) p. 340.

f) VALENTYN *Oud en Nieuw Oost-Indien* T. V. p. 221.

g) *Giro del mondo* T. II. p. 251.

h) *Philoſophical Tranſactions* XVIII. p. 117. Nr. 210. — *Philoſoph. Tranſact. abridged.* III. p. 526.

i) *voyages* IV. p. 301.

k) CORN. DE BRUYN'S *Anmerkingen over de Printverbeeldingen van de over-blyfzelen van het oude Perſepolis, uytgegeven door de H. H. Chardin en Kem-pfer.* Verſio Franco-Gallica huius libelluli exſtat: *voyages* V. p. 305.

vix temporis iniuriam experta ſunt *l*). — Amplam tabulis ſuis ſubiunxit deſcriptionem, omnem dimenſionem ad pedum et paſſuum menſuram reduxit, ſingulas aedificii partes bene diſtinxit et accurate diſpoſuit. In explicandis ruderibus tantam approbavit ſcientiarum copiam, ut multi, qui talem eruditionem pictori convenire diffidebant, aliorum opibus ex hac parte inſtructum, doctiorumque opera adiutum eum perhiberent. Le Bruynii tabulas, adhibitis nonnullis Chardinianis, depictas habes in libro cui titulus: *Perſepolis illuſtrata: or, the ancient and royal palace of Perſepolis in Perſia, deſtroyed by Alexander the Great, about two thouſand years ago; with particular remarks concerning that Palace, and an account of the ancient authors who have wrote thereupon. Illuſtrated and deſcribed, in twenty one Copper plates. London* 1739. Opus ſplendidum, totum aeri inciſum. Autoris nomen ignoratur *m*). Sequitur iam CARSTEN NIEBUHR *n*), nulli vel veritatis ſtudio, vel diligentia et acri indicio ſecundus. Non tot quidem ac *De Bruynius* et *Chardinus*, itinerario addidit tabulas, in iis vero quas dedit, ab eius partibus ſemper ſtabis. WILLIAM FRANCKLIN *o*), quamquam celerius rem abſolvit, quam ut deſcriptoris officio ex omni parte ſatisfacere potuiſſet, deſcriptionem tamen exhibuit melioribus ſemper accenſendam. Levioris momenti ſunt, quae poſt eum praeſtitit MORIER *p*). Effigies monumenti e longinquo deſumta vix claram tibi excitabit imaginem.

III. An ex omni parte rudera Tſchil-Minar nobis innotuerint?

Quum tot tantorumque virorum diligentiam exercuerint rudera Perſepolitana, oriri fortaſſe poſſet opinio, omnia ad ea indaganda et exploranda iam praeſtitiſſe peregrinatores, nobisque ex omni parte ea explorata eſſe et percognita. Secus res ſe habet; imo, poſt tot tantosque labores iis inpenſos, noſtra eorum notitia haud perfecta eſt. Tota figurarum in illis ruinis conſpicuarum multitudo, teſte de Bruynio *q*), numerum efficit 1300; minima earum pars nobis depicta

l) Cf. *Morieri* iudicium quo ſatis perſtringitur *de Bruyn* (p. 134.).
m) *Nova acta eruditorum, an.* 1741. p. 205.
n) II. p. 121. *o*) *Tour from etc.* p. 198.
p) p. 129. *q*) IV. p. 353.

depicta eſt. Inſcriptiones quam plurimae depingendae reſtant *r*); ex quibus, accurate depictis et inter ſe collatis, quum multa haud dubie peti poſſint, digna inprimis eſt haec monumenti pars peregrinantis futuri diligentia. Certiores facti ſumus ſolummodo de iis architecturae operibus, quae *ſupra terra* inveniuntur: nemo unquam in lucem protraxit, quae vel terra obruta, vel ipſa arte *ſub terra* condita ſunt. Multa eius generis reſtare, et ratio fidem facit, quod ſemper fere talia aedificia ſua quoque habebant ſubterranea, et peregrinatores nos edocent *s*). Multi reſtant cuniculi, qui, ut videtur, cohaerent cum illis ſepulcris monti inciſis; nemo penitius eos inveſtigavit. Ita nec cohaerentia ſingularum aedificii partium indagata eſt, quae ſi inveniretur, multum faceret ad conſilium certius definiendum, ad quod immenſa haec monumenta conſtructa ſunt. Optandum igitur eſt, ut peregrinatores futuri ad ea inprimis mentem advertant, quae iam minus cognita illic nobis reſtant. Temporis anguſtiis ſolummodo excuſandus eſt Kinneirus, quod una tantum pagina Perſepolin abſolvit *t*). Quam maxime dolendum eſt, Morierum *u*) non primo propoſito ſtetiſſe, deſcribendi ſcilicet ea, quae a peregrinatoribus hucusque eſſent omiſſa, et indicandi, in quibus discrepantium ſcriptorum partibus ſtandum eſſet. Generaſi enim eius deſcriptione nihil lucramur; notiſſima iterum nobis offeruntur.

IV. Deſcriptio.

Aedificium ex nigro marmore, quod vicinus mons ſuppeditabat, ea arte conſtructum eſt, ut multis partibus vix rimam cognoscas inter ingentes illas moles marmoreas, ſine ullo caemento iunctas. Totum opus, cuius quadrata ferè eſt forma, amuſſi quidem non ſemper ſervata, murus ex omni regione, excepto latere orientali, circumdat, qui a ſeptentrione ad meridiem ſexcentos, ab occidente vero ad orientem, qua mons muro finem inponit, quadringentos circiter, paſſus aequat. Totius operis in formam theatri ſtructi tres omnino ſunt partes, quarum altera altera eminentior eſt. Duplex ſcala ita comparata, ut decem equites, uno iuxta alterum locato, ſine moleſtia aſcendere eam poſſint, aditum ad inferiorem partem

r) NIEBUHR II. p. 150.
s) CHARDIN VIII. p. 329.
t) p. 77.
u) p 129.

Tab. I. p. II.

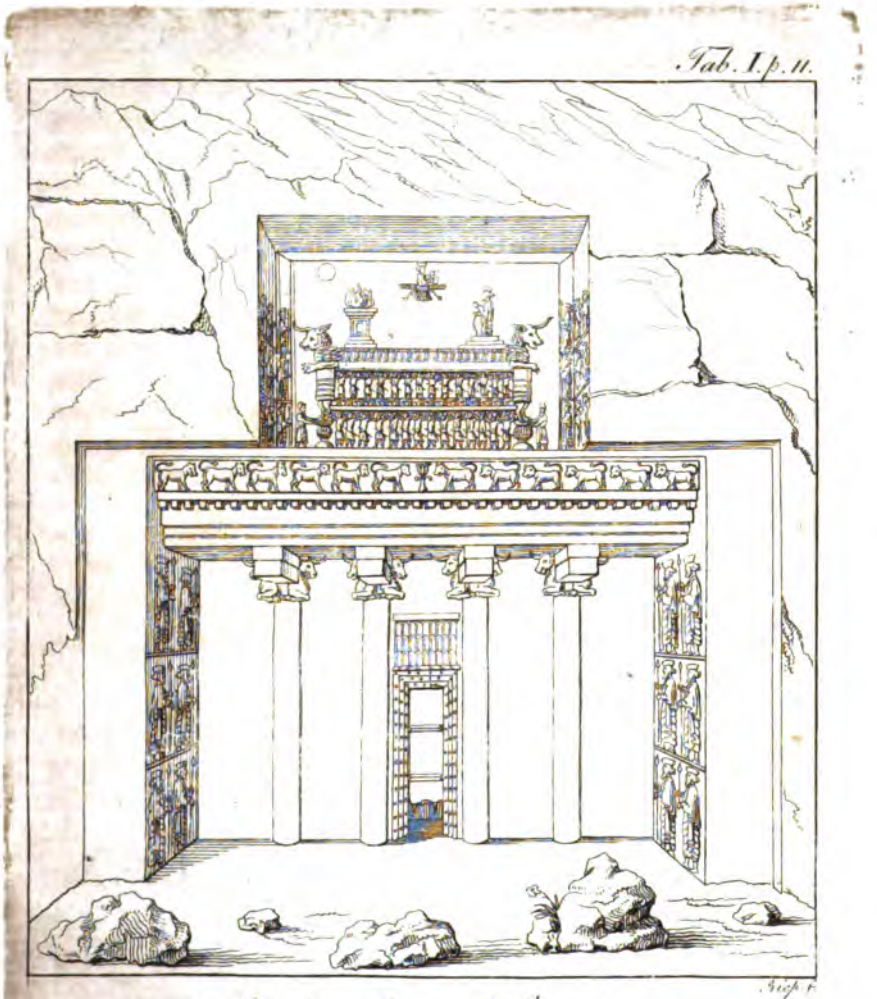

Sepulcrum Darii Hystaspis

partem praebet, qua primum oculis obiiciuntur duo parietes, in quorum utroque animalis cuiusdam fabuloſi figura coloſſica exciſa eſt. Quatuor deinde ſitae erant columnae, quarum duae adhuc ſuperſunt, quas iterum ſimiles excipiunt parietes, ſimilibus inſtructi animalibus. Introitus hic fuiſſe videtur totius aedificii. Inde ad manum dextram iterum per ſcalas aſcenſus eſt ad ſecundam monumenti partem, octo pedes priori altiorem. Ibi columnae ſitae ſunt, quinquaginta pedum altitudine, eaque craſſitie, ut trium hominum amplexum expleant; totum aedificium ab iis nomen traxit. Parietes ſcalarum ornati ſunt diverſis anaglyphis, quae cum hominum figuras, pedum duorum et dimidii altitudine, tum animalium inter ſe certantium effigies ſiſtunt. Aedificium hac parte ut monti proximum, ita et ambitu maximum eſt; parietes multis figuris inſtructi ſunt, inter quas regem ſella regia ſedentem non ignores. Alia minoris ſtructurae aedificia inde ad occidentem verſus ſita ſunt, quae, quum iterum ſolum elatius occupent, tertiam totius operis partem efficere dici poſſunt. Remotioris haec eſſe videntur aetatis quam cetera; ſculpturis aeque ac omnia reliqua multis abundant.

E regione huius aedificii mons Rachmed monumentum ſpectandum praebet quam maxime memorabile. Magna lapidum moles mediae fere montis rupi exemta eſt, ut perpendicularis fieret ſuperficies, quam deinde multis ſculpturis perpolite omnibus inciſis ornavit artifex. Totum hoc, inter Perſepolitana facile graviſſimum artis opus ſiſtit, ex Chardini effigie LXVII, tabula noſtra I. Frontis latitudo ſeptuaginta et duorum pedum eſt, altitudo centum et triginta. Simile opus paululum inde meridiem verſus in eodem monte exciſum eſt; a quo iterum quartam horae partem diſtat tertium eiusdem generis anaglyphum, non prorſus vero perfectum.

V. Commentatorum recenſio.

Peregrinatores fere omnes quum nec hiſtoriae nec artis cognitione valde eſſent inbuti, minoris momenti habendi ſunt quoad Perſepolitana explicanda. Eorum igitur ſententias excludit haec mea enumeratio. Reliqua vero explicandi conamina ita afferam, ut primum de iis viris eruditis loquar, qui vel in univerſum de Perſepoli ſententiam protulerint, vel partem eius explicandam ſibi ſumſerint;

deinde vero de iis agam, qui interpretationem totius monumenti susceperint.

1. Scriptores qui in universum de Tschil-Minar egerunt.

Facillimam sane omnium monumentorum explicandorum rationem inivit WITTE *v*), qui totum opus terrae eruptioni tribuit. Refutavit eum, vix hoc honore dignum *Niebuhrius x*). Eodem fere loco habendus est DE ROESCH, qui nuperrime modo de Persepoli insanivit *y*). Totum opus ex istius hominis opinione structum est a *Lamech* opera *Daedali*, post bellum Troianum, quo quae fortiter pugnaverit Lamech, monumenti anaglypha exhibent. Bellum vero Troianum non illud est, quod vulgo habetur, sed Medos inter et Persas. Persia enim est vetus Troia, Media Europa, Assyria Asia. Inscriptiones cuneiformes, lingua Germanica compositae, stemmata exhibent regum inde a Kain usque ad Lamech. Habeat sibi! — Scriptorum orientalium de Persepoli sententias enumeratas habes apud Langlesium *z*) et Herbelotum *a*). Secundum eorum alios, condita sunt illa monumenta, tempore nostrum aevum praecedente, *Praeadamitico*, quod vocant. Alii vel Huschencum vel Tamuram, Schemschidem, reginam Homai, aliosque autores habent. Fuerunt quoque qui Salomoni opus tribuerent. Nihil fidei his omnibus deberi, nullo eget testimonio; nihilo secius tamen fabulis illis aures praebuerunt multi. — WILLIAM IONES Tschil-Minar rudera habet templi, exstructi quo tempore religio Sabaica inter Persas viguit *b*), imperantibus scilicet Pischdadiis. Cui sententiae consentanea referunt DE BOCK *c*) et BAYL-

v) *Ueber den Ursprung der Pyramiden in Aegypten und der Ruinen von Persepolis von* SAMUEL SIMON WITTE 1789. *Vertheidigung des Versuchs über etc. von* WITTE 1792.

x) *Neues deutsches Museum* 1790. p. 1179.

y) *Allgemeine Literatur-Zeitung* Nr. 92. Apr. 1817. p. 730.

z) *Mémoire historique sur Persepolis*, in: *Collection de voyages* III. p. 201.

a) D'HERBELOT, *bibliotheque orientale* s. v. Estekhar.

b) *Dissertations and miscellaneous pieces of Asia* I. p. 198. IONES's *works* I. p. 88.

c) *Oeuvres diverses* I. p. 50. — *Essai sur l'histoire du sabeisme* 1787. — BÜSCHING's *Magazin XVII.* p. 183.

BAILLY *d*), quorum hic pro palatio accipit monumentum, conditum a Schemſchide, qui inde ab anno 3209. ante Chr. regnavit. In medio reliquit OUSELY, rudera Tſchil-Minar utrum templi ſint Elymaide ab Antiocho direpti, an Perſepoleos ſcriptorum Graecorum, an originem debeant Arſacidarum dynaſtiae *e*). Primum fieri non poſſe, alterum vero et tertium probabilitatis ſpeciem prae ſe ferre, contendit VINCENT *f*). Eodem errore circumveniri ſeſe paſſus eſt OLAUS TYCHSEN, qui, falſa inſcriptionum interpretatione deductus, Arſacidarum temporibus Perſepolin tribuit *g*). Verum in eo vidit vir, cuius diſſertatiunculam publici iuris fecit OUSELY *h*), quod Perſepolin Perſiae habet metropolin, eiusdemque palatium fuiſſe perhibet, quod iam in ruderibus Tſchil-Minar deprehenditur; falſus vero in eo eſt, quod ex ſolo Firduſio explicanda putat eius anaglypha. Eadem, quam vir ille indicavit, via ingreſſus HAGEMANN, ex Firduſio anaglyphorum dedit explicationem *i*). Architecturae indolem inprimis examinavit eamque Aegyptiacam eſſe ſtatuit CAYLUS *k*); rudera, ut contendit, templi ſunt, non palatii. Ad quam aetatem vero referenda ſit eius origo, rationes et dubitationes attulit multas, incertum tamen reliquit. De monumentorum origine et uſu pauca disputavit D'HANCARVILLE *l*); fuſius egit de anaglyphis, quae acutius ſaepe quam verius ex veterum Perſarum religione explicare ſtuduit. Indorum artis et mythologiae veſtigia interdum ſibi deprehendiſſe videtur.

2. Scriptores qui explicationem totius monumenti dederunt.

HERDERUS, in ſua explicatione, famam ſequitur Orientis; ſcriptores ſerioris aetatis, inter quos praecipue Mirkhondus et Firduſius, fontes

d) *Hiſtoire de l'aſtronomie* anc. p. 354.

e) EBN HAUCAL, preface p. XXV.

f) Ancient commerce I. p. 487.

g) OLAI GERHARDI TYCHSEN *de cuneatis inſcriptionibus Perſepolitanis lucubratio*, 1798.

h) *Oriental Collections* I. p. 167.

i) *Monumenti Perſepolitani e Ferdusio illuſtratio.* 1801.

k) *Hiſtoire de l'academie des inſcriptions.* XXIX. p. 118.

l) *Supplément aux recherches ſur l'origine, l'eſprit et les progrès des arts* p. 113.

plicaverit Grotefendus, vide apud Heerenium *b*). Si totam hanc explicandi rationem reputaveris, multa Grotefendum praeſtitiſſe, nemo negabit; plura tamen praeſtanda ſupereſſe, facile concedet is, qui ſciverit, quam parum nobis de antiqua Perſarum lingua innotuerit. Graviſſimus idcirco eſt nuntius nuperrime ex Anglia delatus, ex quo apparet, inventas eſſe inſcriptiones cuneiformes cum alio ſcripturae genere coniunctas, ita ut altera inſcriptio alterius verſio eſſe videretur *c*).

CAPUT II.

Monumenta quaedam ruderibus Tſchil-Minar finitima.

Magnificentia ruderum Tſchil-Minar effecit, ut peregrinatores parum curae inpenderent ceteris monumentis in hac regione ſitis, quae

b) HEEREN'S *Ideen Beilagen.* p. 563.

c) The Aſiatic Iournal and Monthly Regiſter Nr. X. for October 1816. Vol. II. p. 383. „It appears, that in two diſtant parts of Aſia, two inſcriptions have been recently found, in the Perſepolitan or arrow-headed character, engraved on the ſame ſubſtance *with other languages.* The firſt of theſe is mentioned by the late Dr. Buchanan, in his account of the Syrian Chriſtians, eſtabliſhed on the Malabar coaſt of the great Indian peninſula, near Goa. Ten or eleven braſs tablets which he ſaw at Goa, contained inſcriptions in a character which he concluded to be Indian, and were preſumed to be grants of land or privileges to the firſt Syrian ſettlers. On the back of one of them there was a long inſcription in the Perſepolitan character. Now, as the Indian character muſt, of courſe, be ſoon deciphered, and as there is ſtrong reaſon to think that the Perſepolitan on the ſame tablet, muſt be a tranſlation of its contents, we are not too ſanguine, probably, in hoping, that the unknown quantity may be arrived at, through the medium of that which we are likely ſoon to know. — The ſecond discovery to which we have alluded, is the union, on the ſame ſtone, of the arrow-headed character with the Egyptian hieroglyphic, found at Shuſh (Suſa) by the Hon. Robert Gordon, who was attached to Sir Gore Ouſely's embaſſy. In an open court, annexed to the prophet Daniel's tomb at Suſa, lies a block of dark Egyptian marble, about three feet long, of an irregular form, and very finely poliſhed. Three ſides of it are ſculptured. On one there are five rows of hieroglyphics; on another two rows of hieroglyphics, and the remainder of it filled with a beautiful inſcription in the Perſepolitan character; and on the third ſide, an inſcription in the ſame character, now nearly effaced.

MÜNTER *r*). MONGEZ quoque, in dissertatione sua de Persepoli *s*), nonnullis rebus cum Heerenii sententia congruit, nullo tamen loco, quod miror, eius mentione iniecta. HIRT *t*) nuperrime rudera Tschil-Minar censurae subiecit, persuasus neutiquam finitam esse post Heerenii labores, de Persepoli disquisitionem. Sed vereor, ne vir doctissimus rem magis a vero averterit, quam certiorem effecerit. Rudera illa ex eius opinione reliquiae sunt monasterii *u*), quod Magis condidit Darius, ut corpus suum, quod hic post mortem condiri voluit, custodirent. Architecturae indoles Bactro-Indica idcirco non esse videtur Hirtio, quod testimonio putat carere, Bactriam ante Alexandrum cultura eminuisse *v*). Monumentum ex eius sententia prae se fert indolem Aegyptiacam, imo perfectum est ad effigiem sepulcri Osymandyae *w*). Nec tamen Aegyptiacam solam artem, sed Graecorum quoque architecturae indolem prae se fert, eamque duplicem, veterem scilicet et recentiorem. Veteris artis indicia invenit in ornamentis sepulcri, recentioris aevi sunt columnae, Sassanidarum tempore operi adiectae!! Quae sententia, omnibus ceteris rationibus procul habitis, solo tabulae nostrae VIII. fig. a. aspectu refellitur. Capitulum ibi expressum, Sassanidarum tempori procul dubio tribuendum, aliud plane est, ac quod habent columnae Persepolitanae.

VI. Quae iam de Persepoli effecta sint per eruditorum labores?

Quamquam nostra de Persepoli notitia neutiquam ita iam est comparata, ut criticorum dubitationibus ex omni parte satisfactum sit

r) *Versuch über die keilförmigen Inschriften zu Persepolis* 1802. p. 10.

s) *Memoires de l'institut national, Litterature et beaux arts*, an. IX. T. III. p. 212.

t) *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1812-13. *Historisch-philologische Klasse p.* 40.

u) Ueberreste eines Klosters welches Darius für den Orden der Magier erbauen liess, HIRT. p. 48.

v) Cf. infra quae de Bactria eiusque monumento, omnium in Persia antiquissimo, dicemus.

w) DIODOR. SIC. I. c. 47. — Non nova est haec sententia, nam DE BOCK (*essai sur l'histoire du sabaisme. p.* 45.) tale quid innuerat.

depicta est. Inscriptiones quam plurimae depingendae restant *r*); ex quibus, accurate depictis et inter se collatis, quum multa haud dubie peti possint, digna inprimis est haec monumenti pars peregrinantis futuri diligentia. Certiores facti sumus solummodo de iis architecturae operibus, quae *supra terra* inveniuntur: nemo unquam in lucem protraxit, quae vel terra obruta, vel ipsa arte *sub terra* condita sunt. Multa eius generis restare, et ratio fidem facit, quod semper fere talia aedificia sua quoque habebant subterranea, et peregrinatores nos edocent *s*). Multi restant cuniculi, qui, ut videtur, cohaerent cum illis sepulcris monti incisis; nemo penitius eos investigavit. Ita nec cohaerentia singularum aedificii partium indagata est, quae si inveniretur, multum faceret ad consilium certius definiendum, ad quod inmensa haec monumenta constructa sunt. Optandum igitur est, ut peregrinatores futuri ad ea inprimis mentem advertant, quae iam minus cognita illic nobis restant. Temporis angustiis solummodo excusandus est Kinneirus, quod una tantum pagina Persepolin absolvit *t*). Quam maxime dolendum est, Morierum *u*) non primo proposito stetisse, describendi scilicet ea, quae a peregrinatoribus hucusque essent omissa, et indicandi, in quibus discrepantium scriptorum partibus standum esset. Generali enim eius descriptione nihil lucramur; notissima iterum nobis offeruntur.

IV. Descriptio.

Aedificium ex nigro marmore, quod vicinus mons suppeditabat, ea arte constructum est, ut multis partibus vix rimam cognoscas inter ingentes illas moles marmoreas, sine ullo caemento iunctas. Totum opus, cuius quadrata ferè est forma, amussi quidem non semper servata, murus ex omni regione, excepto latere orientali, circumdat, qui a septentrione ad meridiem sexcentos, ab occidente vero ad orientem, qua mons muro finem inponit, quadringentos circiter, passus aequat. Totius operis in formam theatri structi tres omnino sunt partes, quarum altera altera eminentior est. Duplex scala ita comparata, ut decem equites, uno iuxta alterum locato, sine molestia ascendere eam possint, aditum ad inferiorem partem

r) NIEBUHR II. p. 150.
s) CHARDIN VIII. p. 329.
t) p. 77.
u) p 129.

Artem aedificandi ipſam inde acceperint credibile eſt, unde omnis cetera cultura ad Perſas manavit, ex Media ſcilicet et Bactria *w*). Quum vero in anaglyphis Perſepolitanis multa ex Magorum religione petita ſint, Magi haud dubie ii fuerunt ad quorum inſtitutionem et quibus ducibus condita ſunt illa monumenta *x*).

6. *Inſcriptiones.*

Summo ſtudio digna ſunt monumenta Perſepolitana et propter ſingulare inſcriptionum genus, quod multis partibus ſpectandum praebent. Scripturae huius characteres ex cuneis conſtant, quorum unusquisque pollicis latitudinem longitudine ſua parum ſuperat. Ab hac cunei forma vocantur literae cuneiformes vel cuneatae *y*). Nonnullas inſcriptionum cuneiformium tabulas nobis exhibuerunt peregrinatores, inter quos praecipue Niebuhrus diligentia eminet. De iis explicandis qui quae ſint eruditorum conamina, ſcire cupit, adeat de Sacyum *z*) et Eichhornium *a*). Grotefendus, cuius explicatio maximam probabilitatis ſpeciem prae ſe fert, quamque plurimi eruditorum amplexi ſunt, de illis inſcriptionibus in univerſum effecit: Scripturam eſſe non ſyllabicam ſed literalem, eamque a ſiniſtra ad dextram legendam; tria eius Perſepoli exſtare genera; ſcripturam eſſe monumentis deſtinatam; originem eius longe tempora Cyri praecedere; in Media vel potius Bactria eſſe ortam; vinculum ei intercedere cum veterum Magorum religione; unum ſcripturae genus Zendica lingua conſtare. — Singulas inſcriptiones, in quibus Darii et Xerxis nomina inveniuntur, quomodo explica-

w) Inſigniter huic opinioni favet, quod, ſecundum ſcriptores Orientales, reges Perſici imperii ſedem ex urbe Balch in Perſidem transtulerunt, D'HERBELOT *biblioth.* ſ. v. Kischtasb.

x) HEEREN'S *Ideen* p. 313 ſqq.

y) Charactères à clous — écriture à clous. Non hoc ſolo inſcriptionum genere inſignita ſunt monumenta Perſepolitana, alias quoque exhibent inſcriptiones, Cufica ſc., Arabica et Perſica, quarum nonnullas deſcripſit Niebuhr (II. p. 134.) et explicavit DE SACY (memoire ſur diverſes antiq. p. 125.); ſerioris tamen quum ſint aetatis, monumentis explicandis inſervire nequeunt.

z) DE SACY *memoire ſur div. ant* p. 1.

a) EICHHORN'S *Geſchichte der Literatur* Vol. I. P. 1. p. 302. Cf. quoque: *Neue allgemeine deutſche Bibliothek*, Vol. XCVII. p. 129.

pulcri monumentorum *Nakſchi-Ruſtam.* BABTISTE TAVERNIER *y*) idcirco nominandus eſt, ut miremur hominem ita ſenſu hebetem, ut verum iudicaret, quod de Perſepoleos ruderibus tulit iudicium ſtupidus quidam Batavus, dicens: *vix eſſe operae pretium ut ad ea ſpectanda a via paululum deflectat peregrinator.* Paulo meliori animo fuit DES LANDES *z*); perfunctoriae ſuae deſcriptioni tabulam aeneam adiecit, ex alia quidem parte cum veritate congruam, ex alia vero falſam: ſic e. c. columnas ne ad tertiam quidem altitudinis partem delineavit; omiſit earum omnium capitula. IANSSON STRUYS *a*) haud dubie nunquam Perſepolitana vidit. Ex comparatione eius deſcriptionis cum aliorum relationibus, mendaciſſimus aeque ac literis parum cultus arguitur. Effigiem Perſepoleos quam addit, riſum unicuique movere debet.

Quae hucusque innotuere omnia, ita erant comparata, ut in universum quidem rudera percognita haberes; ſed perfectam eorum imaginem idcirco tibi ex omnibus illis deſcriptionibus fingere non poteras, quod tabulae aeneae, quibus egere non poſſumus, ad antiquitatis monumentum prorſus percognoſcendum, vel nullae vel parum ſatisfacientes deſcriptionibus adiectae erant. Quae hac in re deſiderabantur, praeſtiterunt *Chardin, Kaempfer* et *Le Bruyn.* IEAN CHARDIN *b*) ter viſitavit rudera Perſepoleos, eius deſcriptio perampla eſt et accurata, de multis rebus primus ille verum vidit, hinc et nunc inter deſcriptores primarium tenet locum. Quod rerum explicationem attinet, quam maxime dolendum eſt, deſuiſſe ei veterum ſcriptorum intimam cognitionem, quam ſi tenuiſſet, quoad monumentorum explicationem praeſtitiſſet haud dubie vix ſuperanda. Dolendum quoque, nec ipſum delineandi artem tenuiſſe; effigies magna quidem diligentia a pictore illo notiſſimo *Grelot*, cui Conſtantinopoleos deſcriptio debetur, perfecta ſunt, pulchriora vero rudera reddunt, quam revera eſſe et ratio fidem facit et recentiores peregrinatores docent; multa quae exeſa ſunt tempeſtatis iniuria, ex proprio arbitrio in tabulis ſuis reſtituit. Eodem tempore (1674) quo Chardinus ultimo rudera viſitavit, PIETRO BEMBO *c*) Tſchil-Minar deſcripſit, qui, quamquam in aliis accuratiſſimus, hac tamen re

y) T. I. p. 592.
z) *beautez de la Perſe* p. 55.
a) p. 188.
b) VIII. p 241.
c) MORELLI, *diſſertazione* p. 55.

re longe cedit Chardino. ENGELBERT KAEMPFER *d*) decem annos poſt Chardinum Perſepolitana deſcripſit, diligentia eius aeque ac notandi obſervandique acumen cum in toto eius itinerario, tum in hac quoque deſcriptione ubique agnoſcuntur, quod eo magis mirandum, quum triduum tantum Perſepoli inpenderet. Nonnulla, e. c. columnas accuratius quam ceterorum quispiam deſcripſit. Tabulae aeri inciſae multo deteriores ſunt iis, quas dedit Chardinus, ipſe artem delineandi quum non teneret, effigies per alios perfici curavit, qui aeque ac chalcographi ſumma negligentia, ut ipſe confitetur *e*), rem abſolverunt. HERBERT DE IAGER *f*) (1693.). De eius ruderum deſcriptione, ob idioma, quo compoſita eſt, iudicare nequeo. Effigies ruderum in multis rebus cum veritate non congruit. GEMELLI CARERI *g*); quum tanta iam praeſtiterint, qui ei praeceſſerant, levioris momenti ſunt quae dedit. Accedit, quod de ipſo itinere, an unquam fecerit Careri, dubitant viri docti. Dubitationi locum dat, quod *Des Landeſii* tabulas aeneas ſuo itinerario inſeruit. Bene quoque de Perſepoli meruit WILSEN, qui (1694.) effigiem ruderum ſatis bonam ſibi communicatam prodire iuſſit *h*), nulla quidem deſcriptione adiecta. DE BRUYN *i*) pictor fuit et artis ſuae excolendae cauſa praecipue itinera inſtituit. Trimeſtre ſpatium Perſepoli vacavit. De tabulis eius aeri inciſis dubitaverunt viri docti, an cum veritate congruant? Iure cavebis, ne in iis rebus, quibus a *Chardino* et *Kaempfero* discrepat, fidem ſtatim habeas pictori illi. Quamquam acerrime tabularum ſuarum fidem libellulo contra Chardinum inprimis emiſſo defendere ſtuduit *k*): vix tamen negabis, multa ex parte peccaſſe De Bruynium. Quod vero mirum eſt in hac re, ſemper fere vitium commiſit Chardiniano contrarium. Res deteriores ſaepe reddit quam revera ſunt; fracta et deleta indicat, quae vix

d) *amoenitates* p. 297. *e*) p. 340.

f) VALENTYN *Oud en Nieuw Oost-Indien* T. V. p. 221.

g) *Giro del mondo* T. II. p. 251.

h) *Philoſophical Transactions* XVIII. p. 117. Nr. 210. — *Philoſoph. Transact. abridged.* III. p. 526.

i) *voyages* IV. p. 301.

k) CORN. DE BRUYN'S *Anmerkingen over de Printverbeeldingen van de overblyfzelen van het oude Perſepolis, uytgegeven door de H. H. Chardin en Kempfer.* Verſio Franco-Gallica huius libelluli exſtat: *voyages* V. p. 305.

vix temporis iniuriam experta sunt *l*). — Amplam tabulis suis subiunxit descriptionem, omnem dimensionem ad pedum et passuum mensuram reduxit, singulas aedificii partes bene distinxit et accurate dispositit. In explicandis ruderibus tantam approbavit scientiarum copiam, ut multi, qui talem eruditionem pictori convenire diffidebant, aliorum opibus ex hac parte instructum, doctiorumque opera adiutum eum perhiberent. Le Bruynii tabulas, adhibitis nonnullis Chardinianis, depictas habes in libro cui titulus: *Persepolis illustrata: or, the ancient and royal palace of Persepolis in Persia, destroyed by Alexander the Great, about two thousand years ago; with particular remarks concerning that Palace, and an account of the ancient authors who have wrote thereupon. Illustrated and described, in twenty one Copper plates. London* 1739. Opus splendidum, totum aeri inciſum. Autoris nomen ignoratur *m*). Sequitur iam CARSTEN NIEBUHR *n*), nulli vel veritatis studio, vel diligentia et acri indicio secundus. Non tot quidem ac *De Bruynius* et *Chardinus*, itinerario addidit tabulas, in iis vero quas dedit, ab eius partibus semper stabis. WILLIAM FRANCKLIN *o*), quamquam celerius rem absolvit, quam ut descriptoris officio ex omni parte satisfacere potuisset, descriptionem tamen exhibuit melioribus semper accensendam. Levioris momenti. sunt, quae post eum praestitit MORIER *p*). Effigies monumenti e longinquo desumta vix claram tibi excitabit imaginem.

III. An ex omni parte rudera Tschil-Minar nobis innotuerint?

Quum tot tantorumque virorum diligentiam exercuerint rudera Persepolitana, oriri fortasse posset opinio, omnia ad ea indaganda et exploranda iam praestitisse peregrinatores, nobisque ex omni parte ea explorata esse et percognita. Secus res se habet; imo, post tot tantosque labores iis impensos, nostra eorum notitia haud perfecta est. Tota figurarum in illis ruinis conspicuarum multitudo, teste de Bruynio *q*), numerum efficit 1300; minima earum pars nobis depicta

l) Cf. *Morieri* iudicium quo satis perstringitur *de Bruyn* (p. 134.).
m) *Nova acta eruditorum, an.* 1741. p. 205.
n) II. p. 121.
o) *Tour from etc.* p. 198.
p) p. 129.
q) IV. p. 353.

depicta eſt. Inſcriptiones quam plurimae depingendae reſtant *r*); ex quibus, accurate depictis et inter ſe collatis, quum multa haud dubie peti poſſint, digna inprimis eſt haec monumenti pars peregrinantis futuri diligentia. Certiores facti ſumus ſolummodo de iis architecturae operibus, quae *ſupra terra* inveniuntur: nemo unquam in lucem protraxit, quae vel terra obruta, vel ipſa arte *ſub terra* condita ſunt. Multa eius generis reſtare, et ratio fidem facit, quod ſemper fere talia aedificia ſua quoque habebant ſubterranea, et peregrinatores nos edocent *s*). Multi reſtant cuniculi, qui, ut videtur, cohaerent cum illis ſepulcris monti inciſis; nemo penitius eos inveſtigavit. Ita nec cohaerentia ſingularum aedificii partium indagata eſt, quae ſi inveniretur, multum faceret ad conſilium certius definiendum, ad quod immenſa haec monumenta conſtructa ſunt. Optandum igitur eſt, ut peregrinatores futuri ad ea inprimis mentem advertant, quae iam minus cognita illic nobis reſtant. Temporis anguſtiis ſolummodo excuſandus eſt Kinneirus, quod una tantum pagina Perſepolin abſolvit *t*). Quam maxime dolendum eſt, Morierum *u*) non primo propoſito ſtetiſſe, deſcribendi ſcilicet ea, quae a peregrinatoribus hucusque eſſent omiſſa, et indicandi, in quibus discrepantium ſcriptorum partibus ſtandum eſſet. Generali enim eius deſcriptione nihil lucramur; notiſſima iterum nobis offeruntur.

IV. Deſcriptio.

Aedificium ex nigro marmore, quod vicinus mons ſuppeditabat, ea arte conſtructum eſt, ut multis partibus vix rimam cognoscas inter ingentes illas moles marmoreas, ſine ullo caemento iunctas. Totum opus, cuius quadrata ferè eſt forma, anuſſi quidem non ſemper ſervata, murus ex omni regione, excepto latere orientali, circumdat, qui a ſeptentrione ad meridiem ſexcentos, ab occidente vero ad orientem, qua mons muro finem inponit, quadringentos circiter, paſſus aequat. Totius operis in formam theatri ſtructi tres omnino ſunt partes, quarum altera altera eminentior eſt. Duplex ſcala ita comparata, ut decem equites, uno iuxta alterum locato, ſine moleſtia aſcendere eam poſſint, aditum ad inferiorem partem

r) NIEBUHR II. p. 156. *s*) CHARDIN VIII. p. 329.
t) p. 77. *u*) p 129.

Tab. I. p. II.

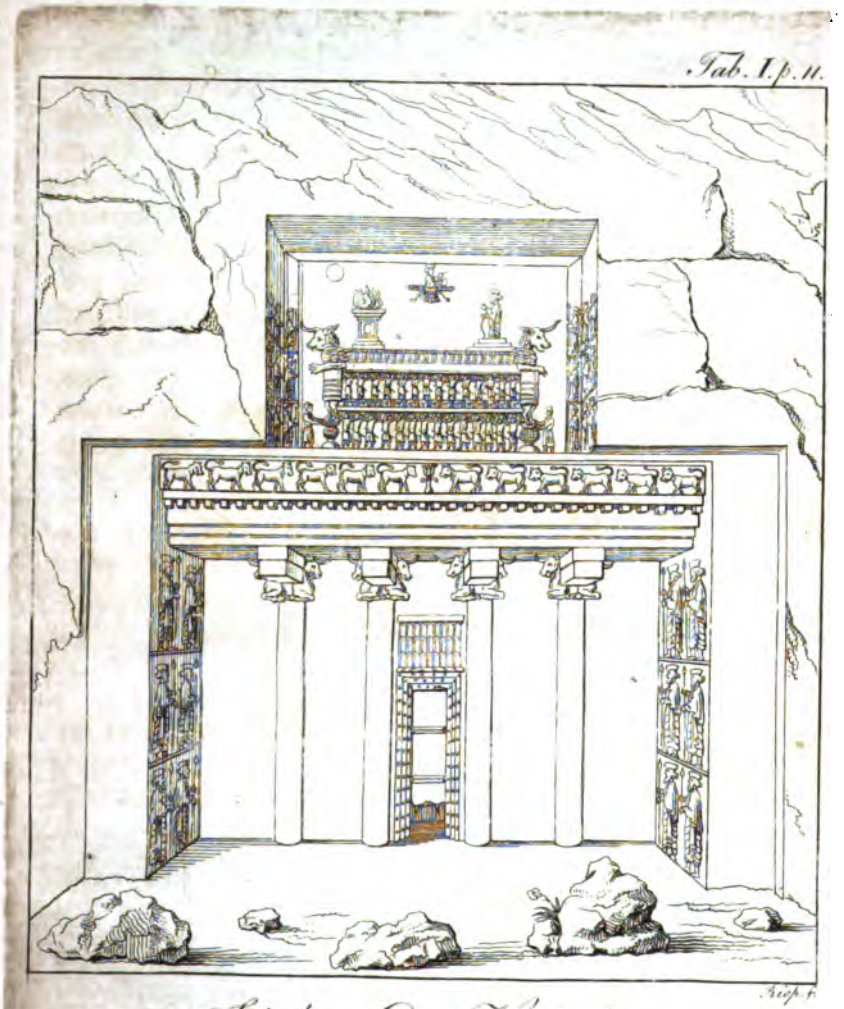

Sepulcrum Darii Hystaspis

partem praebet, qua primum oculis obiiciuntur duo parietes, in quorum utroque animalis cuiusdam fabulosi figura coloſſica excisa est. Quatuor deinde sitae erant columnae, quarum duae adhuc superſunt, quas iterum similes excipiunt parietes, similibus instructi animalibus. Introitus hic fuisse videtur totius aedificii. Inde ad manum dextram iterum per scalas ascensus est ad secundam monumenti partem, octo pedes priori altiorem. Ibi columnae sitae sunt, quinquaginta pedum altitudine, eaque crassitie, ut trium hominum amplexum expleant; totum aedificium ab iis nomen traxit. Parietes scalarum ornati sunt diversis anaglyphis, quae cum hominum figuras, pedum duorum et dimidii altitudine, tum animalium inter se certantium effigies sistunt. Aedificium hac parte ut monti proximum, ita et ambitu maximum est; parietes multis figuris instructi sunt, inter quas regem sella regia sedentem non ignores. Alia minoris structurae aedificia inde ad occidentem versus sita sunt, quae, quum iterum solum elatius occupent, tertiam totius operis partem efficere dici possunt. Remotioris haec esse videntur aetatis quam cetera; sculpturis aeque ac omnia reliqua multis abundant.

E regione huius aedificii mons Rachmed monumentum spectandum praebet quam maxime memorabile. Magna lapidum moles mediae fere montis rupi exemta est, ut perpendicularis fieret superficies, quam deinde multis sculpturis perpolite omnibus incisis ornavit artifex. Totum hoc, inter Persepolitana facile graviſſimum artis opus sistit, ex Chardini effigie LXVII, tabula nostra I. Frontis latitudo septuaginta et duorum pedum est, altitudo centum et triginta. Simile opus paululum inde meridiem versus in eodem monte excisum est; a quo iterum quartam horae partem distat tertium eiusdem generis anaglyphum, non prorsus vero perfectum.

V. Commentatorum recensio.

Peregrinatores fere omnes quum nec historiae nec artis cognitione valde essent inbuti, minoris momenti habendi sunt quoad Persepolitana explicanda. Eorum igitur sententias excludit haec mea enumeratio. Reliqua vero explicandi conamina ita afferam, ut primum de iis viris eruditis loquar, qui vel in universum de Persepoli sententiam protulerint, vel partem eius explicandam sibi sumserint;

deinde vero de iis agam, qui interpretationem totius monumenti fusceperint.

1. Scriptores qui in universum de Tschil-Minar egerunt.

Facillimam sane omnium monumentorum explicandorum rationem inivit WITTE *v*), qui totum opus terrae eruptioni tribuit. Refutavit eum, vix hoc honore dignum *Niebuhrius x*). Eodem fere loco habendus est DE ROESCH, qui nuperrime modo de Persepoli insanivit *y*). Totum opus ex istius hominis opinione structum est a *Lamech* opera *Daedali*, post bellum Troianum, quo quae fortitet pugnaverit Lamech, monumenti anaglypha exhibent. Bellum vero Troianum non illud est, quod vulgo habetur, sed Medos inter et Persas. Persia enim est vetus Troia, Media Europa, Assyria Asia. Inscriptiones cuneiformes, lingua Germanica compositae, stemmata exhibent regum inde a Kain usque ad Lamech. Habeat sibi! — Scriptorum orientalium de Persepoli sententias enumeratas habes apud Langlesium *z*) et Herbelotum *a*). Secundum eorum alios, condita sunt illa monumenta, tempore nostrum aevum praecedente, *Praeadamitico*, quod vocant. Alii vel Huschencum vel Tamuram, Schemschidem, reginam Homai, aliosque autores habent. Fuerunt quoque qui Salomoni opus tribuerent. Nihil fidei his omnibus deberi, nullo eget testimonio; nihilo secius tamen fabulis illis aures praebuerunt multi. — WILLIAM IONES Tschil-Minar rudera habet templi, exstructi quo tempore religio Sabaica inter Persas viguit *b*), imperantibus scilicet Pischdadiis. Cui sententiae consentanea referunt DE BOCK *c*) et BAYL-

v) *Ueber den Ursprung der Pyramiden in Aegypten und der Ruinen von Persepolis von* SAMUEL SIMON WITTE 1789. *Vertheidigung des Versuchs über etc. von* WITTE 1792.

x) *Neues deutsches Museum* 1790. p. 1179.

y) *Allgemeine Literatur-Zeitung* Nr. 92. Apr. 1817. p. 730.

z) *Mémoire historique sur Persepolis*, in: *Collection de voyages* III. p. 201.

a) D'HERBELOT, *bibliotheque orientale* s. v. Estekhar.

b) *Dissertations and miscellaneous pieces of Asia* I. p. 198. IONES's *works* I. p. 88.

c) *Oeuvres diverses* I. p. 50. — *Essai sur l'histoire du sabeisme* 1787. — BÜSCHING's *Magazin XVII.* p. 183.

BAILLY *d*), quorum hic pro palatio accipit monumentum, conditum a Schemſchide, qui inde ab anno 3209. ante Chr. regnavit. In medio reliquit OUSELY, rudera Tſchil-Minar utrum templi ſint Elymaide ab Antiocho direpti, an Perſepoleos ſcriptorum Graecorum, an originem debeant Arſacidarum dynaſtiae *e*). Primum fieri non poſſe, alterum vero et tertium probabilitatis ſpeciem prae ſe ferre, contendit VINCENT *f*). Eodem errore circumveniri ſeſe paſſus eſt OLAUS TYCHSEN, qui, falſa inſcriptionum interpretatione deductus, Arſacidarum temporibus Perſepolin tribuit *g*). Verum in eo vidit vir, cuius diſſertatiunculam publici iuris fecit OUSELY *h*), quod Perſepolin Perſiae habet metropolin, eiusdemque palatium fuiſſe perhibet, quod iam in ruderibus Tſchil-Minar deprehenditur; falſus vero in eo eſt, quod ex ſolo Firduſio explicanda putat eius anaglypha. Eadem, quam vir ille indicavit, via ingreſſus HAGEMANN, ex Firduſio anaglyphorum dedit explicationem *i*). Architecturae indolem inprimis examinavit eamque Aegyptiacam eſſe ſtatuit CAYLUS *k*); rudera, ut contendit, templi ſunt, non palatii. Ad quam aetatem vero referenda ſit eius origo, rationes et dubitationes attulit multas, incertum tamen reliquit. De monumentorum origine et uſu pauca disputavit D'HANCARVILLE *l*); fuſius egit de anaglyphis, quae acutius ſaepe quam verius ex veterum Perſarum religione explicare ſtuduit. Indorum artis et mythologiae veſtigia interdum ſibi deprehendiſſe videtur.

2. Scriptores qui explicationem totius monumenti dederunt.

HERDERUS, in ſua explicatione, famam ſequitur Orientis; ſcriptores ſerioris aetatis, inter quos praecipue Mirkhondus et Firduſius, fontes

d) *Hiſtoire de l'aſtronomie* anc. p. 354.

e) EBN HAUCAL, preface p. XXV.

f) Ancient commerce I. p. 487.

g) OLAI GERHARDI TYCHSEN *de cuneatis inſcriptionibus Perſepolitanis Incubratio*, 1798.

h) *Oriental Collections* I. p. 167.

i) *Monumenti Perſepolitani e Ferdufio illuſtratio.* 1801.

k) *Hiſtoire de l'academie des inſcriptions.* XXIX. p. 118.

l) *Supplément aux recherches ſur l'origine, l'eſprit et les progrès des arts* p. 113.

fontes ſunt, quibus ducibus Perſepoleos explicationem inſtituit *m*). Quae quidem explicatio licet non ex omni parte vera ſit, ingenioſa ſemper erit. Ex Herderi ſententia monumentum fuit regia, ad effigiem ſtructa palatii Schemſchidis *n*); anaglypha illa ad inſtar Schemſchidis imperii comparata, pompam repraeſentant, occaſione novi anni Noruz dicti habitam *o*). Haec de palatio, de ſepulcris nihil. Quae ſi computamus, discimus quidem, quid fama Orientis de monumenti tempore et origine referat, de eius autem vero tempore et autore certiores non ſimus; dies enim ille Noruz, aeque ac Schemſchides rex, ad fabuloſa tempora recurrit. In monumentis vero antiquis explicandis ita procedendum videtur, ut primum videamus quid hiſtoria de iis moneat, in cuius quidem auxilium fama interdum vocari poteſt; nec tamen fama pro hiſtoria nobis habenda eſt, nec ex ea explicanda ſunt monumenta, quae ipſa ortum dederunt iſtis fabulis. Herderus ipſe contendit, fabulas illas eſſe efformatas per hoc monumentum *p*). Quam parum vero hiſtoriam curent Orientales in ſuis artis operibus interpretandis, omnia fere docent, de quibus hariolati ſunt. Cuius omnino autoritatis eſſe poteſt Firduſius poeta ſeculi p. Chr. n. undecimi, qui ipſe nunquam Perſepolin vidit? fando accepit, quae profert, quaeque non raro falſa ſunt; loquitur inter alia et de bobus, qui nulla monumenti parte conſpiciuntur.

Alia plane via, digna tanti nominis hiſtorico, ingreſſus eſt HEERENIUS *q*). praeceptor meus ſumma pietate ad cineres usque colendus. E ſcriptoribus Graecis florenti Perſarum imperio coaevis explicavit Perſepolin. Ea protulit, in quibus haud dubie quiescendum erit, donec inſcriptiones certa et indubitata ratione explicatae fuerint. Heerenii explicationem ex maxima parte amplexus eſt Mün-

m) HERDER de Perſepoli egit, primum: *Zerſtreute Blätter*, *Sammlung* 3. 1787. deinde: *Perſepolis eine Muthmaſſung* 1798. poſtremum: *Sämmtliche Werke, zur Philoſophie u. Geſch.* T. I. 1805.

n) HERDER's *Werke* I. p. 71. *o*) HERDER l. c. p. 78.

p) *Herderi* (l. c. p. 213.) ipſa verba ſunt haec: *So bildete ſich die Geſchichte Schemſchids an dieſen Kunſtwerken, den Trümmern einer alten Zeit, neben einer unverſtandenen Schrift aus.*

q) HEEREN primum de Perſepoli egit: *Ideen*, ed. I. 1796. Tom. II. p. 180. poſtremum: *Ideen* I. I. p. 232. ed. 3.

MÜNTER *r*). MONGEZ quoque, in dissertatione sua de Persepoli *s*), nonnullis rebus cum Heerenii sententia congruit, nullo tamen loco, quod miror, eius mentione iniecta. HIRT *t*) nuperrime rudera Tschil-Minar censurae subiecit, persuasus neutiquam finitam esse post Heerenii labores, de Persepoli disquisitionem. Sed vereor, ne vir doctissimus rem magis a vero averterit, quam certiorem effecerit. Rudera illa ex eius opinione reliquiae sunt monasterii *u*), quod Magis condidit Darius, ut corpus suum, quod hic post mortem condiri voluit, custodirent. Architecturae indoles Bactro-Indica idcirco non esse videtur Hirtio, quod testimonio putat carere, Bactriam ante Alexandrum cultura eminuisse *v*). Monumentum ex eius sententia prae se fert indolem Aegyptiacam, imo perfectum est ad effigiem sepulcri Osymandyae *w*). Nec tamen Aegyptiacam solam artem, sed Graecorum quoque architecturae indolem prae se fert, eamque duplicem, veterem scilicet et recentiorem. Veteris artis indicia invenit in ornamentis sepulcri, recentioris aevi sunt columnae, Sassanidarum tempore operi adiectae!! Quae sententia, omnibus ceteris rationibus procul habitis, solo tabulae nostrae VIII. fig. a. aspectu refellitur. Capitulum ibi expressum, Sassanidarum tempori procul dubio tribuendum, aliud plane est, ac quod habent columnae Persepolitanae.

VI. Quae iam de Persepoli effecta sint per eruditorum labores?

Quamquam nostra de Persepoli notitia neutiquam ita iam est comparata, ut criticorum dubitationibus ex omni parte satisfactum sit

r) *Versuch über die keilförmigen Inschriften zu Persepolis* 1802. p. 10.

s) *Memoires de l'institut national, Litterature et beaux arts, an.* IX. T. III. p. 212.

t) *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1812-13. *Historisch-philologische Klasse p.* 40.

u) Ueberreste eines Klosters welches Darius für den Orden der Magier erbauen liess, HIRT. p. 48.

v) Cf. infra quae de Bactria eiusque monumento, omnium in Persia antiquissimo, dicemus.

w) DIODOR. SIC. I. c. 47. — Non nova est haec sententia, nam DE BOCK (*essai sur l'histoire du sabeisme. p.* 45.) tale quid innuerat.

depicta eſt. Inſcriptiones quam plurimae depingendae reſtant *r*); ex quibus, accurate depictis et inter ſe collatis, quum multa haud dubie peti poſſint, digna inprimis eſt haec monumenti pars peregrinantis futuri diligentia. Certiores facti ſumus ſolummodo de iis architecturae operibus, quae *ſupra terra* inveniuntur: nemo unquam in lucem protraxit, quae vel terra obruta, vel ipſa arte *ſub terra* condita ſunt. Multa eius generis reſtare, et ratio fidem facit, quod ſemper fere talia aedificia ſua quoque habebant ſubterranea, et peregrinatores nos edocent *s*). Multi reſtant cuniculi, qui, ut videtur, cohaerent cum illis ſepulcris monti inciſis; nemo penitius eos inveſtigavit. Ita nec cohaerentia ſingularum aedificii partium indagata eſt, quae ſi inveniretur, multum faceret ad conſilium certius definiendum, ad quod immenſa haec monumenta conſtructa ſunt. Optandum igitur eſt, ut peregrinatores futuri ad ea inprimis mentem advertant, quae iam minus cognita illic nobis reſtant. Temporis anguſtiis ſolummodo excuſandus eſt Kinneirus, quod una tantum pagina Perſepolin abſolvit *t*). Quam maxime dolendum eſt, Morierum *u*) non primo propoſito ſtetiſſe, deſcribendi ſcilicet ea, quae a peregrinatoribus hucusque eſſent omiſſa, et indicandi, in quibus discrepantium ſcriptorum partibus ſtandum eſſet. Generali enim eius deſcriptione nihil lucramur; notiſſima iterum nobis offeruntur.

IV. Deſcriptio.

Aedificium ex nigro marmore, quod vicinus mons ſuppeditabat, ea arte conſtructum eſt, ut multis partibus vix rimam cognoscas inter ingentes illas moles marmoreas, ſine ullo caemento iunctas. Totum opus, cuius quadrata ferè eſt forma, anuſſi quidem non ſemper ſervata, murus ex omni regione, excepto latere orientali, circumdat, qui a ſeptentrione ad meridiem ſexcentos, ab occidente vero ad orientem, qua mons muro finem inponit, quadringentos circiter, paſſus aequat. Totius operis in formam theatri ſtructi tres omnino ſunt partes, quarum altera altera eminentior eſt. Duplex ſcala ita comparata, ut decem equites, uno iuxta alterum locato, ſine moleſtia aſcendere eam poſſint, aditum ad inferiorem partem

r) NIEBUHR II. p. 156.
s) CHARDIN VIII. p. 329.
t) p. 77.
u) p 129.

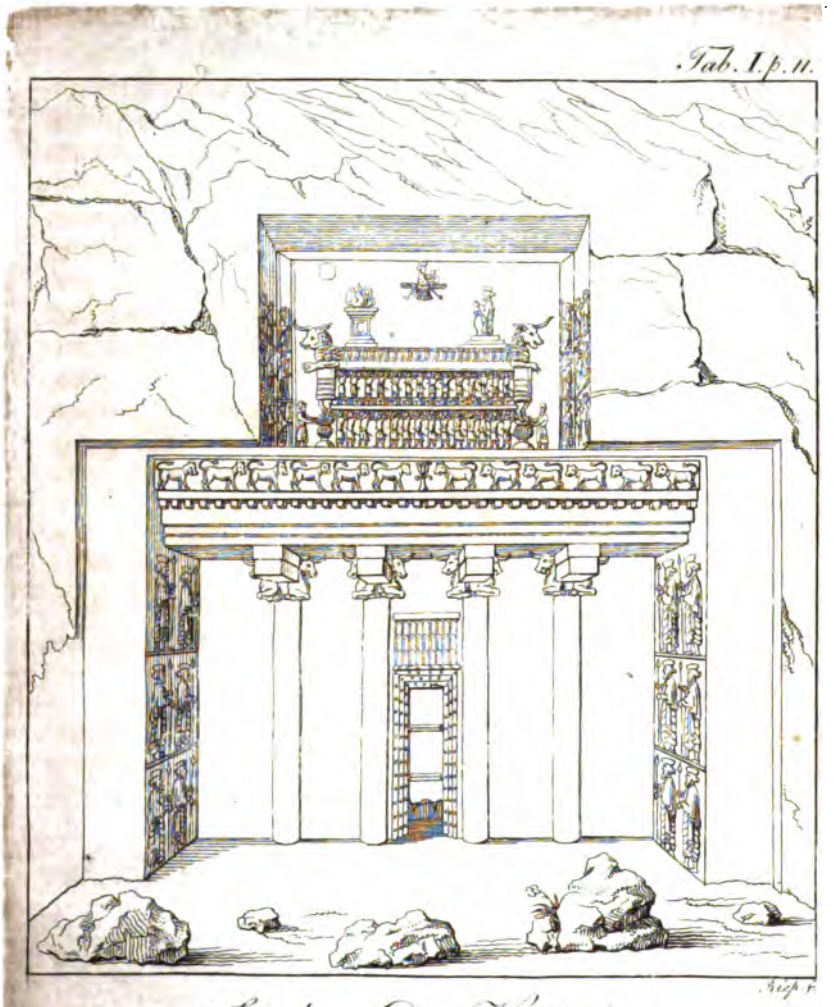

Sepulcrum Darii Hystaspis

partem praebet, qua primum oculis obiiciuntur duo parietes, in quorum utroque animalis cuiusdam fabuloſi figura coloſſica exciſa eſt. Quatuor deinde ſitae erant columnae, quarum duae adhuc ſuperſunt, quas iterum ſimiles excipiunt parietes, ſimilibus inſtructi animalibus. Introitus hic fuiſſe videtur totius aedificii. Inde ad manum dextram iterum per ſcalas ascenſus eſt ad ſecundam monumenti partem, octo pedes priori altiorem. Ibi columnae ſitae ſunt, quinquaginta pedum altitudine, eaque craſſitie, ut trium hominum amplexum expleant; totum aedificium ab iis nomen traxit. Parietes ſcalarum ornati ſunt diverſis anaglyphis, quae cum hominum figuras, pedum duorum et dimidii altitudine, tum animalium inter ſe certantium effigies ſiſtunt. Aedificium hac parte ut monti proximum, ita et ambitu maximum eſt; parietes multis figuris inſtructi ſunt, inter quas regem ſella regia ſedentem non ignores. Alia minoris ſtructurae aedificia inde ad occidentem verſus ſita ſunt, quae, quum iterum ſolum elatius occupent, tertiam totius operis partem efficere dici poſſunt. Remotioris haec eſſe videntur aetatis quam cetera; ſculpturis aeque ac omnia reliqua multis abundant.

E regione huius aedificii mons Rachmed monumentum ſpectandum praebet quam maxime memorabile. Magna lapidum moles mediae fere montis rupi exemta eſt, ut perpendicularis fieret ſuperficies, quam deinde multis ſculpturis perpolite omnibus inciſis ornavit artifex. Totum hoc, inter Perſepolitana facile graviſſimum artis opus ſiſtit, ex Chardini effigie LXVII, tabula noſtra I. Frontis latitudo ſeptuaginta et duorum pedum eſt, altitudo centum et triginta. Simile opus paululum inde meridiem verſus in eodem monte exciſum eſt; a quo iterum quartam horae partem diſtat tertium eiusdem generis anaglyphum, non prorſus vero perfectum.

V. Commentatorum recenſio.

Peregrinatores fere omnes quum nec hiſtoriae nec artis cognitione valde eſſent inbuti, minoris momenti habendi ſunt quoad Perſepolitana explicanda. Eorum igitur ſententias excludit haec mea enumeratio. Reliqua vero explicandi conamina ita afferam, ut primum de iis viris eruditis loquar, qui vel in univerſum de Perſepoli ſententiam protulerint, vel partem eius explicandam ſibi ſumſerint;

tantae molis ſunt, ut duo iuxta ſe locati aediculae latitudinem expleant, et quindecim ſupra invicem poſiti altitudinem efficiant, excepto qui pro totius operis coronide omnium ſummus eſt *r*). In duas quaſi diſtincta eſt contignationes, quarum inferior ſolida quum ſit, omni acceſſu et conclave caret; ſuperior pars cameram refert tres circiter orgyias a communi ſolo incipientem, decem pedum longitudine eademque latitudine; obſcura foret et caliginoſa, niſi lux per oſtiolum penetrans eam illuſtraret. Parietes omni inſcriptionum genere et ſculpturae opere carent *s*). Tria domus exteriora latera ſex ſingula exhibent feneſtrarum figuras lapidibus inciſas, forma oblonga, ambientibus limbis gradatim depreſſioribus, aliosque praeterea multos minoris formae ſinus lapidum ſuperficiei inciſos. Referebatur Kaempfero, tabulas aureas iis fuiſſe adaptatas pro aedificii ſplendore. Tabulae aeneae, ſi, quod dubitem, revera affuerunt, inſcriptionibus incidendis potius deſtinatae fuiſſe videntur. Aediculae frons, qua oſtium ſcilicet eſt, ſeptentrionem verſus rupem reſpicit. Conditionis ſuae integritatem aedificium debet magnis duobus, quibus tectum eſt, lapidibus, necem minitantibus iis qui inferiora ſaxa revellere operam darent *t*).

II. Explicatio.

Quod primum ad cryptas illas priori loco deſcriptas attinet, artis in earum facie conſpicuae indoles, eadem cum Perſepolitana, et characteres cuneiformes, aperte demonſtrant, eiusdem haec monumenta eſſe aetatis, cuius ſunt rudera Tſchil-Minar; tota vero cryptarum ratio, earumque omni fere parte cum ſepulcris Perſepolitanis conſenſus, extra omnem dubitationem ponunt, ſepulcrorum uſui, et has cryptas deſtinatas fuiſſe. Cui quidem ſententiae refragari fortaſſe videri poſſet illud, quod loculi nullibi inventi fuerint, arcarum vero in illis cryptis repoſitarum natura vix loculis conveniat. Inde quod iam non adſunt illi loculi, concludi nequit, nunquam affuiſſe. Arrhianus *u*) nos docet, Perſarum regum loculos pretioſo metallo conſtitiſſe. Habuerunt igitur illa ſepulcra, cum propter

r) KAEMPFER p. 322.
s) NIEBUHR II. p. 159.
s) CHARDIN l. c.
u) VI. 29.

BAILLY *d*), quorum hic pro palatio accipit monumentum, conditum a Schemſchide, qui inde ab anno 3209. ante Chr. regnavit. In medio reliquit OUSELY, rudera Tſchil-Minar utrum templi ſint Elymaide ab Antiocho direpti, an Perſepoleos ſcriptorum Graecorum, an originem debeant Arſacidarum dynaſtiae *e*). Primum fieri non poſſe, alterum vero et tertium probabilitatis ſpeciem prae ſe ferre, contendit VINCENT *f*). Eodem errore circumveniri ſeſe paſſus eſt OLAUS TYCHSEN, qui, falſa inſcriptionum interpretatione deductus, Arſacidarum temporibus Perſepolin tribuit *g*). Verum in eo vidit vir, cuius diſſertatiunculam publici iuris fecit OUSELY *h*), quod Perſepolin Perſiae habet metropolin, eiusdemque palatium fuiſſe perhibet, quod iam in ruderibus Tſchil-Minar deprehenditur; falſus vero in eo eſt, quod ex ſolo Firduſio explicanda putat eius anaglypha. Eadem, quam vir ille indicavit, via ingreſſus HAGEMANN, ex Firduſio anaglyphorum dedit explicationem *i*). Architecturae indolem inprimis examinavit eamque Aegyptiacam eſſe ſtatuit CAYLUS *k*); rudera, ut contendit, templi ſunt, non palatii. Ad quam aetatem vero referenda ſit eius origo, rationes et dubitationes attulit multas, incertum tamen reliquit. De monumentorum origine et uſu pauca disputavit D'HANCARVILLE *l*); fuſius egit de anaglyphis, quae acutius ſaepe quam verius ex veterum Perſarum religione explicare ſtuduit. Indorum artis et mythologiae veſtigia interdum ſibi deprehendiſſe videtur.

2. Scriptores qui explicationem totius monumenti dederunt.

HERDERUS, in ſua explicatione, famam ſequitur Orientis; ſcriptores ſerioris aetatis, inter quos praecipue Mirkhondus et Firduſius, fontes

d) *Hiſtoire de l'aſtronomie* anc. p. 354.

e) EBN HAUCAL, preface p. XXV.

f) Ancient commerce I. p. 487.

g) OLAI GERHARDI TYCHSEN *de cuneatis inſcriptionibus Perſepolitanis lucubratio*, 1798.

h) *Oriental Collections* I. p. 167.

i) *Monumenti Perſepolitani e Ferduſio illuſtratio.* 1801.

k) *Hiſtoire de l'academie des inſcriptions.* XXIX. p. 118.

l) *Supplément aux recherches ſur l'origine, l'eſprit et les progrès des arts* p. 113.

fontes ſunt, quibus ducibus Perſepoleos explicationem inſtituit *m*). Quae quidem explicatio licet non ex omni parte vera ſit, ingenioſa ſemper erit. Ex Herderi ſententia monumentum fuit regia, ad effigiem ſtructa palatii Schemſchidis *n*); anaglypha illa ad inſtar Schemſchidis imperii comparata, pompam repraeſentant, occaſione novi anni Noruz dicti habitam *o*). Haec de palatio, de ſepulcris nihil. Quae ſi computamus, discimus quidem, quid fama Orientis de monumenti tempore et origine referat, de eius autem vero tempore et autore certiores non ſimus; dies enim ille Noruz, aeque ac Schemſchides rex, ad fabuloſa tempora recurrit. In monumentis vero antiquis explicandis ita procedendum videtur, ut primum videamus quid hiſtoria de iis moneat, in cuius quidem auxilium fama interdum vocari poteſt; nec tamen fama pro hiſtoria nobis habenda eſt, nec ex ea explicanda ſunt monumenta, quae ipſa ortum dederunt iſtis fabulis. Herderus ipſe contendit, fabulas illas eſſe efformatas per hoc monumentum *p*). Quam parum vero hiſtoriam curent Orientales in ſuis artis operibus interpretandis, omnia fere docent, de quibus hariolati ſunt. Cuius omnino autoritatis eſſe poteſt Firduſius poeta ſeculi p. Chr. n. undecimi, qui ipſe nunquam Perſepolin vidit? fando accepit, quae profert, quaeque non raro falſa ſunt; loquitur inter alia et de bobus, qui nulla monumenti parte conſpiciuntur.

Alia plane via, digna tanti nominis hiſtorico, ingreſſus eſt HEERENIUS *q*), praeceptor meus ſumma pietate ad cineres usque colendus. E ſcriptoribus Graecis florenti Perſarum imperio coaevis explicavit Perſepolin. Ea protulit, in quibus haud dubie quiescendum erit, donec inſcriptiones certa et indubitata ratione explicatae fuerint. Heerenii explicationem ex maxima parte amplexus eſt Mün-

m) HERDER de Perſepoli egit, primum: *Zerſtreute Blätter*, *Sammlung* 3. 1787. deinde: *Perſepolis eine Muthmaſſung* 1798. poſtremum; *Sämmtliche Werke, zur Philoſophie u. Geſch.* T. I. 1805.

n) HERDER's *Werke* I. p. 71. *o*) HERDER l. c. p. 78.

p) *Herderi* (l. c. p. 213.) ipſa verba ſunt haec: *So bildete ſich die Geſchichte Schemſchids an dieſen Kunſtwerken, den Trümmern einer alten Zeit, neben einer unverſtandenen Schrift aus.*

q) HEEREN primum de Perſepoli egit: *Ideen*, ed. 1. 1796. Tom. II. p. 180. poſtremum: *Ideen* I. 1. p. 232. ed. 3.

MÜNTER *r*). MONGEZ quoque, in diſſertatione ſua de Perſepoli *s*), nonnullis rebus cum Heerenii ſententia congruit, nullo tamen loco, quod miror, eius mentione iniecta. HIRT *t*) nuperrime rudera Tſchil-Minar cenſurae ſubiecit, perſuaſus neutiquam finitam eſſe poſt Heerenii labores, de Perſepoli disquiſitionem. Sed vereor, ne vir doctiſſimus rem magis a vero averterit, quam certiorem effecerit. Rudera illa ex eius opinione reliquiae ſunt monaſterii *u*), quod Magis condidit Darius, ut corpus ſuum, quod hic poſt mortem condiri voluit, cuſtodirent. Architecturae indoles Bactro-Indica idcirco non eſſe videtur Hirtio, quod teſtimonio putat carere, Bactriam ante Alexandrum cultura eminuiſſe *v*). Monumentum ex eius ſententia prae ſe fert indolem Aegyptiacam, imo perfectum eſt ad effigiem ſepulcri Oſymandyae *w*). Nec tamen Aegyptiacam ſolam artem, ſed Graecorum quoque architecturae indolem prae ſe fert, eamque duplicem, veterem ſcilicet et recentiorem. Veteris artis indicia invenit in ornamentis ſepulcri, recentioris aevi ſunt columnae, Saſſanidarum tempore operi adiectae!! Quae ſententia, omnibus ceteris rationibus procul habitis, ſolo tabulae noſtrae VIII. fig. a. aspectu refellitur. Capitulum ibi expreſſum, Saſſanidarum tempori procul dubio tribuendum, aliud plane eſt, ac quod habent columnae Perſepolitanae.

VI. Quae iam de Perſepoli effecta ſint per eruditorum labores?

Quamquam noſtra de Perſepoli notitia neutiquam ita iam eſt comparata, ut criticorum dubitationibus ex omni parte ſatisfactum ſit

r) *Verſuch über die keilförmigen Inſchriften zu Perſepolis* 1802. p. 10.

s) *Memoires de l'inſtitut national, Litterature et beaux arts, an.* IX. T. III. p. 212.

t) *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wiſſenſchaften zu Berlin* 1812-13. *Hiſtoriſch-philologiſche Klaſſe p.* 40.

u) Ueberreſte eines Kloſters welches Darius für den Orden der Magier erbauen ließ, HIRT. p. 48.

v) Cf. infra quae de Bactria eiusque monumento, omnium in Perſia antiquiſſimo, dicemus.

w) DIODOR. SIC. I. c. 47. — Non nova eſt haec ſententia, nam DE BOCK (*eſſai ſur l'hiſtoire du ſabeisme. p.* 45) tale quid innuerat.

ſit, prolata tamen ſunt a viris eruditis, quorum haec maximam probabilitatis ſpeciem prae ſe ferunt, illa adeo ita comparata ſunt, ut dubitationi locus omnino non relinquatur. Heerenii inprimis eſſe, quae certa nobis de praeſtantiſſimo illo monumento conſtant, nemo facile inficias ibit.

1. Planitiem hodiernam Merdeſtanam occupavit quondam Perſepolis.

Peregrinatorum de campo Merdeſtano narrationes ſi comparaveris cum veterum ſcriptorum nuntiis, patebit credo, fuiſſe hanc ipſam planitiem regionem illam totius Perſiae olim celebratiſſimam, ubi Perſepolis quondam ſita fuit. Fluvius Bendemir, veterum Araxes, urbis ſitum tibi indicat. Rudera vero longe lateque ſparſa docent, vel totam hanc planitiem, vel permagnam eius partem occupaſſe urbem illam clariſſimam. Ex qua ſola re ſi ſequeretur, rudera Tſchil-Minar aedificii alicuius eſſe, quod ad ipſam urbem quondam pertinuerit, multum adhuc abeſſet, ut monumenti uſus et conſilium inde pateret. Cum enim maximo ambitu eſſet Perſepolis, probabile ſit, quod et hiſtorici orientales confirmant *x*), plura ei fuiſſe palatia, aliaque monumenta celeberrima; cuiusnam igitur ex illis rudera deprehendamus, nec ex autorum veterum narrationibus colligitur, nec ex ſolo ipſo monumento certo efficias. Aliunde petenda ſunt auxilia. Iure cum Heerenio explicationem incipias ab inſignibus illis artis operibus montis Rachmed. Inde enim certa aſſequi tibi licet.

2. Una e cryptis monti Rachmed inciſis ſepulcrum eſt Darii Hyſtaspis filii.

Diodorus Siculus *y*) poſt memorabilem illam arcis Perſepolitanae deſcriptionem ita pergit: ἐν δὲ τῷ πρὸς ἀνατολὰς μέρει τῆς ἄκρας τέτταρα τλέθρα διεσηκὸς ὄρος ἐστὶ τὸ καλούμενον βασιλικὸν, ἐν ᾧ τῶν βασιλέων ὑπῆρχον οἱ τάφοι. πέτρα γὰρ ἦν κατεξαμμένη, καὶ κατὰ μέσον οἴκους ἔχουσα πλείονας, ἐν οἷς σηκοὶ τῶν τετελευτηκότων ὑπῆρχον, προσβασιν μὲν ἐδαφίαν ἔχοντες χειροποίητον, ὑπ' ὀργάνων δέ τινων χειροποιήτων ἐξαιρομένων τῶν νεκρῶν δεχόμενοι τὰς ταφάς. Cui deſcriptioni adiun-

x) LANGLES *memoire hiſtorique ſur Perſepolis* p. 209.

y) XVII. c. 71. Tom. II. p. 315. ed. Weſſeling.

adiungas locum apud Cteſiam *z*): Δαρεῖος προστάσσει τάφρον ἑαυτῷ κατασκευασθῆναι ἐν τῷ δισσῷ ὄρει· καὶ κατασκευάζεται. ἐπιθυμήσας δὲ ἰδεῖν αὐτον, ὑπό τε τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν γονέων κωλύεται. οἱ δὲ γονεῖς, ἀνελθεῖν βεληθέντες, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς εἶδον οἱ ἀνέλκοντες αυτοὺς, καὶ ἐφοβήθησαν, καὶ φοβηθέντες ἀφῆκαν τὰ σχοινία; ἔπεσον καὶ ἐτελεύτησαν. καὶ ἐλυπῆθη Δαρεῖος λίαν· καὶ ἀπετμήθησαν αἱ κεφαλαὶ, τεσσαράκοντα ὄντων τῶν ἀνελκόντων. Illud βασιλικὸν ὄρος Diodori unum idemque eſt cum διττῷ ὄρει Cteſiae *a*), quo ſibi Darius ſepulcrum comparari iuſſit. Non modo ſpatium, quo haec ſepulcra, teſte Diodoro, a palatio diſtabant, ſed tota deſcriptio plane quadrat cum cryptis illis monti Rachmed inciſis *b*), quas ſepulcrorum uſui inſerviiſſe, ex earum interiori natura omnes fere peregrinatores uno ore contendunt. Extra omnem dubitationem poſitum mihi videtur, montem Rachmed eundem eſſe, quem *regium* Diodorus, *duplicem* Cteſias appellat, ſepulcra vero, ex eorundem ſcriptorum teſtimonio ei inciſa, eadem eſſe quae e regione ruderum Tſchil-Minar etiamnunc ſeſe ſpectanda praebent, ideoque eorum altero conditum fuiſſe Darii Hyſtaspis filii corpus *c*). Inſigniter ſepulcro conveniunt, quae in eius fronte conſpiciuntur anaglypha. Tota facies ex duabus partibus conſtat; inferior pars columnas habet quatuor, inter quarum medias porta conſpicitur, quae vero ſpeciei tantum cauſa affuit *d*), introitum enim non effecit *e*). Superior frontis pars regem ſiſtit arcum praegrandem manu tenentem *f*), ante aram ſtantem, in qua

z) HERODOTUS Weſſelingii p. 815.

a) Mons idcirco dictus fuiſſe videtur duplex, quod lunae falcis inſtar eſt ab extrema parte.

b) Singula hoc loco argumentis probare, tam abhorreret a lege quaeſtionis propoſitae, quam ſuperfluum foret, quum alii iam res probaverint.

c) HEEREN's Ideen I. 1. p. 248.

d) Une fauſſe porte — jamais il n'y eut là de porte, Chardin VIII. p. 307.

e) Inferior portae pars fracta iam eſt, ab opum cupidis ut videtur, ita ut irrepant qui interiora examinare ſtudent; multum tamen abeſt ut introitum hoc foramen effecerit, quo tempore ſepulcrorum uſui adhuc reſpondebant cryptae. Sepulcra vel aditus habuerint neceſſe eſt ſubterraneos, nondum inventos, vel tenuerint, iure ſtatuas, Perſae artificium, quo, inmiſſis ſepulcro corporibus, lapides ita caemento iungerent, ut nec rima ulla appareret poſtea, nec, illaeſo lapide, aperiri unquam poſſet porta.

f) Huc referenda videtur inſcriptio, qua inſignitum fuit Darii ſepulcrum, quamque

qua ignis flagrat ſanctus, quem inprimis venerabantur Perſae. Arae inpendet Sol, Mithras dictus. Figura ſenis, quae media parte inter regem et aram ſuperinpendet, regis *Feruer* eſt *g*). Repraeſentatur igitur rex cultor Ormuzdi, ſectator religionis Zoroaſtris. Et cetera quae in hac fronte ſpectes, non ſola ornamenta ſunt, ſed ſuam habent ſignificationem. Columnarum apices capita referunt fabuloſi animalis unicornu. Duplex figurarum humanarum ſeries, quae ut caryatides, ſuperiorem partem ſuſtinere videntur, ſervorum conditionem indicant. Canum illa multitudo ad cultum Zoroaſtricum referenda, ex quo ſacroſanctum fuit animal. Haſtati illi viri, qui bini exteriorem frontis partem occupant, ſatellites ſunt regis, Graece δορυφόροι *h*) dicti:

3. *Monumenti Tſchil-Minar uſus et conſilium.*

Aedificio, quod iam in ruderibus deprehenditur, nexum interceſſiſſe cum illis ſepulcris, et ſitus propinquus et cuniculi ſubterranei docent, qui verſus illud excurrunt. Quum Diodori ſepulcrorum deſcriptio de cryptis montis Rachmed accipienda ſit, neceſſe eſt, ut eiusdem Diodori deſcriptio palatii de ruderibus Tſchil-Minar intelligatur. Inde vero ex mea quidem ſententia difficultas quaedam oritur. Palatii Perſepolitani deſcriptio eſt haec *i*): Ὑσπὸς ἄκρας ἀξιολόγου, περιείληφεν αὐτὴν τριπλοῦν τεῖχος, οὗ τὸ μὲν πρῶτον ἀναλήμματι πολυδαπάνῳ κατεσκεύασο, καὶ τὸ ὕψος εἶχε πηχῶν ἑκκαίδεκα ἐπάλξεσι κεκοσμημένον. τὸ δὲ δεύτερον τὴν μὲν ἄλλην κατασκευὴν ὁμοίαν ἔχει τῷ προειρημένῳ, τὸ δ' ὕψος διπλάσιον. ὁ δὲ τρίτος περίβολος τῷ σχήματι μέν ἐστι τετράπλευρος, τὸ δὲ τέτο τεῖχος ὕψος ἔχει πηχῶν ἑξήκοντα, λίθῳ σκληρῷ καὶ πρὸς διαμονὴν αἰωνίαν εὖ πεφυκότι κατεσκευασμένον. ἑκάστη δὲ τῶν πλευρῶν ἔχει πύλας χαλκᾶς, καὶ παρ' αὐτὰς ταυρεὺς χάλκεῖς εἰκοσιπήχεις, ὃς μὲν πρὸς τὴν ἐκ τῆς θέας κατάπληξιν, ὡς δὲ πρὸς ἀσφάλειαν ἠρμοσμένας. Quae ſi comparaveris cum ruderibus Tſchil-Minar, nonnullae eorum partes iſtius Siculi deſcriptioni refragantur. Excuſationem tamen haec habent ſuam, cum

ex Oneſicrito affert STRABO p. 1062. φίλος ἦ τοῖς φίλοις, ἱππεὺς καὶ τοξότης ἄριστος ἐγενόμην· κυνηγῶν ἐκράτην· πάντα τοιαῦτα ἠδυνάμην.

g) Cuius naturam quum paucis afferre nequeam, discas ex: ZEND AVESTA von *Kleuker* I. p. 14.

h) HEEREN'S *Ideen* I. 1. p. 255. *i*) DIODORUS SIC. XVII. c. 71.

eum in tot seculorum decursu, qui multa monumento ademit, tum in Diodoro ipso, qui, quum ex aliorum informatione haec afferret, nonnulla fortasse secus accepit. Quae ei de singulis palatii partibus earumque muris relata erant, de tribus muris totum palatium cingentibus intellexisse videtur. Persuasum igitur mihi habeo de ruderibus Tschil-Minar esse accipienda, quae ille de Persepoleos palatio narrat, et omnino has ipsas reliquias regiam illam referre Persepolitanam, apud multos scriptores celebratam *k*), quam, instigante Thaide, incendit Alexander. Non repugnat illud incendium, ut visum est nonnullis eruditis, palatii naturae. Consumsit ignis partes quae ligno constabant *l*). Ignis indicia marmori inpressa et nunc quaedam adsunt, teste Figueroa *m*). — Tschil-Minar igitur non templum fuit, ut multi voluerunt, sed palatium *n*). Nec tamen regia sedes. — Persarum reges sepulcro conditi non modo vestes et arma, sed thesauros quoque suos habebant. Quapropter qui sepulcra custodirent, requirebantur permulti. Et illi adeo qui munere aulico functi erant, sequebantur regem et ad eius sepulcrum vivebant. Opus igitur erat, iam hac sola de causa, in sepulcrorum vicinio, aedificiis permultis. Nec tamen gravissimus vel unicus fuit palatii usus, ut domicilium esset eorum, qui sepulcra custodirent; graviori adhuc consilio inserviisse videtur. Tota illa regio, quam Persepolis occupavit, sacrosancta fuit, inprimis vero sepulcrum Cyri summa pietate religiose cultum. Illuc enim veniebant reges initio sui imperii, ut induerentur veste Cyri, ut initiarentur sacris regiis, utque immolarent diis. Eadem religione posteriori tempore *o*) coluisse videntur Persae sepulcrum Darii. Huc enim venisse Persarum reges et duces contendit Diodorus *p*). Fuit igitur Tschil-Minar

k) Veterum scriptorum de Persepoli testimonia collecta habes apud BRISSONIUM *de regio Persarum principatu* p. 96.

l) Multa cedro aedificata fuit regia Persepolitana, *teste* CURTIO V. 6. Superior palatii pars, vel tectum saltem, ex ligno constabat; fortasse et ornamenta multa lignea fuere.

m) *Ambassade.* p. 162.

n) Docet hoc, aliis omissis, senis figura saepius in illis monumentis obvia, quae non sacerdotis sed regis est effigies.

o) Intelligo tempora Xerxis eiusque successorum.

p) DIODORUS SIC. Κατὰ δὲ τὴν ἄφιξιν ταύτην ἦσαν καταλύσεις βασιλικαὶ καὶ στρατη-

Minar ſacrarium, cum iis habitandum deſtinatum, qui ad ſacra ſepulcralia Dario peragenda conſtituti eſſent, tum iis excipiendis addictum, qui pio illo munere, honores regibus ſepulcro conditis praeſtandi, fungi vellent. Quibus cum accedat, quod eo ipſo palatio divitiae regis mortui aſſervabantur, veriſſime Heerenius Perſepolin appellat: Die Todten-Reſidenz der Perſiſchen Könige *q*).

4. *Monumenti aetas et autor.*

Ex ſupra allatis iam patet, palatii originem ad vetuſtiſſima Perſarum tempora recurrere; docet hoc cum artis in illo monumento conſpicuae ratio et indoles, eadem plane quam prae ſe ferunt ſepulcra, quae Achaemenidarum tempori tribuenda eſſe certo conſtat, tum anaglypha ipſa, quae mythologiam innuunt Bactro-Indicam et ritus regum Perſarum *r*). Perſepolis cum ſuis monumentis a Cyro et Cambyſe condita perhibetur *s*); inſcriptiones cuneiformes, interprete Grotefendo, nomina exhibent Darii et Xerxis; quod ita bene conciliari poſſe contendit Heerenius, ut perfecerint hi, quae inchoaverit ille. Niebuhrius ipſe teſtatur vix unius eſſe hominis aevi talia perficere, nec unum idemque conſilium in iis ubique conſpicuum *t*). Quamquam Perſepoleos (latiori ſenſu) prima origo haud dubie ad Cyrum usque referenda eſt, huius tamen palatii originem Dario Hyſtaspis tribuo, cui et urbis amplificatio debetur *u*).

5. *Architecturae indoles.*

Architecturae indoles, quam alii Indicam, alii Aegyptiacam eſſe voluerunt, Perſica eſt. Licet artifices ii fuerint, quos Cambyſes ex Aegypto in Perſiam abire iuſſerat *v*), ita tamen egiſſe videntur, ut ad Perſarum inſtitutionem et voluntatem opera illa exequerentur. Artem

στρατηγικαὶ πλεῖαι, πολυτελεῖς ταῖς κατασκευαῖς, καὶ θησαυροὶ πρὸς τῆς τῶν χρημάτων παραφυλακὴν εὐθέτως κατεσκευασμένοι.

q) HEEREN'S *Ideen* I. 1. p. 273. *r*) Ibid. p. 320 et 313.

s) DIODORUS SIC. II. p. 215. STEPHANUS BYZANT. ſ. v. *παρσαργάδαι*. AELIANUS de anim. I. 59.

t) HEEREN'S *Ideen* p. 328.

u) Cf. quae infra de Paſargadis dicemus, ſ. cap. Meſchid Madri Suleiman.

v) DIODORUS SIC. I. p. 55.

Artem aedificandi ipſam inde acceperint credibile eſt, unde omnis cetera cultura ad Perſas manavit, ex Media ſcilicet et Bactria *w*). Quum vero in anaglyphis Perſepolitanis multa ex Magorum religione petita ſint, Magi haud dubie ii fuerunt ad quorum inſtitutionem et quibus ducibus condita ſunt illa monumenta *x*).

6. *Inſcriptiones.*

Summo ſtudio digna ſunt monumenta Perſepolitana et propter ſingulare inſcriptionum genus, quod multis partibus ſpectandum praebent. Scripturae huius characteres ex cuneis conſtant, quorum unusquisque pollicis latitudinem longitudine ſua parum ſuperat. Ab hac cunei forma vocantur literae cuneiformes vel cuneatae *y*). Nonnullas inſcriptionum cuneiformium tabulas nobis exhibuerunt peregrinatores, inter quos praecipue Niebuhrus diligentia eminet. De iis explicandis qui quae ſint eruditorum conamina, ſcire cupit, adeat de Sacyum *z*) et Eichhornium *a*). Grotefendus, cuius explicatio maximam probabilitatis ſpeciem prae ſe fert, quamque plurimi eruditorum amplexi ſunt, de illis inſcriptionibus in univerſum effecit: Scripturam eſſe non ſyllabicam ſed literalem, eamque a ſiniſtra ad dextram legendam; tria eius Perſepoli exſtare genera; ſcripturam eſſe monumentis deſtinatam; originem eius longe tempora Cyri praecedere; in Media vel potius Bactria eſſe ortam; vinculum ei intercedere cum veterum Magorum religione; unum ſcripturae genus Zendica lingua conſtare. — Singulas inſcriptiones, in quibus Darii et Xerxis nomina inveniuntur, quomodo explica-

w) Inſigniter huic opinioni favet, quod, ſecundum ſcriptores Orientales, reges Perſici imperii ſedem ex urbe Balch in Perſidem transtulerunt, D'HERBELOT *biblioth.* ſ. v. Kischtasb.

x) HEBREN'S *Ideen* p. 313 ſqq.

y) Charactères à clous — écriture à clous. Non hoc ſolo inſcriptionum genere inſignita ſunt monumenta Perſepolitana, alias quoque exhibent inſcriptiones, Cuficas ſc., Arabicas et Perſicas, quarum nonnullas deſcripſit Niebuhr (II. p. 134.) et explicavit DE SACY (memoire ſur diverſes antiq. p. 125.); ſerioris tamen quum ſint aetatis, monumentis explicandis inſervire nequeunt.

z) DE SACY *memoire ſur div. ans* p. 1.

a) EICHHORN'S *Geſchichte der Literatur* Vol. I. P. 1. p. 302. Cf. quoque: *Neue allgemeine deutſche Bibliothek.* Vol. XCVII. p. 129.

nere, dubio caret. Cui tamen aevo debeantur, quaeque eorum significatio sit, diversae olim valuerunt sententiae. Nullius sane momenti est, quod praedicant Persae hodierni, qui Rustamum decantatissimum Persarum heroem anaglyphis illis praeclaras suas res gestas aeternitati dare voluisse contendunt *h*). Aeque falsa est sententia eorum, qui Alexandri effigiem illis monumentis exhibitam putant *i*). Quam quidem opinionem Hydius *k*) adeo amplexus est; vestigia enim nominis Alexandri quum in inscriptionibus deprehendisse sibi videretur, post durissimas mutationes, sensum verbis extorsit, quo illa opera Alexandro tribuenda videbantur. Earundem inscriptionum falsa sua interpretatione commotus Cuperus Arsacidarum habuit anaglypha *l*). Cuperi sententiam amplexus est Barthelemius *m*). — Explicandi haec conamina iterum refutare, superfluum foret, quum satis superque reiiciantur per De Sacyi acutissimam aeque ac certissimam inscriptionum explicationem. Per De Sacyum quum nobis constet, inscriptiones ad Sassanidarum nonnullos esse referendas, quumque ex numorum aliorumque monumentorum comparatione pateat, Sassanidarum tantum regibus singulas vestitus ornatusque partes convenire: eorum temporibus anaglypha illa deberi, extra omnem dubitationem positum est. Mirum videri potest, quod haec serioris aetatis anaglypha addita sunt monumentis longe antiquioris aevi. Cuius rei causa inde repetenda videtur, quod Sassanidae oriundos se existimaverunt ab antiquissima Achaemenidarum stirpe, destinatosque se praetenderunt ad restituendum feliciſſimi eorum imperii splendorem. Ut igitur luculenter demonstrarent clarissimam illam, qua semper superbiebant, originem, ipsorum effigies conspici, rerumque a se gestarum gloriam celebrari voluerunt eo ipso loco, quo veteris illius potentissimaeque stirpis reges sepulcris erant repositi. Dum ad singulorum monumentorum explicationem

h) Rustamo, instar Simsonis Hebraeorum et Herculis Graecorum, omnia praeclara et portenta tribuuntur. Gebrorum princeps fuisse dicitur. De eius fatis audias Auselyum: *Oriental Collections* by OUSELY II. p. 45. KLAPROTH's *Asias. Magazin. I.* p. 18.

i) *Philos. Transact. XVII.* p. 776. *k*) *De religione vet. Pers.* p. 519.

l) *Lettres de critique par* GISBERT CUPER 1742. p. 29. 54.

m) *Histoire de l' academie des inscriptions. XXVI.* p. 595.

MÜNTER *r*). MONGEZ quoque, in dissertatione sua de Persepoli *s*), nonnullis rebus cum Heerenii sententia congruit, nullo tamen loco, quod miror, eius mentione iniecta. HIRT *t*) nuperrime rudera Tschil-Minar censurae subiecit, persuasus neutiquam finitam esse post Heerenii labores, de Persepoli disquisitionem. Sed vereor, ne vir doctissimus rem magis a vero averterit, quam certiorem effecerit. Rudera illa ex eius opinione reliquiae sunt monasterii *u*), quod Magis condidit Darius, ut corpus suum, quod hic post mortem condiri voluit, custodirent. Architecturae indoles Bactro-Indica idcirco non esse videtur Hirtio, quod testimonio putat carere, Bactriam ante Alexandrum cultura eminuisse *v*). Monumentum ex eius sententia prae se fert indolem Aegyptiacam, imo perfectum est ad effigiem sepulcri Osymandyae *w*). Nec tamen Aegyptiacam solam artem, sed Graecorum quoque architecturae indolem prae se fert, eamque duplicem, veterem scilicet et recentiorem. Veteris artis indicia invenit in ornamentis sepulcri, recentioris aevi sunt columnae, Sassanidarum tempore operi adiectae!! Quae sententia, omnibus ceteris rationibus procul habitis, solo tabulae nostrae VIII. fig. a. aspectu refellitur. Capitulum ibi expressum, Sassanidarum tempori procul dubio tribuendum, aliud plane est, ac quod habent columnae Persepolitanae.

VI. Quae iam de Persepoli effecta sint per eruditorum labores?

Quamquam nostra de Persepoli notitia neutiquam ita iam est comparata, ut criticorum dubitationibus ex omni parte satisfactum sit

r) *Versuch über die keilförmigen Inschriften zu Persepolis* 1802. p. 10.

s) *Memoires de l'institut national, Litterature et beaux arts, an.* IX. T. III. p. 212.

t) *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1812-13. *Historisch-philologische Klasse p.* 40.

u) Ueberreste eines Klosters welches Darius für den Orden der Magier erbauen liess, HIRT. p. 48.

v) Cf. infra quae de Bactria eiusque monumento, omnium in Persia antiquissimo, dicemus.

w) DIODOR. SIC. I. c. 47. — Non nova est haec sententia, nam DE BOCK (*essai sur l'histoire du sabeisme. p.* 45) tale quid innuerat.

Niebuhri accipias; accedit quod Niebuhro, ut ſemper, diligentiae debetur laus, negligentiae vero vituperium reliquis.

Inſcriptio prima ita ſe habet ex De Sacyi reſtitutione *v*):

ΤΟΥΤΟ ΤΟ *πρoσωπ*ΟΝ ΜΑΣΔΑΣΝΟΥ
ΘΕΟΥ ΑΡΤ*αξαρου βασιλε*ΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ
ΑΡΙΑΝΩΝ *εκ γενου*Σ ΘΕΩΝ ΥΙΟΥ
ΘΕΟΥ ΠΑΠΑ*κου* ΒΑ*σιλε*ΩΣ

Reſtitutio nominis *Αρταξαρου*, quod eſt regis, qui et alias vocatur *Αρταξερξης* et Perſice *Ardeſchir*, excuſationem ſuam habet in adiecto illo *υιου Θεου Παπακα*. A patre ſuo *Babek*, vel, ut habet Agathias, *Παβεκος*, cui per aſſentationem regis nomen tribuit noſtra inſcriptio, filius ille appellabatur *Ardeſchir Babegan*. Epitetha *Θεος* et *εκ γενους Θεων* tituli ſunt Saſſanidis regibus aeque frequentes ac *βασιλευς βασιλεων w*). *Μασδασνος*, vocabulum ex lingua Pelvica petitum, indicat regem Ormuzdi cultorem ſectatorem religionis Zoroaſtris, *mazd* ſignificat Ormuzdum, *iesnan* cultorem vel adoratorem *x*). Nomine *Iran* appellabantur omnes terrae intra fluvium Gihon et ſinum Perſicum, Euphratem inter et Indum; innuit igitur hoc vocabulum Perſiam *y*). —

Quae quum ita ſint; dubio caret, referendam eſſe hanc inſcriptionem ad *Artaxerxem*, fundatorem Saſſanidarum imperii (qui inde ab anno p. Chr. n. 226 usque 239 regnavit), eiusque illam eſſe effigiem, cui additi ſunt hi characteres.

Inſcriptio altera ita ſe habet:

ΤΟυτΟ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΔΙΟΣ ΘΕΟΥ

Conſueverunt Graeci ſuorum deorum nomina in deos exteros transferre. Hinc fiebat, ut Hormuzdo, primo Perſarum numini, nomen tribuerent Iovis, ipſorum deorum ſummi. Hormuzdi Dei nomen inveniſſe putavit, qui hanc Graecam inſcriptionem ex lingua

v) *Memoires* p. 30. Literae minusculae complementa ſunt.
w) THEOPHIL. SIMOC. IV. 8. p. 101. AMMIANUS MARCELL. XVII. c. 5.
x) DE SACY p. 39. *y*) Ibid. p. 59.

gua Pelvica vertit. Erravit vero ille: nimirum vocabulum *Hormuz* non ſolum divinitatis illius eſt appellatio, ſed regis quoque e Saſſanidarum ſtirpe tertii, quem *Hormisdam* Graeci, *Hormuz* Perſae Arabesque appellant. Quapropter verus inſcriptionis ſenſus eſſe videtur hic: Haec eſt figura Hormisdae Dei. Hormisdas imperium accepit anno poſt Chr. n. 271; deceſſit ſequentis anni initio *z*).

In his inſcriptionibus Graecis ſingulare accidit, ut additae ſint aliis inſcriptionibus *a*), lingua compoſitis diverſa plane a Graeca. Quarum quidem verſio eſt inſcriptio Graeca, intermedia illis. De ignotorum illorum characterum quae ſint eruditorum ſententiae, discas a De Sacyo *b*), qui ipſe de iis effecit, quae ſequuntur: Referunt illi characteres duplex ſcripturae genus alterum ab altero quidem diverſum, multis tamen rebus ſimile. Utrumque genus a dextra ad ſiniſtram legendum eſt, et linguam refert diverſam. Alterius inſcriptionis verba ex lingua Pelvica poſſunt explicari; idcirco veroſimile eſt, conſtare eam vel illa ipſa lingua vel dialecto parum a Pelvica diverſa. Literae vocales in utroque inſcriptionum genere non ſunt expreſſae. Similitudo characteribus intercedit cum iis, qui in Saſſanidarum numis obvii ſunt.

b) Quo loco inveniantur illae inſcriptiones?

De Sacyus hoc tantum effecit, cui anaglypho addita ſit inſcriptio I. (τουτο το προσωπον Αρταξαρ etc.). Vix ulterius ei tuto progredi licuit, Morieri enim egebat ſubſidiis. Quum totius disquiſitionis cardo in hac definitione vertatur, ſummopere ſtudebimus, ut, auxiliante Moriero, certo evincamus, cui effigiei ſingulae ſingula addita ſit inſcriptio. (Ut argumentatio noſtra ubique clara ſit, neceſſe eſt, ut diligenter tab. II. conferatur). Parum accuratus eſt Flauerus *c*) contendens, inſcriptionem I. inciſam eſſe duobus equis,

z) DE SACY p. 63.

a) Cf. Tab. NIEBUHRI. XXVII. I. — Expreſſae ſunt illae inſcriptiones apud DE SACY, Tab. I. B.

b) *Memoires* p. 105.

c) *Philoſophical Transactions*. XVII. p. 776. *Theſe two characters* (intelligit inſcriptio-

equis, quorum alterum *Alexandri*, alterum *Ruſtami* haberetur. De Bruynius *d*) certiores nos reddit, uter habeatur *Alexandri* equus. Eques ſcilicet qui annulum *tenet*, Alexander eſſe autumatur; eſt vero ille, quem *dextrum* tabula noſtra ſiſtit. Eques ei adverſus, qui igitur *laevus* eſt, autore De Bruxnio *Darius*, teſte Flauero *Ruſtamus* habetur. Hinc intelligitur, Flauerum *e*) hunc *laevum equum* indicare, quum dicit, inſcriptionem II. (τϛτο το προσωπον Διος θεου) inciſam eſſe pectori Ruſtami equi. Inſigniter nobis favet Morierus, qui autor eſt, inſcriptionem I. (τϛτο το προσ. Αϱταξαϱϱ) conſpicuam eſſe in pectore *equi ad dextram f*) (qui habetur Alexandri). Iam vero addit idem g): *pectori equi adverſi* (laevi ſcilicet et qui habetur vel Darii vel Ruſtami) *pari modo inciſa eſt inſcriptio eorundem characterum*;

ſcriptionem Graecam cum addita Pelvica) *are engraven on the breaſt of two horſes, cut out of the mountain of black marble at* Naccureſtand (Nackſchi-Ruſtam) *one whereof is ſaid to be Alexander's, the other Ruſtam's.* Male expreſſit Flauerus: *on the breaſt of two horſes*, ac ſi una illa inſcriptio ſic eſſet comparata, ut duo equorum pectora tegat, quum tamen ſingulam inſcriptionem in ſinguli equi pectore eſſe conſpicuam, et ratio doceat et Morieri teſtimonium.

d) IV. p. 364. *Deux hommes à cheval, dont l'un tient fortement un cercle que l'autre laiſſe aller. On prétend que le premier eſt Alexandre, et l'autre Darius, qui lui céde l'empire par cette action.*

e) *Theſe two lines were cut in* Ruſtam's *horſe.* Philoſoph. Transact. l. c. — Falſe habet Flauerus: "*two lines*" nam una linea conſtat inſcriptio Graeca, duabus vero ea quae lingua Pelvica compoſita Graecae addita eſt. Cf. Niebuhri tabula.

f) *Each of theſe horſemen trample on a body; that under the figure on the right is more correct and well preſerved, than the other to the left. A Greek inſcription is engraved on the cheſt of the firſt horſe, compoſed of ſeven lines, the three firſt of which are illegible. Then nearly cloſe under theſe lines are ſome characters, which are extremely effaced, but which I have endeavoured to copy exactly (Plate XXIX.). The are evidently the ſame as theſe which I ſaw at* Shapour, MORIER p. 126. Sive Morieri verba "*firſt horſe*" ita accipias: equus primo loco nominatus, ſive: equus qui ſe primum ſpectandum praebet venienti a meridie, ſemper eſt equus ad dextram. — Falſa ſunt praeterea verba Morieri: *a greek inſcripsion of ſeven lines*; Graeca inſcriptio quum quatuor tantum lineis conſtet: pro Graeca habuerit neceſſe eſt inſcriptionum Pelvicarum alteram, quae inſcriptioni Graecae a ſuperiori parte addita eſt, quamque, licet fuerit Morieri *illegible*, melior oculatus Niebuhrus exhibuit Tab. XXVII. I.

g) *On the breaſt of the oppoſite horſe there is alſo a ſmall but very effaced inſcription in the ſame characters*, MORIER l. c.

decim homines exhibet, ſeptem pedum altitudine *r*). Figura media, prae ceteris magnitudine et ornatu conſpicua, regia ſpecie decora, manibus innititur gladio in terram defixo *s*). Caput tiara tegit in permagnam bullam expanſa. Barba ei eſt promiſſa et inſigni nodo plicata; capillus in floccos diviſus. Collum monile ornat coralliis decoratum. Toto corpore defluit veſtis laxa et praelonga. Regia haec figura integra exſculpta eſt, ceterae omnes, excepta ad dextram ultima, ſuperiorem modocorporis partem conſpiciendam praebent. Reſpicit rex figuras ad laevam ſtantes. Figurae ab altera parte, ſublata dextra, ſignum dare videntur iis, quae ad regem ſunt converſae; ita ſaltem putat Kaempferus, non item ego: hominum regi proxime ſitorum hic umbrellam, ille muscarium, ſi quid video, regis capiti ſupertendit; muscarium vero et umbrellam quod non cognoscas, in culpa eſt vel iniuria tempeſtatis vel pictoris levitas. In tertia vero figura, eodem habitu pingenda, erravit haud dubie Kaempferus, plures enim duobus pediſſequis nunquam occurrunt. Excepto rege omnes capitis tegumentum habent vel rotundum vel in acutum deſinens. In ima anaglyphi parte tabula raſa ſpectatur, oblonga, deſtinata ut putem inſcriptionibus, quae tamen non ſunt inciſae. Effigiem ſiſtit praeter Chardinum ſolus Kaempferus *t*).

3. Media fere rupis parte, ſepulcro primo ſubiuncta eſt tabula, certamen repraeſentans duorum equitum, qui admiſſis equis, lanceis ſe invicem petunt. Eques ad laevam ornatus eſt corona tripartita, cuius unicuique apici affixus eſt globulus, forma ſimilis ei, qui inminet humero equitis dextro et equi capiti. Immenſae magnitudinis pharetra a dextro equitis latere dependet. Armaturae quoddam genus mediam equitis partem tegit et equi tergum. Sub equi ventre lorum conſpicitur multis globulis ornatum. Equiti a tergo ſtat homo, qui ſignum quoddam militare tenet, baculum ſcilicet praelongum, crucis formam a ſuperiori parte exhibentem, quinque globulis inſtructum. Eques forti manu lancea transfigit collum adverſarii, qui in ipſo ferventis impetus momento, lancea fracta, paululum reclinat, dum equus in pedes poſteriores reiicitur. Veſtitus in utroque equite, praeter capitis tegumentum, pauca tantum ſuperſunt veſti-

r) CHARDIN VIII. p. 341. *s*) MORIER p. 126.

t) p. 311.

veſtigia. Praeter zonam tamen, quam haud ignoscas in equite dextro, ante omnia memorabilis eſt inſignis caſſidis figura praealta, Graecorum more quodammodo comparata *u*). Totum anaglyphum, quamquam temporis iniuria valde exeſum, vigorem nihilo ſecius prae ſe fert a ceteris ſculpturis alienum; ſingularum partium concinnitas praeterea melius in eo ſervata eſt, quam in ullo alio *v*). Anaglyphum praeter falſam plane effigiem Chardini *w*) et ridiculam picturam Kaempferi *x*), ſatis bene ſiſtit tabula Morieri *y*).

Similis duorum equitum certantium effigies exhibita fuiſſe videtur, ſi concludere licet ex lineamentis ad minimam partem ſervatis, tabula ſepulcro alteri ſubiuncta. Chardino excepto omnes peregrinatores fugit hoc anaglyphum. Eadem effigies ſubiuncta iterum eſt ſepulcro tertio et quarto. Iconem tertio ſepulcro additam exhibent Kaempferus *z*) et Morierus *a*).

4. Sepulcro tertio a parte dextra addita eſt tabula effigiem ſiſtens perquam memorabilem, eandem quam minori quidem forma exhibitam habes in monumentis urbis Schapur. Figura primaria eques eſt, regiam ſpeciem prae ſe ferens; caput eius ornat tiara trifida, cui globus imminet ingens, fasciae item ac larga pepla fluctuant a tergo. Monile coralliis inſtructum ornat collum. Veſte indutus eſt a ſuperiori parte anguſta et fibula conſtricta, ab inferiori larga; zona affabre facta cingit equitem, a cuius laevo latere dependet gladius. Regi adverſi conſpiciuntur duo homines, quorum alter, genu laevo innixus, brachia ſupplex praetendit verſus regem. Pileus rotundus caput tegit, pepla fluctuant a tergo. Alter erectus, attonito ſimilis, nudo capite, veſte indutus ne genua quidem tegente, zona cinctus ſatis artificioſe compoſita, manus tollit, quas eques corripit. Regi a tergo eſt figura hominis ut ſignum dantis ceteris figuris equiti converſis, puta pediſſequum manu

u) Capitis ornamentum apud Morierum ita exhibitum eſt, ut valde vereor, ne erraverit pictoris manus.

v) MORIER p. 127.

w) LXXIV.

x) p. 320.

y) ad p. 127.

z) ad p. 318.

a) tabula paginae 125 addita.

ita sublata muscarium (quod tamen exesit vetusta aetas) regis capiti praetendentem. Hanc pedissequi figuram ad mediam partem tegit tabula, inscriptionibus repleta, similibus iis, quae obviae sunt in ruderibus urbis Schapur *b*). Earum aliquam partem exhibet Niebuhrus *c*). Anaglyphi effigiem sistunt Kaempferus *d*), De Bruynius *e*), Niebuhrus *f*). Simile anaglyphum monumentorum urbis Schapur habes in Tabula nostra V.

5. Inter tertium et quartum sepulcrum spectatur memorabilis tabula, ex parte quidem terra obruta. Tres sistit figuras, quarum media eaque primaria regem refert longa et fluitante veste indutum, barbatum, capillis effusis, caput cidari cinctum in bullam expansa *g*). Regi post tergum stat pedissequus muscarium eius capiti supertendens. Rex manu dextra porrigit annulum figurae adversae, quam pro *foemina* agnoscunt peregrinatores, pro *viro* ego habeo. Plura de ea infra.

Praeter haec anaglypha recensita et alias hic ibique obviam habes tabulas rupis superficiei incisas, quarum vero quum aliae figuras prorsus fere exesas referant, aliae figuris plane egeant, (quas imperfectas fortasse reliquit artificis manus), satius erit a coniecturis super iis abstinere.

II. Explicatio.

Anaglypha modo descripta quum eandem artis indolem et naturam prae se ferant, omnia ad unam eandemque aetatem pertinere,

b) Morier p. 187.

c) Tab. 34. — Morierus quoque Tab. 29. huius inscriptionis paucas lineas sistit, quae sunt Tabulae Niebuhrianae lineae inferiores quinque. Docet tabula Nieb., falso esse a Moriero allata haec: "*Greek inscription on the rock under the horses belly nearly obliterated: then the following.*" Habuit igitur, quae sistit Niebuhri tabulae pars superior, pro characteribus Graecis, quos tamen non esse, clarum est. Annotavi hoc, ne ex Morieri errore colligantur falsa.

d) p. 319. *e*) Tab. 168.

f) XXXIII. D.

g) In capitis ornatu pingendo erraverunt haud dubie manus Kaempferi et De Bruynii.

nere, dubio caret. Cui tamen aevo debeantur, quaeque eorum significatio sit, diversae olim valuerunt sententiae. Nullius sane momenti est, quod praedicant Persae hodierni, qui Rustamum decantatissimum Persarum heroem anaglyphis illis praeclaras suas res gestas aeternitati dare voluisse contendunt *h*). Aeque falsa est sententia eorum, qui Alexandri effigiem illis monumentis exhibitam putant *i*). Quam quidem opinionem Hydius *k*) adeo amplexus est; vestigia enim nominis Alexandri quum in inscriptionibus deprehendisse sibi videretur, post durissimas mutationes, sensum verbis extorsit, quo illa opera Alexandro tribuenda videbantur. Earundem inscriptionum falsa sua interpretatione commotus Cuperus Arsacidarum habuit anaglypha *l*). Cuperi sententiam amplexus est Barthelemius *m*). — Explicandi haec conamina iterum refutare, superfluum foret, quum satis superque reiiciantur per De Sacyi acutissimam aeque ac certissimam inscriptionum explicationem. Per De Sacyum quum nobis constet, inscriptiones ad Sassanidarum nonnullos esse referendas, quumque ex numorum aliorumque monumentorum comparatione pateat, Sassanidarum tantum regibus singulas vestitus ornatusque partes convenire: eorum temporibus anaglypha illa deberi, extra omnem dubitationem positum est. Mirum videri potest, quod haec serioris aetatis anaglypha addita sunt monumentis longe antiquioris aevi. Cuius rei causa inde repetenda videtur, quod Sassanidae oriundos se existimaverunt ab antiquissima Achaemenidarum stirpe, destinatosque se praetenderunt ad restituendum felicissimi eorum imperii splendorem. Ut igitur luculenter demonstrarent clarissimam illam, qua semper superbiebant, originem, ipsorum effigies conspici, rerumque a se gestarum gloriam celebrari voluerunt eo ipso loco, quo veteris illius potentissimaeque stirpis reges sepulcris erant repositi. Dum ad singulorum monumentorum explicationem

h) Rustamo, instar Simsonis Hebraeorum et Herculis Graecorum, omnia praeclara et portenta tribuuntur. Gebrorum princeps fuisse dicitur. De eius fatis audias Auselyum: *Oriental Collections* by OUSELY II. p. 45. KLAPROTH'S *Asiat. Magazin. I.* p. 18.

i) *Philos. Transact. XVII.* p. 776. *k*) *De religione vett. Pers.* p. 519.

l) *Lettres de critique par* GISBERT CUPER 1742. p. 29. 54.

m) *Histoire de l'academie des inscriptions. XXVI.* p. 595.

nem transimus, ab eo anaglypho iure fit initium, cui inscriptiones additae sunt; per hoc enim viam nobis parabimus, ad cetera monumenta explicanda, et tutam et facilem. Feliciter accidit, ut idem illud monumentum, tam propter iconum quas sistit significationem, gravius, quam quod conditione ceteris integriori est, secundius sit explicationi. Quum saepius idem hoc anaglyphum occurrat, hoc tantum loco accuratius erit pertractandum, in reliquis vero eiusdem generis effigiebus huc erit respiciendum.

1. Anaglyphum primo loco descriptum duos equites sistens annulum tenentes.

a) Inscriptionum explicatio.

Per Floveri operam duae nobis inscriptiones monumentorum Nakschi-Rustam innotuere *n*). Easdem exhibuerunt quoque Chardinus *o*) et Kaempferus *p*). Accuratissime eas depinxit Niebuhrus *q*), ita ut longe post se relinquat Morierum, unam tantum earum partem sistentem *r*). Inscriptionibus illis explicandis operam inpenderunt Hydius *s*) et Cuperus *t*), infelici tamen successu uterque, ille enim ad Alexandrum, hic ad Arsacidas eas retulit. Feliciorem manum iis admovit DE SACYUS *u*), qui tantum in iis restituendis probavit solertis animi acumen, tantam in iis explicandis eruditionis ingentem copiam, ut dubites utro praestet vir ille in literis Orientalibus summus. Pro fundamento totius disquisitionis ponit De Sacyus eam inscriptionum descriptionem, quam Niebuhrus exhibuit. Nihil enim valet reliquorum exemplarium inter se consentientium a Niebuhriano diversitas, quod, ut acute demonstravit *vir illustrissimus*, Floveri, Chardini et Kaempferi exemplaria ex uno eodemque fonte fluxerunt. Cavendum igitur est, ne plures auctoritates contra unam Nie-

n) FLOWER. in: *Philosophical Transactions* XVII. Nr. 201. p. 775. — *Philos. Transact. abridged* III. p. 526. Fig. 66. 67. 68. *Floveri* inscriptiones expressit HYDIUS: *de relig.* p. 517.

o) Tab. LXXIII.

p) ad p. 302.

q) Tab. XXVII. I.

r) Tab XXIX.

s) p. 516.

t) *Lettres* p. 29.

u) *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse.*

Niebuhri accipias; accedit quod Niebuhro, ut ſemper, diligentiae debetur laus, negligentiae vero vituperium reliquis.

Inſcriptio prima ita ſe habet ex De Sacyi reſtitutione *v*):

ΤΟΥΤΟ ΤΟ *προσωπ*ΟΝ ΜΑΣΔΑΣΝΟΥ
ΘΕΟΥ ΑΡΤ*αξαρου βασιλε*ΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ
ΑΡΙΑΝΩΝ *εκ γενου*Σ ΘΕΩΝ ΥΙΟΥ
ΘΕΟΥ ΠΑΠΑ*κου* ΒΑ*σιλε*ΩΣ

Reſtitutio nominis *Αρταξαρου*, quod eſt regis, qui et alias vocatur *Αρταξερξης* et Perſice *Ardeſchir*, excuſationem ſuam habet in adiecto illo *υιου θεου Παπακα*. A patre ſuo *Babek*, vel, ut habet Agathias, *Παβεκος*, cui per aſſentationem regis nomen tribuit noſtra inſcriptio, filius ille appellabatur *Ardeſchir Babegan*. Epitetha *Θεος* et *εκ γενους Θεων* tituli ſunt Saſſanidis regibus aeque frequentes ac *βασιλευς βασιλεων* *w*). *Μασδασνος*, vocabulum ex lingua Pelvica petitum, indicat regem Ormuzdi cultorem ſectatorem religionis Zoroaſtris, *maſd* ſignificat Ormuzdum, *iesnan* cultorem vel adoratorem *x*). Nomine *Iran* appellabantur omnes terrae intra fluvium Gihon et ſinum Perſicum, Euphratem inter et Indum; innuit igitur hoc vocabulum Perſiam *y*). —

Quae quum ita ſint; dubio caret, referendam eſſe hanc inſcriptionem ad *Artaxerxem*, fundatorem Saſſanidarum imperii (qui inde ab anno p. Chr. n. 226 usque 239 regnavit), eiusque illam eſſe effigiem, cui additi ſunt hi characteres.

Inſcriptio altera ita ſe habet:

ΤΟυτΟ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΔΙΟΣ ΘΕΟΥ

Conſueverunt Graeci ſuorum deorum nomina in deos exteros transferre. Hinc fiebat, ut Hormuzdo, primo Perſarum numini, nomen tribuerent Iovis, ipſorum deorum ſummi. Hormuzdi Dei nomen inveniſſe putavit, qui hanc Graecam inſcriptionem ex lingua

v) *Memoires* p. 30. Literae minusculae complementa ſunt.
w) THEOPHIL. SIMOC. IV. 8. p. 101. AMMIANUS MARCELL. XVII. c. 5.
x) DE SACY p. 39. *y*) Ibid. p. 59.

gua Pelvica vertit. Erravit vero ille: nimirum vocabulum *Hormuz* non ſolum divinitatis illius eſt appellatio, ſed regis quoque e Saſſanidarum ſtirpe tertii, quem *Hormisdam* Graeci, *Hormuz* Perſae Arabesque appellant. Quapropter verus inſcriptionis ſenſus eſſe videtur hic: Haec eſt figura Hormisdae Dei. Hormisdas imperium accepit anno poſt Chr. n. 271; deceſſit ſequentis anni initio *z*).

In his inſcriptionibus Graecis ſingulare accidit, ut additae ſint aliis inſcriptionibus *a*), lingua compoſitis diverſa plane a Graeca. Quarum quidem verſio eſt inſcriptio Graeca, intermedia illis. De ignotorum illorum characterum quae ſint eruditorum ſententiae, discas a De Sacyo *b*), qui ipſe de iis effecit, quae ſequuntur: Referunt illi characteres duplex ſcripturae genus alterum ab altero quidem diverſum, multis tamen rebus ſimile. Utrumque genus a dextra ad ſiniſtram legendum eſt, et linguam refert diverſam. Alterius inſcriptionis verba ex lingua Pelvica poſſunt explicari; idcirco veroſimile eſt, conſtare eam vel illa ipſa lingua vel dialecto parum a Pelvica diverſa. Literae vocales in utroque inſcriptionum genere non ſunt expreſſae. Similitudo characteribus intercedit cum iis, qui in Saſſanidarum numis obvii ſunt.

b) Quo loco inveniantur illae inſcriptiones?

De Sacyus hoc tantum effecit, cui anaglypho addita ſit inſcriptio I. (τουτο το προσωπον Αρταξαρυ etc.). Vix ulterius ei tuto progredi licuit, Morieri enim egebat ſubſidiis. Quum totius disquiſitionis cardo in hac definitione vertatur, ſummopere ſtudebimus, ut, auxiliante Moriero, certo evincamus, cui effigiei ſingulae ſingula addita ſit inſcriptio. (Ut argumentatio noſtra ubique clara ſit, neceſſe eſt, ut diligenter tab. II. conferatur). Parum accuratus eſt Flauerus *c*) contendens, inſcriptionem I. inciſam eſſe duobus equis,

z) DE SACY p. 63.

a) Cf. Tab. NIEBUHRI. XXVII. I. — Expreſſae ſunt illae inſcriptiones apud DE SACY, Tab. I. B.

b) *Memoires* p. 105.

c) *Philoſophical Transactions*, XVII, p. 776. *Theſe two characters* (intelligit inſcriptio-

equis, quorum alterum *Alexandri*, alterum *Ruſtami* haberetur. De Bruynius *d*) certiores nos reddit, uter habeatur *Alexandri* equus. Eques ſcilicet qui annulum *tenet*, Alexander eſſe autumatur; eſt vero ille, quem *dextrum* tabula noſtra ſiſtit. Eques ei adverſus, qui igitur *laevus* eſt, autore De Bruxnio *Darius*, teſte Flauero *Ruſtamus* habetur. Hinc intelligitur, Flauerum *e*) hunc *laevum equum* indicare, quum dicit, inſcriptionem II. (τϛτο το προσωπον Διος Θεου) inciſam eſſe pectori Ruſtami equi. Inſigniter nobis favet Morierus, qui autor eſt, inſcriptionem I. (τϛτο το προσ. Αϱταξαϱϛ) conſpicuam eſſe in pectore *equi ad dextram f*) (qui habetur Alexandri). Iam vero addit idem *g*): *pectori equi aduerſi* (laevi ſcilicet et qui habetur vel Darii vel Ruſtami) *pari modo inciſa eſt inſcriptio eorundem characterum*;

ſcriptionem Graecam cum addita Pelvica) *are engraven on the breaſt of two horſes, cut out of the mountain of black marble at* Nacſh-i-Ruſtam *one whereof is ſaid to be Alexander's, the other Ruſtam's.* Male expreſſit Flauerus: *on the breaſt of two horſes*, ac ſi una illa inſcriptio ſic eſſet comparata, ut duo equorum pectora tegat, quum tamen ſingulam inſcriptionem in ſinguli equi pectore eſſe conſpicuam, et ratio doceat et Morieri teſtimonium.

d) IV. p. 364. *Deux hommes à cheval, dont l'un tient fortement un cercle que l'autre laiſſe aller. On prétend que le premier eſt Alexandre, et l'autre Darius, qui lui céde l'empire par cette action.*

e) *Theſe two lines were writ entire on Ruſtam's horſe.* Philoſoph. Transact. l. c. — Falſe habet Flauerus: "*two lines*" nam una linea conſtat inſcriptio Graeca, duabus vero ea quae lingua Pelvica compoſita Graecae addita eſt. Cf. Niebuhri tabula.

f) *Each of theſe horſemen trample on a body; that under the figure on the right is more correct and well preſerved, than the other on the left. A Greek inſcription is engraved on the cheſt of the firſt horſe, compoſed of ſeven lines, the three firſt of which are illegible. Then nearly cloſe under theſe lines are ſome characters, which are extremely effaced, but which I have endeavoured to copy exactly (Plate XXIX.). The are evidently the ſame as theſe which I ſaw at Shapour*, MORIER p. 126. Sive Morieri verba "*firſt horſe*" ita accipias: equus primo loco nominatus, ſive: equus qui ſe primum ſpectandum praebet venienti a meridie, ſemper eſt equus ad dextram. — Falſa ſunt praeterea verba Morieri: *a greek inſcripsion of ſeven lines*; Graeca inſcriptio quum quatuor tantum lineis conſtet: pro Graeca habuerit neceſſe eſt inſcriptionum Pelvicarum alteram, quae inſcriptioni Graecae a ſuperiori parte addita eſt, quamque, licet fuerit Morierо *illegible*, melior oculatus Niebuhrus exhibuit Tab. XXVII. I.

g) *On the breaſt of the oppoſite horſe there is alſo a ſmall but very effaced inſcription in the ſame characters*, MORIER l. c.

rum, parva vero ea et perquam exesa. Satis inde, credo, apparet, eandem quam Flauerus exhibuit inscriptionem (τουτο το προσωπον Διος θεου), Morierum quoque innuere equo laeuo inciſam. Quae quum ita ſint, equiti ad dextram inſcriptio I., equiti ad laeuam inſcriptio II. addita eſt. Hinc eques dexter *Artaxerxem*, laeuus *Hormisdam* ſiſtere videtur.

e) Monumenti ſignificatio ſymbolica.

Saepius monumentum, de quo iam ſermo eſt, occurrit, una vel altera parte magis minusve immutatum. Modo enim duo annulum tenentes equis inſident, modo pedites ſunt; modo armati modo ſine armis conſpiciuntur. Variae de eo ſunt virorum doctorum ſententiae. Alii enim ſingulare aliquod certaminis genus per hoc anaglyphum exhibitum putant, alii inveniſſe ſibi perſuadent, qui virium ſuarum experimentum faciant. Magis veritatem aſſecuti videntur, qui monumento ſymbolicam quandam tribuunt ſignificationem. In quo tamen cavendum, ne de fide data et accepta, nec de coniugio ineundo (ubi ſcilicet foeminam anaglypho exhibitam inveniſſe putabant), ſymbolum accipias; utrumque enim et levius foret argumentum tali operi et recederet a more Orientis. Anaglyphum eo maioris momenti eſt, quo frequentius occurrit, et quo certius eſt, icones exhibitas regum eſſe imagines. Hoc enim, quod iam ſola regia dignitas, qua conſpicuae ſunt figurae, ornatusque regius clariſſime docet, inſcriptiones extra omnem dubitationis aleam ponunt. Quae quum ita ſint, ſymbolum fuiſſe videtur conſtans et perpetuum, per quod Perſarum reges primarium aliquod factum, graviſſimum imperii momentum aeternitati dare voluerint, ita ut ad ipſorum gloriam quam maxime faceret. Summi acuminis exemplum in hoc ſymbolo explicando prodit De Sacyus. Ex fasciis annuli dependentibus, quae ſimiles ſunt iis, quae a tiara regis fluctuant, colligit vir ill., annuli figuram diadematis eſſe ſignum, quo indicaretur imperii dignitas et poteſtas *h*). Ut in his prorſus conſentio cum De Sacyo, ita tamen temperare mihi nequeo, quominus reliciam quae ex illis colligit. Quum enim equitum alter Artaxerxem repraeſentet Saſſanidarum primum, de quo conſtat, non legitime adeptum fuiſſe imperii poteſtatem *i*); exhibitum putat hoc

h) DE SACY *memoires* p. 67. *i*) AGATHIAS II. 64.

hoc anaglypho De Sacyus *k*), *certamen de corona Artaxerxem inter et Artabanum.* Argumentum hoc foret tali monumento haud dubie graviſſimum, quod et ego lubenter ei ſubeſſe largirer, ſi una ſaltem monumenti parte confirmaretur. Refragantur vero De Sacyi opinioni primum inſcriptiones, quarum unicuique, ſi vera modo nobis nuntiaverunt peregrinatores, verum locum nos tribuiſſe, dubitari nequit. Repugnant deinde ſingulae monumenti partes. Eandem quam De Sacyus, inſcriptionibus praecipue fulcitus, de hoc monumento protulit ſententiam, ex ſolo effigierum ornatu et veſtitu iam prius concepiſſe dicit Mongeſius *l*). Qui hoc fieri potuerit, mirum me habet quam maxime, quum neutrius equitis veſtitus et ornatus Arſacidarum aliquem indicet. Ubi enim in equite laevo, quem pro Artabano habet De Sacyus, ſunt, quae exhibent Arſacidarum numi, capillus ſcilicet in cincinnorum ordines artificioſe compoſitus, caput nudum ſolo diademate cinctum, vel mitra tectum, nullo inminente globo? Ubi in omni Arſacidarum antiquitate ingens illa bulla capiti regis inminet *m*)? — In equitum veſtitu, ut tabula noſtra docet, pauca quidem inveniuntur, quibus alter ab altero discrepat; non tamen illa ſunt eius momenti, cuius eſſe ſolent in diverſae ſtirpis regibus; accedit quod aliqua huius diverſitatis cauſa fortaſſe in tempeſtatis iniuriam cadit.

Quaeritur iam quae noſtra ſit de hoc monumento ſententia. Symbolum mihi eſſe videtur conſtans et perpetuum acceptae imperii poteſtatis, ſive ab altero in alterum collocata ſit, ſive vi ea potitus ſit aliquis; uno verbo *additionis imperii ſymbolum.* Diverſam propterea eſſe eiusdem ſignificationem, pro diverſa ratione, qua quis potitus fuerit imperio, veroſimile eſt. Sequitur inde, certamen quoque de corona per illud monumentum interdum innui poſſe; ubique vero certaminis ſignificationen ſubeſſe, vel unicum adeo illud argumentum, Arſacidas ſcilicet a Saſſanidis devictos, quominus

k) *Memoires p.* 69.

l) *Memoires de l'inſtit. nat.* an. XI. Cl. III. T. IV. p. 195.

m) Cf. Numi Arſacidarum exhibiti apud illuſtriſſ. VISCONTI, *Iconographie Grecque* Tab. 49. 50. et ap. cl. TYCHSENUM, *Commentatt. Gott. recenc.* Vol. I. Tab. II.

rum, parva vero ea et perquam exesa. Satis inde, credo, apparet, eandem quam Flauerus exhibuit inscriptionem (τουτο το προσωπον Διος θεου), Morierum quoque innuere equo laeuo inciſam. Quae quum ita ſint, equiti ad dextram inſcriptio I., equiti ad laeuam inſcriptio II. addita eſt. Hinc eques dexter *Artaxerxem*, laeuus *Hormisdam* ſiſtere videtur.

c) Monumenti ſignificatio ſymbolica.

Saepius monumentum, de quo iam ſermo eſt, occurrit, una vel altera parte magis minusve immutatum. Modo enim duo annulum tenentes equis inſident, modo pedites ſunt; modo armati modo ſine armis conſpiciuntur. Variae de eo ſunt virorum doctorum ſententiae. Alii enim ſingulare aliquod certaminis genus per hoc anaglyphum exhibitum putant, alii inveniſſe ſibi perſuadent, qui virium ſuarum experimentum faciant. Magis veritatem aſſecuti videntur, qui monumento ſymbolicam quandam tribuunt ſignificationem. In quo tamen cavendum, ne de fide data et accepta, nec de coniugio ineundo (ubi ſcilicet foeminam anaglypho exhibitam inveniſſe putabant), ſymbolum accipias; utrumque enim et levius foret argumentum tali operi et recederet a more Orientis. Anaglyphum eo maioris momenti eſt, quo frequentius occurrit, et quo certius eſt, icones exhibitas regum eſſe imagines. Hoc enim, quod iam ſola regia dignitas, qua conſpicuae ſunt figurae, ornatusque regius clariſſime docet, inſcriptiones extra omnem dubitationis aleam ponunt. Quae quum ita ſint, ſymbolum fuiſſe videtur conſtans et perpetuum, per quod Perſarum reges primarium aliquod factum, graviſſimum imperii momentum aeternitati dare voluerint, ita ut ad ipſorum gloriam quam maxime faceret. Summi acuminis exemplum in hoc ſymbolo explicando prodit De Sacyus. Ex faſciis annuli dependentibus, quae ſimiles ſunt iis, quae a tiara regis fluctuant, colligit vir ill., annuli figuram diadematis eſſe ſignum, quo indicaretur imperii dignitas et poteſtas *h*). Ut in his prorſus conſentio cum De Sacyo, ita tamen temperare mihi nequeo, quominus reiiciam quae ex illis colligit. Quum enim equitum alter Artaxerxem repraeſentet Saſſanidarum primum, de quo conſtat, non legitime adeptum fuiſſe imperii poteſtatem *i*); exhibitum putat hoc

h) DE SACY *memoire* p. 67. *i*) AGATHIAS II. 64.

hoc anaglypho De Sacyus *k*), *certamen de corona Artaxerxem inter et Artabanum.* Argumentum hoc foret tali monumento haud dubie graviſſimum, quod et ego lubenter ei ſubeſſe largirer, ſi una ſaltem monumenti parte confirmaretur. Refragantur vero De Sacyi opinioni primum inſcriptiones, quarum unicuique, ſi vera modo nobis nuntiaverunt peregrinatores, verum locum nos tribuiſſe, dubitari nequit. Repugnant deinde ſingulae monumenti partes. Eandem quam De Sacyus, inſcriptionibus praecipue fulcitus, de hoc monumento protulit ſententiam, ex ſolo effigierum ornatu et veſtitu iam prius concepiſſe dicit Mongeſius *l*). Qui hoc fieri potuerit, mirum me habet quam maxime, quum neutrius equitis veſtitus et ornatus Arſacidarum aliquem indicet. Ubi enim in equite laevo, quem pro Artabano habet De Sacyus, ſunt, quae exhibent Arſacidarum numi, capillus ſcilicet in cincinnorum ordines artificioſe compoſitus, caput nudum ſolo diademate cinctum, vel mitra tectum, nullo inminente globo? Ubi in omni Arſacidarum antiquitate ingens illa bulla capiti regis inminet *m*)? — In equitum veſtitu, ut tabula noſtra docet, pauca quidem inveniuntur, quibus alter ab altero discrepat; non tamen illa ſunt eius momenti, cuius eſſe ſolent in diverſae ſtirpis regibus; accedit quod aliqua huius diverſitatis cauſa fortaſſe in tempeſtatis iniuriam cadit.

Quaeritur iam quae noſtra ſit de hoc monumento ſententia. Symbolum mihi eſſe videtur conſtans et perpetuum acceptae imperii poteſtatis, ſive ab altero in alterum collocata ſit, ſive vi ea potitus ſit aliquis; uno verbo *additionis imperii ſymbolum.* Diverſam propterea eſſe eiusdem ſignificationem, pro diverſa ratione, qua quis potitus fuerit imperio, veroſimile eſt. Sequitur inde, certamen quoque de corona per illud monumentum interdum innui poſſe; ubique vero certaminis ſignificationem ſubeſſe, vel unicum adeo illud argumentum, Arſacidas ſcilicet a Saſſanidis devictos, quominus

k) *Memoires p.* 69.

l) *Memoires de l'inſtit. nat.* an. XI. Cl. III. T. IV. p. 195.

m) Cf. Numi Arſacidarum exhibiti apud illuſtriſſ. VISCONTI, *Iconographie Grecque* Tab. 49. 50. et op. cl. TYCHSENUM, *Commentatt. Gott. recenc.* Vol. I. Tab. II.

nus anaglypho illo exhibitos putem, obſiſtunt alia eiusdem generis ſymbola, quibus nec Arſacidae devicti, nec omnino reges dimicantes, ut inſcriptiones iis additae docent, exhibiti ſunt *n*). Quomodo vero ſignificatio illa cum noſtro anaglypho quadret, quid ſibi velint avus et nepos in uno monumento coniuncti, eo difficilius eſt intellectu, quo certius conſtat, multo poſt obitum Artaxerxis imperium adeptum fuiſſe Hormisdam. En quae mea eſt ſententia. Hormisdas ſe ſiſti curavit imperii poteſtatem adipiſcentem, pietate vero ductus erga eum, qui ſtirpi Saſſanidarum imperium recuperaverat, quique autor quaſi erat gloriae, quam iam ipſe adipiscebatur, Artaxerxem illum, avum ſuum ita ſimul ſecum exhibet, ac ſi ab eo offerretur ipſi regia poteſtas. Fidem facit aliquam, quod, ſecundum Niebuhri effigiem, iuvenilem aetatem vix ignores in equite laevo, multo vero ſeniorem ſe manifeſtet eques ad dextram, Artaxerxes. Vel ſic tamen meam ſententiam nihil niſi coniecturam eſſe, cui non valde inſiſtam, ſi certiora modo proferentur, ipſe ingenue profiteor: ſuperſtructa enim eſt coniecturae, qua Hormisdae nomen reſtituit De Sacyus. Quae vero coniectura quid ſi iterum acutior foret quam verior? Num fortaſſe alius ſubeſt inſcriptioni ſenſus, adeſt fortaſſe nomen Saporis? Videtur nobis non integra hucusque inſcriptio illa exhibita fuiſſe: Graeca enim inſcriptio verſio eſt alterius quae ex duabus lineis conſtat; in omnibus vero ceteris inſcriptionibus linea Graeca lineae inſcriptionis Pelvicae reſpondet. Cui denique accedit veroſimilitatis cauſa, ex qua vix ſperandum, ut Hormisdae nomen in monumento aliquo inveniatur. Non ille fuiſſe videtur Hormisdas, qui monumentis condendis multum tribuere et voluiſſet et potuiſſet: breviſſimum enim eius fuit imperii tempus; impendit praeterea totam fere vitam literis et inprimis philoſophiae *o*). Sed ſatis coniecturarum, res ad liquidum fortaſſe deduci poteſt per peregrinatores futuros, qui habeant quo oculorum aciem convertant.

d) Singulae monumenti partes.

Dum ad figurarum cultum et veſtitum illuſtrandum procedimus, initium faciamus a *capitis ornamento*, de quo quanta ſit confuſio, et quomodo ſibi contradicant ſcriptores, facile tibi perſuadebis ex Polluce

n) Cf. monumenta urbis Kirmauſchah.

o) D'HERBELOT ſ. h. v.

hice *p*), Heſychio *q*) et Suida *r*). A primis inde temporibus inſigne regum Perſarum ornamentum fuit *tiara*, quae generali vocis ſenſu quodvis Perſarum capitis tegmen indicaſſe videtur. Niſi hoc accipias, vix te extricaveris omnibus ſuper ea difficultatibus. Antiquiſſima tiarae forma ea fuiſſe videtur, quae in monumentis Perſepolitanis apud *Chardinum* Tab. 63. 64 et *Niebuhrum* Tab. XXV. C., aeque ac in numis, apud cl. *Tychſenum s*) Tab. I. Nro. 4. 6. 7. 10. occurrit, quaeque *recta et neque lata* a ſuperiori et inferiori parte, ſimilis eſt Turcorum capitis ornatui, quem turbanum vocant. Recta tiarae forma ſervata, in ſuperiori eius parte variabant Perſae, modo enim *plana* fuit modo *radiata t*). Unicuique Perſarum licuit tiaram geſtare, nec tamen rectam, ſed vel *demiſſam*, vel *inclinatam*, vel adeo *in acutum definentem u*). Huius generis eſſe videntur, quas obviam habes apud *Niebuhrum v*). Saſſanidae quum ſibi ſumſiſſent veterum Perſarum poteſtatem reſtituere, ipſi cultum veſtitumque Achaemenidarum aſſumſerunt. *Eunapius w*) refert, Saporem tiaram rectam (ὀρθὴν τιάραν) geſtaſſe. Eundem uſum quoque obtinuiſſe apud ceterorum Saſſanidarum plurimos, et veroſimile eſt, et fidem faciunt numi. Ex *Agathiae* vero verbis et *Nicephoro*, ut putat Mongeſius *x*), vix colligas, utro tiarae genere ornatus fuerit Artaxerxes. In noſtro ſaltem monumento habet *tiaram rectam*, *a ſupe-*

p) VII. 13. *q*) ſ. v. κυρβασία et κίδαρις.

r) ſ. v. τιάρα, κίδαρις, κύρβασις. Cf. quoque: RELANDI *diſſertatt. miſc.* II. 8. p. 160.

s) *Commentatt. Gotting. rec.* I.

t) Cf. numi apud cl. TYCHSEN, *Commentatt. ſoc. Gott. rec.* I. Tab. I. Nro. 1. 2. 3. 14.

u) SCHOLIASTA *ad Ariſtoph. aves* v. 487. HESYCHIUS ſ. v. τιάρα.

v) Tab. XXII. *w*) Aedeſ. p. 46. Commel.

x) MONGEZ, *Memoires de l'inſt. nat.* an XI. Cl. III. T. IV. p. 186. — Ἀρταξέρης μὲν Ἀρτάβανον ἀναιρεῖ τὸν βασιλέα· ἑαυτῷ δὲ περιθεὶς τὴν κίδαριν, AGATHIAS II. p. 64. Cuiusnam cidarin? Quam geſtaverat Artabanus, ut putem. Nihil aliud colligitur quoque ex *Nicephoro*. (I. p. 55. ed. Pariſ.). Hic tiarae uſus confirmatur per numos, qui Artaxerxis protomum fiſtunt cidari rotunda, nullo imminente globo, cf. VISCONTI Pl. 51. Nr. 1. TYCHSEN, *Commentatt. Gott. rec.* II. T. I. Nro. 1. Putat Tychſenus, hunc capitis cultum a Parthis ſumtum fuiſſe. *Commentt. Gott. rec.* I. p. 17.

ſuperiori parte trifidam, ad inſtar eius quae in Daricis eſt. Hanc igitur ſumſit Artaxerxes ab Achaemenidis; addita vero ſunt alia in faſtum et ſuperbiam. Tiara inſtructa eſt *diademate*, non eo quidem quo cincti erant Achaemenidae, plano ſcilicet et ſimplici; ſed *vittis et faſciis ornato poſt tergum ventus flatu undantibus.* Peculiare hoc et primarium fuiſſe videtur ornamentum, ita enim ſemper exhibitum habes regis protomum, ut illae faſciae ſint conſpicuae. Memorantur apud *Ammianum Marcellinum y*). Tiarae ſuperſtructa eſt *bulla ingens*, peculiare Saſſanidarum ornamentum. Significationem habere videtur ſymbolicam, et vel ſolem vel terrarum orbem innuere. Univerſae terrae poteſtatem illo globo fortaſſe indicare voluerunt. Fidem faciunt ſuperbiſſimi Saſſanidarum tituli, quibus *participes ſiderum*, *fratres ſolis*, *totius orbis domini*, *reges regum* et ſic porro, audiunt *z*). Quod attinet ad Artaxerxis *capillum largum et crispum*, *ad barbam crispam et promiſſam*, utrumque Saſſanidis eſt peculiare. Huc pertinet dicterium Veſpaſiani, quo cometen illuſit, dicens, ad Perſarum regem pertinere, cui capillus effuſior *a*). Hoc tamen diſcrimen inter Arſacidas et Saſſanidas obtinebat, quod illi multa arte in floccos vel cincinnos capillum componebant, hi vero effuſum flatu venti agitari ſinebant. Nec tamen Saſſanidarum capillo nullam artem adhibitam fuiſſe, docet *Libanius b*). — *Veſtis*, qua indutus eſt Artaxerxes, praelonga et fluitans, *Medica* proprie dicitur; a Medis enim hoc veſtimenti genus acceperunt Perſae *c*). Veſtimenti quaedam partes, praecipue ex tabula Niebuhriana, a tergo lato ſinu fluctuant. Confirmat igitur hoc monumentum locum *Ammiani Marcellini d*), quo certiores ſimus, Perſarum veſtes ita fuiſſe comparatas, ut ventorum flatibus moverentur fluctuarentque. In tabula Niebuhriana non pallium eſt, quo indutus conſpicitur Artaxerxes, ſed tunica. De ea vero habet *Pollux e*), fuiſſe quoque Perſis

y) XXX. 8.

z) AMMIANUS MARCELL. XVII. 5. SIDONIUS APOLLIN. *epiſt. VIII.* 9. THEOPHILACTUS SIMOC. IV. 8. p. 213. ed. 1604. Ingolſtadii.

a) SEXT. AUR. VICTOR *de vita et morib. imp.* c. IX. §. 18. SUETONIUS *vita Veſpaſiani* c. 23.

b) LIBANIUS in *Baſilico*, Tom. II. p. 134. ed. 1627.

c) Cf. loca a Briſſonio p. 71. et 543. congeſta.

d) XXIII. 6. *e*) VII. 13.

Perſis tunicam manicis inſtructam poſt humeros affixis. Et nunc etiam in Aſia eundem morem obtinere, contendit Mongeſius *f*). In pluribus monumentis occurrit hoc ornamentum, quod inſigniter feciſſe videtur ad faſtum Aſiaticum.

Eques Artaxerxi adverſus, excepta tiara, pari ratione veſtitus, ex omni parte Saſſanidarum aliquem indicat; num capitis ornamentum obſtet, videbimus. Non unicum tantum fuit Saſſanidarum tegumen: vulgarior quidem erat tiara recta (quamquam et in hac ex parte variabat mos), attamen et *cidaris rotunda* occurrit. Sic e. c. Artaxerxes in numis habet cidarin in galeae modum rotundam, globo ſuperſtructo, duplici diademate cinctam. Item fere exhibitum habes *Hormisdae* protomum *g*) et *Balaſis h*), neutri tamen globus additus eſt. Hinc igitur aperte probatur, non ſolis Arſacidis peculiarem fuiſſe cidarin rotundam, ſed Saſſanidarum quoque plures (inter quos ipſe Hormisdas) ea uſos fuiſſe *i*). Quid multa? quum omnia reliqua non abhorreant a Saſſanidarum corporis cultu, occurrat vero, quod iis ſolis peculiare eſt (globi ſcilicet figura) *k*), Saſſanidarum aliquem exhibitum eſſe, perſuaſiſſimum mihi ſtat. — Pediſſequus, qui muscarium tenet, tiaram habet in acutum deſinentem, qualem vulgo geſtare permiſſum erat.

De equorum ornatu non habeo quod afferam. Quid ſibi velint figurae oblongae catenis annexae, aliis explicandum relinquo. Homines illi duo, qui equorum pedibus proſtrati ſubiacent, devictos fortaſſe reges indicant; in iis ſingulare hoc eſt, quod uterque capitis-tegmen habet, quod gerit eques proſtrato inſiſtens *l*).

2. Anaplyphi ſecundi quae ſit ſignificatio, vix poterit explicari, cum inſcriptionibus careat. In eo igitur acquiescas neceſſe eſt, Saſſanidarum temporibus eſſe tribuendum. Tiara in bullam expanſa, gladi-

f) MONGEZ in: *Memoires de litterat.* an. XI. Tom. IV. p. 21.

g) Cf. VISCONTI. Tab. 51. Nr. 1. 2. 5. TYCHSEN, *Commentatt. Gott. rec.* II. Tab. I. Nro. 1. 2. 4. DE SACY, Tab. VI.

h) DE SACY l. c. 8. VISCONTI l. c. 10.

i) TYCHSEN, *Commentatt. Gott. rec.* I. p. 14.

k) Cf. tota numorum Parthicorum copia, in nullo eorum globus ille invenitur.

l) Cf. tabula *Niebuhri; Morierus* in hac re parum accuratus eſt.

gladius praelongus, capillus effuſus, veſtis fluitans et demiſſa, pro noſtrae ſententiae veritate teſtimonia ſunt ſatis certa.

3. Icones loco tertio a nobis deſcriptae, quae duos equites ſiſtunt lanceis ſe petentes, valde expertae ſunt tempeſtatis iniuriam; veſtitu fere toto exeſo, pauca praeter corporis lineamenta ſuperſunt. Hinc factum, ut diſſimiles quodammodo appareant reliquis Saſſanidarum operibus; nihilo ſecius tamen eorum aevo tribuendae ſunt. In capitis ornatu reſtituendo, ſi quid video, valde erravit pictoris manus. Tegmen, quod habet eques ad laevam, fuit fortaſſe tiara rotunda, globo ſuperſtructo; galea enim Graecorum more comparata debetur pictoris phantaſiae. Galeis Perſae in proelio non utebantur, ſed ſolas in capite tiaras geſtabant *m*). Memorabiles ſunt in hoc anaglyphypho globorum figurae, quae tegminis apicibus inminent. Fuit Perſarum militum genus, cui nomen μηλόφοροι *n*), quod ad regum ſatellites pertinebat. Habebant illi aurea mala haſtis praefixa, inſigne honoris documentum. Ad quem quidem militum numerum pertinere non videtur noſtra effigies, nam capitis ornatus inque eo diadema duplex regem indicat. Conſpicui igitur fortaſſe reges quoque erant illis aureis pomis, quos tamen alio modo in ornatum convertebant. Singulare inprimis eſt pediſſequi ſignum, globis quinque inſtructum. Honoris cauſa et hoc equiti additum eſſe videtur: ſigno militari vix locus eſt, illud enim non huius generis fuiſſe, teſtantur veteres, qui nos edocent: *aquilam* fuiſſe regale in bello ſignum *o*). De pharetra, quae inmenſae magnitudinis dextrum equitis latus occupat, teſtantur veteres: ſub gerris et ſcutis ex humeris pependiſſe, eamque nunquam depoſuiſſe Perſas *p*).

4. Anaglyphum quarto loco a nobis deſcriptum, equitem ſiſtens, ad cuius pedes ſupplex quidam genu innixus apparet, inprimis memorabile eſt. Et quoad eius ſignificationem recedendum mihi videtur a De Sacyi ſententia. Putat ſcilicet vir cl., omnibus anaglyphis hoc loco exhibitis unum idemque argumentum ſubeſſe *q*), arcte

m) Cf. loca apud *Briſſonium* collecta, p. 659.

n) ATHENAEUS XII. 8. *Briſſonius* p. 270 ſqq.

o) PHILOSTRATUS *Icc.* II. 32. CURTIUS III. 3. 16.

p) HERODOTUS VII. 6. 61. HERODIANUS VI. 5. 9.

q) *Memoires* p. 66.

arcte vero cohaerere hanc effigiem cum ea, quam loco primo deſcripſimus: illam enim regem ſiſtere de corona certantem, hanc vero alterum victorem alterum devictum et ſupplicem repraeſentare. Cui vero ſententiae repugnat primum verosimilitatis ratio; vix enim probabile eſt, ſolum Artaxerxem honoris ſtimulum inſtigaſſe, ut ſui memoriam relinqueret hac regione, quae antiquitus memoria veterum inclaruit. Docent vero monumenta ipſa, non unum modo Saſſanidarum hoc loco aeternitati ſe dediſſe. Non tantum monumentum *Nackſchi-Radjab*, vix unius horae intervallo a noſtris anaglyphis diſtans, ut per inſcriptiones conſtat, ad Saporem I. Saſſanidarum alterum, pertinet: ſed hoc ipſo loco invenitur inſcriptio, quae ad Hormisdam, ut videtur, referenda eſt. De Sacyi ſententiae, quod anaglypho primo cum quarto arctiſſima coniunctio intercedat, repugnat effigierum in utroque monumento obviarum diverſitas. Illic enim Saſſanidae obvii ſunt; in hoc vero anaglypho eques quidem regem ſiſtit e ſtirpe Saſſanidarum: *ſupplex* autem veſtitu et habitu Romano ſimillimus eſt. Veſtis vix crura tegens, mitra rotunda et depreſſa militem Romanum vix ignorari ſinunt. Quibus omnibus accedit, quae obſtat opinioni De Sacyi cauſa graviſſima: teſtatur Morierus, ſimillimum plane eſſe noſtrum monumentum anaglypho cuidam inter rudera urbis Schapur obvio. Quae contendit vir accuratiſſimus, confirmat tabularum aenearum comparatio; clarum inde mihi eſſe videtur, utrique effigiei idem ſubeſſe argumentum. Monumentum vero Schapurianum ſi recte a nobis explicatum eſt, et hoc anaglyphum Sapori I. (qui regnavit inde ab a. p. Chr. n. 240 usque ad 270.) neceſſario eſt tribuendum. Cum itaque hoc loco repetitio tantum ſit eiusdem argumenti, ablegamus lectorem ad rudera urbis Schapur, ubi accuratius de utroque monumento agetur.

5. Anaglypho loco quinto a nobis deſcripto repetitam habes ſymbolicam illam duorum de annulo certantium effigiem, multis tamen partibus hic inmutatam; pugnantes ſcilicet pedites ſunt, et, quod maxime foret memorabile, ſi certo poſſes inniti peregrinatorum teſtimonio, figurarum altera foeminae habet ſpeciem. De ea paulo accuratius agamus. In pluribus monumentis Perſicis peregrinatores priores feminarum imagines reperiſſe ſibi videbantur. Simulac vero eadem monumenta accuratiori examini ſubiiciebantur,

tur, evanuerunt foeminae *r*), quae priorum peregrinatorum errori tantum debebantur. Secus quidem se habet res quoad noſtrum monumentum, in quo Morierus adeo foeminae figuram agnovit *s*). Sed firme mihi perſuaſum habeo, peregrinatorum errori et hanc effigiem foemineam ortum ſuum debere. Primum innitor teſtimoniis Figueroae *t*) et Chardini *u*), qui nullam omnino feminam inveniſſe ſe contendunt; deinde tempeſtatis iniuria, quae ita figuras exeſit, ut totum adeo anaglyphum effugerit nonnullorum oculos, quaeque effecit ut facile falſe accipi potuerint icones. Maxima porro inter tabulas De Bruynii et Kaempferi diverſitas demonſtrat, unumquemque pro ingenii arbitrio figuram illam effinxiſſe, ideoque, dum exeſas partes reſtituere conaretur, exhibuiſſe, quae nunquam rupi inciderat ſculptor. Veſtitus figurae pro femina vulgo habitae ſimilis eſt ei, quo induta conſpicitur figura regia adverſa, omninoque ita comparatus eſt, ut ex multis partibus vera divinari liceat. Capitis tegmen ex inferiori parte coronam refert tripartitam, cui inminere fecit pictor, quae ita eſſe non potuerunt; exteriora tamen huius ornatus lineamenta quum globi formam quodammodo reddant, nihil niſi globum agnosco. Barba multis aliis figuris masculis in monumentis deeſt, quod vel in rege iuvene vel potius in tempeſtatis iniuria excuſationem habet. De Bruynii phantaſiae debentur figurae mammae in Kaempferi effigie haud conſpicuae. — Primaria denique cauſa, ex qua foeminam noſtro monumento abeſſe putem, eſt, quod talis repraeſentatio abhorreret a more Orientis. Conſtat enim, Perſarum reginis, huius praecipue dynaſtiae, nec commiſſam fuiſſe reipublicae curam, nec omnino participes eas fuiſſe rei alicuius ad rempublicam pertinentis; qui igitur exhiberi potuit reginae effigies monumento, quod, ni certum eſt, ſymbolum eſſe imperii ab alio in alium collocati, argumentum ſaltem habet ad ſummum imperium pertinens. Aſt, dicas fortaſſe, rex dilectiſſimae coniugis effigiem ſimul ſecum ſiſti curavit, ut indicium eſſet ſui in eam amoris. Vel hoc, ut putem, quam maxime abhorreret a more Orientis; vix enim toleraſſet rex, circa feminas ſuas tam invidus, dilectiſſimae earum effigiem oculis omnium expoſitam eſſe. — Quae quum ita ſint, nihil agnosco, quam ſymbolum illud ſupra deſcriptum, paucis

r) Cf. infra monumenta urbis Kirmanſchah. *s*) MORIER p. 127.
t) p. 160. *u*) VIII. p. 345.

paucis inmutatis, hoc loco repetitum. Qui vero e regibus Saſſanidis exhibiti ſint, iterum in medio eſt relinquendum, quod inſcriptionibus egemus.

C. Monumenta incerti aevi.

Ante finem iugi, qua parte in orientem vertitur, obiiciuntur oculis duae turres, incolis *Selgi Salmum* i. e. petra Salomonis dictae. Pro ſaxi conditione obtinent formam inaequalem et inparem. Kaempferus, qui, quod equidem ſcio, ſolus eas deſcripſit *v*), cum ex ſitu loci, tum ex inſigni cavitate utrique exciſa, in qua ignis materies commode ſervari poterat, pharos eas fuiſſe putat. Sculptura, teſte Kaempfero, recentiora ſaecula innuit, et quaſi Gothica manu fabrefacta videtur.

Duae praeterea columnae humano amplexu craſſiores et cylindraceae conſpiciuntur, quarum una non procul inde in planitie ſita eſt *w*), altera vero hoc ipſo loco, in ſummo montis faſtigio reperitur. Praeter alium columnae apicem ſex pedum altitudine, invenit Morierus *x*) montis faſtigium in formam quadrati viginti pedum aequatum, inque eius ſuperficie thronum novem pedum longitudine et ſex latitudine, ad quem per quinque gradus adſcenditur.

Anaglyphorum ſerie relicta, orientem verſus duae arae conſpiciuntur, forma quadrata, quarum altitudo ſex pedes, ſingulum latus tres tantum aequat. Inſiſtunt fundamento alicui elatiori. In earum ſuperiori parte aperturam obſervas quadratam.

In extremo denique montis verſus orientem excurrentis ſinu conſpiciuntur viginti aperturae, in feneſtrarum formam, diverſa quidem menſura, eadem vero ratione, rupi inciſae. Singula apertura inſignita eſt inſcriptione, cuius characteres diverſi ſunt ab omni inſcriptionum genere a Moriero invento *y*).

Omnia modo recenſita diligentiorem ſibi exposcunt deſcriptorem, priusquam de eorum aetate et uſu quid certi poteſt proferri.

CAPUT

v) p. 308.
w) KAEMPFER p. 308.
x) p. 125.
y) MORIER p. 128.

CAPUT IV.

Nackſchi-Radjab.

A. Deſcriptio.

Media via, quae ducit a ruderibus Tſchil-Minar ad reliquias quae vocantur urbis Iſtakar, invenitur monumentum *Nackſchi-Radjab* (effigies Radiab), ita dictum a fabuloſo quodam Perſarum heröe, cuius figura anaglypho exhibita praedicatur. Conclave eſt totum e rupe exciſum, cui nec a ſuperiori parte tectum, nec a fronte paries unquam fuiſſe videtur. Tres reliqui parietes figuras referunt forma coloſſica.

Anaglyphum parietis orientalis, qui frontem praebet intranti, ſeptem conſtat figuris, decem pedum altitudine. Duae primariae figurae mediam partem occupant, iis intermediae ſitae ſunt duae aliae forma minima. Maiorum figurarum quae ad laevam eſt generali ſpecie par eſt ei, quam ſaepius obviam habes in monumentis Nackſchi-Ruſtam et Schapur. Caput eius ornat tiara, globo inminente; laeva tenet clavam, dextra annulum offert figurae obverſae, dextra annulum arripienti, laeva pari modo clavam tenenti. Priori figurae a tergo ſtant duo pediſſequi, quorum alter, quem pro femina falſe accipit Morierus, flabellum regis capiti ſupertendit; alter eadem ratione manum allevat, quare iure ſuſpiceris umbrellam eum tenere, quam tamen tempeſtatis iniuria exeſit; duo tales pediſſequi in monumentis coniuncti occurrere ſolent. Gladio permagno inſtructi ſunt ambo. Poſt figuras principes ad dextram ſitae ſunt duae imagines, quas pro femininis iterum habet Morierus. Non mihi perſuaderi ſino. Quum pediſſequis modo deſcriptis ſimillimae ſint geſtu cultuque, neque tamen ad effigiem ſupra deſcriptam pertineant; eadem, ſi quid video, repeſita fuit icon; ex qua vero nihil niſi extrema pars, quae ſcilicet pediſſequos exhibebat, reſtitit. Totum anaglyphum, perquam exeſum, deſcripſerunt et tabulis ſiterunt *Niebuhrus a*) et *Morierus b*).

Latus

a) II. p. 153. Tab. XXXII. B. *b*) p. 137. et Tab. eidem paginae addita.

Nachtschi-Radjah

Latus conclavis ſeptentrionale, parieti deſcripto ad laevam, anaglyphum occupat, paucis exceptis, ſtatu ſatis integro ſervatum. Primariam figuram non ignores, equo inſidentem, ornatus vario genere perbelle decoratam, corporis ſtatura proeminentem ceteris figuris, quae omnes, una ſerie, ordine decrescenti poſitae, reverentiae ſimul et dignitatis ſpeciem prae ſe ferunt. Figurarum minima novem pedes alta eſt; inde reliquarum discas figurarum menſuram. Equi pectori inciſa eſt inſcriptio Graeca. Picturas habent *Niebuhrus c*) et *Morierus d*). Ex aere Morieri deſumta eſt noſtra tabula III.

Pariete huic tabulae converſo, meridionali conclavis parte, eadem conſpicitur effigies, quam ſaepius deſcripſimus, equitum ſcilicet duorum de annulo certantium.

B. Explicatio.

Vix dici opus eſt, nos iterum Saſſanidarum monumentum deſcripſiſſe. Hoc, quod ex ipſis anaglyphis aperte prodit, fidem accipit per inſcriptionem, quae equiti illi, figurarum primariae, tabula noſtra conſpicuae, addita eſt. Inſcriptionis eadem eſt conditio, quam notavimus in deſcribendis monumentis Nackſchi-Ruſtam. Graeca inſcriptio, ut De Sacyus probavit, verſio eſt earum, quae vel ſermone Pelvico, vel dialecto parum ab illo diverſa ſimul additae ſunt. Graecam inſcriptionem ex Niebuhri *e*) accurata deſcriptione ita reſtituit De Sacyus *f*).

ΤΟ ΠϱΟΣωΠΟΝ ΤΟΥΤΟ ΜΑΣδαΣΝΟΥ ΘΕΟΥ
ΣΑΠοϱΟΥ βΑΣΙΛΕΩΣ βΑΣΙΛΕΩν αϱιαΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΡΙΑνΩΝ Εκ γεΝΟΥΣ ΘΕΩν υιου
ΜΑΣδαΣΝΟΥ ΘΕΟΥ ΑΡΤαξΑΡΟΥ βασιλεως
ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΙΑΝΩΝ ΕΚ ΓΕΝΟυς θεων
ΕΚΓΟΝΟΥ ΘΕΟΥ ΠΑΠΑΚΟΥ ΒΑΣΙΛεως

Ex hac inſcriptione prodit effigiem cui addita eſt, Saporis eſſe I. Saſſa-

c) II. p. 153. Tab. XXXII. A. *d*) ad p. 137.

e) Vol. II. Tab. XXVII. F. G. H. Quatuor lineae litera F notatae, ante equi pectus inciſae ſunt; lineae quatuor ignotorum characterum et lineae ſex characterum Graecorum, litera G. H. notatae, in equi pectore conſpicuae ſunt.

f) *Memoires* p. 31. Planche I. A. Nro. 1-4.

Saſſanidarum II. De ſingulis inſcriptionis partibus hic agere non attinet, ſupra enim explicationem invenerunt. In univerſum de anaglyphis noſtris monet Morierus, maiori arte perfectiorique manu eſſe exſculpta, quam monumenta Nackſchi-Ruſtam et Schapur. Quam ſententiam confirmat noſtra imago. Eſt imo haec cauſa, quapropter partis horum anaglyphorum primariae effigiem ſtitimus. Inter omnia enim Saſſanidarum opera, nullum inveniſſe meminimus, in quo maior artis perfectio conſpicua ſit et ex quo plenius discas totum corporis veſtitum ornatumque.

Totius anaglyphi non ea, quae reliquorum longe plurimorum monumentorum, fuiſſe videtur ratio, ut factum aliquod hiſtoricum, vel clarum quoddam vitae momentum poſteritati daret, ſed potius ut exhiberet Saporem toto regio ornatu conſpicuum, ſatellitibus ſuis ſtipatum; fortaſſe adeo, ut putat De Sacyus *g*), ab expeditione aliqua reducem, victorem eum et triumphantem. Ad ſplendorem et faſtum omnia comparata ſunt. Sapores quamquam equo inſidens, commode tamen ita converſus eſt, ut ornatum totum oculis oſtendat. Manu dextra zonae addita, paululum equo reclinans, ipſe libertatis, dignitatis et poteſtatis ſpeciem prae ſe fert.

De ſingulis nonnullis partibus accuratius videamus, omiſſis tamen iis, quae alias explicavimus. In capitis ornatu praeter reliqua ornamenta, obviam quoque habemus diadema duplex, ventu agitatum. Cuius ferendi morem Artabanum inveniſſe, docet *Herodianus h*). Qua re indicare ſe voluiſſe videntur Saſſanidae *reges regum*. Collum Saporis ornat monile, gemmis vel margaritis inſtructum. Notant hunc morem *Xenophon i*) et *Ammianus Marcellinus k*); conſtabant monilia aeque ac armillae, non ex auro tantum, ſed ex gemmis, lapillis, margaritis *l*). De ornamento pectoris, gemmis, ut videtur, diſtincto, nihil memoratum inveni apud veteres.

g) *Memoires* p. 70. *h*) VI. 6.

i) *Anabas* I. 2. 27. I. 8. 29. *Cyrop.* I. 3. 2. alib.

k) XXIII. ſub. fin. Armillis uti monilibusque aureis, et gemmis, praecipue margaritis, quibus maxime abundant, aſuefacti poſt Lydiam victam et Croeſum.

l) *Chares Mitylenaeus* apud ATHENAEUM III. c. 14.

res. Zonae mentionem iniicit *Curtius m*) cuius verba ſunt haec: *Zona aurea muliebriter cinctus* (rex Perſarum) *acinacem ſuſpenderat, cui ex gemmis erat vagina.* Hanc acinacem conſpicis quoque in noſtro monumento, plura eius fuerunt nomina, Perſarum peculiare fuit ἀκινάκης *n*). Ante omnia vero notatu dignae ſunt, quae ſaepius a veteribus memorantur, quaeque vix alibi tam bene ſunt conſpicuae, braccae ampliſſimae et praelongae. Audiunt ἀναξυρίδες *o*). De quibus qui veterum loca congeſta legere cupit, adeat *Briſſonium p*) et *Salmaſium q*).

De reliquis huius anaglyphi figuris pauca tantum memoranda ſunt; plurimi πυργωτὸν πίλημα habent. Quae vero ceteris capite proeminet, tegmen gerit in acutum deſinens, de quo iam antea; reliquarum ſtatura maxima tiaram habet bucculis inſtructam, Magorum more comparatam.

Ceterorum huius conclavis anaglyphorum figurae ita laeſae ſunt, ut coniecturis ſuper iis abſtineam. Ad Saporem tamen et eas eſſe referendas iure exiſtimes.

CAPUT V.

Meſchid-Mader-Suleiman, (ad vicum Murghâb).

1. *Deſcriptio.*

Undecim milliaria Germanica *a*) ſeptentrionem verſus a Perſepoli ſitus eſt vicus Marghâb, cui adiacent rudera, quae omnia coniunctim nomen gerunt; *Meſchid-Mader-Suleiman* (مسجد مادر سلیمان) *h. e. templum matris Salomonis.* Structurae inſolentia iis eminet

m) III. c. 3. §. 18. DIODORUS SIC. XVII. c. 77.

n) BRISSONIUS p. 634. o) HERODOTUS VII. 61.

p) p. 83.

q) SALMASIUS *in Aelium Lampridium: Scriptt. hiſt. Aug.* p. 222.

a) Colligitur haec diſtantia ex diariis *Kinneiri* et *Mandelslohi* (KIN. p. 461. MAND. p. 12.)

eminet aedicula parva, diabolorum aula apud incolas dicta. Primus eius mentionem iniecit *Ioſaphat Barbaro b*). Poſt eum non modo deſcriptionem ſed picturam quoque monumenti exhibuit *Mandelsloh c*). Obiter tantum *Kinneir d*) de antiquitatibus huius regionis locutus eſt. Accuratius quam peregrinatores modo nominati de his monumentis egit *Morier e*); praeter ruderum deſcriptionem exhibuit aediculae iſtius effigiem, ut videtur, ſatis bonam, tabula noſtra IV. expreſſam. Attamen multa peregrinanti futuro relicta ſunt praeſtanda.

Dimidii milliarii ſpatio a vico Murghâb, via communi quae Perſepoli Iſfahanum ducit relicta, quum ad laevam deflecteret Morierus, pervenit ad fluvium quendam, cui adiacet vicus Meſchid-Omûn. Inde poſt dimidiae horae iter rudera invenit ſupra nominata. Primum conſpicatus eſt pilae erectae ſcaphum, aequum, ſine capitulo, decem pedum quinque digitorum ambitu. Haud longe inde affuerunt tres aliae pilae, ab anteriori parte excavatae, a latere inſcriptionem exhibentes characterum cuneiformium *f*). Ex reliquis murorum ruderibus circa ſparſis colligit Morierus, pilas atrium quondam effeciſſe, cuius interior pars columnis fuerit ornata. Similis ſtructurae monumentum ab illo loco diſtat centum et quinquaginta ulnas, ſimili inſcriptione inſignitum. Intermedium ſpatium, itemque totam fere planitiem occupant fragmenta marmorea.

Inde quum verſus occidentem procederet Morierus conſpicatus eſt duo aedificia, quae, ſpatio quodam inde distans levioris habuit momenti; propius tamen aggreſſus, attentione reperit digniſſima. Alterum Muhamedanicae ſtructurae, iam diverſorium efficit; porta quae arcus formam a ſuperiori parte refert, inſcriptionis Arabicae reliquias exhibet. Alterum forma eſt ita inſolens, ut *diabolorum aula* Perſis audiat *g*).

Parva aedicula, unum et viginti pedes longa ſedecim pedes lata, inſiſtit baſi, quam ſeptem efficiunt ſtrata lapidibus caeſis permagnis

b) BIZARI *rerum Perſicarum hiſtoriae* p. 474.
c) p. 12. *d*) p. 78.
e) p. 144.
f) Inſcriptionem exhibet MORIER. Tab. 29. ad p. 357.
g) The court of the deevis or devil, MORIER p. 144.

Tab. IV. p. 35.

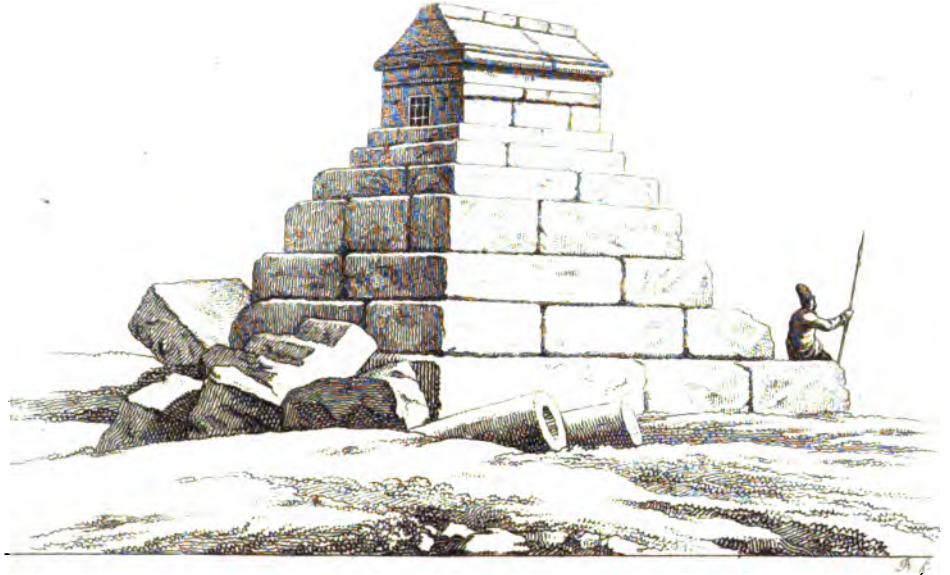

Meschid-Mader-Suleiman

magnis compoſita. Strata, quorum infimum longitudine eſt quadraginta trium pedum, latitudine triginta ſeptem, ea ratione invicem poſita ſunt, ut ad faſtigium usque et latitudine et longitudine decrescant. Quo fit ut monumentum pyramidis quodammodo habeat formam. Singuli lapides, quorum nonnulli longitudine aequant quatuordecim pedes et digitos octo, craſſitie quinque pedes, latitudine tres pedes et ſex digitos, fibulis ferreis compacti ſunt. Aedicula tectu eſt inſtructa triangularis formae. Portam habet verſus orientem ſpectantem *h*), ita anguſtam, ut vix ſingulus homo per eam poſſit penetrare. Interior pars, quam per fores contemplatus eſt Morier, ſingulum efficit conclave, omnibus rebus vacuum, fumo offuſcatum *i*). Foeminae cuidam portae clava commiſſa eſt; ſolis foeminis introire licet. Aediculae ipſi undique inſcriptiones inciſae ſunt, ſpectatorum teſtificantes piam mentem; nullum tamen veteris vel Perſicae vel Arabicae linguae indicium adeſt. Praeter multa alia fragmenta marmorea, quatuordecim columnarum ſcapi ſpectantur, qui quidem ordine quodam poſiti, porticum fortaſſe olim effecerunt; iam vero muro terraceo, qui monumentum ambit, iuncti ſunt. Totum intra hoc ſepimentum ſpatium coemeterio inſervit; multosque lapides ſepulcrales recentioris aevi ſpectandos praebet.

2. *Variae de ruderibus ſententiae.*

Monumenta haec omnia coniunctim nomen traxerunt ab aedificio illo ſingularis ſtructurae, quo repoſitam putant Perſae matrem Salomonis, quodque idcirco religioſe colunt. Non magis autoritatis huic ſententiae eſſe tribuendum, quam ei, ex qua notiſſima illa Bethſaba eo condita perhibetur, nemo eſt qui non videat. Qui paulo doctiores inter Perſas ſe putant, contendunt, eſſe ſepulcrum non matris Salomonis ſed *Solymanis*, chalifae decimi quarti, qui anno poſt Chr. n. 715. regnavit *k*). Eſt haec opinio haud dubie con-

h) BARBARO in: *Ricari Perſar. hiſt.* p. 474.

i) De hac re nihil monent reliqui peregrinatores, e quibus Venetus ille Barboro introiſſe adeo videtur conclave; habet enim inter alia et haec: *in pariete illius* (aediculae) *characteres Arabici, ad hunc modum expreſſi: Meser Suleimen, hoc eſt mater Salomonis.* BIZARUS l. c.

k) ELMACINUS *hiſt. Sarac.* p. 87.

coniectura, nominis similitudine fulcita, eique cum hac ipsa de causa, tum inde, quod aediculae structura plane abhorret ab omnibus Muhamedanorum sepulcris *l*), nulla fides debetur. Celebriorem monumentis originem tribuere studet Morierus. Haud enim se dubitare dicit, aediculae situs si aeque conveniret Pasargadis, ac monumentum ipsum descriptioni Cyri sepulcri apud veteres scriptores, ad Cyri usque aetatem aediculam illam referre. Qua Morieri sententia commotus rationibus probare studet cl. Grotefendus, rudera illa veterum esse Pasargadarum, aedificium vero illud singularis structurae, Cyri sepulcrum *m*). Non idem mihi persuasum habeo. Res est disquisitione dignissima, hinc venia mihi detur, spero, rationes meas paulo copiosius exponenti.

3. *Num rudera occupent situm veterum Pasargadarum?*

Variae sunt de Pasargadarum situ sententiae. Alii *n*) ad Schirasum urbem, quae distat a Persepoli versus meridiem milliaria septem *o*), Pasargadas sitas fuisse opinantur; alii *p*), nominis similitudine, ut videtur, fulciti, ad Fasam urbem, quae undeviginti parasangas a Persepoli inter orientem et meridiem spectat, earum situm inveniisse sibi persuadent. Utraque haec sententia iisdem refellitur argumentis, quae obstant, quominus verum Pasargadarum situm Grotefendum constituisse putem. Obstant Grotefendi rationi causae hae:

1) Rudera vici Murghâb (undecim milliaria septentrionem versus a Persepoli) spatio longiori a Persepoli distant, quam quo ab ea affuisse videntur Pasargadae. Rem claram faciet, spero, *capitis huius excursus I*, quo de Pasargadis collecta habes, quae hic paulo longius me a scopo deducerent.

2) Vicus Murghâb alia prorsus regione a Persepoli distat, quam qua Pasargadae fuerint necesse est. Sitas eas

l) Cf. Malcolmii liber (MALCOLM's *hist. of Pers.* II. p. 524.) sepulcra duo Muhamedanica exhibens.

m) HEEREN's *Ideen* I. 1. p. 642. *n*) VOSSIUS *ad Melam* III. 8.

o) NIEBUHR. II. p. 122.

p) Mannert. V. p. 529. RENNELL's *geographical system of Herodotus* p. 286. VINCENT's *anc. commerce* i. p. 414. KINNEIR. p. 75.

eas fuiſſe a Perſepoli verſus orientem *q*), clare progredi videtur ex itinere Alexandri, qui in Indiam tendens primum Perſepolin, deinde Paſargadas venit; India vero redux primum Paſargadas, deinde Perſepolin aſſecutus eſt. Si vero, quo vult Grotefendus, ſitae fuiſſent Paſargadae, iure mireris Alexandrum exercitum ſuum tot tantisque malis laborantem, fame et ſitu confectum, per undecim milliariorum Germanicorum ambages illuc ducentem; quum plus duorum dierum itineribus prius Perſepolin aſſequi potuiſſet, omnibus rebus abundantem.

3) Sitae fuerunt Paſargadae ad fluvium hodiernum Bendemir, cui Perſepolis quoque adſita fuit. Verba Plinii *r*) "*Inde* (a Laodicea ſc.) *s*) *ad orientem Magi obtinent Paſſagardas caſtellum, in quo Cyri ſepulcrum eſt*" quibus utuntur ad ſitum Paſargadarum conſtituendum, vereor an aliquo uſu ſint. Quum a Laodicea ſitum conſtituat Plinius, Laodicea vero ubi ſita fuerit neutiquam accurate innotuerit: per ſe patet, multo minus per Plinii locum Paſargadarum ſitum effici poſſe. Solinus *t*) locum illum ita explicat: *Ipſa autem Media ab occaſu transverſa, utraque Parthiae regna amplectitur: a ſeptentrione Armenia circumdatur: ab ortu Caſpios videt: a meridie Perſidem. Deinde tractus hic procedit usque ad caſtellum, quod Magi obtinent, Paſſargada nomine. Hic Cyri ſepulcrum.* Sed quis tractus? utrum Perſidis, an Mediae? quam in partem, ad orientem an ad occidentem? Haec obſcure et inepte explicata *u*). Magis proderit, opinor, locus Strabonis *v*) "ἔστι δὲ καὶ Κῦρος

q) Directa via ad orientem vix ſitae eſſe potuerunt Paſargadae; nam ex ſingulis peregrinatorum notitiis patet hoc: ad ſeptentrionem et ex aliqua parte ad orientem planitiei Merdeſtanae obiectos eſſe montes; inter orientem tamen et meridiem, qua fluvius Bendemir regionem ſecat, ulterius patere campum. Licet igitur paululum ad meridiem verſerint Paſargadae, in univerſum tamen Perſepoli ad orientem ſitae dici poſſunt. — Peregrinatorum nullum montium tractum accurate deſcripſiſſe, eſt quod iure mireris.

r) VI. 29.

s) Errat Mannertus (V. p. 529.), qui in hoc Plinii loco *Perſepolin* ſupplet, quum tamen *Laodicea* proxime praecedat.

t) *Polyhiſt.* c. 55.

u) SALMASII *exercitationes Plinian.* II. p. 1199.

v) p. 1060.

Κῦρος ποταμὸς, διὰ τῆς κοίλης καλουμένης Περσίδος ῥέων περὶ Πασαργάδας, οὗ μετέλαβε τὸ ὄνομα ὁ βασιλεὺς ἀντὶ Ἀγραδάτου μετωνομασθεὶς Κύρος. Πρὸς αὐτῇ δὲ Περσαιπόλει, τὴν Ἀράξην διέβη (Ἀλέξανδρος). Primo intuitu verba refragari videntur noſtrae ſententiae; quid enim? num diverſis fluviis adiectae erant Paſargadae et Perſepolis? Videamus: *Cyrus* fluvius Strabonis haud dubie idem eſt, qui audit Dionyſio Periegetae *w*) Κόρος, Ptolemaeo *x*) Κοῤῥίος vel Καῤῥίος, Melae *y*) *Coros*, Avieno *z*) *Coros* et *Cyrus*. Sub nomine *Kar* vel *Kur* innotuit Arabibus, qui eum in lacum *Bakhtegan* ſe exonerantem faciunt *a*). Omnium conſenſu veterum *Araxes* eſt hodiernus fluvius *Bendemir*, qui vero influit lacum *Baktegan b*). Quum vero unus tantum fluvius in lacum illum ſe exoneret, ſequitur; fluvium *Bendemir* Arabibus *Cur* dictum fuiſſe, eundemque diverſis nominibus apud veteres, modo *Cyrum* modo *Araxem* audiviſſe. Favet huic ſententiae, quam Vincentus *c*) quoque amplexus eſt, primum hoc, quod non raro Perſiae fluvii diverſis nominibus appellantur; deinde quod Cyrus rex plures fluvios ſuo nomine appellavit; porro, nomen Araxes fluviorum appellativum fuiſſe videtur *d*); ſecare denique dicitur Cyrus *cavam Perſidem*, quae quidem appellatio optime quadrat cum campo Merdeſtano, undique montibus clauſo, quem iam foecundat fluvius Bendemir. Quae quum ita ſint, haud iniuria, credo, ſtatuas erraſſe Strabonem *e*), et uni eidemque fluvio

w) v. 1073. *x*) VI. 8.

y) III. 8.

z) v. 1274. Librorum Avieni mſs. alii habent Coros, alii Cyrus.

a) EBN HAUCAL p. 98. One of the lakes is called Bakhtegan, into which falls the river Kar, and it reaches to the borders of Kirman. This lake is in the Kourch of Iſtakhar. — AL EDRISI p. 124. Aſtachar eſt ad flumen Cqeruab (h. e. fluvius Ker vel Kur).

b) KINNEIR. p. 59. *c*) *Ancient commerce* I. p. 412.

d) SALMASIUS, *exercitat. Plin.* H. p. 1202.

e) Erraverit Strabo neceſſe eſt, niſi fortaſſe Perſae ipſi in hoc fluvio ita diſcreverunt, ut eam eius partem, cui adſita erat Perſepolis, genuine ſuo nomine Araxem appellarent, illam vero fluvii partem, cui Paſargadas adiecerat Cyrus rex, eius ipſius nomine appellarent. Locum Strabonis praeterea ſuſpectum habeo; ſiniſtre ſaltem expreſſa eſt ſententia: nam, ut verba nunc ſunt, ſignificant, Cyrum regem a fluvio nomen traxiſſe, quum tamen contrarium multo verosimilius ſit. Cyrus enim rex haud dubie vocatus eſt a Sole, Perſis *Kohr* dicto.

vio (hodierno Bendemir) adiacuiſſe Perſepolin et Paſargadas, ita quidem, ut hae ad orientem ſpectaverint, illa vero occidentem verſus ſita fuerit. Fertur adeo ille Bendemir ea regione, ut qui a Perſepoli in Indiam tendat, aliquod itineris fluvii ripas legere debeat.

4. *Num aedicula a Morierо inventa reſpondeat Cyri ſepulcro?*

Si vera ſunt quae ſupra disputavimus, iam ſuperflua videri poſſit noſtra haec altera argumentatio; lubrica tamen quum plerumque ſit de antiquarum urbium ſitu disquiſitio, videbimus, num aediculae apud Morierum exhibitae ſtructura conveniat cum ſepulcro Cyri apud veteres deſcripto. Cui quaeſtioni, ut ea, qua fas eſt, perſpicuitate reſpondeam, neceſſe eſt, ut ex narrationibus veterum deſcriptionem Cyri monumenti contexam. Quae tamen, quum hic paulo longius nos a ſcopo deduceret, continebitur *excurſu huius capitis II.* Hoc loco comparationem inſtituamus.

Sepulcrum Cyri apud Strabónem dicitur *turris haud magna* (πύργος οὐ μέγας), quod nomen, licet non prorſus abhorreat a monumento quale noſtrum eſt, paulo tamen inſolentiori uſu ad illud referendum eſſet. Audit illa turris ex auctoritate Oneſicriti *decem tabulata habens* (δεκάστεγος), quod aeque ac illud "*duo tabulata habens*" (δίστεγον) Arifti Salaminii plane non convenit cum noſtra effigie. Quamquam, comparatione inſtituta cum noſtro monumento, non ſatis clarum eſt, quid intellexerit Strabo ſub voce δεκάστεγος, utrum decem tabulata, an fortaſſe, quod tamen vix fieri poſſet, ſingula ſtrata lapidea (die einzelnen Steinſchichten) quibus ut fundamento ſuperſtructa fuit parva aedicula: res tamen eadem eſt, neutrum enim quadrat; ſtrata enim habet ſeptem, vel ſi addas, quae ſunt aediculae ipſius, undecim ſeu duodedecim. Si vero δίστεγον accipis monumentum, alterum tabulatum foret parva illa aedicula, alterum vero, baſis lapidea, quae quidem mihi nunquam pro στέγη valebit. Addit porro Arrhianus, ſepulcrum Cyri a ſuperiori parte conclave referre contectum (οἴκημα ἐστεγασμένον). Vox οἴκημα frequentius haud dubie uſurpatur de habitaculo vel conclave, quam de toto aliquo aedificio; ſi vero Strabonis deſcriptionem ad Morieri monumentum transferas, accipias neceſſe eſt vocem οἴκημα de tota aedicula ſtratis lapideis ſuperſtructa. Ἐστεγασμένος porro a στέγω vel στεγάζω de-

rivandum, ex prima ſaltem vocis ſignificatione denotat rem aliquam alia re opertam, occultam, tectam *f*). Si igitur de domo vel conclave uſurpatur, ſignificat: contectum, tegmine inſtructum, (mit einer Decke verſehen); notionem tecti, qualem nos novimus, vel rotundae vel triangularis formae, ut ſumma antiquitas ignorabat, ita et vox ipſa non involvit. — Nulla praeterea inſcriptione monumentum Morieri inſignitum eſt ipſi coaeva, ne indicium quidem exhibet illarum inſcriptionum, quibus conſpicuum erat Cyri ſepulcrum; exſtant tamen alia eiusdem fere aetatis monumenta, quorum inſcriptiones non exeſit tot ſeculorum decurſus. Si inſcriptiones monumento Morieri affuiſſent, aediculae ipſi haud dubie inciſae fuiſſent, quae quum ſalva adhuc ſit, inſcriptionum ſaltem indicia ſupereſſent; tabula raſa ſaltem ſpectandam ſeſe praeberet. Sed tantum abeſt, ut eius indicium adſit, ut adeo in toto monumento vix commodus locus eſſe videatur inſcriptionum.

Aedicula a Moriero inventa aperta prae ſe fert indicia recentioris aevi. Exſtructa eſt ex ſingulis lapidibus, quorum plurimi non eius magnitudinis ſunt, qua rudera Perſepolitana conſpiciendas praebent moles. Facilius igitur dirui potuit hoc monumentum. Aſt, dicas fortaſſe, fibulis ferreis coniuncti ſunt ſinguli lapides, teſte Moriero. Imo hoc ipſum, quod fibulae ferreae adhuc adſunt, argumentum eſt, quo maxime innitor, non tantae eſſe aetatis hoc aedificium, ac Grotefendus contendit. Perſepolitana enim pari modo fibulis ferreis erant conſtricta: ferrum omne iam dudum abſumſit tam longi temporis invidia; ſaxa vero, ob ſolam molem immenſam, inmota adhuc ſuo loco ſita ſunt. Totius denique aediculae noſtrae ſtructura remotiſſimam illam aetatem haud indicat. Tale enim tectum triangularis formae in Achaemenidarum monumentis nusquam occurrit. Rudera Perſepolitana ſuperiorem vel feneſtrarum vel portarum partem planam ſemper exhibent, nusquam vel circuli vel trianguli forma obvia eſt. Ratio ipſa docet et antiquitatis monnmenta probant, tectum planum antiquiſſimum eſſe et artis initia indicare, perfectiorem vero excultioremque aedificandi rationem alterum illud tecti genus prodere.

Quae

f) XENOPH. *Oecon.* XIX. 13. — *de re equeſtri.* XII. 3.

Quae quum ita ſint, quumque nec Cyri apud veteres deſcripti monumenti ea fuiſſe videatur conditio, quae tot ſeculorum iniuriam evitaret, (turris quippe erat, non aliis aedificiis arcte coniuncta); ut lucus, qui ſacrum illud obumbrabat, totus evanuit, ut rivi per lucum errantes prorſus diſparuerunt, utque tota regio, foecunda quondam omniumque rerum dives, iam deſertum refert arenoſum: ita et ipſum illud clariſſimum antiquitatis monumentum interiiſſe videtur.

§. *Monumentorum aetas et uſus.*

Quod primum ad ea rudera attinet, inter quae inſcriptiones illae cuneiformes inventae ſunt; magis ea indicantur quam deſcribuntur a Moriero, ideoque inſolentis foret, de eorum uſu et conſilio quid certi ſtatuere velle. Cui vero aetati ſint tribuenda, certa te docent indicia. Ex inſcriptionibus cuneiformibus iure colligas, Achaemenidarum ea eſſe opera. Nec in hoc tantum nobis requieſcendum eſt; Groteſendus enim nos edocuit, vertendam eſſe inſcriptionem alteram hunc in modum. Dominus Cyrus rex orbis terrarum rector g). Cyri igitur veſtigia in his ruderibus obvia ſunt. Quae vero Cyri urbs hic ſita fuerit, quodve caſtellum, quodve aliud monumentum, vel a Cyro ipſo ſtructum vel in eius memoriam conditum, aliis efficiendum relinquo. Nullius ego monumenti apud veteres mentionem inveni, cui hic ſitus conveniat.

De aedicula vero illa ſingularis ſtructurae ſi quaeris, velim ut tam certe mihi perſuadere poſſim, cui uſui inſervierit, cuique aetati tribuenda ſit, quam illud certo mihi conſtare videtur, Cyri ſepulcrum non eſſe. Ruderum hac regione diſperſorum ambitus, teſte Moriero, permagnus eſt; quae inveniuntur, non omnia eiusdem aetatis ſunt; Muhamedanorum adeo tempori tribuenda quaedam. Ex inſcriptione illa cuneiformi nihil ſequitur ad aetatem noſtrae aedículae conſtituendam: primum enim aedicula ſpatio aliquo a reliquis ruderibus, quae inſcriptionem illam exhibent, diſtat; deinde architecturae indoles, ut ſupra vidimus, multum differt ab Achaemenidarum operibus. — Serioris certe eſt aetatis. Nec tamen aediculae origo Muhamedanorum tempora attingit, expreſſis enim verbis dicit Morierus, abhorrere aediculae ſtructuram ab omnibus Muhamedanorum operibus, inprimis vero ab eius aevi ſepulcris. — De

g) HEEREN's *Ideen*, *Beilagen* I. 1. p. 643. Tab. III.

De usu aedificii haud dubito, sepulcrum tota eius structura indicat. Dubitationem quidem iniicere posset hoc, quod contendit Morierus, fumo offuscatam esse interiorem eius partem. Persuadere hoc tibi posset, ut pro pyraeo haberes; cum tamen huic usui vix respondeRit monumenti conditio, nullas quippe habet ex superiori parte aperturas, per quas fumus educeretur: iure vereris, ne in illo testimonio erraverit Morierus; ipse enim aediculam non introivit, qui vero intus fuere, fumi mentionem non faciunt *h*). Quid igitur multa? sepulcrum habeo e Sassanidarum tempore. Huic aevo convenit aediculae structura: forma semicircularis in aedificandi arte Sassanidis iam erat recepta *i*), ideoque et trianguli forma usi fuerint credibile est, quum haec illa prius in aedificando locum habuerit. Notissimum porro est Sassanidarum studium, iis ipsis regionibus, quae Achaemenidarum monumentis clarae erant, sua opera struendi.

AD CAP. V. EXCURSUS I.

Pasargadae.

Apud Herodotum, Ctesiam et Xenophontem nomen Pasargadarum urbis *a*) non occurrit. Herodotus tantum Pasargadarum gentis mentionem iniicit *b*), unde Achaemenidarum stirps oriunda, e qua reges Persici prodierunt. Suppetiae igitur petendae sunt ex Alexandri comitibus, exque iis, qui hos iterum sequuntur.

1. *Persepolis et Pasargadae sensu stricto diversi fuerunt loci, finitimi tamen ii et ad unam eandemque urbem pertinentes.*

Graecos discrimen posuisse inter Persepolin et Pasargadas, dubio caret. Alexander, autore Arrhiano *c*), potitus Persepoli, ἔλαβε δὲ

h) BARBARO, *Bizari rerum Pers. hist.* p. 474.

i) Cf. monumenta urbis Schapur, MORIER p. 86. — monumentum Tak-Kesra, aliaque.

a) Vario modo hoc nomen scriptum invenitur: Πασαργάδαι apud *Arrhianum* et *Strabonem*; Παρσαργάδαι apud *Appianum (bellum Mithr.* c. 66.); Πασαργάδα apud *Ptolemaeum*; Pasargada apud *Solinum*; Persagadum urbs apud *Curtium* (V. 6. 10), Persagadae apud eundem (X. 1. 22.) Παρσαργάδαι apud *Stephanum Byz.*

b) I. c. 125. *c*) III. 18.

δὲ καὶ τὰ ἐν Πασαργάδαις χρήματα; quum autem ex India redux, primum Pasargadas veniſſet, ibique Cyri ſepulcrum reſtaurari iuſſiſſet, ἔνθεν δὲ ἐς τὰ βασίλεια ἦει τῶν Περσῶν d). Apertius hoc discrimen conſtat apud Strabonem e): Alexander, incenſa Perſepoli, εἶτ' εἰς Πασαργάδας ἦκε. Ex his teſtimoniis patet hoc, diverſum fuiſſe illum locum, cui nomen erat Paſargadarum, ab eo qui Perſepolis audiebat Graecis; utroque vero loco urbem ſitam fuiſſe ab altera diverſam, nusquam dicitur. Quo ambitu fuerint Orientis urbes, doceat exemplum Ecbatanorum, quibus nihil ceſſiſſe Perſepolin, veroſimillimum ſaltem eſt. Potuit igitur regia illa, quam combuſſit Alexander, ſpatio ſatis magno abeſſe a ſepulcro Cyri, licet ad unam eandemque urbem pertinuerit tam regia quam ſepulcrum. Non longe vero diſſitum fuiſſe alterum locum ab altero, inde colligit Heerenius f), quod apud veteres ſcriptores nomina Perſepolis et Paſargadae ea ratione ſemper fere coniuncta occurrunt, ex qua utriusque loci propinquitas iure colligitur. Inprimis narratio apud Arrhianum huic ſententiae fidem facit: Alexander primum Perſepolin venit (Arrhianus quidem non expreſſis verbis hoc dicit, ut Strabo g) et Curtius h), certe autem ſub verbis ἐς Πέρσας intelligi vult Perſepolin), ſtatim in ſequentibus ſermo eſt de Paſargadis, quae verba iterum excipit narratio de Perſepolitana regia incenſa i). An non iure inde colligas, Alexandrum Perſepoli Paſargadas veniſſe, indeque iterum illuc rediiſſe? Nonne ex iſta narratione ea utriusque loci propinquitas apparere videtur, ut ſine magno temporis impendio ab uno ad alterum tranſire potueris? — Ex Alexandri itinere, ut narratur a comitibus expeditionis, plura adeo colligenda videntur; Nempe: Alexander poſtquam incenderat regiam Perſepolitanam, pervenit deinde Paſargadas; non addit ſcriptor: quae fuit *urbs antiqua*, ſed: καὶ τοῦτο δ' ἦν βασίλειον ἀρχαῖον k). Ex India vero redux, potitus Paſargadis, Perſepolin proficiſcitur; ſed vide qua ratione hoc narretur: ἔνθεν ἐς τὰ βασίλεια ἦει τῶν Περσῶν l). Quae verba perobſcure forent dicta, ſi regia haec non ad eandem urbem, qua iam commorabatur Alexander, pertinuit; regiae

d) VI. 30.
e) p. 1061.
f) *Idem* I. 1. p. 269.
g) p. 1061.
h) V. 6.
i) ARRHIANUS III. 18.
k) STRABO p. 1061.
l) ARRHIANUS VI. 30.

regiae plures fuerunt Perſiae. Adhibetur vero haec loquendi ratio, ſi quid video, quum de duobus locis ſermo eſt ad unam eandemque urbem pertinentibus.

2. Paſargadarum primordia et incrementa ſub Cyro.

Ut plurimae veteres Orientis urbes ex caſtris ſtativis ortae ſunt *m*), ita et Paſargadae hanc originem habuere. Praeter vocem ipſam, quae ſignificat, autore Stephano Byzantino *n*), Περσῶν στρατόπεδον *o*), fidem faciunt huic rei ſcriptorum teſtimonia. Hoc ipſo loco pugna illa eſt commiſſa, qua Aſtyages Medorum rex devictus eſt, et Aſiae imperium ad Perſas pervenit *p*). Secundus hic pugnae exitus effecit, ut caſtra hic locata inmota ſuo loco remanerent, et magis magisque deinde munirentur, ita ut poſtea arcis adeo ſpeciem induerent. Hinc *caſtelli* nomine appellantur Paſargadae apud Plinium *q*) et Solinum *r*). Cum Cyrus ipſe primis temporibus hoc loco commoraretur, facile et illa intelligitur apud Strabonem Paſargadarum appellatio: βασίλειον ἀρχαῖον *s*). Regia illa et arx prima fuiſſe videntur Paſargadarum urbis initia. Fuit enim antiquiſſimarum Orientis urbium condendarum ratio haec, ut e caſtris ſtativis ea praecipue pars muniretur, quam rex ipſe occupabat. Hinc plerumque regiae primum ortae caſtello munitae. Quod vero rex aliqua regione commorabatur, ea cauſa erat ſatis valida ad alliciendos alios accolas. In hac urbe accedit, quod Cyrus ipſe operam dabat, gentem ſuam nomadicam ad fixas ſedes redigendi. Sive igitur caſtra tantum amplificaverit, ſive in caſtelli et regiae vicinio novam plane urbem ſtruxerit; caſtra ſtativa iam ſpeciem induerunt urbis, cui tamen a primis huius regionis incolendae initiis nomen remanſit. Multae contulerunt cauſae ad claram efficiendam hanc Cyri urbem. Primum enim Paſargadae μνημεῖον monumentum erant victoriae de Aſtyage hoc loco reportatae, et conditi Perſarum imperii. Hac

m) HEEREN'S *Ideen* I. 1. p. 266. Id. I. 2. p. 171.

n) ſ. v. Πασαργάδαι. Laudat Stephanus *Dicaearchum* qui citat *Anaximenem*.

o) Confirmat hanc ſignificationem quodammodo vocis etymon a Tychſenio prolatum, HEEREN'S *Ideen* I. 1. *Beylagen* p. 628.

p) STRABO p. 1063. STEPHAN. BYZ. l. c.

q) VI. 29. *r*) *Polyhiſt.* c. 55.

s) p. 1061.

Hac porro regione ad fixas sedes et meliorem vivendi rationem transierant Persae. Religio deinde Magica in Persia primum Pasargadis vigere incepit *u*). Magis inclaruit urbs post Cyrum. Ipse enim ille fundator Persarum imperii se ibi sepeliri iussit. Iam huc venerunt reges initio sui imperii, ut induerentur veste Cyri, ut immolarent Diis, utque initiarentur sacris regiis *v*). Fanum ibi fuisse, testis est Plutarchus, qui tamen more Graeco falso Minervae id habet *x*). Fuerunt igitur Pasargadae prima melioris culturae sedes, primus quo Magorum religio exercebatur locus. Hinc illud quoque explicatur, qui fuerint Pasargadarum incolae. Magi scilicet si non totam urbem, maximam tamen eius partem incoluisse videntur. Fuerunt vero hi sensu arctiori sacerdotes, latiori omnes homines primi ordinis, qui culturae gradu conspicui erant *y*). Sacerdotum permagna copia desiderabatur ad sacra ista, quae ad Cyri sepulcrum fiebant, praestanda; sapientibus vero vel iis omnino, qui cultiores essent e Persis, prae ceteris hanc meliorem vivendi rationem placuisse, eosque igitur primos fuisse, qui vitam suam nomadicam reliquerint, consentaneum est.

3. *Pasargadae a Dario rege amplificatae Persepolis (sensu stricto) Graecis dictae.*

Nova Pasargadae incrementa ceperunt, si quid video, sub Dario Hystaspis. Colligo hoc inprimis ex loco Plinii *z*), cuius verba intricatissima sunt haec: *Praeterea habet* (Persis sc.) *in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulcrum est; et horum Ecbatana oppi-*

u) Xenoph. *Cyrop.* VIII. c. 3 et 7. — Quam primum urbs structa est, sacra publica necessario requiruntur, religio enim vinculum est, quod populum coercet et continet; sacris igitur instituendis et solenne celebrandis curam habuit Cyrus.

v) Plutarchus *vita Artaxerxis* c. 3. Ctesias *Pers.* c. 19. *Herodotus Wesselingii.* p. 816.

x) Plutarchus l. c.

y) Zend-Avesta *von Kleuker, Anhang* II. 3. p. 39 et p. 42.

z) VI. 29.

oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Quae Ecbatana? Num Mediae? Vix fieri poteſt, quum nec iſtius Medorum urbis mentio eſſe poſſit in deſcriptione Perſidis, nec Ecbatana Medica a Dario rege ad montes transferri potuerint, longe quippe ante Darium ampliſſima fuerunt, ſeptem muris cincta. De Perſidis igitur quadam urbe cogitaverit Plinius neceſſe eſt. Cum vero nec apud ullum, excepto Plinio, ſcriptorem de Ecbatanis Perſidis conſtet, nec praeter Paſargadas, antiquiſſimis illis temporibus Magorum urbs in Perſide fuiſſe videatur, intelligit autor, ni fallor, ſub hac voce ipſam illam a Cyro conditam urbem Magis praecipue habitatam. Nomen Ecbatana, ut aliarum Orientis urbium multa, appellativum habeo. Confirmat hanc ſententiam quum illud, quod plures urbes hoc nomine appellabantur *a*), tum vocis etymon, ex quo apparet, pluribus urbibus bene convenire hanc vocem: compoſita enim eſt, teſte Relando *b*), ex Perſico اک *ak* dominus, magnus, et ابادان *abadan* locus cultus et incolis refertus. Potuit igitur haec vox ob ſignificationem in urbem aliquam conferri, vulgo aliter vocatam. Quod vero Paſargadae ita appellatae ſint, alia adhuc, puto, accedit cauſa. Ut populus incultus cultioris victor factus, devicti culturam induere ſolet, ita ab eius urbe capitali exempla ſumit, quae intuetur, ad quaeque vitae rationem inſtituit. Omnem meliorem culturam a Medis ad Perſas perveniſſe, dubio caret. Ecbatana, urbs Medorum capitalis, cum ſummae poteſtatis tum religionis et culturae primaria fuerunt ſedes. Inde igitur haud dubie cum ignis cultu magnum Magorum numerum in Perſiam abire iuſſit Cyrus. Quo loco victores Perſae exſtiterunt, ibi et melioris culturae novaeque vitae rationis ineundae autor iis fuit. Caſtrorum locum ſibi elegit, quo Magorum religionem, et culturam, qualis Ecbatanis erat transferret. Sacra ibi inſtituta ad modum eorum, quae Ecbatanis celebrabantur; in ipſa nova urbe condenda exemplar fortaſſe petitum ab Medorum urbe capitali: altera quaſi in Perſide exorta ſunt Ecbatana; nomen ipſum in novam urbem tranſiit. Ecbatana vocata urbs, quae vulgo: caſtrum Perſarum, Paſargadae appellabatur. — Magorum altera pars vetus illud caſtellum occupaverat, quo Cyri ſepulcrum erat; altera vero urbem ipſam inhabitabat:

a) Fuit alia huius nominis urbs Mediae, alia Syriae.

b) *Diſſertatio VIII. de vet. ling. Perſ.* in: RELANDI *diſſ. miſc.* P. II. p. 107.

tabat: illi suo loco remanserunt, hos vero translocavit Darius, pergit enim Plinius: *et horum Ecbatana oppidum translatum a Dario rege ad montes.* Iterum perobscure prolatum hoc! qui enim sunt isti montes? — Non dubito quin monumentorum Tschil-Minar origo ad Darium referenda sit; sepulcrum Darii monti Rachmed incisum, palatii inscriptiones, quae Darii et Xerxis nomina exhibent, rem, puto, extra dubitationem ponunt. Eiusdem aetatis fuit quoque haud dubie urbs circumsita, quae simul cum palatio radices montis Rachmed occupavit. Hunc, ni fallor, montem intellexit Plinius, urbem vero indicat eandem, ad quam pertinuit quondam palatium, cuius rudera etiamnunc spectanda sese praebent. Indicare igitur mihi videtur Plinius Pasargadarum amplificationem a Dario rege factam, cui nomen Persepoleos (arctiori sensu) a Graecis tribuebatur. Mirum in modum conspirat hoc, quod sepulcra sua hoc loco habebat Darius. Sepulcra vero regia requirebant Magorum curam et custodiam; necesse igitur erat, ut Magi eorumque sacra huc transferrentur. Ipse vero Darius, qui ita favebat Magis, ut sub eius et Xerxis imperio maxime floreret et per totam Persiam dispergeretur eorum religio *c*), non modo ipsius sepulcrum, ut Cyrus quondam, a Magis custodiri, sed sedem quoque eorum primariam in sepulcri sui vicinitate esse voluit.

Sic igitur temporis successu ad maximam amplitudinem accreverunt Pasargadae, quo nomine, ut acute vidit Heerenius *d*), Persis appellabatur totus ille monumentorum amplexus, qui tam palatium illud a Dario structum, quam sepulcrum Cyri continebat. Quo tamen tempore Graecis innotuit haec regio, ille saltem locus, quo Cyri erat sepulcrum, ni urbis speciem prorsus iam exuerat *e*), amplitudine tamen et celebritate multum cessisse videtur ei urbis parti,

c) Zend-Avesta *von Kleuker, Anhang I. 2. p. 261.*

d) Heeren's *Ideen* I. 1. p. 268.

e) Ita saltem explicatur, qui fiat, ut vix apud unum alterumve scriptorem, eumque haud optimae fidei Pasargadae *urbs* vocentur, sed modo regia modo castellum. Fuit igitur fortasse tunc temporis regio ista tantum ob Cyri sepulcrum et sacra ibi instituta tam pietate culta quam religione sacrosancta, licet non urbe splendida superbiret.

parti, quae per Darium Hyſtaspis Paſargadis acceſſit, ubi iam palatii Tſchil-Minar rudera ſpectantur. Hinc factum, ut eam partem proprie appellaverint Graeci "Perſarum urbem, Perſepolin." Quaeritur iam de nomine *Perſepolis*. Primus, quod ſciam, Longuerue *f*) ſententiam elocutus eſt, unam eandemque eſſe urbem, Perſepolin et Paſargadas. Accuratius rem conſtituit Heerenius *g*) contendens, vocem *Perſepolis* verſionem eſſe *Paſargadarum* Graecam. Etymologia huic ſententiae fidem facit *h*). Duplici ſenſu Graeci voce *Perſepolis* utuntur: latiori ſignificatione de toto illo monumentorum amplexu, qui Perſis *Paſargadae* audiebat, vocabulum accipiunt; arctiori vero et proprio ſenſu Perſepolin de illo loco intelligunt, quo palatium illud a Dario conditum ſitum erat. Voce *Paſargadae* eum ſemper locum deſignant, qui vocis ſignificationi reſpondebat, quo ſcilicet caſtrum ſtativum quondam ſitum fuerat, Graecorum tempore modo Cyri ſepulcro clarum *i*). — At, reponis mihi, Perſepoleos adeo auctor habetur Cyrus *k*). Verum hoc, latiori vocis ſenſu, quo Paſargadis reſpondet. Perſepolis ſenſu ſtricto Darium haud dubie auctorem habet. Iam et hoc explicatur, qui palatium Perſepolitanum tam perfectam artem prae ſe ferre poſſit, Paſargadarum autem (arctiori ſenſu) ne indicia quidem ſupereſſe videantur. Nimirum antiquiores fuerunt hae, eoque tempore conditae, quo vitam Nomadicam nuper admodum reliquerant Perſae, ideoque parum docti erant permagna talia ſaxa marmorea, qualia Perſepolis exhibet, tractare. Structae igitur Paſargadae videntur materia tractatu faciliori. Regia vero Perſepolitana condita eſt, quum iam peritiores eſſent architecturae, aliarumque urbium exſtruendarum pericula feciſſent.

AD

f) LONGUERUANA, *ou recueil de penſées, de diſcours et de converſations de feu Mr.* LOUIS DU FOUR DE LONGUERUE. à Berlin 1754. Part. II. p. 121.

g) HEEREN'S *Ideen* I. 1. p. 265.

h) TYCHSEN, *Beylagen zu Heeren's Ideen I. 1. p. 628.*

i) l. c. p. 269.

k) DIODORUS SICULUS ed. Weſſel. T. II. p. 215. AELIANUS H. A. I. c. 59.

AD CAP. V. EXCURSUS II.

Descriptio sepulcri Cyri ex veterum scriptorum narrationibus contexta *a*).

Arrhianus ex Aristobulo *b*) refert, esse Pasargadis in horto regio Cyri sepulcrum, et circum id lucum omnis generis arboribus consitum, aquis irriguum. Sepulcrum ipsum ab ima parte saxo quadrato structum quadrangularem formam prae se ferre. In editiore parte *conclave esse lapideum*, *contectum*, portula instructum perangusta. His adiungamus ea, quae apud Strabonem sunt: primum ex eodem Aristobulo *c*) nominat monumentum Cyri *turrim haud magnam*, ex inferiori parte solidam, superiori tabulatum habentem et sacellum. Deinde ex Onesicrito *d*) affert, turrim habere *decem tabulata* et in supremo Cyrum iacere. Aristus Salaminius *e*) denique illis multo iunior inducitur a Strabone narrans, *turrim magnam fuisse et duo tabulata* habuisse. In aedicula, pergit Aristobulus

a) Exstat commentatio de Cyri sepulcro in libro: RABENERI *amoenitates historico-philologicae. Lips.* 1695. p. 158. vix tamen ea notatu digna.

b) ARRHIANUS VI. 29. Εἶναι γὰρ (dicit Aristobulus) ἐν Πασαργάδαις ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ βασιλικῷ Κύρου ἐκείνου τάφον. καὶ περὶ αὐτὸν ἄλσος ἐμπεφυτεῦσθαι δένδρων παντοίων, καὶ ὕδατι εἶναι κατάῤῥυτον, καὶ πόαν βαθεῖαν πεφυκέναι ἐν τῷ λειμῶνι· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν τάφον τὰ κάτω λίθῳ τετραπέδῳ ἐς τετράγωνον σχῆμα πεποιῆσθαι· ἄνωθεν δὲ οἴκημα ἐπεῖναι λίθινον ἐςεγασμένον, θυρίδα ἔχον φέρουσαν ἔσῳ ςενὴν, ὡς μόλις ἂν ἑνὶ ἀνδρὶ οὐ μεγάλῳ, πολλὰ κακοπαθοῦντι παρελθεῖν.

c) STRABO l. c. XV. p. 1061. Ἐνταῦθα (Pasargadis sc.) δὲ καὶ τὸν Κύρου τάφον εἶδεν (Alexander) ἐν παραδείσῳ, πύργον οὐ μέγαν, τῷ δάσει τῶν δένδρων ἐναποκεκρυμμένον, κάτω μὲν ςερεὸν, ἄνω δὲ ςέγην ἔχοντα καὶ σηκὸν, ςενὴν τελέως ἔχοντα τὴν εἴσοδον.

d) STRABO l. XV. p. 1062. Ὀνησίκριτος δὲ τὸν μὲν πύργον δεκάςεγον εἴρηκε· καὶ ἐν μὲν τῇ ἀνωτάτω ςέγῃ κεῖσθαι τὸν Κῦρον.

e) STRABO l. c. Ἄριςος δ' ὁ Σαλαμίνιος πολὺ μὲν ἐςι νεώτερος τούτων· λέγει δὲ δίςεγον τὸν πύργον καὶ μέγαν, ἐν δὲ τῇ Περσῶν διαδοχῇ ἱδρύσθαι. Verba ἐν τῇ Περσῶν διαδοχῇ interpretatur Brissonius (p. 327.): *translato a Medis ad Persas imperio.*

bulus *f*), esse *arcam auream* (πύελον χρυσῆν) *g*) positam, in qua Cyri corpus conditum servaretur; lecticam arcae adstare, cuius pedes ex solido auro fabrefacti sint; hanc tapetis Babylonicis stratam, stragulis purpureis substratis: lecticae candyn regiam aliasque vestes Babylonii operis impositas esse. Femoralia etiam Medica, vestes quoque hyacinthino colore tinctas ibi positas fuisse scribit, atque has quidem purpurei, alias varii coloris; torques quoque ac gladios et inaures, auro et gemmis ligatos; mensa praeterea ibi posita erat; in medio vero lecticae arca, corpus Cyri continens. Consentanea refert Strabo *h*); monumentum introisse se dicit Aristobulus iussu regis, atque sepulturam exornasse. Vidisse autem auream lecticam et mensam cum poculis, et auream arcam, vestem plurimam, et mundum gemmis ornatum. Contraria his prorsus refert Curtius *i*), attamen cum illis concilianda. "Forte enim," ut ille habet, "sepulcrum Cyri Alexander iussit aperiri, in quo erat conditum eius corpus, cui dare volebat inferias. Auro argentoque repletum esse crediderat, quippe ita fama Persae vulgaverant; sed praeter clypeum eius putrem, et arcus duos Scythicos, et acinacem, nihil reperit. Caeterum corona aurea imposita amiculo, cui adsue-

f) ARRHIANUS VI. 29. Ἐν δὲ τῷ οἰκήματι πύελον χρυσῆν κεῖσθαι, ἵνα τὸ σῶμα τῦ Κύρυ ἐτέθαπτο, καὶ κλίνην παρὰ τῇ πυέλῳ· πόδας δὲ εἶναι τῇ κλίνῃ χρυσοῦς σφυρηλάτους, καὶ τάπητα ἐπιβλημάτων Βαβυλωνίων, καὶ καυνάκας πορφυρᾶς ὑπεστρώννυσθαι· ἐπεῖναι δὲ καὶ κάνδυς καὶ ἄλλους Χιτῶνας τῆς Βαβυλωνίου ἐργασίας· καὶ ἀναξυρίδας Μηδικὰς καὶ στολὰς ὑακινθινοβαφεῖς λέγει ὅτι ἔκειντο· αἱ δὲ πορφύρας, αἱ δὲ ἄλλης καὶ ἄλλης χρόας· καὶ στρεπτοὶ, καὶ ἀκινάκαι, καὶ ἐνώτια χρυσοῦ τε καὶ λίθων κολλητά· καὶ τράπεζα ἔκειντο. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς, κλίνης ἡ πύελος ἔκειτο, ἡ τὸ σῶμα τῦ Κύρυ ἔχουσα.

g) Πύελος proprie solium est, sed et alveum significat, in quem lavaturi descendebant. Festus s. v. *solium*: *alveus est in quo lavebantur*, πύελος *Graecis*. Sed praeterea vox haec vas denotavit lapideum vel ligneum, in quo mortuorum corpora ponebantur. Hoc solium non est. Suidas hinc πύελον interpretatur σήκην, Hesychius λάρνακα exponit. Clarum igitur est, errare interpretes Strabonis et Arrhiani, quorum ille alveolum, hic urnam vertit. Vertendum est vocabulum cum Salmasio (exercit. Plin. II. p. 1203.) vel sarcophagum vel arca. Cf. et Brissonius p. 323.

h) STRABO l. XV. p. 1061. Παρελθεῖν εἶσω φησὶν Ἀριστόβουλος, κελεύσαντος τοῦ βασιλέως, καὶ κοσμῆσαι τὸν τάφον· ἰδεῖν δὲ κλίνην τε χρυσῆν, καὶ τράπεζαν σὺν ἐπιτώμασι, καὶ πύελον χρυσῆν, καὶ ἐσθῆτα πολλὴν, κόσμον τε λιθοκόλλητον.

i) X. 1.

adſueverat ipſe, ſolium, in quo corpus iacebat, velavit; miratus tanti nominis regem, tantis praeditum opibus, haud precioſius ſepultum eſſe, quam ſi fuiſſet e plebe. Proximus erat lateri ſpado, qui regem intuens, quid mirum, inquit, eſt, inania ſepulcra eſſe regum, quum ſatraparum domus aurum inde egeſtum capere non poſſint? Quod ad me attinet, ipſe hoc buſtum antea non videram: ſed ex Dario ita accepi, tria millia talentorum condita eſſe cum Cyro." Bis adiit Alexander Cyri ſepulcrum. Primo quidem adventu Ariſtobulus id ingreſſus, ea omnia reperit, quorum Graeci autores mentionem faciunt. Cum vero India reducem ipſum Alexandrum libido cepiſſet inſpiciendi ſepulcrum, ea tantum reperit, quorum Curtius meminit. Fidem facit huic ſententiae Arrhianus *k*). — Tumulis Perſarum regum inſcriptiones addi ſolebant. Sepulcro Cyri titulus Perſicis literis inſcriptus erat in hunc ſenſum: *ὦ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κυρός εἰμι ὁ Καμβύσου ὁ τὴν ἀρχὴν Πέρσαις κατασησάμενος, καὶ τῆς Ασίας βασιλεύσας* (*βασιλεύς* ap. Strab.)· *μὴ οὖν φθόνει μοι τοῦ μνήματος* *l*). Eandem inſcriptionem exhibet Strabo *m*), qui praeterea ex Oneſicrito addit, inſcriptionem adeſſe Graecam Perſicis characteribus exaratam: *ἐνθάδ' ἐγὼ κεῖμαι Κῦρος Βασιλεὺς βασιλήων*; aliamque Perſicam in eandem ſententiam. Quamquam parum credibile videtur, Graecam inſcriptionem *Perſicis literis* affuiſſe, mirum tamen quod idem teſtatur Ariſtus Salaminius *n*). Fortaſſe huic inſcriptioni idem contigit, quod priori, teſte Plutarcho *o*), cui verſionem Graeca lingua addi curavit Alexander *p*).

Loca modo allata quam maxime memorabilia ſunt, quippe ex quibus Perſarum regum ſplendor, qui in ſepulcris obtinebat, perſpicitur. Sepulcrum Perſarum imitatio eſt habitaculi, quo viventes utuntur; eo repoſiti vitam continuant, donec revocantur a morte, et

k) VI. 29.

l) ARRHIANUS l. c.

m) p. 1062.

n) STRABO l. c.

o) *vita Alexandri c.* 69.

p) Hoc enim ſibi volunt, ſi quid video, verba: *τὴν δ' ἐπιγραφὴν ἀναγνοὺς, ἐκέλευσεν Ἑλληνικοῖς ὑποχαράξαι γράμμασιν.* Inſcriptio apud Plutarchum ſic ſe habet: *Ὦ ἄνθρωπε, ὅσις εἶ, καὶ πόθεν ἥκεις, (ὅτι μὲν γὰρ ἥξεις, οἶδα*, abſurdi librarii gloſſa abſurda.) *ἐγὼ Κῦρος εἰμι ὁ Πέρσαις κτησάμενος τὴν ἀρχὴν. μὴ οὖν τῆς ὀλίγης ταύτης γῆς φθονήσῃς, ἣ τοὐμὸν σῶμα περικαλύπτει.*

item Μέμνονος κτίσμα *d*), quod a Tithono Memnonis patre, CXX ſtadiorum ambitu, figura oblonga, condita perhibentur *e*). Ex quo quidem teſtimonio nihil amplius colligas, quam quod ad prisca usque tempora Suſorum ortus referendus eſt *f*). Quamquam certum eſt, antiquiora fuiſſe Suſa Dario Hyſtaspis filio, quem eorum autorem habet Plinius *g*), nec tamen plane reiiciendum, ſed ita fortaſſe moderandum eſt Plinii teſtimonium, ut a Dario reſtaurata et amplificata intelligamus Suſa. Urbis aeque ac templorum et regiae muri ſimiles erant ſtructura Babylonicis, e coctili latere et bitumine, ſecundum Strabonem *h*) compoſitis. Cui teſtimonio aliud eiusdemque Strabonis ex Polycleto allatum, Suſa muris caruiſſe, repugnare videtur. Quam quidem Polycleti ſententiam non miſſam facio cum Cellario *i*), ſed ita cum altero Strabonis teſtimonio concilio ut *urbem ipſam*, muris nudam habeam. Probabilitatis ſpeciem affert, quod Alexander nullo munimento prohibitus urbem ingreſſus eſt, eaque potitus ſine moleſtia; nec apud Arrhianum nec apud ſcriptorum alium, murorum expugnatorum mentio occurrit. Muri igitur apud Strabonem et Pauſaniam *k*) commemorati ſi, quid video, Suſorum arcem circumdabant; non enim credibile eſt, regiam ſedem et tanti theſauri cuſtodiam munimentis caruiſſe ſatis firmis. Cum ex hac cauſa, tum ex loco apud Diodorum Siculum *l*) iure colligitur, arcem fuiſſe firmiſſimam. Arcis ſplendorem docet Caſſiodorus *m*), quo teſte, Cyri Medorum regis domum, illigatis auro lapidi-

d) STEPHANUS BYZANT. ſ. h. v.

e) STRABO p. 1058. λέγεται γὰρ δὴ καὶ κτίσμα Τιθωνοῦ τοῦ Μέμνονος πατρὸς, κύκλον ἔχουσα ἑκατὸν καὶ εἴκοσι σταδίων παραμήκης τῷ σχήματι, ἡ δ' ἀκρόπολις καλεῖτο Μεμνόνειον. cf. et STEPH. BYZ.

f) In Tithono et Memnone quomodo luxuriaverit poetarum ingenium, vide apud *Heynium*: *in Apollodorum*, III. 12. *Animadverſſ.*

g) H. N. VI. 31. *Suſiana, in qua vetus regia Perſarum Suſa, a Dario Hyſtaspis filio condita.*

h) XV. p. 1059. τὸ δὲ τεῖχος ᾠκοδόμητο τῆς πόλεως, καὶ ἱερὰ, καὶ βασίλεια παραπλησίως, ὡς περ τὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου, καθάπερ εἰρήκασί τινες. Πολύκλειτος τε διακοσίων φησὶ τὸν κύκλον, καὶ ἀτειχίσιον.

i) Geogr. ant. II. p. 683.

k) *Meſſeniac.* c. 31.

l) XIX. 16.

m) *Varia* VII. 15.

pidibus, arte prodiga fabricavit Memnon. Caſſiodori verba firmat locus Pſeudo-Ariſtotelis *n*) de magno rege Suſis et Ecbatanis regiam habente. Diodorus Siculus *o*) celebratam vocat Suſorum regiam (*τὰ περιβόητα ἐν Σούσοις βασιλεῖα*). De ſingulis Suſorum partibus praeter arcem, parum ſcimus; Plinius templum Dianae commemorat, de quo et Martianus Capella *p*) haec habet: "Oppidum nobile Suſa, in quo templum Dianae." Quod quidem fanum aeque ac Ecbatanis, Anaïtidis haud dubie fuit; haec enim Dea a Graecis Diana vocata eſt *q*). Ioſephus *r*) narrat, Danielem Ecbatanis turrim mirabili artificio exſtruxiſſe. Quae Ioſephus Ecbatanis, Hieronymus *s*) Suſis locat, utrum memoria lapſus, an ex alia cauſa falſus, neſcio, nec multum intereſt, quum toti Ioſephi narrationi parum fidei habendum videatur *t*). Suſorum amplitudinem et praeſtantiam epitheta probant, quibus ornantur a veteribus ſcriptoribus *u*). Fuerunt Suſa inter illas urbes, quas quadam anni tempeſtate inhabitabant reges. Cyrus, teſte Xenophonte *v*), tres vernos menſes ibi tranſigebat. Errat Athenaeus *x*), qui reges hiemare ſtatuit Suſis. Cauſam, quapropter ea regiam ſedem elegerint Perſarum reges, hanc affert Strabo *y*), quod Suſiam interius ſitam, et Babyloniae et aliis gentibus propiorem viderent, ſimulque regionis eius affinitatem probarent et urbis dignitatem, et quia Suſii nunquam pro ſe magnas attentaverant. Quam inmenſae fuerint Suſorum divitiae, inde intelligitur, quod Alexander pro belli praemio ea haberet. Hac enim urbe potitus, munera illa ſponſalia tribuit militibus, iisque quidquid aeris alieni conflaverant, diſſolvit; dona ſuperin dedit aliis alia, pro uniuscuiusque virtute, qua in praeliis eminuerat *z*). Nec per Alexandrum prorſus exhauriri potuerunt Suſa; licet enim quinquaginta talentorum millia inde ſuſtulerit *a*), nihilo

n) *de mundo* c. 6.
o) XVII. 65.
p) VI. c. *de India* p. 225. ed. Grotii.
q) Cf. infra caput de Ecbatanis.
r) X. 11.
s) *in Danielem.*
t) Cf. cap. de Ecbat.
u) STRABO XV. p. 1058. *πόλις ἀξιολογωτάτη.* STEPHANUS BYZANTINUS *πόλις ἐπίσημος*
v) *Cyri discipl.* VIII. 6. §. 22. *τὸν ἀμφὶ τὸ ἔαρ τρεῖς μῆνας ἐν Σούσοις.*
x) XII. Cf. et Briſſonius p. 88.
y) p. 1058.
z) ARRHIANUS VII. 5.
a) DIODOR. SIC. XVII. 65.

nihilo ſecius Antigonus quoque ad viginti quinque millia ibi praedatus eſt *b*). Quamquam pluribus Perſiae urbibus regum aeraria ſervabantur, Suſis tamen primarium fuiſſe videtur θησαυροφυλάκιον. Divitias enim ex toto imperio congeſtas, per longam aetatem intactas ibi conſervaverant reges, ut ad inopinatos fortunae caſus, quo refugerent, in promtu foret. Hinc factum, ut Ariſtagoras, quum Cleomenem ad bellum inſtigaret, hoc incitamento uteretur: Ἐν τῇ Κισσίῃ παρὰ ποταμὸν τόνδε Χοάσπην κείμενά ἐστι τὰ Σῦσα ταῦτα, ἔνθα βασιλεύς τε μέγας δίαιταν ποιέεται, καὶ τῶν χρημάτων οἱ θησαυροὶ ἐνθαῦτά εἰσι· ἑλόντες δὲ ταύτην τὴν πόλιν, θαρσέοντος ἤδη τῷ Διΐ πλέτε πέρι ἐρίζετε *c*). — Haec fuerunt τὰ περιβόητα Σῦσα; quae qualia iam ſint, inde quodammodo prodit, quod de eorum ſitu diſquiſitionem inſtitui neceſſe eſt.

II. Suſorum ſitus.

1. Ad quemnam fluvium apud veteres ſita perhibeantur?

Magna apud ſcriptores hac de re obtinet diverſitas. Arrhianus *d*), Plinius *e*) et ſcriptores biblici *f*), Suſa ad *Eulaeum* locant; ex Herodoti *g*) vero Strabonis *h*) aliorumque auctoritate ſita erant ad *Choaspem*. Difficile videri poteſt expeditu, utrum ex horum an illorum auctoritate ſtandum ſit. Nec ita res componenda, ut ambobus fluviis intermedia putemus Suſa; nam primum nec ullibi conſtat, nec veroſimile eſt, tanta vicinitate ſibi affines fuiſſe illos fluvios; deinde repugnat ſitus. Ex Curtii *i*) auctoritate Alexander Babylone Suſa quum tenderet, prius ad Choaspem fluvium pervenit, quam Suſa introivit. Ariſtagoras in notiſſima ſua terrarum deſcriptione apud Herodotum *k*), primum Choaspem commemorat, eumque navibus

b) *Idem* XIX. 48.
c) HERODOT. V. 49.
d) VII. 7.
e) VI. 31.
f) DANIEL. VIII. 2. NEHEM. I. 1. ESTHER. I. 2.; ſcriptoribus biblicis *Ulai* idem eſt ac *Eulaeus*.
g) V. 49.
h) p. 1059.
i) V. 2.
k) V. 52. ἐκ δὲ ταύτης (Μαρηνῆς) ἐς τὴν Κισσίην χώρην μεταβαίνοντι, ἔνδεκα ϛαθμοί, παρασάγγαι δὲ δύο καὶ τεσσεράκοντα καὶ ἥμισυ ἐσὶ ἐσὶ ποταμὸν Χοάσπην, ἐόντα καὶ τοῦτον νηυσὶ περητόν· ἐπ' ᾧ Σῦσα πόλις πεπόλισται.

vibus traiiciendum esse docet, deinde Susorum mentionem iniicit. Ex his, si quid video, iure colligitur, sita fuisse Susa in orientali Choaspis ripa *l*). Eulaeus autem si diversus fuit a Choaspe, huic ad occidentem fuerit necesse est. Teste enim Arrhiano *m*) fossa navibus pervia coniuncti fuerunt Tigris et Eulaeus, quod quidem fieri nequit, si interiectus fuisset Choaspes, qui in sinum Persicum se exonerabat. Hinc igitur, quum Tigridi proximus esset Eulaeus, post hunc vero Choaspes locum obtineret, fieri nequit, ut ad utrumque fluvium sita fuerint Susa, quippe Choaspi erant ad orientem *n*). Quum vero ambobus fluviis tribuantur Susa, quum ambo fluvios ex Media derivet Plinius, quum scriptorum alii *o*) alterum noverint alterum ignorent, quum denique non raro unus idemque Persiae fluvius diverso nomine appelletur; eundem habeo Eulaeum et Choaspem, ita ut fortasse Eulaeus Chaldaicum, Choaspes vero Persicum nomen sit.

2. *Cuinam recentioris nominis fluvio respondeat veterum Eulaeus vel Choaspes?*

Altera illa quaestio, cuinam recentioris nominis fluvio respondeat Eulaeus, luce colluſtratur per Arrhianum *p*), qui narrat, Alexandrum ex India reducem (quum Susa perveniſſet eoque et classem appuliſſet), cum delecta manu per Eulaeum fluvium ad mare navigasse, indeque ad Tigris ostia contendisse; navium vero alteram partem per alveum, quo Eulaeus et Tigris coniuncti essent, in Tigrin devectam fuisse. De Tigri ipso, nec ullo modo de Pasitigri, uti videtur Mannerto *q*), cogitandum esse, cum sequentia apud Arrhianum docent, quae solummodo de Tigri accipi possunt, tum inde intelligitur, quod Pasitigris ex scriptorum testimonio Eulaeo ad orientem est et

l) Et vis praepositionis ἀπό meae opinioni favere videtur.

m) VII. 7.

n) Hinc, ut hoc obiter moneam, patet, non ita esse incertum, ac Kinneirus (p. 103.) putat, qua fluvii ripa sita fuerint Susa. Si scilicet Choaspes unus idemque fuit fluvius cum Eulaeo, eidem fuerunt ad orientem; si vero uterque fuit diversus, (contra meam opinionem), Eulaeo sita fuerint necesse est occasum versus, quum Choaspi essent ad orientem, ut demonstrasse opinor.

o) Ptolemaeus Choaspem ignorat, Herodotus Eulaeum.

p) VII. 7. *q*) V. p. 477.

et orientali cursu fertur *r*). Apparet igitur, eum fluvium, qui in Media ortum habet, itemque Tigri proximus est, fuisse Eulaeum vel Choaspem. Qui fluvius nullus nisi ille esse potest, qui apud Kinneirum audit *Kerah*; hic vero ex una tantum parte iam quadrare videtur cum Choaspe, quippe scilicet, secundum Kinneiri mappam, non in sinum Persicum, sed in Tigrin effunditur, quod vero Arrhiani de Choaspe testimonio repugnat. In qua difficultate tollenda non eo confugio, ut Kinneirum in constituendo hoc fluvio inaccuratius egisse putem, quod non consentiat cum Moriero, cuius mappa in hac re cum veterum testimoniis magis quadrat, sed fluvium Kerah, iam in Tigrin (vel Schatelarab) se exonerantem, olim in sinum Persicum effusum puto. Quae quidem fluvii cursus mutatio non valde mirum habebit eum, qui neminerit, maximos adeo Persiae fluvios, ita saepe paucis saeculis praeterlapsis cursum mutasse, ut difficile sit eos agnoscere. Hanc fluviorum mutationem in Persia admittas necesse est, quum plane fieri nequeat, ut veterum de iis testimonia cum peregrinatorum nunciis consentire facias. Qua in re notanda laetor, me consentientem habere Kinneirum *s*), suis ipsius oculis idipsum expertum. In Eulaeo ipse ille alveus causa fortasse fuit cursus mutationis. Fluvium *Kerah* igitur pro veterum Eulaeo habeo (qui idem ac Choaspes), ad cuius ripam orientalem Susa sita fuisse autumo.

III. Suforum reliquiae.

Duo milliaria Germanica occasum versus ab urbe hodierna Dezphûl incipiunt rudera urbis *Schûs*, (sub 32° 8′ latit. 48° 15′ longit.). Kinneirus primus est, qui regionem illam accuratiori examini subiecit; quae affert Otterus *t*), levioris sunt momenti, levissimi vero quae habet Tavernierus *u*). Rudera illa ad tria milliaria Germanica in orientali latere fluvii Kerah se extendunt. Similia sunt iis, quae Babylonis Ctesiphontis et Kufae urbium reliquiae habentur; sunt scilicet tumuli terracei et aggeres coctilibus tegulisque variegatis conspersi *v*). Tumulorum maximi iique notatu dignissimi

r) STRABO XV. c. 6. *s*) p. 164.
t) II. 53. *u*) I, p. 336.
v) KINNEIR. p. 99. The ruins of Sehûs extend as far as the eastern bank of the

gniſſimi dimidium milliarium a fluvio Kerah abſunt; alter circuitu quartam milliarii partem aequat, alter, non pari quidem altitudine, prioris ambitum bis explet. Similes ſunt aliquatenus pyramidibus Babylonicis, eo tamen discrimine, ut illae mere compoſitae ſint coctilibus, hi vero tumuli luti ſtratis conſtent et coctilibus caemento iunctis. Magna praeterea fragmenta marmorea, hieroglyphis inſignita inter rudera paſſim inveniuntur. Quae hieroglypha, quum Aegyptiacis ſimilia ſint, nullaque alia Perſiae regione inveniantur, ex Aegypto deportata putat Malcolmius, ut tropaea eſſent victoriarum ad Nilum a Perſarum regibus reportatarum. Prope ad tumulum altiorem ſitum eſt ſepulcrum Danielis, parvae et recentioris ſtructurae aedificium, eo loco exſtructum, quo prophetae reliquiae, repoſitae perhibentur *w*). — Haec igitur modo deſcripta rudera veterum Suſorum cum Kinneiro habeo. Rennellius *x*) olim idem contenderat; ei ſe oppoſuit Vincentus *y*), eamque amplexus eſt ſententiam, qua ante Rennellium omnes fere inbuti erant, hodiernam ſcilicet urbem *Schuſter* veterum Suſorum locum occupare. Inmenſum foret, nec huius loci, omnes Vincenti rationes examinare; ſufficiat rationes afferre pro Kinneiri ſententia. Quarum quidem graviſſimae hae ſunt:

a) Neceſſe eſt ut Suſorum rudera ad fluvium hodiernum Kerah quaeramus, quippe qui ſolus (ut demonſtraſſe arbitror) veteri Choaspi vel Eulaeo reſpondet.

b) Situs urbis *Schus* magis quadrat quam *Schuſter* cum diſtantia inter Sardes et Suſa, ab Ariſtagora apud Herodotum definita *y*). Favet quoque Arrhianus *z*), qui Alexandrum Babylone Suſa veniſſe contendit viceſimo die.

c) Teſte Strabone *a*) τὸ δὲ τεῖχος ᾠκοδόμητο τῆς πόλεως, καὶ ἱερὰ, καὶ βασίλεια παραπλησίως, ὥσπερ τὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐξ ὀπτῆς πλίν-

the *Kerah*; occupy an immenſe ſpace, between that river and the *Abzal*; and like the ruins of Cteſiphon, Babylon, and Kufa, conſiſt of hillocks of earth and rubbiſh, covered with broken pieces of brick and coloured tile.

w) KINNEIR. p. 100. — MALCOLM'S *hiſtory of Perſ.* I. p. 256.

x) *Geographical Syſtem of Herod.* p. 302. VINC. *ancient commerce* I. p. 439 ſqq.

y) HERODOT. V. 52. RENNELL. *Geogr. Syſt.* p. 324.

z) III. 16. *a*) XV. p. 1059.

πλίνθε καὶ ἀσφάλτε, καθάπερ εἰρήκασί τινες. Cum his optime convenit, quod teſte Kinneiro *b*), rudera urbis Schus conſtant ex coctili latere. Lapidibus caret regio *c*).

d) Nominis ſimilitudo, quae maxima eſt in urbe Schus.

e) Fama de Daniele in hac urbe ſepulto. Quamquam non ex certis veterum ſcriptorum teſtimoniis ſcimus, quo loco mortuus ſit Danieles, veroſimile tamen eſt, ut demonſtravit Huetius *d*), Suſis obiiſſe. An omnino ita ſit, parum curo, illud vero certum eſt, Orientalibus ſaltem ita videri *e*). Peregrinatores inter rudera urbis Schûs inveniri teſtantur aedificium, quod pro Danielis ſepulcro habent incolae *f*). Firma illa perſuaſio, revera hic humatum eſſe Danielem, cauſa fuit vel huius aedificii exſtruendi, vel, quod probabilius, aediculae alicuius iam dudum conditae in Danielem referendae. Eſt igitur, niſi me fallit mea opinio, primarium argumentum, quod ex hoc, quamvis recentioris aetatis monumento, peto. Falſiſſimam vero eſſe Perſarum ſententiam, ex qua haec aedicula ad Danielis usque tempora recurrit, quae et quodammodo Huetii fuiſſe videtur, ex Kinneiro *g*) et Malcolmio *h*), apud quos parvum et recentioris ſtructurae aedificium audit, clare apparet.

CAPUT II.

Monumenta urbis Schuſter.

Urbs *Schuſter* vel *Tuſter* (ſub 32° latit. et 48° 59′ longit.) ad radices montis Bactiari ſita, in ripa meridionali fluvii *Karûn*, teſte Kinneiro *a*) haud contemnenda ſpectanda praebet rudera, quae ſatis

b) p. 100. *c*) Ib. 104.

d) *Demonſtratio evangelica* p. 406.

e) ABULPHARAGII *hiſt. dynaſt.* p. 54. ABULFEDA in: *Büſch. Magaz.* IV. p. 252. ibique Reiske.

f) EBN HAUCAL p. 76. BENIAMINUS TUDELENSIS *par Baratier* p. 173.

g) p. 100. *h*) I. p. 256.

a) p. 97.

tis probant, urbem quondam hoc loco fuisse celeberrimam. Dolemus, rudera a peregrinatorum nullo, qua debuerint cura descripta esse. Kinneirus enim ipse, post Otterum *b*) obiter tantum de iis loquentem, potius enumerat quam describit loci memorabilia. Attentione dignissima habet castellum, canalem, et pontem. Castelli muri, in extrema meridionali urbis parte, parvum montem occupant, quem firmiorem quondam reddebat ex altera parte fossa, ex altera fluvius Karun. Ostium castelli Romanam artem innuit. Mons excavatus aquaeductuum et cuniculorum ostendit rudera. Haud procul inde canalis est, ex lapidibus caesis artificiose constructus et fibulis aeneis compactus, viginti pedum latitudine et ducentarum ulnarum longitudine. Eo consilio exstructus esse videtur, ut aquam suppeditaret fossae et regionem fecundaret.

Docent quae attulimus, inter urbes antiquas referendam esse Schuster. Idem testatur Abulfeda *c*). Herbelotus *d*) aliique originem eius ad Huschencum referunt. Secundum Persarum testimonium aedificata est a Sapore Artaxerxis filio, qui eam Valeriano captivo auspice exstruxisse, eamque, quo iam appellatur nomine, dixisse traditur *e*). Non abhorret hoc a verosimilitate; mos enim erat inprimis Sassanidarum, per Romanos et Graecos praecipue vero captivos, monumenta sua exstruendi. Sapori restaurationem tantum urbis tribuit Herbelotus, qui praeterea addit, mutato nomine postea *Khuat-Schabur* ab eo appellatam fuisse. Quamquam per ruderum descriptiones hucusque prolatas certe effici nequeat, utrum antiquior sit Sapore urbs Schuster, nec ne; non dubito tamen, quum et fama incolarum accedat, et filii Haucali testimonium *f*), et architecturae ratio Sassanidarum tempora arguere videatur, quin quae descripsimus monumenta ex maxima parte Saporem habeant autorem, qui in iis exstruendis Romanis usus fuisse videtur artificibus, quos fortasse ex Valeriani exercitu ad opera illa perficienda adegit.

CAPUT

b) II. p. 55.

c) BÜSCHING'S *Magazin* IV. p. 249.

d) D'HERBELOT *biblioth. orient.* s. h. v. (III. p. 278.).

e) KINNEIR. p. 98.

f) EBN HAUCAL p. 76. Canalis originem Sapori tribuit filius Haucali.

CAPUT III.

Rudera urbis Ahwaz.

Duodecim fere milliaria meridiem verſus ab urbe Schuſter, ad orientalem ripam fluvii Karûn ſita eſt (ſub 31° 22′ lat. et 48° 42′ longit. ſecundum Kinn. mappam) parva nunc urbs *Ahwaz*, ob rudera ſua ſatis memorabilis. Attentione digniſſima ſunt pontis et palatii reliquiae *a*). Palatii muri adhuc ſuperſtites, trecentorum pedum longitudine, et quindecim altitudine, exſtructi ſunt lapidibus caeſis, quorum nonnulli longitudine aequant ſex pedes. Rudera proxime contingunt fluvium, ita ut eum transiecti fuiſſe videantur muri. Rupi propinquae inciſae ſunt cavae ſingularis ſtructurae, quarum aliae formam habent frigidariorum (ut vertit Meninski), quorum uſui et inſerviiſſe videntur, aliae ſepulcrorum ſpeciem prae ſe ferunt *b*).

Magna olim et florentiſſima fuit urbs et provinciae quondam nomen dedit *c*). Teſte Kinneiro hiberna erat regia Artabani, Arſacidarum ultimi. Abulfeda habet: *Al Ahwaz eſt Kurah (ſeu nomus) inter alios Chureſianicos. Appellatur quoque Hormoz-Schahr, ſeu urbs Hormozi aut Hormisdae.* Unde fortaſſe ſequitur, ab Hormisda, principe e Saſſanidarum ſtirpe octavo, filio Narſis, conditam eſſe. De Hormisda ceterum conſtat, multarum Suſianae urbium eſſe autorem *d*).

a) KINNEIR. p. 89.

b) In the rocks are ſome extraordinary excavations, many of them in the form of *ſurdabs*, and probably uſed by the former inhabitants as ſuch; whilſt others have exactly the ſhape and dimenſions of a coffin, KINN. p. 90.

c) ABULFEDA *Büſchings Magaz.* IV. p. 250.

d) D'HERBELOT, *bibliosh. oriens.* ſ. h. v. MIRKHOND in: *De Sacy, memoires ſur div. ant.* p. 304.

SECTIO III.

Media Magna.

Praemonenda.

Media Magna limites habet: *a septentrione* mare Caspium, ab *oriente* Parthiam et montes Coſſaeorum, *meridiem* verſus Sittacenen et Zagrum montem, ab *occidente* Aſſyriam et Armeniam *a*). Complectitur fere illas terras, quae iam communi nomine *Irak - Adſchemi* comprehenduntur. Cum ipſius terrae ambitus permagnus *b*), tum nonnullarum eius partium ſoli fertilitas aëriſque bona temperies *c*), tum incolarum magna frequentia et fortitudo effecerunt, ut inter primarias Perſiae terras cenſeretur. Iam inde ab antiquiſſimis temporibus Medi ſub propriis regibus erant, et potentiſſimum efficiebant populum; nam Syrorum imperio everſo, ut habet Strabo *d*), Media toti imperavit Aſiae, et multum adeo priſtinae dignitatis retinuit, poſtquam Cyrus et Perſae Aſtyagen deiecerant. Populus fuit cum divitiis tum cultūrae loco prae ceteris Aſiae populis conſpicuus. Ars aedificandi et ſculpendi longe ante Cyrum ab iis excolebatur. Licet non ad fidem hiſtoricam exigenda ſint, quae de Semiramide eiusque artis operibus tradunt ſcriptores *e*), antiquitas tamen artis inter Medos excultae, tam iſtis narrationibus probatur, quam hiſtoricorum de monumentis Ecbatanorum teſtimoniis. Pauca tantum eaque dubia e Medorum operibus architectonicis nobis reſtant indicia. Cuius rei cauſa non a mala artis eorum ratione, ſed e materia, qua opera ſua conſtruere ſolebant, repetenda videtur. Cum

a) STRABO p. 795, 796. Cf. et POLYBIUS V. 44.

b) A tranſitu montis Zagri usque ad portas Caspias Media efficiebat quater millia et centum ſtadiorum, STRABO, p. 797.

c) RENNELL, *geograph. ſyſt.* p. 271. *d*) p. 795.

e) Cf. quae paſſim de Semiramidis monumentis annotabimus.

Cum enim coctili latere potiſſimum uterentur, ſimulac recens relinquerentur aedificia, aliorum exſtruendorum inſerviebant materiei. Perſarum monumenta plura in hac terra reſtant; ex Achaemenidarum tempore perpauca tantum; Saſſanidarum operum plura, eaque attentione digniſſima. — Quamquam paulo magis nobis innotuit vetus Media quam multae aliae Perſidis terrae, multum tamen abeſt, ut perfecta noſtra eius ſit cognitio; nemo fere peregrinatorum deflexit a viis illis, quae a Bagdado Hamadanum, et a Tauri Isfahanum ducunt. Quae inventa ſunt rudera, omnia fere ad iſtas vias ſita ſunt; multa igitur et hanc terram inprimis fovere antiquarum urbium aliorumque monumentorum, quae adhuc latent, veſtigia, certiſſimum eſt. — Nos e finibus Mediae verſus occidentem paulo longius evagantes *f*), ſectioni huic adiungemus duo Perſarum monumenta, a Tigri haud procul diſtenta.

CAPUT I.

Tak-Kesra.

Quatuor circiter milliaria Germanica meridiem verſus a Bagdad (ſub 33° 28′ lat. ſec. Niebuhrum) *a*), in orientali Tigris ripa rudera inveniuntur celeberrimae quondam Cteſiphontis urbis, iisque oppoſitae, in occidentali fluvii ripa, Seleuciae ruinae deprehenduntur *b*). Cteſiphon peninſulam occupavit, Tigridis ſinu effectam; reliquiae ſpatium occupant duorum fere milliariorum Germanicorum, et muris conſtant craſſis et magnis, coctilibus compoſitis ſole toſtis, interiectis ſtratis arundineis, ad inſtar monumenti Agerkuf, de quo egerunt Iveſius *c*), Niebuhrus *d*) et Olivierus *e*). Aliorum quoque aedi-

f) Licet Media occidentem verſus ad Zagrios portas tantum porrexerit, Perſis tamen ſaepe non modo Tigrin usque, ſed adeo ultra eum haud raro porrexit. Hinc venia mihi detur, ſpero, ultra fines Mediae conſtitutos migranti.

a) NIEBUHR. II. Tab. XLI. *b*) KINNEIR. p. 253.

c) IVES. p. 298. *d*) II. p. 305.

e) II. p 481.

aedificiorum lateribus ſtructorum reliquiae paſſim obviae ſunt *f*). Inter ea vero longe prae ceteris omnibus conſpicuum, ſummaque attentione dignum eſt monumentum, quod quartam milliarii Germanici partem a Tigri diſtat, et nomen gerit *Tak-Kesra*. Multi peregrinatorum, cum monumentum ipſum, tum Cteſiphontis ruinas examini ſuo ſubiecerunt. Primus omnium, quod ſcio, in univerſum ruderum mentionem iniecit *Rauwolf g*). Monumenti iſtius ſuccinctam deſcriptionem dederunt *Della Valle h*) et *Otter i*). Bene meruit de aedificio illo cognoscendo *Iveſius k*), picturam enim eius exhibuit, ut videtur, ſatis bonam, tabula noſtra VI. expreſſam; in deſcribendo non aeque accuratus eſt ac *Beauchamp l*), cuius copioſam et accuratam deſcriptionem ex magna parte amplexus eſt *Olivier m*), qui tamen in reliquis urbis reliquiis deſcribendis ipſo Beauchampio accuratior eſt. Pauca praeſtitit *Kinneir n*).

Monumentum, tabula noſtra exhibitum, frontem refert aedificii verſus orientem ſpectantis, tam ad ſeptentrionem quam ad meridiem aliis aedificiis contigui. Cum ad occidentem adeo rudera inveniantur *o*), aedificium fuiſſe videtur forma quadrata, ita ſtructum, ut intermedium ſpatium cingeret. Conſtructum eſt lapidibus lateritiis quadratis, decem pollicum longitudine, duorum et dimidii craſſitie *p*), bitumine inter ſe iunctis. Tres ab hac parte orientali monumentum aditus habet, quorum primarius ingentem illum arcum refert; ab utroque eius latere fores ſunt minoris formae. Monumentum ſuperſtes latitudine occupat ducentos et ſeptuaginta pedes, altitudine octoginta ſex. Arcus profunditas centum et quadraginta octo pedum eſt, latitudo nonaginta ſeptem. Aedificium quatuor refert tabulata

f) OLIVIER II. p. 445. IACKSON, *journey from India towards England* p. 86.

g) LEONHARTI RAUWOLFEN *eigentliche beſchreibung der Reiſs, ſo er inn die Morgenländer volbracht.* ed. 1583. p. 211.

h) II. p. 261. *i*) II. p. 36.

k) p. 288.

l) *Iournal des Scavans.* 1790. p. 797. — Verſio deſcriptionis Beauchampii extat in libro Germanice ſcripto: ARCHENHOLZ *Minerva* III. p. 396.

m) II. *p.* 433. *n*) p. 254.

o) OLIVIER II. p. 434.

p) Teſte Iveſio (p. 289) unum pedem longi latique et tres pollices craſſi ſunt.

Tab. VI. p. 102.

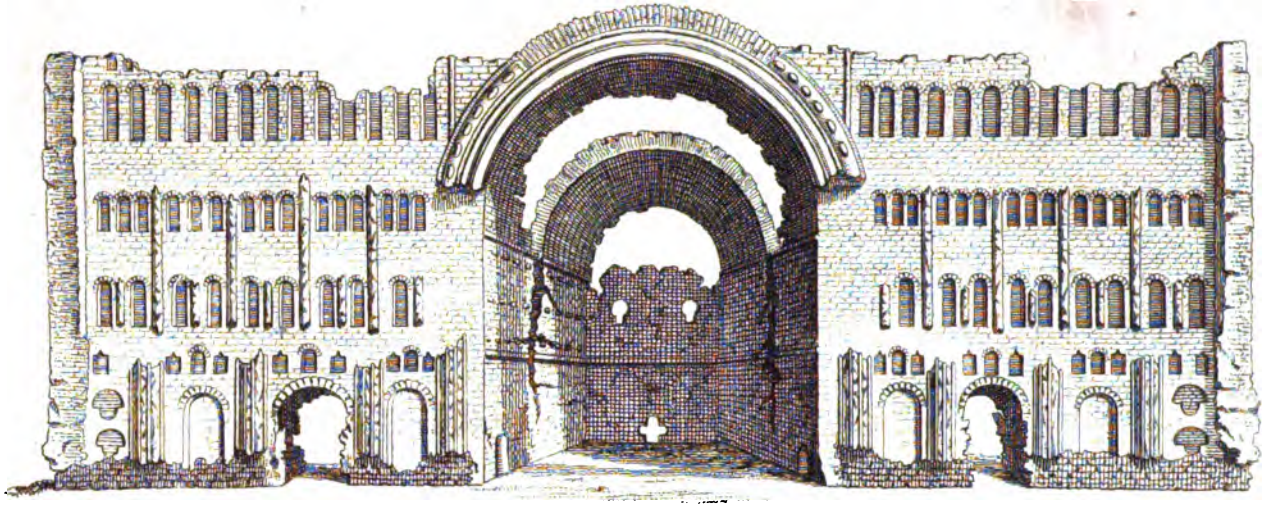

Tak-Kestra

bulata, quorum ſingulum exhibet portarum et feneſtrarum aperturas, non veras eas, ſed quae ſpeciei cauſa affuerunt. Iure igitur opineris non ab hac parte aedificium fuiſſe luce colluſtratum. Vulgo deſtinati fuiſſe opinantur illi ſinus, in quibus ſtatuae collocarentur; falſum fero hoc, huic enim uſui haud reſpondiſſent, quum parum profundi ſint, teſte Beauchampio. Muri frontis craſſitie ſunt octodecim pedum; muri, quibus incumbit arcus, aequant viginti tres pedes. Columnae nonnullae ornant monumentum, male vero eae locatae ſunt, ita ut ſuperiores inferioribus haud inſiſtant. Quum haec tum alia multa, quae plane repugnant bonae architecturae indoli, ſatis indicant inſipientis architecti, aedificii plus quam fas eſt exornandi perverſum ſtudium *q*).

Quod ſitum huius monumenti attinet, perſuaſiſſimum mihi per Rennellii *r*) Mannerti *s*) aliorumque virorum doctorum labores conſtat, locum eum obtinere veteris Cteſiphontis. Quam quidem urbem, teſte Ammiano Marcellino *t*), *Vardanes priscis temporibus inſtituit, poſteaque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam et moenibus Graeco indito nomine Perſidis effecit ſpecimen ſummum.* Teſte Plinio *u*) *ad Seleuciam exhauriendam, Cteſiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput eſt regnorum.* Iuliani temporibus tam firma fuit, ut eius obſeſſio vanum videretur ſusceptum *v*). Quamquam certum mihi eſſe videtur, pertinuiſſe illud aedificium ad Cteſiphontem urbem, multis tamen cauſis inducor, quominus primis ſtatim urbis conditae temporibus exſtructum illud putem. De Vardane, qui, ut me monuit cl. Tychſenus, inde ab anno poſt Chr. n. 44 usque 47 regnavit, omnis fere filet hiſtoria, quod vix fieri potuiſſet, ſi huius aedificii auctor fuiſſet, cuius mentio fit apud ſcriptores. De Pacoro, Cteſiphontis reſtitutore, non multo magis innotuit, regnavit anno poſt Chr. vel 91 vel 64. Remotiora ſunt iſta tempora, quam quae conveniant huic monumento. Nec Romanis aedificium originem debere poteſt; quam-

q) *Iournal des Sçavans* 1790. p. 799. OLIVIER II. p. 434.
r) RENNELL'S *geogr. ſyſt.* p. 377 ſqq. *s*) V. 403.
t) XXIII. c. 6. p. 295. ed. Erneſti. *u*) VI. 30.
v) AMMIANUS MARC. XXIV. c. 7. GIBBON *hiſtory* II. p. 447. GREGORIUS NAZ. *orat. II. in Iulian.* p. 303.

quamquam plures Romanorum duces Cteſiphonte potiti ſunt, nullus tamen eorum tantum temporis ibi conſumſit, ut tali operi exſtruendo manum inponere potuiſſet, et omnino magis diruendae quam amplificandae et decorandae Cteſiphonti operam illi inpenderunt *w*). Accedit quod aedificii ſtructura non talis eſt, qualis a Romanis ſolis prodire potuerit, licet haud negaverim, aliquid Romanae artis in eo eſſe conſpicuum. Si Romanis eius origo deberetur, ad eadem tempora eſſet referendum, quibus perampla multa Syriae monumenta condita ſunt; quibus tamen, quorum et nunc rudera ſuperſunt, ut ſit ſimile, multum abeſt. Quam enim in illis obviam habes columnarum copiam, hic deſideras, lapides vero coctiles, quibus noſtrum aedificium conſtructum eſt, Romanis iſtius temporis in aedificando haud erant recepti. Quae quum ita ſint, ad Saſſanidas monumenti originem refero. Id ipſum eſt palatium, ſi quid video, cuius mentionem iniicit Abulfeda *x*), apud quem ſunt haec: *al Madajeno (ſeu urbs) pluralis, a ſingulari Madinah (ſeu urbs) Perſice appellatur proprie Thaiſafun (Cteſipho). Eſt ibi Iwan (ſeu palatium) Kosroes, cuius amplitudo eſt ab uno angulo ad alterum 95 ulnarum; quod tradit auctor fide dignus. Eſt al Madayen in ripa Tigridis orientali infra Bagdadum, a qua diſtat diaetam.* Et paulo poſt: *Sequentia leguntur in al Azizico: 'l Madayen eſt infra Bagdad ab auſtro. Urbs magna, in qua erat palatium Cosrois, erat ab oriente Tigridis, eius palatii altitudo erat octuaginta ulnarum. Nomen ei erat Rumijat ol Madajeni, ſeu Roma urbium; item Thaiſafun.* Nomine Al Medain appellatur Cteſiphon ſimul cum urbe, in altera Tigris ripa Cteſiphonti oppoſita, quam *Seleuciam* habent plurimi, *Cochen* eſſe contendit Mannertus *y*). Abulfedae teſtimonium firmat Herbelotus *z*), qui autor eſt, Cosroen Anuscervanem (Khosru Nuſchirvan) urbem Almedain amplificaſſe, eamque palatio exornaſſe, quod totius Orientis praeſtantiſſimum fuerit artis opus. Illum igitur Cosroen regum e dynaſtia Saſſanidarum vigeſimum, huiusque ſtirpis longe

w) Cf. DIO CASSIUS LXXV, c. 9. SPARTIAN. c. 16. HERODIAN. III. 30.

x) BÜSCHING'S *Magazin* IV. p. 259.

y) Teſte Mannerto (V. p. 403.) Coche oppoſita erat Cteſiphonti, Seleucia vero in eadem quidem, qua Coche, occidentali ſc. Tigris ripa, ſita erat, ſpectabat vero a Coche ad ſeptentrionem, et, quo tempore floruit Cteſiphon, iam interierat.

z) *Bibliotheque orient.* ſ. v. Madain.

longe potentiſſimum, qui inde ab anno 532 usque ad 579 regnavit, huius monumenti auctorem habeo. Fidem facit huic ſententiae primum nomen aedificii ipſum, *Tak-Kesra* enim ſignificat: *arcus vel palatium Cosrois a*). Conveniunt deinde hiſtoricorum teſtimonia; magnam vitae partem in Cteſiphonte urbe transegit, eamque multis novis et magnificis aedificiis ornavit *b*). Inprimis autem palatium ibi ſtruxit, tam validum et firmum, ut Almanſor Chalifa, qui illud dirui iuſſerat, ut ex eius lapidibus arcem ſibi exſtrueret in urbe Bagdad, a propoſito deſiſteret, quod multum quidem temporis in illo deſtruendo erat conſumtum, parum vero effectum. Id ipſum palatium reſtituit et ſplendidius etiam reddidit Cosroes Abruizes (Khosru Parviz) *c*). Licet hac ratione ſuperbiſſimum redditum ſit aedificium, in eius tamen magnificentia deſcribenda et praedicanda omnem veroſimilitatem excurrere Orientales, nemo eſt qui non videat *d*). — Cosroi optime, credo, convenit monumenti architecturae ratio; miram enim Romanae artis cum Perſicae architecturae indole commiſtionem in illo opere agnosco. Totius monumenti ſtructura, arcus ille immenſae magnitudinis, ornamentorum magna copia, Orientales indicant; Romanorum artem ſingulae nonnullae monumenti partes innuunt. In nullo quam Cosrois opere facilius hoc eſt explicatu. Saepe ille cum Romanis rem habuit; in Aſia Minori Romanorum artis opera multa vidit. Inde fortaſſe Romanos artifices in Perſiam ſecum duxit, iisque uſus eſt in opere hoc exſtruendo.

CAPUT II.

Kheser-Schirin.

Ad occidentalem ripam orientalis brachii Dialae fluvii, triginta milliaria Germanica ſeptentrionem verſus a Bagdado, quatuor et dimi-

a) HERBELOT, *biblioth. orient.*
b) *Allgemeine Weltgeſchichte* IX. p. 695.
c) Ibid. p. 707.
d) Ibid. l. c.

SECTIO III.

Media Magna.

Praemonenda.

Media Magna limites habet: *a ſeptentrione* mare Caſpium, ab *oriente* Parthiam et montes Coſſaeorum, *meridiem* verſus Sittacenen et Zagrum montem, ab *occidente* Aſſyriam et Armeniam *a*). Complectitur fere illas terras, quae iam communi nomine *Irak - Adſchemi* comprehenduntur. Cum ipſius terrae ambitus permagnus *b*), tum nonnullarum eius partium ſoli fertilitas aërisque bona temperies *c*), tum incolarum magna frequentia et fortitudo effecerunt, ut inter primarias Perſiae terras cenſeretur. Iam inde ab antiquiſſimis temporibus Medi ſub propriis regibus erant, et potentiſſimum efficiebant populum; nam Syrorum imperio everſo, ut habet Strabo *d*), Media toti imperavit Aſiae, et multum adeo priſtinae dignitatis retinuit, poſtquam Cyrus et Perſae Aſtyagen deiecerant. Populus fuit cum divitiis tum cultura loco prae ceteris Aſiae populis conſpicuus. Ars aedificandi et ſculpendi longe ante Cyrum ab iis excolebatur. Licet non ad fidem hiſtoricam exigenda ſint, quae de Semiramide eiusque artis operibus tradunt ſcriptores *e*), antiquitas tamen artis inter Medos excultae, tam iſtis narrationibus probatur, quam hiſtoricorum de monumentis Ecbatanorum teſtimoniis. Pauca tantum eaque dubia e Medorum operibus architectonicis nobis reſtant indicia. Cuius rei cauſa non a mala artis eorum ratione, ſed e materia, qua opera ſua conſtruere ſolebant, repetenda videtur. Cum

a) STRABO p. 795, 796. Cf. et POLYBIUS V. 44.

b) A tranſitu montis Zagri usque ad portas Caſpias Media efficiebat quater millia et centum ſtadiorum, STRABO, p. 797.

c) RENNELL, *geograph. ſyſt.* p. 271. *d*) p. 795.

e) Cf. quae paſſim de Semiramidis monumentis annotabimus.

Cum enim coctili latere potiſſimum uterentur, ſimulac incolis relinquerentur aedificia, aliorum exſtruendorum inſerviebant materiei. Perſarum monumenta plura in hac terra reſtant; ex Achaemenidarum tempore perpauca tantum; Saſſanidarum operum plura, eaque attentione digniſſima. — Quamquam paulo magis nobis innotuit vetus Media quam multae aliae Perſidis terrae, multum tamen abeſt, ut perfecta noſtra eius ſit cognitio; nemo fere peregrinatorum deflexit a viis illis, quae a Bagdado Hamadanum, et a Tauri Isfahanum ducunt. Quae inventa ſunt rudera, omnia fere ad iſtas vias ſita ſunt; multa igitur et hanc terram inprimis fovere antiquarum urbium aliorumque monumentorum, quae adhuc latent, veſtigia, certiſſimum eſt. — Nos e finibus Mediae verſus occidentem paulo longius evagantes *f*), ſectioni huic adiungemus duo Perſarum monumenta, a Tigri haud procul diſtenta.

CAPUT I.

Tak-Kesra.

Quatuor circiter milliaria Germanica meridiem verſus a Bagdad (ſub 33° 28′ lat. ſec. Niebuhrum) *a*), in orientali Tigris ripa rudera inveniuntur celeberrimae quondam Cteſiphontis urbis, iisque oppoſitae, in occidentali fluvii ripa, Seleuciae ruinae deprehenduntur *b*). Cteſiphon peninſulam occupavit, Tigridis ſinu effectam; reliquiae ſpatium occupant duorum fere milliariorum Germanicorum, et muris conſtant craſſis et magnis, coctilibus compoſitis ſole toſtis, interiectis ſtratis arundineis, ad inſtar monumenti Agerkuf, de quo egerunt Iveſius *c*), Niebuhrus *d*) et Olivierus *e*). Aliorum quoque aedi-

f) Licet Media occidentem verſus ad Zagrios portas tantum porrexerit, Perſis tamen ſaepe non modo Tigrin usque, ſed adeo ultra eum haud raro porrexit. Hinc venia mihi detur, ſpero, ultra fines Mediae conſtitutos migranti.

a) NIEBUHR. II. Tab. XLI. *b*) KINNEIR. p. 253.

c) IVES. p. 298. *d*) II. p. 305.

e) II. p. 431.

aedificiorum lateribus ſtructorum reliquiae paſſim obviae ſunt *f*). Inter ea vero longe prae ceteris omnibus conſpicuum, ſummaque attentione dignum eſt monumentum, quod quartam milliarii Germanici partem a Tigri diſtat, et nomen gerit *Tak-Kesra*. Multi peregrinatorum, cum monumentum ipſum, tum Cteſiphontis ruinas examini ſuo ſubiecerunt. Primus omnium, quod ſcio, in univerſum ruderum mentionem iniecit *Rauwolf g*). Monumenti iſtius ſuccinctam deſcriptionem dederunt *Della Valle h*) et *Otter i*). Bene meruit de aedificio illo cognoscendo *Iveſius k*), picturam enim eius exhibuit, ut videtur, ſatis bonam, tabula noſtra VI. expreſſam; in deſcribendo non aeque accuratus eſt ac *Beauchamp l*), cuius copioſam et accuratam deſcriptionem ex magna parte amplexus eſt *Olivier m*), qui tamen in reliquis urbis reliquiis deſcribendis ipſo Beauchampio accuratior eſt. Pauca praeſtitit *Kinneir n*).

Monumentum, tabula noſtra exhibitum, frontem refert aedificii verſus orientem ſpectantis, tam ad ſeptentrionem quam ad meridiem aliis aedificiis contigui. Cum ad occidentem adeo rudera inveniantur *o*), aedificium fuiſſe videtur forma quadrata, ita ſtructum, ut intermedium ſpatium cingeret. Conſtructum eſt lapidibus lateritiis quadratis, decem pollicum longitudine, duorum et dimidii craſſitie *p*), bitumine inter ſe iunctis. Tres ab hac parte orientali monumentum aditus habet, quorum primarius ingentem illum arcum refert; ab utroque eius latere fores ſunt minoris formae. Monumentum ſuperſtes latitudine occupat ducentos et ſeptuaginta pedes, altitudine octoginta ſex. Arcus profunditas centum et quadraginta octo pedum eſt, latitudo nonaginta ſeptem. Aedificium quatuor refert tabulata

f) OLIVIER II. p. 445. IACKSON, *journey from India towards England* p. 86.

g) LEONHARTI RAUWOLFEN *eigentliche beſchreibung der Reiſs, ſo er inn die Morgenländer volbracht.* ed. 1583. p. 211.

h) II. p. 261. *i*) II. p. 36.

k) p. 288.

l) *Journal des Sçavans.* 1790. p. 797. — Verſio deſcriptionis Beauchampii exſtat in libro Germanice ſcripto: ARCHENHOLZ *Minerva* III. p. 396.

m) II. p. 433. *n*) p. 254.

o) OLIVIER II. p. 434.

p) Teſte Iveſio (p. 289) unum pedem longi latique et tres pollices craſſi ſunt.

Tab. VI. p. 102.

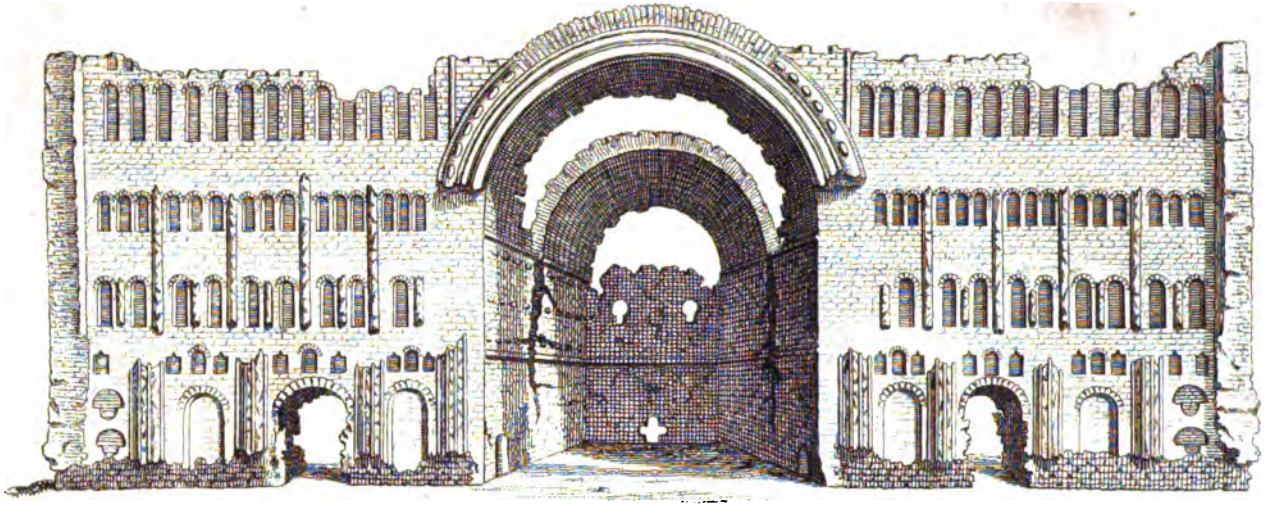

Tak-Kesra

bulata, quorum ſingulum exhibet portarum et feneſtrarum aperturas, non veras eas, ſed quae ſpeciei cauſa affuerunt. Iure igitur opineris non ab hac parte aedificium fuiſſe luce colluſtratum. Vulgo deſtinati fuiſſe opinantur illi ſinus, in quibus ſtatuae collocarentur; falſum fero hoc, huic enim uſui haud reſpondiſſent, quum parum profundi ſint, teſte Beauchampio. Muri frontis craſſitie ſunt octodecim pedum; muri, quibus incumbit arcus, aequant viginti tres pedes. Columnae nonnullae ornant monumentum, male vero eae locatae ſunt, ita ut ſuperiores inferioribus haud inſiſtant. Quum haec tum alia multa, quae plane repugnant bonae architecturae indoli, ſatis indicant inſipientis architecti, aedificii plus quam fas eſt exornandi perverſum ſtudium *q*).

Quod ſitum huius monumenti attinet, perſuaſiſſimum mihi per Rennellii *r*) Mannerti *s*) aliorumque virorum doctorum labores conſtat, locum eum obtinere veteris Cteſiphontis. Quam quidem urbem, teſte Ammiano Marcellino *t*), *Vardanes priscis temporibus inſtituit, poſteaque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam et moenibus Graeco indito nomine Perſidis effecit ſpecimen ſummum.* Teſte Plinio *u*) *ad Seleuciam exhauriendam, Cteſiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput eſt regnorum.* Iuliani temporibus tam firma fuit, ut eius obſeſſio vanum videretur ſusceptum *v*). Quamquam certum mihi eſſe videtur, pertinuiſſe illud aedificium ad Cteſiphontem urbem, multis tamen cauſis inducor, quominus primis ſtatim urbis conditae temporibus exſtructum illud putem. De Vardane, qui, ut me monuit cl. Tychſenus, inde ab anno poſt Chr. n. 44 usque 47 regnavit, omnis fere ſilet hiſtoria, quod vix fieri potuiſſet, ſi huius aedificii auctor fuiſſet, cuius mentio fit apud ſcriptores. De Pacoro, Cteſiphontis reſtitutore, non multo magis innotuit, regnavit anno poſt Chr. vel 91 vel 64. Remotiora ſunt iſta tempora, quam quae conveniant huic monumento. Nec Romanis aedificium originem debere poteſt; quam-

q) *Iournal des Sçavans* 1790. p. 799. OLIVIER II. p. 434.
r) RENNELL'S *geogr. ſyſt.* p. 377 ſqq. *s*) V. 403.
s) XXIII. c. 6. p. 295. ed. Erneſti. *u*) VI. 30.
v) AMMIANUS MARC. XXIV. c. 7. GIBBON *hiſtory* II. p. 447. GREGORIUS NAZ. *orat. II. in Iulian.* p. 303.

quamquam plures Romanorum duces Cteſiphonte potiti ſunt, nullus tamen eorum tantum temporis ibi conſumſit, ut tali operi exſtruendo manum inponere potuiſſet, et omnino magis diruendae quam amplificandae et decorandae Cteſiphonti operam illi inpenderunt *w*). Accedit quod aedificii ſtructura non talis eſt, qualis a Romanis ſolis prodire potuerit, licet haud negaverim, aliquid Romanae artis in eo eſſe conſpicuum. Si Romanis eius origo deberetur, ad eadem tempora eſſet referendum, quibus perampla multa Syriae monumenta condita ſunt; quibus tamen, quorum et nunc rudera ſuperſunt, ut ſit ſimile, multum abeſt. Quam enim in illis obviam habes columnarum copiam, hic deſideras, lapides vero coctiles, quibus noſtrum aedificium conſtructum eſt, Romanis iſtius temporis in aedificando haud erant recepti. Quae quum ita ſint, ad Saſſanidas monumenti originem refero. Id ipſum eſt palatium, ſi quid video, cuius mentionem iniicit Abulfeda *x*), apud quem ſunt haec: *al Madajeno (ſeu urbs) pluralis, a ſingulari Madinah (ſeu urbs) Perſice appellatur proprie Thaiſafun (Cteſipho). Eſt ibi Iwan (ſeu palatium) Kosroes, cuius amplitudo eſt ab uno angulo ad alterum 95 ulnarum; quod tradit auctor fide dignus. Eſt al Madayen in ripa Tigridis orientali infra Bagdadum, a qua diſtat diaetam.* Et paulo poſt: *Sequentia leguntur in al Azizico: 'l Madayen eſt infra Bagdad ab auſtro. Urbs magna, in qua erat palatium Cosrois, erat ab oriente Tigridis; eius palatii altitudo erat octuaginta ulnarum. Nomen ei erat Rumijat ol Madajeni, ſeu Roma urbium; item Thaiſafun.* Nomine Al Medain appellatur Cteſiphon ſimul cum urbe, in altera Tigris ripa Cteſiphonti oppoſita, quam *Seleuciam* habent plurimi, *Cochen* eſſe contendit Mannertus *y*). Abulfedae teſtimonium firmat Herbelotus *z*), qui autor eſt, Cosroen Anuscervanem (Khosru Nuſchirvan) urbem Almedain amplificaſſe, eamque palatio exornaſſe, quod totius Orientis praeſtantiſſimum fuerit artis opus. Illum igitur Cosroen regum e dynaſtia Saſſanidarum vigeſimum, huiusque ſtirpis longe

w) Cf. DIO CASSIUS LXXV, c. 9. SPARTIAN. c. 16. HERODIAN. III. 30.

x) BÜSCHING'S *Magazin* IV. p. 259.

y) Teſte Mannerto (V. p. 403.) Coche oppoſita erat Cteſiphonti, Seleucia vero in eadem quidem, qua Coche, occidentali ſc. Tigris ripa, ſita erat, ſpectabat vero a Coche ad ſeptentrionem, et, quo tempore floruit Cteſiphon, iam interierat.

z) *Bibliotheque orient.* ſ. v. Madain.

longe potentiſſimum, qui inde ab anno 532 usque ad 579 regnavit, huius monumenti auctorem habeo. Fidem facit huic ſententiae primum nomen aedificii ipſum, *Tak-Kesra* enim ſignificat: *arcus vel palatium Cosrois a*). Conveniunt deinde hiſtoricorum teſtimonia; magnam vitae partem in Cteſiphonte urbe transegit, eamque multis novis et magnificis aedificiis ornavit *b*). Inprimis autem palatium ibi ſtruxit, tam validum et firmum, ut Almanſor Chalifa, qui illud dirui iuſſerat, ut ex eius lapidibus arcem ſibi exſtrueret in urbe Bagdad, a propoſito deſiſteret, quod multum quidem temporis in illo deſtruendo erat conſumtum, parum vero effectum. Id ipſum palatium reſtituit et ſplendidius etiam reddidit Cosroes Abruizes (Khosru Parviz) *c*). Licet hac ratione ſuperbiſſimum redditum ſit aedificium, in eius tamen magnificentia deſcribenda et praedicanda omnem veroſimilitatem excurrere Orientales, nemo eſt qui non videat *d*). — Cosroi optime, credo, convenit monumenti architecturae ratio; miram enim Romanae artis cum Perſicae architecturae indole commiſtionem in illo opere agnosco. Totius monumenti ſtructura, arcus ille immenſae magnitudinis, ornamentorum magna copia, Orientales indicant; Romanorum artem ſingulae nonnullae monumenti partes innuunt. In nullo quam Cosrois opere facilius hoc eſt explicatu. Saepe ille cum Romanis rem habuit; in Aſia Minori Romanorum artis opera multa vidit. Inde fortaſſe Romanos artifices in Perſiam ſecum duxit, iisque uſus eſt in opere hoc exſtruendo.

CAPUT II.

Kheser-Schirin.

Ad occidentalem ripam orientalis brachii Dialae fluvii, triginta milliaria Germanica ſeptentrionem verſus a Bagdado, quatuor et dimi-

a) HERBELOT, *biblioth. orient.*
b) *Allgemeine Weltgeſchichte* IX. p. 695.
c) Ibid. p. 707.
d) Ibid. l. c.

dimidium a Khanaki (ſub 34° 25′ latit et 45° 5′ longit. ſec. Kinn. mappam) inveniuntur nominata rudera, quibus, poſt Chardinum *a*), Otterum *b*) et Olivierum *c*), paulo maiorem operam impendit Kinneirus *d*). Murus ex lapidibus caemento iunctis conſtructus, octo vel decem pedum altitudine, ſex craſſitie, ſpatium complectitur plus milliario ambitu, in cuius medio reliquiae fundamentorum vaſti aedificii conſpiciuntur; multae praeterea cryptae ſubterraneae hic inveniuntur. Parvo ſpatio inde diſtat aedificium figura quadrata, ad quod aditus patuit per quatuor portas; moenia habet magna, duodecim pedum craſſitie, quadraginta altitudine; tectum delapſum eſt. Aliorum praeterea aedificiorum fragmenta ubicunque ſparſa obviam habes. Parvus mons haud procul inde diffitus parimodo ſubterraneas cryptas conſpiciendas offert, quibus quondam ſuperſtructa fuiſſe aedificia, aspectus docet.

Scriptores orientales referunt, Cosroen Abruizem palatium habuiſſe in urbe *Dastajerd*, ſplendidiſſimum illud multisque divitiis refertum *e*). Item Herbelotus teſtatur *f*), Cosroem urbem ſtruxiſſe in honorem dilectiſſimae ſuae *Schirin* inter urbes *Holvan* et *Khanakin*. Duo habuit Cosroes palatia, celebratiſſima ambo, unum Cteſiphonte, alterum in urbe Dastajerd. Hoc alterum fortaſſe fuit, cui nomen dedit ab amaſia ſua *Schirin*, quodque poſtea in totam urbem tranſiit. Vox, qua nunc quoque rudera appellantur *g*), fama regionis incolarum, qui Cosroi haec monumenta tribuunt, et ruderum ſitus inter Holvan et Khanakin, qui convenit cum Herbeloti teſtimonio, veroſimillimum ſaltem efficiunt, ſitam fuiſſe hoc ipſo loco Dastajerdam urbem, eiusque palatium, a Cosroe Abruize (qui regnavit inde ab a. p. Chr. n. 590 usque ad 628.) ſtructum.

CAPUT

a) VIII. p. 219. *b*) I. p. 173.

c) III. p. 5. *d*) p. 305.

e) GIBBON, *history* IV. p. 505.

f) HERBELOT, *biblioth. orient.* ſ. v. Khosru ben Hormuz.

g) Khefer-Schirin ſignificat palatium Schirinae.

miscue haec et sine ordine, memoria lapsus, ut videtur, profert. Episcopus ille idem esse videtur, ex cuius communicatione Dux Aurelianensis harum antiquitatum descriptionem cum viro celeberrimo *Danville* communicavit, qui, explicatione addita, prodire eam fecit *p*). Cum Danvillii tum Ivesii descriptio ex uno eodemque fonte fluxisse videtur, nam utraque originem debebat episcopo cùidam Bagdadi urbis, nomine Emanuelis *q*), utraque descriptio, licet Danvillii multo copiosior et accuratior, nec tamen a vitiis libera, sit, in nonnullis rebus insigniter conspirat. Meliorem descriptionem dedit *Beauchamp r*), qui quamquam nonnulla in describendo praetermisit, eo inprimis optime de his monumentis meruit, quod inscriptiones depinxit. *Ferrieres Sauveboeuf s*) suspicionem mihi movet, quod nunquam illa monumenta vidit, alias enim mirandum foret, quod iste homo non dubitaverit, talia mendacia literis mandare. *Olivier t*) non solum amplam descriptionem exhibuit, sed picturas quoque addidit, quae quidem, licet minoris formae et parum accuratae sint, generalem saltem imaginem praebent. Primus est Olivierus, qui (excepto Bembone) monumenta montis Bissutun, post paucas illas Tavernieri et Thevenoti notitias descripsit. Cum laude iam nominandus vir meritissimus *Rousseau u*), qui (anno 1807.) sola monumenta *Tak Bostan* vidit. Eius descriptio autorem prodit diligentem et accuratum, historiae vero et artis cognitionis fere rudem *v*). Bene fecit vir, quod iudicium suum de ceteris monumentorum

q) Cui quidem nomini Danvillius addit: *a St. Alberto.*

r) *Relation d'un voyage en Perse, fait en* 1787 *par* MR. DE BEAUCHAMP, *Vicaire-Général de Babylone et Correspondant de l'Academie des Sciences.* Exstat in libro: *Iournal des Sçavans*, 1790. *Novembre. p* 726. Huius itinerarii versionem Germanicam habes in: ARCHENHOLZ *Minerva* 1792. p. 56. Ex Beauchampii itinerario mss. et ex epistola, quam super his monumentis comiti CHOISEUL GOUFFIER scripsit, descriptionem composuit DE SACY (*Memoires sur div. ant p.* 224.). Epistolam illam postea totam inprimi curavit: *Memoires de l'instit. roy. p.* 238.

s) *Memoires historiques etc.* II. p. 48. *t*) III. p. 13. sqq.

u) *Extrait de l'Itinéraire d'un voyage en Perse par la voie de Bagdad, par* M. ROUSSEAU, *Consul-Général de France à Halep, le* 6. *Octobre* 1807. exstat in libro: *Fundgruben des Orients* III. p. 85. — et, sine nomine autoris: *Magasin encyclopedique, redigé par* MILLIN. 1813. T. II. Vol CIV. p. 376.

v) Ut singula tempora permiscet, ita et mythica cum historicis. Figurae, illo teste,

2. *Quid praeſtiterint peregrinatores in deſcribendis illis monumentis?*

Della Valle f), quod equidem ſcio, primus horum monumentorum mentionem iniecit; aeque ac *Thevenot g)* et *Tavernier h)*, vidit tantum, quae ſunt montis Biſſutun. *Chardin i)* ea ratione de illis monumentis locutus eſt, ut dubium nobis relinquat, an ipſe ea viderit nec ne. Omnes modo nominati peregrinatores tam leviter de iis egerunt, ut, ſi excipias fortaſſe, quod della Valle ad Semiramidem ea deſcendere faciebat, vix penitius ea percognoscendi ſtudium excitaſſe videantur. Eo magis mirandum, quod eodem tempore (1673.), Italus quidam *Ambrogio Bembo*, antiquitatum cum montis Tak-Boſtan, tum rupis Biſſutun deſcriptionem componeret, quae, ſi pauca excipias, quae vitia ſunt illius aetatis, penitiori artis cognitione parum imbutae, imo poſt recentiſſimas deſcriptiones, copioſiſſima eſt et diligentiſſima. Diu latuit Bembonis itinerarium, donec tandem cum nonnullis aliis in lucem id protraxit *Morelli k)*. Bembo itinerarium ſuum multis ornaverat picturis, a Franco-Gallo illo *Grelot*, cuius opera Chardinus quoque uſus eſt, confectis; quarum quidem nullam prodire iuſſit Morellius; attamen e ſex illis tabulis, quibus illuſtraverat Bembo ſola Kirmanſchahi monumenta, duas a Morellio ſibi communicatas aeri incidi iuſſit *de Sacy l)*. Quae tabulae licet autorem artis Perſarum in multis rebus rudem innuant, diligentiae tamen aperta prae ſe ferunt indicia. Deſcriptio harum antiquitatum, quam dedit *Otter m)*, ex alia parte falſa, ex alia vero manca eſt. Multo minoris momenti ſunt, quae praeſtitit *Khojeh Abdulkerrim n)*; perfunctoria deſcriptio Orientalem indicat harum rerum ſenſu deſtitutum. *Ives o)* ex ſermone, quem *Emanuel*es episcopus Bagdadi inter coenam de his monumentis habuit, deſcriptionem eorum ſuo itinerario inſeruit. Sed promiscue

f) V. p. 332.
g) II. p. 132.
h) I. p 258.
i) VIII. p. 398.
k) Diſſertazione intorno ad alcuni viaggiatori eruditi Veneziani poco noti, pubblicata da Don IACOPO MORELLI In Venezia 1803. p. 50.
l) Memoires de l'inſtitut royal, Claſſe d'hiſt. et de lit. 1815. T. II. p. 174.
m) T. I. p. 184.
n) The memoirs of KHOJEH ABDULKURREEM, *by Gladwin.* Calcutta 1788. p. 97.
o) p 292.
p) Hiſtoire de l'acad. des inſcr. XXVII. p. 159.

miscue haec et sine ordine, memoria lapsus, ut videtur, profert. Episcopus ille idem esse videtur, ex cuius communicatione Dux Aurelianensis harum antiquitatum descriptionem cum viro celeberrimo *Danville* communicavit, qui, explicatione addita, prodire eam fecit *p*). Cum Danvillii tum Ivesii descriptio ex uno eodemque fonte fluxisse videtur, nam utraque originem debebat episcopo cùidam Bagdadi urbis, nomine Emanuelis *q*), utraque descriptio, licet Danvillii multo copiosior et accuratior, nec tamen a vitiis libera, sit, in nonnullis rebus insigniter conspirat. Meliorem descriptionem dedit *Beauchamp r*), qui quamquam nonnulla in describendo praetermisit, eo inprimis optime de his monumentis meruit, quod inscriptiones depinxit. *Ferrieres Sauveboeuf s*) suspicionem mihi movet, quod nunquam illa monumenta vidit, alias enim mirandum foret, quod iste homo non dubitaverit, talia mendacia literis mandare. *Olivier t*) non solum amplam descriptionem exhibuit, sed picturas quoque addidit, quae quidem, licet minoris formae et parum accuratae sint, generalem saltem imaginem praebent. Primus est Olivierus, qui (excepto Bembone) monumenta montis Bissutun, post paucas illas Tavernieri et Thevenoti notitias descripsit. Cum laude iam nominandus vir meritissimus *Rousseau u*), qui (anno 1807.) sola monumenta *Tak Bostan* vidit. Eius descriptio autorem prodit diligentem et accuratum, historiae vero et artis cognitionis fere rudem *v*). Bene fecit vir, quod iudicium suum de ceteris monumentorum

q) Cui quidem nomini Danvillius addit: *a St. Alberto.*

r) *Relation d'un voyage en Perse, fait en* 1787 *par* MR. DE BEAUCHAMP, *Vicaire-Général de Babylone et Correspondant de l'Academie des Sciences.* Exstat in libro: *Iournal des Sçevans*, 1790. *Novembre.* p 726. Huius itinerarii versionem Germanicam habes in: ARCHENHOLZ *Minerva* 1792. p. 56. Ex Beauchampii itinerario mss., et ex epistola, quam super his monumentis comiti CHOISEUL GOUFFIER scripsit, descriptionem composuit DE SACY (*Memoires sur div. ant* p. 224.). Epistolam illam postea totam inprimi curavit: *Memoires de l'instit. roy.* p. 238.

s) *Memoires historiques etc.* II. p. 48. *t*) III. p. 13. sqq.

u) *Extrait de l'Itinéraire d'un voyage en Perse par la voie de Bagdad, par* M. ROUSSEAU, *Consul-Général de France à Halep, le* 6. *Octobre* 1807. exstat in libro: *Fundgruben des Orients* III. p. 85. — et, sine nomine autoris: *Magasin encyclopedique, redigé par* MILLIN. 1813. T. II. Vol CIV. p. 376.

v) Ut singula tempora permiscet, ita et mythica cum historicis. Figurae, illo teste,

torum descriptionibus addit. Permultum facit ad antiquitates nostras cognoscendas *Kinneir w*), eius descriptio monumentorum Tak-Bostan praeferenda est omnibus reliquis; monti Bissutun non parem diligentiam inpendit. Optime meruit *Malcolm x*), qui antiquitates illas quinque tabulis aeneis incidi curavit, in quibus, quamquam diligenter pictis et incisis, si interdum animadvertas, quae ex indole artis Persarum ita esse nequeunt, culpa est pessimae conditionis, qua monumenta illa iam inveniuntur. Quum enim eorum omnes fere partes temporis iniuria perquam exesae sint, facile perperam possunt accipi, inprimis ab iis, qui non intimam artis Persarum cognitionem tenent. Errores ex artis inperitia orti omnium, de quibus egimus, delineatorum et descriptorum, ne uno quidem excepto, communes sunt. Kinneiro et Bembone praecipue ducibus, descriptionem instituamus, ita tamen ut in rebus maioris momenti ceterorum peregrinatorum respectum habeamus.

I. Monumenta montis Tak-Bostan.

A. Descriptio.

Post unius et dimidiae horae iter inde ab urbe Kirmanschah orientem versus, montem illum deprehendis, cui nomen dederunt Persae *Tak-Bostan*, *Tak-Rustam* et *Tak-Khosru y*). Priusquam ad montem ipsum accedis, transeas necesse est rivum, cui pons olim superstructus fuit, e regione antri maioris *z*). Teste Olivi-ero *a*), paucos passus ab hoc monte duo fontes oriuntur, circa quos lapides

teste, repraesentant Cosroem, Saporem et *Rustamum*. Vestitu similes sunt imagines figuris in monumentis Tschil-Minar et Nackschi-Rustam obviis (Magas. encycl. p. 394.). Quae illa est temporum commistio, quae rerum confusio.

w) p. 132. *x*) *History of Persia* I. p. 257.

y) *Mons horti*, *mons Rüstemi*, *mons Cosrois*, ut putat *de Sacy*, (*memoires* p. 229.) et *Danvillius*, (*hist. de l'acad.* XXVII. p. 165.). Alii vero vocabulum *Tak* significare contendunt: *opus aliquod in arcus formam redactum*. Quum saepius utantur scriptores hoc vocabulo, ubi de monte cogitandum non est, ut e. c. *Tak-Kesra* arcus Cosrois, magis haec altera derivatio placet, qua referendum videtur vocabulum ad ipsius *auris curvaturam*; hinc vertit *Otterus* (I. p. 184.) *voute du jardin*.

z) MORELLI *dissertazione* p. 67. *a*) III. p. 15.

bulata, quorum ſingulum exhibet portarum et feneſtrarum aperturas, non veras eas, ſed quae ſpeciei cauſa affuerunt. Iure igitur opineris non ab hac parte aedificium fuiſſe luce colluſtratum. Vulgo deſtinati fuiſſe opinantur illi ſinus, in quibus ſtatuae collocarentur; falſum fero hoc, huic enim uſui haud reſpondiſſent, quum parum profundi ſint, teſte Beauchampio. Muri frontis craſſitie ſunt octodecim pedum; muri, quibus incumbit arcus, aequant viginti tres pedes. Columnae nonnullae ornant monumentum, male vero eae locatae ſunt, ita ut ſuperiores inferioribus haud inſiſtant. Quum haec tum alia multa, quae plane repugnant bonae architecturae indoli, ſatis indicant inſipientis architecti, aedificii plus quam fas eſt exornandi perverſum ſtudium *q*).

Quod ſitum huius monumenti attinet, perſuaſiſſimum mihi per Rennellii *r*) Mannerti *s*) aliorumque virorum doctorum labores conſtat, locum eum obtinere veteris Cteſiphontis. Quam quidem urbem, teſte Ammiano Marcellino *t*), *Vardanes priscis temporibus inſtituit, poſteaque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam et moenibus Graeco indito nomine Perſidis effecit ſpecimen ſummum.* Teſte Plinio *u*) *ad Seleuciam exhauriendam, Cteſiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput eſt regnorum.* Iuliani temporibus tam firma fuit, ut eius obſeſſio vanum videretur ſusceptum *v*). Quamquam certum mihi eſſe videtur, pertinuiſſe illud aedificium ad Cteſiphontem urbem, multis tamen cauſis inducor, quominus primis ſtatim urbis conditae temporibus exſtructum illud putem. De Vardane, qui, ut me monuit cl. Tychſenus, inde ab anno poſt Chr. n. 44 usque 47 regnavit, omnis fere ſilet hiſtoria, quod vix fieri potuiſſet, ſi huius aedificii auctor fuiſſet, cuius mentio fit apud ſcriptores. De Pacoro, Cteſiphontis reſtitutore, non multo magis innotuit, regnavit anno poſt Chr. vel 91 vel 64. Remotiora ſunt iſta tempora, quam quae conveniant huic monumento. Nec Romanis aedificium originem debere poteſt; quam-

q) *Iournal des Sçavans* 1790. p. 799. OLIVIER II. p. 434.
r) RENNELL'S *geogr. ſyſt.* p. 377 ſqq. *s*) V. 403.
t) XXIII. c. 6. p. 295. ed. Erneſti. *u*) VI. 30.
v) AMMIANUS MARC. XXIV. c. 7. GIBBON *hiſtory* II. p. 447. GREGORIUS NAZ. *orat. II. in Iulian.* p. 303.

quamquam plures Romanorum duces Cteſiphonte potiti ſunt, nullus tamen eorum tantum temporis ibi conſumſit, ut tali operi exſtruendo manum inponere potuiſſet, et omnino magis diruendae quam amplificandae et decorandae Cteſiphonti operam illi inpenderunt *w*). Accedit quod aedificii ſtructura non talis eſt, qualis a Romanis ſolis prodire potuerit, licet haud negaverim, aliquid Romanae artis in eo eſſe conſpicuum. Si Romanis eius origo deberetur, ad eadem tempora eſſet referendum, quibus perampla multa Syriae monumenta condita ſunt; quibus tamen, quorum et nunc rudera ſuperſunt, ut ſit ſimile, multum abeſt. Quam enim in illis obviam habes columnarum copiam, hic deſideras, lapides vero coctiles, quibus noſtrum aedificium conſtructum eſt, Romanis iſtius temporis in aedificando haud erant recepti. Quae quum ita ſint, ad Saſſanidas monumenti originem refero. Id ipſum eſt palatium, ſi quid video, cuius mentionem iniicit Abulfeda *x*), apud quem ſunt haec: *al Madajeno (ſeu urbs) pluralis, a ſingulari Madinah (ſeu urbs) Perſice appellatur proprie Thaiſafun (Cteſipho). Eſt ibi Iwan (ſeu palatium) Kosroes, cuius amplitudo eſt ab uno angulo ad alterum 95 ulnarum; quod tradit auctor fide dignus. Eſt al Madayen in ripa Tigridis orientali infra Bagdadum, a qua diſtat diaetam.* Et paulo poſt: *Sequentia leguntur in al Azizico: 'l Madayen eſt infra Bagdad ab auſtro. Urbs magna, in qua erat palatium Cosrois, erat ab oriente Tigridis; eius palatii altitudo erat octuaginta ulnarum. Nomen ei erat Rumijat ol Madajeni, ſeu Roma urbium; item Thaiſafun.* Nomine Al Medain appellatur Cteſiphon ſimul cum urbe, in altera Tigris ripa Cteſiphonti oppoſita, quam *Seleuciam* habent plurimi, *Cochen* eſſe contendit Mannertus *y*). Abulfedae teſtimonium firmat Herbelotus *z*), qui autor eſt, Cosroen Anuscervanem (Khosru Nuſchirvan) urbem Almedain amplificaſſe, eamque palatio exornaſſe, quod totius Orientis praeſtantiſſimum fuerit artis opus. Illum igitur Cosroen regum e dynaſtia Saſſanidarum vigeſimum, huiusque ſtirpis longe

w) Cf. DIO CASSIUS LXXV, c. 9. SPARTIAN. c. 16. HERODIAN. III. 30.

x) BÜSCHING'S *Magazin* IV. p. 259.

y) Teſte Mannerto (V. p. 403.) Coche oppoſita erat Cteſiphonti, Seleucia vero in eadem quidem, qua Coche, occidentali ſc. Tigris ripa, ſita erat, ſpectabat vero a Coche ad ſeptentrionem, et, quo tempore floruit Cteſiphon, iam interierat.

z) *Bibliotheque orient.* ſ. v. Madain.

longe potentiſſimum, qui inde ab anno 532 usque ad 579 regnavit, huius monumenti auctorem habeo. Fidem facit huic ſententiae primum nomen aedificii ipſum, *Tak-Kesra* enim ſignificat: *arcus vel palatium Cosrois a*). Conveniunt deinde hiſtoricorum teſtimonia; magnam vitae partem in Cteſiphonte urbe transegit, eamque multis novis et magnificis aedificiis ornavit *b*). Inprimis autem palatium ibi ſtruxit, tam validum et firmum, ut Almanſor Chalifa, qui illud dirui iuſſerat, ut ex eius lapidibus arcem ſibi exſtrueret in urbe Bagdad, a propoſito deſiſteret, quod multum quidem temporis in illo deſtruendo erat conſumtum, parum vero effectum. Id ipſum palatium reſtituit et ſplendidius etiam reddidit Cosroes Abruizes (Khosru Parviz) *c*). Licet hac ratione ſuperbiſſimum redditum ſit aedificium, in eius tamen magnificentia deſcribenda et praedicanda omnem veroſimilitatem excurrere Orientales, nemo eſt qui non videat *d*). — Cosroi optime, credo, convenit monumenti architecturae ratio; miram enim Romanae artis cum Perſicae architecturae indole commiſtionem in illo opere agnosco. Totius monumenti ſtructura, arcus ille immenſae magnitudinis, ornamentorum magna copia, Orientales indicant; Romanorum artem ſingulae nonnullae monumenti partes innuunt. In nullo quam Cosrois opere facilius hoc eſt explicatu. Saepe ille cum Romanis rem habuit; in Aſia Minori Romanorum artis opera multa vidit. Inde fortaſſe Romanos artifices in Perſiam ſecum duxit, iisque uſus eſt in opere hoc exſtruendo.

CAPUT II.

Kheser-Schirin.

Ad occidentalem ripam orientalis brachii Dialae fluvii, triginta milliaria Germanica ſeptentrionem verſus a Bagdado, quatuor et dimi-

a) HERBELOT, *biblioth. orient.*
b) *Allgemeine Weltgeſchichte* IX. p. 695.
c) Ibid. p. 707.
d) Ibid. l. c.

dimidium a Khanaki (ſub 34° 25′ latit et 45° 5′ longit. ſec. Kinn. mappam) inveniuntur nominata rudera, quibus, poſt Chardinum *a*), Otterum *b*) et Olivierum *c*), paulo maiorem operam impendit Kinneirus *d*). Murus ex lapidibus caemento iunctis conſtructus, octo vel decem pedum altitudine, ſex craſſitie, ſpatium complectitur plus milliario ambitu, in cuius medio reliquiae fundamentorum vaſti aedificii conſpiciuntur; multae praeterea cryptae ſubterraneae hic inveniuntur. Parvo ſpatio inde diſtat aedificium figura quadrata, ad quod aditus patuit per quatuor portas; moenia habet magna, duodecim pedum craſſitie, quadraginta altitudine; tectum delapſum eſt. Aliorum praeterea aedificiorum fragmenta ubicunque ſparſa obviam habes. Parvus mons haud procul inde diſſitus parimodo ſubterraneas cryptas conſpiciendas offert, quibus quondam ſuperſtructa fuiſſe aedificia, aspectus docet.

Scriptores orientales referunt, Cosroen Abruizem palatium habuiſſe in urbe *Dastajerd*, ſplendidiſſimum illud multisque divitiis refertum *e*). Item Herbelotus teſtatur *f*), Cosroem urbem ſtruxiſſe in honorem dilectiſſimae ſuae *Schirin* inter urbes *Holvan* et *Khanakin*. Duo habuit Cosroes palatia, celebratiſſima ambo, unum Cteſiphonte, alterum in urbe Dastajerd. Hoc alterum fortaſſe fuit, cui nomen dedit ab amaſia ſua *Schirin*, quodque poſtea in totam urbem tranſiit. Vox, qua nunc quoque rudera appellantur *g*), fama regionis incolarum, qui Cosroi haec monumenta tribuunt, et ruderum ſitus inter Holvan et Khanakin, qui convenit cum Herbeloti teſtimonio, veroſimillimum ſaltem efficiunt, ſitam fuiſſe hoc ipſo loco Dastajerdam urbem, eiusque palatium, a Cosroe Abruize (qui regnavit inde ab a. p. Chr. n. 590 usque ad 628.) ſtructum.

CAPUT

a) VIII. p. 219. *b*) I. p. 173.

c) III. p. 5. *d*) p. 305.

e) GIBBON, *hiſtory* IV. p. 505.

f) HERBELOT, *biblioth. orient.* f. v. Khosru ben Hormuz.

g) Khefer-Schirin ſignificat palatium Schirinae.

que ad vicum *Parow* ſe protenderet. Opus eſſe contendebatur clariſſimi Ferhadi, eiusdem cui et cetera monumenta urbis Kirmanſchah vulgo tribuuntur *w*).

Supra illis antris modo deſcriptis ſcala in montis latere exciſa invenitur multorum graduum, qua ſummum ascenditur montis iugum, cuius apex arte aequatus videtur *x*).

B. Explicatio.

1. An Semiramidis hic obvia ſint indicia?

Exſtat locus apud Diodorum Siculum *a*), quo refertur: Semiramidem, quum in Mediam perveniſſet ad montem Bagiſtanum, eius radicibus abraſis, ſuam imaginem inſculpſiſſe, ſibique centum ſtipatores adiunxiſſe et literis Syris rupi inſcripſiſſe, quod Semiramis per farcinas iumentorum congeſtas in iugum usque evaſiſſet. Fidem huic rei addere videtur Iſidorus Characenus *b*), quo teſte ad urbem Baptanam, prope montem ſitam, Semiramidis ſtatua et columna eſt. Haec ipſa monumenta in antiquitatibus montis Tak-Boſtan reperiſſe

w) *Megaſ. encyclop.* Vol. 104. p. 392.

x) MORELLI *diſſertazione.* p. 67.

a) II. 13. Ἡ δὲ Σεμίραμις, ἐπειδὴ τοῖς ἔργοις ἐπέθηκε τέρας, ἀνέζευξεν ἐπὶ Μηδίας μετὰ πολλῆς δυνάμεως· καταντήσασα δὲ πρὸς ὄρος τὸ καλούμενον Βαγίσανον, πλησίον αὐτῆ κατεστρατοπέδευσε, καὶ κατεσκεύασε παράδεισον, ὃς τὸν μὲν περίμετρον ἦν δώδεκα σταδίων ἐν πεδίῳ κείμενος. εἶχε δὲ πηγὴν μεγάλην, ἐξ ἧς παραδεύεσθαι συνέβαινε τὸ Φυτάργιον. τὸ δὲ Βαγίσανον ὄρος, ἔστι μὲν ἱερὸν Διός, ἐκ δὲ τῆ παρὰ τὸν παράδεισον μέρης ἀποτομάδας ἔχει πέτρας εἰς ὕψος ἀνατεινούσας σταδία ἑπτακαίδεκα. οὗ τὸ κατώτατον μέρος καταξύσασα, τὴν ἰδίαν ἐνεχάραξεν εἰκόνα, δορυφόρους αὐτῆ παρεστήσασα ἑκατόν. ἐπέγραψε δὲ καὶ Συρίοις γράμμασιν εἰς τὴν πέτραν ὅτι Σεμίραμις τοῖς σώμασι τοῖς τῶν ἀπολωλεκότων ὑποζυγίων ἀπὸ τῆ πεδίου χώσασα τὸν προειρημένον κρημνὸν, διὰ τούτων εἰς τὴν ἀκρώρειαν προσανέβη.

b) *Geographi Min.* ed. *Hudſon* II p. 6. Ἐντεῦθεν Μηδία ἥτις κατέχει σχοίνους, κβ'. Ἡ ἀρχὴ αὐτῶν, καὶ χώρα Καρινα, ἐν ᾗ κῶμαι ε'. ἐν αἷς σταθμὸς, πόλις δὲ ἐδεσία. Ἐντεῦθεν Καμβαδηνὴ, ἥτις κατέχει σχοίνους λα', ἐν ᾗ κῶμαι ε'· ἐν αἷς σταθμὸς, πόλις δὲ Βάπτανα ἐπ' ὄρους κειμένη· ἔνθα Σεμιράμιδος ἄγαλμα καὶ στήλη. Ἐντεῦθεν ἡ Μηδία ἡ ἄνω σχοίνοι λή', καὶ ἄρχεται εὐθὺς πόλις Κογκαβάρ.

riſſe ſibi viſi ſunt Danvillius *c*) et Mannertus *d*). Iam olim Della-Valla *e*) er Otterus *f*) Semiramidi tribuerunt monumenta *montis Biſſutun*, quae quamquam multo abſunt, ut Semiramidis poſſint haberi, magis tamen quadrant cum Diodori deſcriptione, quam quae in monte *Tak-Boſtan* inveniuntur. Danvillii ſententia non ea quidem eſt, ut perfecta ea a Semiramide putet; ſed, quum fabuloſae illi feminae tribuantur, quae ad aliam potius magis hiſtoricam perſonam pertinent, alii fortaſſe aeque clarae originem ea debere putat *g*). Omnino haec duo tantum contendere vult Danvillius, primum monumenta Tak-Boſtan longe ſuperare Saſſanidarum tempora, deinde deſcripta ea eſſe locis ſupra allatis Diodori et Iſidori *h*). Quod ad regionis ſitum attinet, firme mihi perſuaſum habeo, montem illum Diodori *Bagiſtanum* nullum alium eſſe, quam qui iam dicitur *Biſſutun* latiori ſenſu; nominis ſimilitudo cum Tak-Boſtan huiusque vocabuli ſignificatio, regionis et rupis apud Diodorum deſcriptio, quae plane quadrat cum peregrinatorum narrationibus, dubitationi locum non relinquunt *i*). Nihilo ſecius tamen tantum abſum, ut Semiramidis habeam monumenta montis Tak-Boſtan, ut etiam ex ipſa Diodori deſcriptione clare apparere mihi videatur, noſtra eius non eſſe; ubi enim eſt Semiramidis effigies, ubi ſunt centum ſtipatores, ubi characteres Syri? Maximi ambitus eſt mons Biſſutun; ſi revera exſtiterunt illa Semiramidis opera, nec multorum ſaeculorum decurſus, ut probabile, omne eorum veſtigium prorſus delevit, alio huius montis loco ea quaere. Sed, ut dicam quod ſentio, erravit Diodorus, et ita fortaſſe ortus eſt eius error: tribuebantur Semiramidi multa monumenta, quorum verus auctor, quum ad remotiſſima tempora recurreret eorum origo, oblivioni datus erat. Et de monumentis montis Biſſutun, ſenſu arctiori *k*), vel audiverat vel legerat quidquam Diodorus; quum vero eius tempora quinque fere ſaeculis praecederent, eorumque ſignificatio iam in fabulas abiiſſet *l*), vulga-

c) *Hiſtoire de l'acad. des inſcr.* XXVII. p. 159.
d) V. p. 166.
e) V. p. 332.
f) I. p. 188.
g) *Hiſt. de l'acad.* XXVII. p. 164.
h) Ibid. p. 166.
i) Cf. DE SACY. p. 228.
k) Quo ſcilicet loco, ut infra videbimus, Achaemenidarum monumenta obviam habes.
l) In Oriente nihil hoc miri habet; vix quum quartum ſaeculum expleviſſent monumen-

vulgarem famam ſecutus, monumenta ei perſonae tribuit, cui multa miranda accenſebantur. Sed ne immoremur his diutius, inſcriptiones quavis re certius oſtendent, Danvillii ſententiam aeque, falſam eſſe ac eam, quam affert, undenam nescio, Kinneirus *m*), ex qua, qui ſtatim poſt Alexandrum rerum Perſicarum potiti ſunt, antiquitatum montis Tak-Boſtan autores habentur.

2. *Orientalium circa noſtra monumenta teſtimonia.*

Quum omnibus Graecis Latinisque teſtimoniis prorſus deſtituti ſimus, videamus quid Orientales referant. Primus monumentorum mentionem iniicit *Tabari*, quem patrem hiſtoricorum Orientalium appellat Ouſely *n*). Refert ille, Ferhadum deperiiſſe Schirinam, eiusque cauſa circumraſiſſe montem Biſſutun, ita ut ne centum quidem homines tollere potuiſſent unum illorum lapidum, quos ille abſciderit. *Nizami* poeta *o*) in libro ſuo, cui argumentum eſt: amores Cosrois et Schirinae, ſatis copioſe de laboribus Ferhadi et ſculpturis montis Biſſutun agit *p*). Quam quidem deſcriptionem, quum poetae ſit, ideoque quoad hiſtoriam levioris momenti, omittimus. Antiquitate proximus eſt *Alcazvini q*), Orientalium nobis longe graviſſimus. Ipſe monumenta vidit et annales Perſicos laudat. Scripſit opus cui titulus eſt: *Adſchaib al Maklukat*, h. e. *Mirabilia creaturarum*. Ex hoc opere capitis, quod de monte Biſſutun agit, epitomen dedit Ouſely *r*). Eundem locum ex duobus manuſcriptis Gothanis, altero cum altero collato, deſcriptum et explicatum ſumma liberalitate nobiscum communicavit vir amiciſſimus Möllerus

numenta Tak-Boſtan, eorum originem fabuloſo Ferhado tribuit Perſarum hiſtoria, v. infra.

m) p. 136.

n) Natus eſt *Tabari* a. h. 224. p. Chr. 838. cf. OUSELY *oriental Collections* I. p. 213.

o) Qui floruit ſec. XII.

p) Quae qui legere cupit adeat librum Germanice ſcriptum, cui titulus: *Schirin, ein Perſiſches romantiſches Gedicht nach morgenländiſchen Quellen*. 1809, cuius autor Hammerus habetur.

q) *Zakaria ben Muhamed ben Mahmud al Kazuny al Cazvini* obiit d. VII. menſis Moharram a. Arab. 682, h. e d. VI. Apr. 1283. p. Chr., ex auctoritate *Abulmahaſini* (quocum fere convenit *Abulfeda*), cf. DE SACY, *Chreſtom.* III. p. 505.

r) *Oriental Collections* I. p. 214.

lerus. Quum multa contineat hic locus, quae apud Oufelyum non inveniuntur, totum eum, excepta perlonga Schirinae hiſtoria, inprimi curavi *s*).

Alcazvini ita habet *t*): *Mons Biſotun inter Holvân* (*Cod. B. addit: et Hamadân*) *ita praeceps aſſurgit, ut eius faſtigium conſcendere non poſſis; a ſummo apice usque ad radices laevis eſt, tamquam caelo ſcalptus; ſpatio trium dierum iter ſuperat. In annalibus Perſicis refertur, Kosri Aperviz deſponſam habuiſſe Schirin, eique praeclaram arcem exſtruxiſſe, quae ad noſtra usque tempora exſtat, edito quodam loco. Solum arcis ſalſuginoſum eſt, quare nec ſementis fit circa eam. Lac recens adamabat* (*Schirin*), *quare grex duarum paraſangarum ſpatio ab arce*

s) Loci, qui ſequuntur duo, poſt praemium reportatum commentationi additi ſunt.

t) جبل بيستون بين حلوان (وهمدان Cod. B.) وهو عال شامخ لا ترتقي ذروته ومن اعلاه الي اسفله املس كانه منحوت وعرضه مسيرة ثلاثة ايام وكثر ☆ ذاكر في تواريخ العجم ان خطب كسري ابرويز شيرين لما بنوا لها قصرها المشهور وهو موجود الي زماننا في موضع عال وارضها ارض سبخة لا زرع حواليها وكانت تحسب اللبن الحليب والغنم كانت بعيدة عن القصر بفدام فرسخين فامرت (*) ان يبني حايط بمقدار فرسخين ويجعل علي ذلك الحايط ساقية مسحوبة من الحجر ويعطي بالواح حجريه فاذا صبوا فيها اللبن من مكان الغنم جا اللبن الي القصر طريا حليبا فطلبوا حجارا يتولي ذلك فكلمته شيرين وامرته بذلك ووعدته الانعام واسم هذا الرجل فرهاد . . .

(ومقدار)

(*) Cod. B. جدولا حجريا canalem lapideum a pascuo gregis ſui ad arcem.

arce pascebat. Quo duarum parasangarum spatio exstrui iussit murum, eique inponi canalem e lapidibus confectum, in muri lapidibus caesis ductum, ita ut, si in loco gregis lac rivo infunderetur, recens perveniret ad arcem. Ad quam rem exsequendam quum lapicida quaesitus esset, Schirin sermonem cum eo habuit, eique hoc demandavit et praemium promisit. Nomen huius viri fuit Ferhâd.

Eorum quae iam sequuntur, epitomen tantum exhibemus, quum parum faciant ad rem nostram:

> Ferhadus, in opere illo exsequendo occupatus, vidit Schirinam, eamque deperit. Cosroes, re audita, amoris stimulo vehementer percitus, quum nec interimere vellet, nec carceribus claudere Ferhadum sceleris insontem, innocuum saltem eum reddere studuit. Suadentibus amicis, mandavit ei viam aperire per montem Bissutun, huiusque laboris finiti praemium promisit Schirinam. Prudenter hoc excogitatum putabat Cosroes, persuasus, Ferhadum in opere illo perficiendo periturum esse. Sed secus res cecidit; ad finem enim quum mox perduxisset Ferhadus negotium demandatum, novas excogitare fraudes coactum se vidit Cosroes; simulata Schirinae morte Ferhadum fallit, qui desperatione amens mortem iam sibi conscivit.

Post haec sequuntur apud Cazvinium:

Aperuit ille montis spatium ad altitudinem teli iactus, quae quidem monumenta ad nostra usque tempora supersesse, non est dubium. Et ad radices montis Bisotun (Addit Codex B: inter Holvân et Karmisin) coenaculi forma e monte excisa est, in eaque media effigies Kosri Aberviz equo

(ومقدار) فتحه من الجبل علوه سهم وتلك الاثار باقية الي
الآن لا ريب فيها وفي لحف جبل بيستون (بين حلوان وقرميسين
شبه ايوان محفور من الجبل وفي هذا الايوان (addit Cod. B.
صورة كسري ابرويز علي فرسه شديد في وسط الايوان عليه درع
وبالغ في تمييزه حتي بين المسمرة في الزرد وفي حيطان الايوان
صورة شيرين وجواريها وعليه صورة كثيرة من رجال وكسا انباع
كسري وشيرين وقد بولغ في تجويد هذه الصورة حتي لا يشكك

من

equo suo nomine Schebdiz insidentis (*). *Indutus est lorica, cuius ornatui multa ars impensa est, ita ut compages annulorum appareat. In coenaculi pariete exsculpta est Schirin simul cum suis famulis; super ea multarum virorum et feminarum effigies, quae versus Kosri et Schirin se inclinant. Tanta arte elaborata est haec figura, ut eas adspiciens haud dubites, mobiles eas esse. Prope Kosri vir est, habitu agentis* (**) *cuius capiti pileus impositus est; hic praecinctus medium corpus, manu tenet palam ac si solum refringeret; aqua sub eius pedibus effunditur. Nunc autem audio huius viri imaginem non amplius superesse.*

Inprimis quoque memorabile est, quod de monte Bissutun narrat *Mohammed Al-Dscherkassi* ע) in libro suo cui titulus; *Odor florum in mirabili-*

من نظر اليها انها متحركة وبين يدي كسري رجل في زي
فاعل علي راسه قلنسوه وهو مشدود الوسط بيده مسحاة يحفر
الارض والما يخرج من تحت رجله وسمعت الآن ان تمثال هذا
الرجل ما بقي ✲

(*) *Cod. B haec ita narrat:* Dicit Masar fil. Mohalhel, distat circiter parasangam a Karmisin. Coenaculo huic, quod e monte excisum est, insunt imagines plures virorum et mulierum. In medio est figura equi, cui insidet homo. Haec est imago Abervizi super equo suo Schebdiz, e saxo exsculpta. Gestat ille loricam, quasi e ferro esset, et apparet (distinguitur) textura annulorum clavis compactorum. Tanta arte elaborata est ut non dubitet, qui adspiciat, eum moveri etc.

Addit: Profectus aliquando huc rex quidam divertit et bibit, et cum placerent ei imagines advocavit homines et crocum, quo faciem regis et Schebdiz (equi) illevit. Huc spectat carmen ignoti poetae:

Parum abfuit quin mussitaret Schebdiz
cum imbueretur facies eius croco.
et solliciti fuerunt Chosroes et Schebdiz
cum sene, antistite magorum,
ob homines qui eos illinebant pariter.
comparuerunt in vestibus stratis.

Propositum mihi est enarrare hoc coenaculum et imagines descriptas in commemorandis *mirabilibus regionum*, sub Karmisin, si Deus permiserit. — Loci huius versionem debeo clarissimo Tychsenio.

(**) Cod. B. قاعد *sedentis*, recte. T.

ע) Mohammed Ben Ahmed Ben Aijas Al-Hanefi Al-Dscherkassi محمد بن احمد بن اياس الحنفي الجركسي ✲

rabilibus regionum v). Poſt ipſius montis ſitus et naturae deſcriptionem addit autor: *Inter mirabilia huius montis eſt, quod ex eius rupe excisa eſt effigies Aberwiz regis Perſiae, thorace induti et in capite coronam geſtantis; equo inſidet ac ſi loqueretur. Regionis incolae ad hanc effigiem quotidie ſe proſternunt, eamque venerantur w*).

Hamdulla x) quoque in opere ſuo *Nuzhat-Alcolûb* nonnulla continet ad rem noſtram pertinentia. "In regione prope urbem Kirmanſchah invenitur conclave *y*) Schirinae (mſs. B: *Schebdizae*), autore Cosroe Abruize e rupe exciſum. Hortum quoque duarum paraſangarum longitudine et pari latitudine idem ille Cosroes conſtituit. Una eius pars arbuſtum efficiebat, ita ut regionum calidarum aeque ac frigidarum ibi invenires fructus; altera horti pars prato fuit deſtinata, peramplo, nutriendis feris dicato *z*)." Idem autor, alio libri loco, de eodem monumento haec habet: "antrum Schirinae, ubi ſpectas effigies Cosrois et Schirinae e rupe exciſas *a*)." Idem alio loco: "Ad radices montis, ſupra fontem, qui effun-

v) نشق الازهار في عجايب الاقطار

w) ومن العجايب ان في هذا الجبل في خايطه صوروا صورة ابرويز ملك الفرس وعليه دبرعة وعلي راسه التاج ✲ وهو علي فرسه كانه ينطق واهل تلك الناحية يسجدون لهذه الصورة كل يوم ويعظمونها ✲

Et hunc locum e cod. Gothano excerptum benigniter mecum communicavit doctiſſ. Möller.

x) *Hamdulla Ben Abubecr Al-Muſtavſi Al-Cazvini* obiit a. 1449. p. Chr. Loca, quae ad rem noſtram faciunt, ex libro mſs. Pariſienſi exhibet DE SACY *Memoires ſur div. ant.* p. 234.

y) Libri mſs. utuntur vocabulo *ſofa*, quod quidem ſenſu latiori ad antrum referendum eſt, in quo figurae illae inveniuntur. Cf. DE SACY p. 235.

z) DE SACY. l. c. p. 235.

a) l. c. p. 236. Cf. ROUSSEAU, qui (*the flowers of Perſian literature* p. 75.) eundem locum exhibet.

effunditur rupi, antrum e saxo excisum est, cuius indicia et nunc superstant. Itemque in extrema montis parte, sex parasangas inde ab hoc loco, aliud conclave invenitur, multo minoris formae, super duobus fontibus. Appellatur sofa Schebdizae. Cosrois, Schirinae, Rustami, Isfendiaris aliorumque figurae maxima arte *b*) excisae hic inveniuntur."

Cum his historicorum testimoniis convenit incolarum de monumentis nostris fama. Ferhadus scilicet, ut narrant, ea exegit auctore Cosroe Abruize; anaglypha effigies sunt Cosrois, Schirinae et Saporis *c*).

Quaeritur iam quae fides omnibus his debeatur? Quod ad incolarum *famam* attinet, ut ab hac incipiamus, eam ab causam haud prorsus reiicienda videtur, quod ex ea Sassanidarum aliquis monumentorum autor habetur; nisi enim historico quodam fundamento fulciretur haec fama, eique aliquid saltem veri subesset, potius ad fabulosa tempora, ut acute habet de Sacyus *d*), ea retulissent, eorumque originem, ut in omnibus fere ceteris monumentis antiquis, Schemschidi, Gustaspi, Isfendiari aliisque tribuissent. — Quod pertinet ad *historicos*, pessimi foret critici, omnibus quae illi de nostris monumentis referunt, fidem habere; inconsulte tamen ageret, qui omnia illa pro fabulosis et reiectaneis, quibus nihil omnino veri subsit, haberet. Monumenta nostra non fuerunt causa, ex qua primum originem duxerunt nugae illae, excultae tantum et efformatae sunt per ea. De Cosroe, potentissimo e stirpe Sassanidarum rege, Persarum annales multa fortia et praeclara referebant, quae vero cum per ipsos historicos, tum per famam illam mox in immensum et fabulas abierunt. Amplificandae urbi Kirmanschah, exornandaeque eius regioni, teste Hamdulla, ipse Cosroes curam inpendit. Seriores scriptores, hoc in universum bene memoria tenentes, accurata vero historiae cognitione parum inbuti, ad celebratissimum illum Sassanidarum regem retulerunt quae peregerant ii, quorum facta minus

b) *Avec tant d'art et vérité, qu'on y voit jusqu'aux clous des bottes, et jusqu'aux fils de l'estoffe de soie qui sert de housse au cheval*, DE SACY *Memoires* p. 237.

c) OTTER I. p. 185. ABDULKERRIM p. 98. *Magasin encyclop.* 104. p. 389.

d) *Memoires sur div.* p. 235.

minus hiſtoricorum et poetarum ore inclaruerunt. Sic etiam monumenta noſtra, quorum verus autor iam oblivioni datus erat, ad Cosroen retulerunt. Pleni omnium mirandorum quae de Cosroe circumferebantur, monumentorum explicationem aggreſſi ſunt, iisque fabuloſa illa accommodarunt. Eo facilius vero huc trahi potuerunt illae de Cosroë fabulae, quo magis anaglypha, longi temporis iniuriam perpeſſa, exeſa eſſent, ita ut multae eorum partes, prout velles, accipi et explicari poſſent. Cosroen quum in ſtatua illa equeſtri deprehendiſſe ſibi viſi eſſent Perſae, et Schirinae locus eſſe debebat, decantatiſſimi enim ſunt toto Oriente Cosrois cum Schirina amores. Foeminae huius figuram facile invenit Orientalium phantaſia. Vetuſta aetas effecit credo, ut nonnullae figurae, exeſis earum quibusdam partibus, feminarum habeant ſpeciem; recentiſſimi adeo peregrinatores feminas inveniſſe contendunt. Errant vero; nulla enim, ut infra videbimus, femina obvia eſt. — Teſtes ſunt porro peregrinatores, ſupereſſe adhuc veſtigia canalis, agrorum irrigandorum cauſa, ut videtur, e rupe exciſi. Originem ille dedit fabulae de rivo lactis, quem ſibi confici iuſſerat Schirina. — Nullus peregrinator non memorat ſtupendum illud naturae opus, rupem ſcilicet ad amuſſin fere declivem, inmenſae altitudinis, quatuor milliariorum longitudinis. Et haec fabularum anſam dedit. Penes omnes antiquas gentes deprehenditur ſtudium cauſam inveniendi eorum, quae natura, cuius vim parum percognitam habuit rudior antiquitas, mira et ſtupenda protulit. Vel a Diis ea repetebantur, vel ad homines referebantur divinis viribus praeditos. Hinc gigantes, hinc heroës excogitati. Ita evenit, ut Ferhadus, ſculptor Perſiae celeberrimus, cui multa monumenta antiqua tribuuntur, montem illum declivem caelo ſcalpſiſſe putaretur. Eo facilius oriri potuit haec ſententia, quod multis locis revera ſcalpri indicia adſunt, et veſtigia ſcalae rupi inciſae inveniuntur. Connexum quoque huius rei cum Cosrois et Schirinae hiſtoria facile invenit Perſarum fingendi ſtudium. Cosrois iuſſu opus perfectum praetendebant, ideoque fama et gloria in hunc ipſum Perſarum celebratiſſimum cecidit. — Hucusque reperiſſe nobis viſi ſumus quae fictionum anſam dederint; alia tamen habentur in Cazvini deſcriptione, quae quibus monumentorum partibus reſpondeant, vix invenias, alia quae prorſus, ut videtur, evanuerunt. Sic e. c. Schirina cum famulis ſuis, ſuper quibus ſpectari dicit multorum virorum et feminarum effigies, quae

manus verſus Cosroem protenderent, nullibi obviae ſunt, niſi alludere velis Cazvinium ad figuras in parietibus a latere obiectis obvias *e*). Homo ille, qui eodem Cazvino teſte, palam manu tenet, iam nusquam conſpicitur. Tenendum praeterea eſt, Cazvinum, vel eos quos ſequitur *f*), nec ordinem in hac deſcriptione tenuiſſe, nec veritati multum ſtuduiſſe, ſed addidiſſe, disiuncta coniunxiſſe, et omnino, prout liberet et commodum videretur, egiſſe. — Mirandum eſt, ſcriptorum Orientalium neminem inſcriptionum mentionem iecisse; interiiſſe videtur Saſſanidarum linguae cognitio iam pauca ſaecula poſt ipſorum monumentorum originem.

3. *Inſcriptiones.*

Non uno tantum loco monumenta illa inſcriptiones exhibent, In maioris antri exteriori parte, ut ſupra monuimus, inſcriptio fuiſſe videtur, itemque in eiusdem antri pariete poſteriori, in illo anaglypho, quod tres figuras exhibet. De iis vero nihil innotuit, niſi quod de altera dicit Rouſſeau, ſimilem eſſe eius ſcripturam characteribus in numis Saſſanidarum obviis. Solummodo inſcriptiones, quae in ſecundo, *minoris formae antro* exſtant, percognitas habemus. Beauchampius enim eas depinxit et communicavit cum de Sacyo *g*). Quae vero deſcriptio cum ex alia parte lacunas, ex alia characteres exeſos referret, expleri debuit et coniecturis reſtitui. Quod quamquam ſummo animi acumine et ingenti doctrinae apparatu fecerit De Sacyus, evenit tamen, ut, quum Bembonis itinerarium prodiret, eiusdemque itinerarii effigies et duae inſcriptiones communicatae eſſent cum De Sacyo, irritas deprehenderet coniecturas. Emendavit igitur vir clariſſimus quae iam ei in commentatione priori ſecus videbantur, adhibitis novis, quae acceſſerant, ſubſi-

e) Per monumentorum picturas apud Malcolmium clarum eſt, figuras primarias nullam exhibere feminam. Schirina autem ſi revera in illis antris repraeſentata fuiſſet, inter principes haud dubie figuras locum obtineret. Parietes a latere obiecti innumeras quidem referunt effigies forma minima (ad minimam partem a Malcolmio depictas), inter quas tamen Schirina vix quaerenda videtur.

f) Quamquam ipſe Cazvinus monumenta noſtra vidit, quum tamen et annales Perſicos laudet, incertum eſt, utrum ex ipſius iudicio, an Perſarum annales ſecutus, deſcriptionem exhibuerit.

g) DE SACY, *memoires ſur div.* p. 211.

ſubſidiis *h*). Poſtquam haec ſecunda de Sacyi commentatio prodiit, tertium iam habemus inſcriptionum exemplar, ſimul cum monumentorum effigiebus a Malcolmio exhibitum. Longe vero id poſtponendum Bembonis exemplo. — Inſcriptiones illae lingua compoſitae ſunt eadem, qua inſcriptiones monumentorum Nakſchi-Ruſtam, quas vel lingua Pelvica vel dialecto parum ab hac lingua diverſo conſtare, autor eſt De Sacyus *i*). Ita reddit eas vir clariſſimus:

Inſcriptio I.

Patkeli teman masdiesn vohia Schapuri malcan malca Ilan ve Anilan minotſchetli men jesdan boman masdiesn vohia Auhrmasdi malcan malca Ilan ve Anilan minotſchetli men lesdan nepi vohia Narſchi malcan malca.

Hoc eſt:

Imago haec Ormusdi cultoris, optimi Saporis, regum regis Iraniae et Aniraniae, germinis coeleſtis ex diis, filii Ormusdi cultoris, optimi Hormisdae regum regis Iraniae et Aniraniae, coeleſtis germinis ex diis, nepotis optimi Narſetis, regum regis *k*).

Inſcriptio II.

Patkeli teman masdiesn vohia Schapuri malcan malca Ilan ve Anilan minotſchetli men jesdan boman masdiesn vohia Schapuri malcan malca Ilan ve Anilan minotſchetli men jesdan vohia Auhrmasdi malcan malca.

Hoc eſt:

Imago haec Ormusdi cultoris, optimi Saporis, regum regis Iraniae et Aniraniae, germinis coeleſtis ex Diis, filii Ormusdi cultoris

h) *Memoires de litterature.* II. p. 162. Ad nova De Sacyi ſubſidia pertinet quoque itinerarium *Olivieri.*

i) *Memoires ſur div.* p. 123.

k) *Memoires de litteras.* II. p. 183.

toris, optimi Saporis, regum regis Iraniae et Aniraniae, germinis coeleſtis ex Diis, nepotis optimi Hormisdae, regum regis *l*).

Referendae igitur ſunt ambae inſcriptiones ad reges, quorum utrique nomen erat Saporis. Quum vero tres e ſtirpe Saſſanidarum ita appellentur, ad quos eorum referendae ſint, facile discas ex eorum epithetis in inſcriptionibus obviis. Inſcriptio I. appellat Saporem, filium Saporis, nepotem Hormisdae. Quapropter referatur neceſſe eſt ad *Saporem II*, cui cognomen erat *Dhulaktaf*, qui ſecundum plurimos ſcriptores inde ab a p. Chr. n. 309 usque ad 380 regnavit; hic enim filius erat Hormisdae, nepos Narſetis *m*). Inſcriptio II. ad quem referenda ſit, iam ex ipſa ſatis apparet, quippe in qua Saporis, ad quem referenda eſt, Hormisdas audit avus, qui Saporis, in priori inſcriptione nominati, pater praedicatur. Filius igitur hic illius fuerit neceſſe eſt; indicat inſcriptio II. *Saporem III*, filium Saporis II, nepotem Hormisdae; regnavit inde ab a p. Chr. n. 385 usque ad 389. Nec illud, quod Sapor alter alterum in imperio non excepit, ſed diſtentum fuit utriusque regimen per Artaxerxis quaternum imperii tempus, explicationis veritatem commovet, nec refellitur per hanc inſcriptionem plurimorum ſcriptorum teſtimonium. Quamquam enim ii in Saſſanidarum monumentis coniuncti plerumque occurrunt, qui in imperio ſe excipiebant, vel communiter illud affectabant, bene tamen, crediderim, coniungi potuerunt uno monumento, licet in imperio ſe non attigerint, pater et filius, inprimis cum interregnum illud Artaxerxis paucorum tantum annorum eſſet.

4. Quomodo inſcriptiones cum hiſtoria urbis Kirmanſchah et Orientalium circa haec monumenta teſtimoniis conciliandae ſint?

Originem debere haec monumenta iisdem regibus, quibus regia ſedes fuit Kirmanſchah, inde veroſimile eſt, quod nulla monti Tak-Boſtan propinquior ſita fuit urbs, qua reges commorari potuiſſent. Nec hoc ipſo loco urbs ſita fuiſſe videtur; nam apud hiſtoricos nulla eius

l) *Memoires de litt.* II. p. 188.

m) EUTYCH. *ann.* I. p. 395. ABULPHARAG. *hiſt. dyn.* I. p. 134. II. p. 85. ABULPHARAG. *Chronic. Syriac.* verſ. Lat. p. 60. Cf. DE SACY *memoires ſur.* p. 352.

eius occurrit mentio, regio vero ipsa rudera urbis non exhibet. Conditor urbis Kirmanschah secundum autores Orientales habetur *Varanes n*). Fidem Hamdullae addit, quod, in huius rei memoriam, ut videtur, Varanes ille cognominabatur Kirmanschah *o*). Varanes IV. secundum alios frater, secundum alios, et hoc magis probabile, filius fuit Saporis II, et regnum obtinuit post Saporem III, inde ab a. p. Chr. n. 389. usque ad 399. Pater eius, teste Agathia *p*), populum *Kerman* potestati suae submisit, et inde iure (εἰκότως) nomen traxit filius. Graviorem huius rei causam discimus ex *Nikbi ben Massud;* obtinuit scilicet Varanes regnante patre (Sapore II.) et fratre (Sapore III.) imperium provinciae Kerman *q*). Quamquam Varanes conditor vulgo praedicatur urbis Kirmanschah, bene tamen fieri potuit, ut pater eius et frater fundamenta urbis iacerent, vel eiusdem aliquam partem perficerent, Varanes vero, qui quae alii inchoaverant, ad exitum perduxit, urbi nomen daret. Ipse enim Varanes non is fuisse videtur, qui sua sponte multum consuleret prosperitati et saluti terrae suae. Testis est Nikbi ben Massud *r*), neglexisse eum imperii curam, et voluptati tantum indulsisse. Sed ne opus quidem est hac coniectura, vix omni probabilitate destituta; sufficit, quod opera et auxilio Saporis II et III. huius provinciae imperium tenebat (cuius vero rei testes sunt historici), et causam habes satis validam, quod illorum quoque effigies in monumentis nostris inveniuntur. Si mirum quem habet, quod Varanes non ille est, ad quem pertinet inscriptio, cogitet, plura alia supereſſe anaglypha, quae quorum imagines repraesentent, nemo adhuc demonstravit. Adest antrum illud maioris formae: num eques in eo obvius

n) HAMDULLA, laudatus apud DE SACY. p. 235. MALCOLM, *history* I. p. 113.

o) TARIKH CHOZIDEH apud *Herbelot.* s. v. Sassanian. — ABULPHARAGIUS, *Chronic.* p. 72. TARIKH FENAI laudatus a *Richtero* p. 198.

p) Οὐαραράνης ..... ὃς δὴ καὶ Κερμασκὰ ὠνομάζετο· τῶν δὲ τοιούτων ἐπικλήσεων ἡ αἰτία ἤδη μοι εἴρηται· καὶ γὰρ Κέρμα ἔθνους τύχον ἡ χώρας ὑπῆρχεν ἐπωνυμία· ταύτης δὲ τῷ πατρὶ τῷ Οὐαραράνου δεδωκυίας, εἰκότως ὁ παῖς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκτήσατο, AGATHIAS. ed. Paris. p. 136.

q) "*Behram, fils de Schabour, succéda à son frère. On le surnomme Kermenschah, parceque sous le règne de son père et de son frere il avoit eu le gouvernement du Kerman.*" *Notices et extraits des mss. de la bibl. du roi* II. p. 334.

r) *Notices et extr.* l. c.

obvius Varanem IV. exhibet, num tres figurae, quae ſuperiorem antri partem occupant, eos ſiſtunt, qui Varani in adminiſtrando imperio adiutores fuerunt? Sed et alii potentes reges, inter quos Cosroes Anuscervanes et Cosroes Abruizes, ut ſupra vidimus, in urbe Kirmanſchah commorabantur, eique amplificandae et decorandae operam inpenderunt. Cosrois quoque potentiae quam maxime convenit eques ille, omni veſtitus et armaturae ſplendore inſignitus. Priusquam inſcriptiones, quarum et huius antri duae ſunt, deſcriptae et explicatae fuerint, certi quid hac de re effici vix poterit.

5. *De monumentorum uſu et conſilio, deque ſingularum partium ſignificatione.*

a) *Monumentorum uſus et conſilium.*

Eſt quod mireris, neminem eorum, qui his monumentis curam inpendere, quaeſtionem ſibi explicandam ſumſiſſe, cui uſui inſervierint haec antra, quum tamen ad hanc quaeſtionem reſponſio nec per ſe pateat nec indagatione ſit indigna. Mos erat Perſarum regum, clariſſimas vitae res geſtas monumentis celebrandi. Praeclara illa facta anaglyphis expreſſa aperte oſtendebant, quo monumenta eſſent referenda. Teſtimonio ſunt rudera urbis Schapur aliaque. Eadem ratione et ſingularum monumentorum partium uſus per anaglypha innotuit. Quid in ſingulis palatii conclavibus rex ageret, cuive rei inſervirent camerae, ſculpturae opera in iis obvia docebant. Non ignores in Perſepolitanis conclave illud admittendis legatis deſtinatum: anaglypha enim exhibent regem ſella regia ibi ſedentem, omni regis ornatu inſignem; introducuntur diverſarum nationum legati. Sic quoque ex cryptarum noſtrarum anaglyphis uſus earum apparere mihi videtur. Antrum minoris formae quum, exceptis duabus ſtatuis, nulla ſculpturae opera contineat; nihil facit ad uſum ipſius conſtituendum. Magis ad noſtram rem facit antrum maius. Eius parietes, a latere obiecti, venationes repraeſentant, cum terreſtres, tum navales; rex ipſe, quem ob corporis ſtaturam, qua ceteris hominibus, ut ſemper, eminet, haud ignores, in utroque pariete venator bis obvius eſt. Hinc facile cognoscas ~~colligendum puto~~, alludere haec anaglypha ad regionem circa iacentem, qua venationes habebant reges. Fidem facit huic ſententiae locus Hamdullae ſupra laudatus, quo certiores fimus, "Cosroem Abruizem hortum

hortum ſibi paraſſe in campo urbis Kirmanſchah, duarum paraſangarum longitudinis eiusdemque latitudinis. Horti alteram partem arboribus conſerendis deſtinatam fuiſſe, alteram vero vaſtum pratum effeciſſe, quod animalibus cuiusvis generis compleri iuſſerit Cosroes *s*)." Vivarium peramplum fuit, ni fallor, quem hortum appellat Hamdulla, feris nutriendis deſtinatum, hoc ipſo loco paratum, quo mons Tak Boſtan regioni verſus ſeptentrionem finem imponit. Firmat quodammodo hanc opinionem cum nominis ſignificatio, quae eſt, *mons horti* vel *arcus horti*, tum regio ipſa; non facile invenires aliam huic conſilio aptiorem: ſolum enim maxime frugiferum, fluvio irrigatum, ex una parte praealta rupe ſeptum, vivario quam maxime reſpondebat. Huius vivarii effigiem anaglyphis referre mihi videntur antri, in ipſo eo parati, parietes. Opus illud reticulatum, de quo multa in Bembonis itinerario *t*), et quod conſpicuum eſt in Malcolmii tabulis aeneis *u*), refert illud ſeptum, quo circumdatum erat vivarium, vel quo ex parte circumſepiri ſolebat regio, ſimulac in ea venationem inſtituebat rex *v*). Innumera illa ferarum copia, cum omnino in Orientalium more, veritatem talibus in rebus procul habendi, tum in eo ipſo, quod vivarium eſt, quo inſtituit rex venationem, iuſtam habet excuſationem. Sed quid ſibi volunt cymbae iſtae in anaglyphis expreſſae? Fluvius ſatis magnus totam planitiem ſecat, eo rex navicula invehens, ut puto, in ripa excitatas feras telis petit. — Quod iam ad ipſum antrorum uſum attinet, receptacula fuiſſe videntur, ad quae ſe conferret rex, venatione fatigatus et calore feſſus. Multa eiusmodi antra in Perſia inveniuntur, quae appellantur *ſurdab* frigidaria, quibus ſe abdere ſolent Perſae, ut tutos ſe praeſtent a ſolis fervore. Eiusdem generis, niſi quod diligentiori manu exſculpta et maiori cura ornata ſint,

s) DE SACY, *memoires ſur div.* p. 235.

t) MORELLI, *diſſertazione* p. 69. 70.

u) MALCOLM, *hiſtory* I. p. 258.

v) Et hodieque in Perſia eadem ratione regiones inter duo praerupta montium iuga, a tertio latere ſepimento includi ſolent; a regione averſa maxima cogitur ferarum copia, cui tunc interficiendae pro lubitu rex cum ſuis operam navat. Cf. venationis deſcriptio apud DELLA VALLE III. p. 429. Effigies huius venationis exſtat in *Della Vallae itinerarii verſione Germanica*, Genf 1674. p. 142.

fint, quum ſcilicet rex in iis commoraretur, antra illa fuiſſe videntur. Obiicienti, quod rex neceſſitatibus ſuis commodisque per illa antra parum proſpexerit, reſpondeo, non ſola ea fuiſſe, quibus commoratus fuerit, conclavia, nonnulla enim rudera aedificiorum caeſis lapidibus ſtructorum adſunt, quae quum proxime iis adſita ſint, veroſimile ſaltem fit, cohaeſiſſe illa aedificia cum his ſubterraneis cryptis. An vero, ut hoc adhuc addam, Cosroes revera huius maioris antri auctor fuerit, totiusque vivarii inſtitutio ad eum pertineat, ex Hamdullae teſtimonio vix effecerim. Cum Varane quoque inſigniter talium rerum inſtitutionem quadrare, docet eius voluptatis ſtudium, cui plus aequo indulſit *w*).

b) Singularum partium ſignificatio.

Iam quum de antrorum uſu viderimus, ſperamus fore ut paratiores ſimus ad ſingulas res explicandas. Maxime omnes fere peregrinatores vexaverunt figurae illae duae femineae, maiori antro incumbentes, in tabula noſtra VII. conſpicuae. Per deſcriptiones, in quibus alae et annulus illis figuris tribuuntur, perſuaſit ſibi De Sacyus *x*), idem numinum genus ſub iis repraeſentari, quod exhibet figura illa in monumentis Perſepolitanis ſaepius obvia, in ſepulcris praecipue conſpicua *y*), qua, ut nos edocuit Heerenius *z*), Perſarum *Feruer* repraeſentatur Non dubito quin De Sacyus, ſi adſpicere ei licuiſſet figurarum quae iam exſtant effigies, aliter de iis iudicaſſet. Alia enim plane iis eſt forma, quam qua ille Feruer exhibitus eſt; vix maxima diverſitas illa eſt, quod Feruer ſub viri ſpecie repraeſentatus eſt, noſtrae vero figurae feminae ſunt. Ut vero forma hae figurae ab illa longe diverſae ſunt, ita et numine, quod iis ſubeſt multum ab illo diſcrepant.

Fuerunt Perſis divinorum entium genera, Graecorum Geniis haud plane diſſimilia. Primum eorum genus efficiebant primogeniti Ormuzdi, qui thronum Ormuzdi miniſtri ſemper circumſtabant; appellabantur *Anſchaspand*. Curae eorum erat commiſſa hominum ſalus

w) *Notices et extr.* II. p. 334. *x*) *Memoires ſur div.* p. 269.

y) Exhibitam habes hanc figuram, praeter alios, apud *Chardinum* Tab. 64. 67. 68. *Kaempferum* p. 313. 344.

z) *Idem* I. I. p. 253.

ſalus interna; curabant ſcilicet, ut mens hominibus eſſet culpae expers et peccatis immunis *a*). Secundum illorum numinum genus, quod ex Ormuzdo prodiit, nominabatur *Ized b*); ſervabant ſalutem hominum externam, ut ita dicam, efficiebant ut omnia bona fauſtaque hominibus contingerent. Demandaverat iis Ormuzdus totius naturae curam *c*), eorum aliud aliam naturae partem cuſtodiendam, aliud aliam terram tuendam nactum erat *d*). Quae fuerit horum numinum natura, quodque negotium, optime discimus ex precibus, quae Mithrae, principi eorum habebantur *e*). Cum viri tum feminae erant *f*). Ut unicuique naturae parti, ita et aquae inprimis tale numen additum erat, quod quidem appellabatur *Arduiſur*, cuius negotium perdiscas pari modo ex eius precibus. Ita aquae numini, *Ized-Arduiſur*, precabantur: "*O Quell Arduiſur, eile ſchnell zu meiner Hülfe, gieb mir Leben, ſchwing mich über tauſend Menſchen! — Laſs Waſſer ſtrömen in meinen Städten, um meinet willen im Lande Djemſchids, das Ormuzd geſchaffen! Waſſer ſtröme an den Orten des Schlafs, o Quell Arduiſur, deſſ Leib jungfräulich rein — o heilig — reingeſchaffne Ormuzdtochter. — der du dich mit Liebenswürdigkeit und Reinigkeit erhebſt und Glanz auf deinem Antlitz ſpiegelſt — Groſser Quell! Goldhaare deines Haupts zeugen alles was auf Erden wächst. Schnell und lebendig ſtrecke aus deinen Arm, vertreibe weit von Ormuzds Erde und des Schlafes Sitz die Furcht. Beglücke mich mit all dieſem Heil und laſs mich ſchnell dazu gelangen, o Quell Arduiſur g)!*" Hoc ipſum aquae numen, ſi quid video, ſub figuris illis femineis, in maioris antri fronte exhibitum eſt. Suadet hoc, primum ipſe locus, quo exſculptae ſunt noſtrae figurae, nulli alii numinum generi aptior; deinde earum concinnitas cum eo numine, quod cognovimus ex Zend-Aveſta. In eadem rupe, ex cuius inferiori parte fons ſpumans effunditur, et totam planitiem foecundiſſimam reddit, virgines illae divinam ſpeciem prae ſe ferentes,

a) ZEND-AVESTA *von Kleuker* II. p. 257. *Anhang zu Zend-Aveſta* I. 2. p. 300.
b) *Anhang* I. 2. p. 301. *c*) *Anhang* II. 1. 118.
d) *Anhang* I. 2. p. 302. I. 1. p. 241.
e) *Zend-Aveſta* II. p. 221. *f*) *Anhang* I. 2. p. 310.
g) *Zend-Aveſta* II. p. 201. Ipſis Kleukeri verbis uſus ſum, diffidens, illam verborum vim et rhythmum apte Latina lingua aſſequi poſſe.

trus, ut calcaret polum et in Solis figura reſideret, ſed ut univerſae terrae dominum, ſolis fratrem ſe indicaret? Lubenter ita ſtatuerem, inprimis quum tituli ſuperbiſſimi hisce nominibus appellent Saſſanidas reges *x*), ſi modo figura, quae ita ornata conſpicitur in tabula Malcolmii, totius anaglyphi princeps eſſet. Sed ni fallor inſigniter, pediſſequum refert; hoc enim mihi perſuaſit cum huius effigiei cum aliis comparatio, tum muscarium, quod quidem licet ex ſuperiori parte exeſerit tempeſtas, ab inferiori tamen agnoscis, quamquam in gladii formam imperite illud effinxit pingentis manus. Quid multa? aut erravit pictor, aut ſeriori tempore acceſſerunt illa ornamenta.

De antro ſecundo una res memoranda reſtat. Rudis Bembonis effigies licet multa habeat falſa, alia tamen exhibet, quae alinnde fidem accipiunt. Figurae ſcilicet ornatae conſpiciuntur Saſſanidarum tiara, cum inminente globo, additis alis; alterius vero figurae tiara praefixam habet lunae falcis ſymbolum, quod facile explicatur per Ammiani Marcellini locum ſupra allatum, in quo ipſe ille Sapor titulum habet *lunae fratris*. Alae tiarae additae occurrunt quoque in numis *y*).

Quod attinet ad feminam illam nudam, lavantem, in quam oculos figit caput, in ſuperiori parte tertii antri obvium, quo quidem anaglypho alludi putat Iveſius ad hiſtoriam Davidis et Bathſebae, De Sacy vero indicari opinatur amores Cosrois et Schirinae *z*); totam narrationem ut fabulam reiicio; nam excepto Emanuele, peregrinatorum nullus huius anaglyphi mentionem fecit; Rouſſeau vero *a*) diſtinctis verbis dicit, nullibi eius indicium adeſſe.

6.

x) Cf. AMMIANUS MARC. XVII. c. 5. *Rex regum Sapor, particeps ſiderum, frater ſolis et lunae.* — SIDONIUS APOLLINARIS VIII. 9.:

„Qui (Arſaces ſc.) cognata licet ſibi aſtra fingens,
„Phoebea tumeat propinquitate,
„Mortalem hic tamen implet obſecrando.

y) Cf. numi Varanis II. a TYCHSENIO exhibiti (*Commentatt. Soc. Gott. rec.* Vol. II. p. 12. Tab. I.)

z) *Memoires ſur div.* p. 240. *a*) *Megaſ. encycl.* T. 104. p. 395.

6. De artis horum monumentorum indole et natura.

Perſae, quum anatomes regulas parum curarent, nullo tempore in ſculpendi arte eminuerunt. Nihilo ſecius tamen teſtes ſunt peregrinatores, figurarum hic repraeſentatarum multas tanta ſingularum partium concinnitate exſculptas inveniri, ut ne optimos quidem Graecorum Romanorumve artifices dedecerent. Quod praedicant peregrinatores, cum in aliis horum monumentorum partibus, tum in figuris illis minoris formae, quae antri maioris parietibus a latere obiectis inciſae ſunt, neminem fugit. Praecipue quoque haec artis perfectio in illis figuris ex antri maioris ſuperiori fronte exciſis, inprimis ſecundum tabulam Olivieri, obvia eſt. Numen his figuris ſubeſſe Perſicum, in antecedentibus demonſtraſſe opinor; rationem vero, qua illud ſit prolatum, Graecorum artem innuere, primo tabularum aenearum aspectu facile tibi perſuadebis. Gracilis figurarum habitus, fluitantes veſtes, mammarum protuberantia, ſingularum totius corporis partium concinnitas a Perſarum arte prorſus aliena, uno verbo, tota ars in iis conſpicua ſententiae meae fidem facit. Quum praeterea inſignem obſerves harum figurarum cum Graecorum Geniis ſimilitudinem, perſuaſiſſimum mihi habeo, Perſas, ut in multis aliis monumentis, ita et in his potiſſimum perficiendis, Graecis uſos fuiſſe artificibus. Iam facillime explicatur ille Perſici numinis cum Graeco conſenſus. Artifices Graeci ſcilicet bene tenebant Geniorum ſiſtendorum rationem; iam vero iis demandabatur numinis alicuius repraeſentatio, cuius naturam et indolem quum haud perſpectam haberent, ſimilem vero eam multis in rebus deprehenderent Graecorum Geniis, ad horum ſimilitudinem multa exſecuti ſunt, dum aliud plane numen ex Perſarum inſtitutione effingebant. Quum vero multa occurrant, tam in his ipſis figuris, quam in reliquis monumentorum partibus, quae aeque ab arte atque a mythologia Graecorum prorſus abhorrent, quaeque aperte Perſas produnt, ut e. c. attributa figurarum, annulus, lunae falx, aliaque; quumque pari modo permagna illa ferarum, parietibus antri maioris inciſarum copia Orientales innuat, naturam et veroſimilitatem in artis operibus procul habentes: commiſtionem ego in his ipſis monumentis video Graecorum artis et ingenii cum Perſarum indole. Graeci ſcilicet artifices, ut puto, ad Perſarum praecepta et formulas haec monumenta exſecuti ſunt; quare fit ut, ſignificationem ſi ſpectes effigierum illarum feminearum, Orientales haud

ignores, rationem vero si consideres, qua hae figurae sint perfectae, Graecos Graecorumque artem bene agnoscas. Persas vero in multis artis operibus Graecis artificibus usos fuisse, fidem faciunt, non modo monumenta ipsa, sed aperta historicorum testimonia *b*).

II. Monumenta montis Bissutun.

A. Descriptio.

Quatuor fere milliaria Germanica orientem versus mons Bissutun subito magna rupe intercluditur. Spectanda sese praebent hoc loco monumenta omni attentione digna.

1. Primum obviam habuit Olivierus *a*), quum ad visenda haec monumenta ex diversorio deletae urbis Schehernu deflecteret, columnae apicem, ad ripam ipsius fluvii, qui praeterfluit illud diversorium, situm. Solus Olivierus eum descripsit et deliniavit *b*). Constat ex roseo marmore; superior pars tres pedes, inferior, qua attingit columnam, duo tantum aequat. E quatuor lateribus duo opposita insignita sunt figura humana: altera, quae regis speciem prae se fert, tiara illa globosa, ea vero valde exesa, ornata fuisse videtur. Dextra manu tenet globum, ut habet Olivierus, a quo dependet figura oblonga, singularis rationis et explicatu difficilis (puta coronam sub annuli symbolo, a quo dependent fasciae); laeva manu tenet libellum; sub hac manu spectatur flos. Veste induta est, ut videtur, tenui et preciosa. — Figuram descriptae adversam pro femina habet Olivierus, pro viro ego; nam tiarae illius globosae aperte obvia sunt indicia. Zona gemmis ornata est, ut contendit Olivierus. Utraque manu sublata tenet figuras triangulares oblongas, quae quid significent, non video. Ad laevam figurae manum flos conspicitur Aegyptiorum loto haud dissimilis. Duo reliqua latera floris alicuius calicem pro ornamento habent. Omnia perpolite facta sunt, ut apparet ex apicis effigie, Tab. nostra VIII. Fig. a. ex aere Olivieri idcirco expressa, quod architecturae indoli percognoscendae alicuius momenti esse videbatur.

2.

b) MIRKHOND, in: DE SACY, *memoires sur* p. 324. THEOPHILACTUS SIMOC. V. 6.

a) OLIVIER. III. p. 23. *b*) Pl. 40. Fig. 1.

Brighton
a
b
c

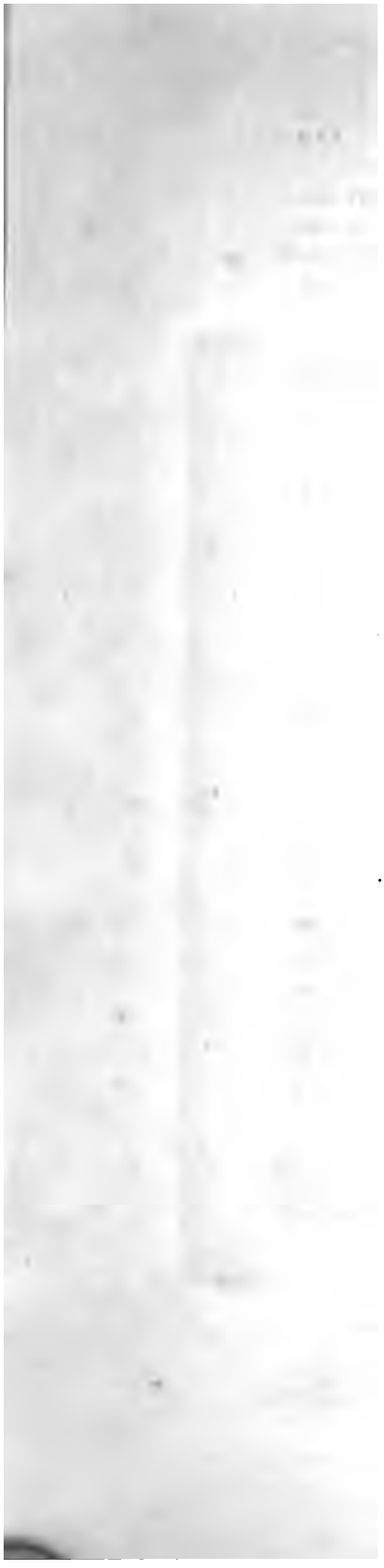

2. Olivierus quum paululum inde procederet usque ad rivi ortum, anaglyphum invenit, ſuper ipſis fontibus e rupis ſuperficie exciſum *c*). Figurae humanae, quas exhibet, forma et veſtitu ſimillimae ſunt Perſepolitanis *d*), ſed temporis et Muhamedanorum vi maxime laeſae. Homines nonnulli una ſerie ſtant; unus eorum manu tenet parvam humanam effigiem, quae magnis alis praedita tubam inflat. Alia eiusdem generis figura ſuper capita ceterarum maioris formae effigierum involare videtur *e*). His figuris intermedia magna tabula e rupe exciſa eſt, quae inſcriptionem exhibet Saſſanidarum temporibus tribuendam *f*); inſcriptionis huius characteres tam bene conſervati ſunt, ut ſine moleſtia legi poſſint. Ad utramque tabulae partem veſtigia inſcriptionis Graecae obvia ſunt, quae quamquam ex maxima parte alii ceſſit inſcriptioni, recentiori lingua Arabica compoſitae *g*), vocabula tamen haec Graeca ΓΩΤΑΡΖΗΣ — ΣΑΤΡΑΠΗΣ, bene diſtinguuntur *h*). Totius anaglyphi effigiem, parum ſatisfacientem dederunt Bembo *i*) et Olivierus *k*).

3. Haud procul ab hoc loco occidentem verſus, ea rupis parte, quae praeceps viae inpendet, oculis obiicitur in rupis ſuperficie ſimilis tabula raſa, in qua exhibita ſunt quae ſequuntur. Octo homines, manibus poſt tergum revinctis, una ſerie poſiti, ita ut alter alterum magnitudine ſuperet, a nono ad regem adducuntur. Rex enim eſſe videtur, qui ad eos converſus ſella ſedet, manu tenens baculum praelongum, quod male pro arcu habet Bembo. Regiae figurae a tergo ſtant duo pediſſequi, quorum regi proximus arcum, alter baculum praelongum tenet. In mediae fere tabulae parte capitibus impendet figura illa, in monumentis Perſepolitanis, cum aliis locis, tum in ſepulcris praecipue, obvia, cuius ſupe-

c) OLIVIER. III. p. 24.

d) BEMBO, *diſſertat.* p. 64. Fidem Bembonis teſtimonio addit effigierum inſpectio.

e) BEMBO, *diſſertat.* p. 65. *f*) OLIVIER. III. p. 24.

g) KINNEIR. p. 131.

h) BEMBO, *diſſertat.* p. 66. OLIVIER l. c.

i) *Bembonis* effigiem aeri incidi curavit *de Sacy*: *Memoires de l'inſtit.* T. II. p. 173. Tab. I. Fig. 2.

k) OLIVIER. T. 40. Fg. 2.

ſuperior pars ſpeciem ſenis habet, inferior vero in pennas deſinit *l*). Sub his figuris inſcriptiones invenit Bembo, quas eiusdem generis habet, ac inſcriptiones Perſepolitanas proprie ſic dictas *m*). Quum optime eſſent ſervatae, Bembo eas delineari iuſſit. Bembonis deſcriptione aspecta, revera inſcriptiones cuneiformes invenit de Sacy *n*). Totius anaglyphi effigiem, exceptis inſcriptionibus, dedit Olivierus *o*), ex cuius aere Tab. noſtra VIII. Fig. 2. deſumta eſt.

Infra hoc anaglyphum ianua eſt magno lapide clauſa. Pro ſepulcro hanc rupis partem habet Olivierus. Kinneirus quoque huius loci ſculpturam ſimillimam iudicat ſepulcris Perſepolitanis *p*).

Ab hoc loco ſi trecentos paſſus orientem verſus diſceſſeris, ita ut ad laevam habeas montes, pervenis ad muri percraſſi reliquias; lapides praeterea magnos in quadrati formam caeſos hic ibique ſparſos invenis. Item ſonti ad orientem, murorum rudera et viae ſtratae in longinquum protenſae veſtigia deprehenduntur. Totus mons ad altitudinem centum pedum caelo ſcalptus eſſe videtur; teſte Ottero *q*) via e rupe exciſa hic invenitur. Dubitat vero Olivierus, an non lautumiae quondam hoc loco fuerint *q*).

B. Explicatio.

Illud quod ſupra de monumentis montis Tak-Boſtan innuimus, multa in iis accuratius perſcrutanda futuris peregrinatoribus reſtare, multo magis de antiquitatibus montis *Biſſutun* (arctiori ſc. ſenſu) valet. Quam maxime hoc dolemus, quandoquidem digniora etiam illis eſſe nobis videntur, quae diligentiori examini ſubiiciantur. Hoc unico tantum loco *Arſacidarum veſtigia* monumentis deprehendimus. Nec tamen eorum ſunt omnia, alia enim ad Achaemenidas, alia ad Saſſanidas pertinent. Trium igitur illarum veteris imperii Perſici periodorum monumenta hoc uno loco inveniuntur, nobisque teſtes ſunt ſatis certi, inde a prima aetate usque ad noviſſima tempora hanc regionem

l) OLIVIER. III. 25. KINNEIR. p. 131.
m) BEMBO, *diſſert.* p. 65.
n) *Memoires de l'acad.* T. II. p. 191.
o) Pl. 40. F. 3.
p) p. 131.
q) OLIVIER. III. p. 26.

nem, tam incolarum frequentia, quam regum praeſentia inclaruiſſe *a*). Quam ob rem maximo uſui foret rei literariae harum antiquitatum accurata deſcriptio et delineatio; qua vero utraque quum iam temporis egeamus, pauca modo de iis proferri poſſunt; ſubſiſtendum fere erit in eo, ut unicuique earum parti, quoad aetatem, locum ſuum tribuamus.

1. *Saſſanidis* tribuendus eſt columnae apex. Quamquam figurarum in eo exhibitarum veſtitus et cultus, capitis ornamentum, aliaeque partes vel inſcitia artis, vel quod valde temporis iniuriam expertae erant, tales in pictura exhibitae ſunt, quales fuiſſe vix credibile eſt, ſuperſunt tamen in eo veſtigia, ex quibus vera colligas; globi formam haud plane ignoras; annulus a quo fasciae dependent, quem manu tenet figura, in averſo apicis latere obvia, torques, zona, ex Olivieri teſtimonio gemmis ornata, aliaque Saſſanidarum ornamenta ſunt. Ad eandem aetatem pertinet quoque inſcriptio, cuius ſupra, loco 2., mentionem fecimus.

2. Ad *Arſacidarum* tempora pertinent inſcriptionis Graecae reliquiae, quas ex Bembonis effigie ita exhibet de Sacyus *b*).

ΣΑΤ . . . . . .
. . . . . ΓΩΤΑΡΖ . . . . . Ε . .
. . . ΜΙ . . . . . .
. . ΜΕΤΑ ΜΙΘΡΑΖ . . . . . ΗΣ . .

Quae verba quamquam non ſufficiant ad ſententiam integram certo reſtituendam, de ſenſu tamen in univerſum acute, ut ſemper, coniecturam prepoſuit de Sacyus. Ex eius opinione literae *σατ* . . . . reliquiae ſunt vocabuli *σατραπης*. Vocabulum *γωταρζ* ignorari nequit; ſed Gotarzes non fuit Satraps ſed Arſacidarum XXI, qui inde ab anno 47 p. Chr. regnavit, deinde alterum vocabulum ab altero ſpatio ſatis magno diſtat, ita ut non modo Satrapis nomen ſed alia quoque verba adfuiſſe videantur. Ex Tacito *c*) ſcimus, Gotarzem rem

a) Et Arabes ſui momoriam hic reliquerunt, teſte enim *Kinneiro* p. 131. characteres Arabici hic obvii ſunt.

b) *Memoires de litterature* II. p. 191. Olivierus quoque hanc inſcriptionis rudera exhibet Tab. XL. Fig. 2., parum vero accurate ſingula verba disponit.

c) *Ann.* XII. c. 14.

ctura Olivieri *o*), ex qua tota equitis facies, exceptis oculis, tegumento illo cooperta est. Malcolmii effigies refert potius cidarin rotundam, bucculis instructam defluis. Notatur porro ab autore *lancea praelonga*, qua et Herodianus *p*) cataphractos armatos fuisse testatur, quaeque bene conspicua est in nostra effigie. Quod ad *loricam* attinet, non tantum pectus, sed etiam *totum hominis corpus ea* erat indutum, ita ut revera equites illos armaturâ istâ invulnerabiles reddidisse Persae dici possunt *q*). Loricae ratio et textura diversa fuisse videtur: ex Heliodori descriptione constitit ex laminis aereis et ferreis forma quadrangulari; sed ex laminis rotundis quoque conpactam fuisse loricam, docet tam locus Ammiani Marcellini supra laudatus, quam pictura nostra, ex qua eques thoracem gestat laminibus compositum rotundis, quarum forma causa fuit, ut pro annulis falso eas acciperet Hamdulla. *Nec vero eques solus, sed equus quoque ista armatura defendebatur.* Convenit cum hoc testimonio nostra effigies, quae equitis caput et pectus loricatum fistit. Picturae fidei testes sunt peregrinatores *r*). Solas *ocreas*, quas meminit Heliodorus, non obviae sunt in nostro equite; qui vero, praeter modo indicata, scutum habet, forma rhomboidis, quod quidem, licet non notetur in cataphractorum descriptione, novit Strabo *s*).

In tribus illis figuris, quae eiusdem parietis superiorem partem occupant, feminam ego nullam agnosco vas aquae effundentem. Quum maxime exesum esset hoc anaglyphum temporis iniuria, diverso modo a peregrinatoribus acceptum est; aliter Olivierus figuras describit, aliter eas depingit Malcolmius *t*). Ex comparatione huius iconis cum aliis eiusdem generis apparere mihi videtur, ex hibi-

o) Planche XXXIX. fg. 1.

p) IV. 28. Cf. MONGEZ, *Memoires de l'inſtit.* Cl. III. T. IV. p. 172.

q) LIBANIUS *in Baſilico*: Opp. II. p. 120. ed. Pariſ. 1627. Ἐτενόησεν (rex Perſarum) ἱππικὸν ἄτρωτον, ὡς εἰπεῖν, κατασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ὅσον εἰς κράνος καὶ θώρακα, καὶ κνημῖδας, τῷ παλαιῷ τρόπῳ τὴν ὅπλησιν ὥρισεν, οὐδ' ὅσον μετώπου καὶ στέρνων ἱππικῶν προβαλλέσθαι χαλκόν· ἀλλ' ὥστε τὸν μὲν ἐκ κεφαλῆς εἰς ἄκρους πόδας τὸν δὲ ἐκ κορυφῆς εἰς ἄκρας ὁπλὰς κεκαλύφθαι τοῖς Φυλακτηρίοις, ὀφθαλμοῖς δὲ μόνοις ἀνεῳχθαι χώραν εἰς ὄψιν τῶν πραττομένων· καὶ ταῖς ἀναπνοαῖς τὸ μὴ ἀποπνίγεσθαι.

r) ROUSSEAU, *Fundgruben des Orients* III. p. 95. KINNEIR. p. 133.

s) l. XV. p. 1067. *t*) I. p. 258.

hibitam esse hoc loco effigiem illam symbolicam, saepius obviam, duorum annulum tenentium, quorum alteri a tergo stat pediſequus, figurae principi muscarium vel umbrellam supertendens. De symboli huius significatione in universum alias *u*) disquisivimus; unam rem hoc loco inprimis memorabilem silentio praeterire nequeo: nimirum aliis locis, quibus ambo armati et certantes anaglypho exhibiti sunt, illud momentum primarium indicari videtur, quo rex alter alteri imperium eripit; nulla vero hoc loco arma, nullum certamen: num innuitur fortasse hac effigie ratio illa, qua filius a patre (Varanes IV. a Sapore II.) provinciae *Kerman* imperium accepit, nulla alterius in alterum invidia mota?

Idem anaglyphum exhibitum habes in rupis superficie, decem passus a secundo antro remotum, in aliis partibus priori verius, in aliis tamen pravius a Malcolmio expressum. Quinam sint hoc loco repraesentati difficile foret expeditu, quod inscriptionibus, quae priori effigiei additae sunt, huic anaglypho desunt *v*). Duo annulum tenentes luculentius obvii sunt; capitis ornatus non aeque ac illuc tempestatis iniuria exesus est: bene agnoscis in utroque capite Sassanidarum tiaram, alteram globosam ex inferiori parte trifidam, alteram in galeae modum rotundam; bulla superstructa utrique. De tertia figura vix audeo coniecturam proferre, quid enim sibi vult stella, cui insistit, gloria, qua caput circumdatum habet? Exstat locus perquam memorabilis apud *Petrum Chrysologum w*), autorem post Chr. n. saeculi quinti, qui piis verbis suos ita admonet: "*Ne simus ut Persarum reges, qui subiecta nunc pedibus suis sphaera, ut polum se calcare credantur, Dei vices mentiuntur: nunc radiato capite ne sint homines, Solis residenti in figura: nunc impositis sibi cornibus, quasi viros se esse doleant, effoeminantur in lunam: nunc varias velut siderum sumunt formas, ut hominis perdant figuram et nihil supernae claritatis acquirant.*" Quid igitur, num putemus, figuram istam, ornamentis illis instructam esse, non, ac putavit pius Petrus,

u) Cf. supra p. 40.

v) DE SACY (*memoires* p. 263.) inscriptiones adesse contendentem, in errorem duxisse videtur falsa descriptio negligentis Emanuelis, qui de antro secundo loquens, tres ibi adesse figuras contendit. Huius anaglyphi Emanueles mentionem non fecit.

w) *Sermones*, 120. Opp. ed. Venet. 1742. p. 145.

trus, ut calcaret polum et in Solis figura reſideret, ſed ut univerſae terrae dominum, ſolis fratrem ſe indicaret? Lubenter ita ſtatuerem, inprimis quum tituli ſuperbiſſimi hisce nominibus appellent Saſſanidas reges *x*), ſi modo figura, quae ita ornata conſpicitur in tabula Malcolmii, totius anaglyphi princeps eſſet. Sed ni fallor ingniter, pediſſequum refert; hoc enim mihi perſuaſit cum huius effigiei cum aliis comparatio, tum muscarium, quod quidem licet ex ſuperiori parte exeſerit tempeſtas, ab inferiori tamen agnoscis, quamquam in gladii formam imperite illud effinxit pingentis manus. Quid multa? aut erravit pictor, aut ſeriori tempore acceſſerunt illa ornamenta.

De antro ſecundo una res memoranda reſtat. Rudis Bembonis effigies licet multa habeat falſa, alia tamen exhibet, quae alunde fidem accipiunt. Figurae ſcilicet ornatae conſpiciuntur Saſſanidarum tiara, cum inminente globo, additis alis; alterius vero figurae tiara praefixam habet lunae falcis ſymbolum, quod facile explicatur per Ammiani Marcellini locum ſupra allatum, in quo ipſe ille Sapor titulum habet *lunae fratris*. Alae tiarae additae occurrunt quoque in numis *y*).

Quod attinet ad feminam illam nudam, lavantem, in quam oculos figit caput, in ſuperiori parte tertii antri obvium, quo quidem anaglypho alludi putat Iveſius ad hiſtoriam Davidis et Bathſebae, De Sacy vero indicari opinatur amores Cosrois et Schirinae *z*); totam narrationem ut fabulam reiicio; nam excepto Emanuele, peregrinatorum nullus huius anaglyphi mentionem fecit; Rouſſeau vero *a*) diſtinctis verbis dicit, nullibi eius indicium adeſſe.

6.

x) Cf. AMMIANUS MARC. XVII. c. 5. *Rex regum Sapor, particeps ſiderum, frater ſolis et lunae.* — SIDONIUS APOLLINARIS VIII. 9.:

„Qui (Arſaces ſc.) cognata licet ſibi aſtra fingens,
„Phoebea tumeat propinquitate,
„Mortalem hic tamen implet obſecrando.

y) Cf. numi Varanis II. a TYCHSENIO exhibiti (*Commentatt. Soc. Gott. rec.* Vol. II. p. 12. Tab. I.)

z) *Memoires ſur div.* p. 240. *a*) *Mageſ. encycl.* T. 104. p. 395.

6. De artis horum monumentorum indole et natura.

Perſae, quum anatomes regulas parum curarent, nullo tempore in ſculpendi arte eminuerunt. Nihilo ſecius tamen teſtes ſunt peregrinatores, figurarum hic repraeſentatarum multas tanta ſingularum partium concinnitate exſculptas inveniri, ut ne optimos quidem Graecorum Romanorumve artifices dedecerent. Quod praedicant peregrinatores, cum in aliis horum monumentorum partibus, tum in figuris illis minoris formae, quae antri maioris parietibus a latere obiectis inciſae ſunt, neminem fugit. Praecipue quoque haec artis perfectio in illis figuris ex antri maioris ſuperiori fronte exciſis, inprimis ſecundum tabulam Olivieri, obvia eſt. Numen his figuris ſubeſſe Perſicum, in antecedentibus demonſtraſſe opinor; rationem vero, qua illud ſit prolatum, Graecorum artem innuere, primo tabularum aenearum aspectu facile tibi perſuadebis. Gracilis figurarum habitus, fluitantes veſtes, mammarum protuberantia, ſingularum totius corporis partium concinnitas a Perſarum arte prorſus aliena, uno verbo, tota ars in iis conſpicua ſententiae meae fidem facit. Quum praeterea inſignem obſerves harum figurarum cum Graecorum Geniis ſimilitudinem, perſuaſiſſimum mihi habeo, Perſas, ut in multis aliis monumentis, ita et in his potiſſimum perficiendis, Graecis uſos fuiſſe artificibus. Iam facillime explicatur ille Perſici numinis cum Graeco conſenſus. Artifices Graeci ſcilicet bene tenebant Geniorum ſiſtendorum rationem; iam vero iis demandabatur numinis alicuius repraeſentatio, cuius naturam et indolem quum haud perſpectam haberent, ſimilem vero eam multis in rebus deprehenderent Graecorum Geniis, ad horum ſimilitudinem multa exſecuti ſunt, dum aliud plane numen ex Perſarum inſtitutione effingebant. Quum vero multa occurrant, tam in his ipſis figuris, quam in reliquis monumentorum partibus, quae aeque ab arte atque a mythologia Graecorum prorſus abhorrent, quaeque aperte Perſas produnt, ut e. c. attributa figurarum, annulus, lunae falx, aliaque; quumque pari modo permagna illa ferarum, parietibus antri maioris inciſarum copia Orientales innuat, naturam et veroſimilitatem in artis operibus procul habentes: commiſtionem ego in his ipſis monumentis video Graecorum artis et ingenii cum Perſarum indole. Graeci ſcilicet artifices, ut puto, ad Perſarum praecepta et formulas haec monumenta exſecuti ſunt; quare fit ut, ſignificationem ſi ſpectes effigierum illarum feminearum, Orientales haud

ignores, rationem vero si consideres, qua hae figurae sint perfectae, Graecos Graecorumque artem bene agnoscas. Persas vero in multis artis operibus Graecis artificibus usos fuisse, fidem faciunt, non modo monumenta ipsa, sed aperta historicorum testimonia *b*).

II. Monumenta montis Bissutun.

A. Descriptio.

Quatuor fere milliaria Germanica orientem versus mons Bissutun subito magna rupe intercluditur. Spectanda sese praebent hoc loco monumenta omni attentione digna.

1. Primum obviam habuit Olivierus *a*), quum ad visenda haec monumenta ex diversorio deletae urbis Schehernu deflecteret, columnae apicem, ad ripam ipsius fluvii, qui praeterfluit illud diversorium, situm. Solus Olivierus eum descripsit et deliniavit *b*). Constat ex roseo marmore; superior pars tres pedes, inferior, qua attingit columnam, duo tantum aequat. E quatuor lateribus duo opposita insignita sunt figura humana: altera, quae regis speciem prae se fert, tiara illa globosa, ea vero valde exesa, ornata fuisse videtur. Dextra manu tenet globum, ut habet Olivierus, a quo dependet figura oblonga, singularis rationis et explicatu difficilis (puta coronam sub annuli symbolo, a quo dependent fasciae); laeva manu tenet libellum; sub hac manu spectatur flos. Veste induta est, ut videtur, tenui et preciosa. — Figuram descriptae adversam pro femina habet Olivierus, pro viro ego; nam tiarae illius globosae aperte obvia sunt indicia. Zona gemmis ornata est, ut contendit Olivierus. Utraque manu sublata tenet figuras triangulares oblongas, quae quid significent, non video. Ad laevam figurae manum flos conspicitur Aegyptiorum loto haud dissimilis. Duo reliqua latera floris alicuius calicem pro ornamento habent. Omnia perpolite facta sunt, ut apparet ex apicis effigie, Tab. nostra VIII. Fig. a. ex aere Olivieri idcirco expressa, quod architecturae indoli percognoscendae alicuius momenti esse videbatur.

2.

b) MIRKHOND, in: DE SACY, *memoires sur* p. 324. THEOPHILACTUS SIMOC. V. 6.

a) OLIVIER. III. p. 23. *b*) Pl. 40. Fig. 1.

Tab. VIII. p. 138.

a

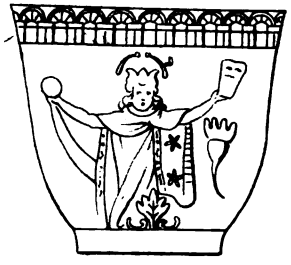

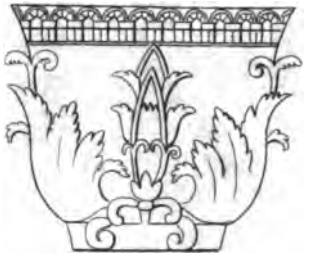

b

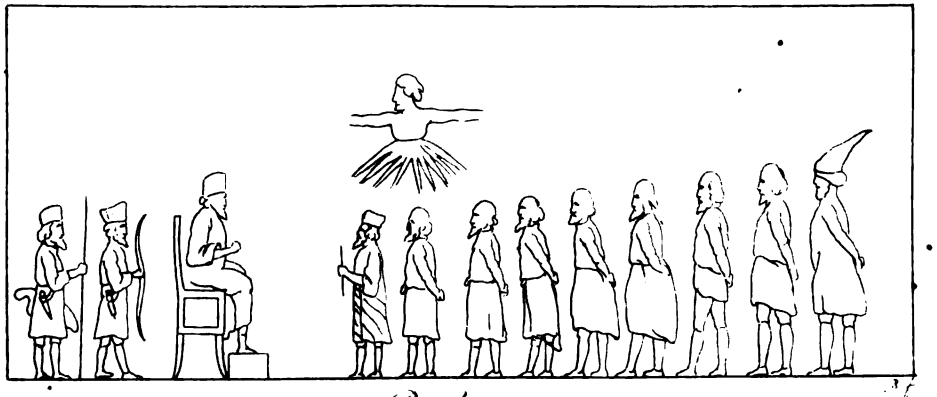

Bissutun

2. Olivierus quum paululum inde procederet usque ad rivi ortum, anaglyphum invenit, ſuper ipſis fontibus e rupis ſuperficie exciſum *c*). Figurae humanae, quas exhibet, forma et veſtitu ſimillimae ſunt Perſepolitanis *d*), ſed temporis et Muhamedanorum vi maxime laeſae. Homines nonnulli una ſerie ſtant; unus eorum manu tenet parvam humanam effigiem, quae magnis alis praedita tubam inflat. Alia eiusdem generis figura ſuper capita ceterarum maioris formae effigierum involare videtur *e*). His figuris intermedia magna tabula e rupe exciſa eſt, quae inſcriptionem exhibet Saſſanidarum temporibus tribuendam *f*); inſcriptionis huius characteres tam bene conſervati ſunt, ut ſine moleſtia legi poſſint. Ad utramque tabulae partem veſtigia inſcriptionis Graecae obvia ſunt, quae quamquam ex maxima parte alii ceſſit inſcriptioni, recentiori lingua Arabica compoſitae *g*), vocabula tamen haec Graeca ΓΩΤΑΡΖΗΣ — ΣΑΤΡΑΠΗΣ bene diſtinguuntur *h*). Totius anaglyphi effigiem, parum ſatisfacientem dederunt Bembo *i*) et Olivierus *k*).

3. Haud procul ab hoc loco occidentem verſus, ea rupis parte, quae praeceps viae inpendet, oculis obiicitur in rupis ſuperficie ſimilis tabula raſa, in qua exhibita ſunt quae ſequuntur. Octo homines, manibus poſt tergum revinctis, una ſerie poſiti, ita ut alter alterum magnitudine ſuperet, a nono ad regem adducuntur. Rex enim eſſe videtur, qui ad eos converſus ſella ſedet, manu tenens baculum praelongum, quod male pro arcu habet Bembo. Regiae figurae a tergo ſtant duo pediſſequi, quorum regi proximus arcum, alter baculum praelongum tenet. In mediae fere tabulae parte capitibus impendet figura illa, in monumentis Perſepolitanis, cum aliis locis, tum in ſepulcris praecipue, obvia, cuius ſupe-

c) OLIVIER. III. p. 24.

d) BEMBO, *diſſertat.* p. 64. Fidem Bembonis teſtimonio addit effigierum inſpectio.

e) BEMBO, *diſſertat.* p. 65. *f*) OLIVIER. III. p. 24.

g) KINNEIR. p. 131.

h) BEMBO, *diſſertat.* p. 66. OLIVIER l. c.

i) *Bembonis* effigiem aeri incidi curavit *de Sacy*: *Memoires de l'inſtit.* T. II. p. 173. Tab. I. Fig. 2.

k) OLIVIER. T. 40. Fg. 2.

ſuperior pars ſpeciem ſenis habet, inferior vero in pennas deſinit *l*). Sub his figuris inſcriptiones invenit Bembo, quas eiusdem generis habet, ac inſcriptiones Perſepolitanas proprie ſic dictas *m*). Quum optime eſſent ſervatae, Bembo eas delineari iuſſit. Bembonis deſcriptione aspecta, revera inſcriptiones cuneiformes invenit de Sacy *n*). Totius anaglyphi effigiem, exceptis inſcriptionibus, dedit Olivierus *o*), ex cuius aere Tab. noſtra VIII. Fig. 2. deſumta eſt.

Infra hoc anaglyphum ianua eſt magno lapide clauſa. Pro ſepulcro hanc rupis partem habet Olivierus. Kinneirus quoque huius loci ſculpturam ſimillimam iudicat ſepulcris Perſepolitanis *p*).

Ab hoc loco ſi trecentos paſſus orientem verſus diſceſſeris, ita ut ad laevam habeas montes, pervenis ad muri percraſſi reliquias; lapides praeterea magnos in quadrati formam caeſos hic ibique ſparſos invenis. Item fonti ad orientem, murorum rudera et viae ſtratae in longinquum protenſae veſtigia deprehenduntur. Totus mons ad altitudinem centum pedum caelo ſcalptus eſſe videtur; teſte Ottero *q*) via *e* rupe exciſa hic invenitur. Dubitat vero Olivierus, an non lautumiae quondam hoc loco fuerint *q*).

B. Explicatio.

Illud quod ſupra de monumentis montis Tak-Boſtan innuimus, multa in iis accuratius perſcrutanda futuris peregrinatoribus reſtare, multo magis de antiquitatibus montis *Biſſutun* (arctiori ſc. ſenſu) valet. Quam maxime hoc dolemus, quandoquidem digniora etiam illis eſſe nobis videntur, quae diligentiori examini ſubiiciantur. Hoc unico tantum loco *Arſacidarum veſtigia* monumentis deprehendimus. Nec tamen eorum ſunt omnia, alia enim ad Achaemenidas, alia ad Saſſanidas pertinent. Trium igitur illarum veteris imperii Perſici periodorum monumenta hoc uno loco inveniuntur, nobisque teſtes ſunt ſatis certi, inde a prima aetate usque ad noviſſima tempora hanc regionem

l) OLIVIER. III. 25. KINNEIR. p. 131.
m) BEMBO, *diſſert.* p. 65.
n) *Memoires de l'acad.* T. II. p. 191.
o) Pl. 40. F. 3.
p) p. 131.
q) OLIVIER. III. p. 26.

nem, tam incolarum frequentia, quam regum praeſentia inclaruiſſe *a*). Quam ob rem maximo uſui foret rei literariae harum antiquitatum accurata deſcriptio et delineatio; qua vero utraque quum iam temporis egeamus, pauca modo de iis proferri poſſunt; ſubſiſtendum fere erit in eo, ut unicuique earum parti, quoad aetatem, locum ſuum tribuamus.

1. *Saſſanidis* tribuendus eſt columnae apex. Quamquam figurarum in eo exhibitarum veſtitus et cultus, capitis ornamentum, aliaeque partes vel inſcitia artis, vel quod valde temporis iniuriam expertae erant, tales in pictura exhibitae ſunt, quales fuiſſe vix credibile eſt, ſuperſunt tamen in eo veſtigia, ex quibus vera colligas; globi formam haud plane ignoras; annulus a quo fasciae dependent, quem manu tenet figura, in averſo apicis latere obvia, torques, zona, ex Olivieri teſtimonio gemmis ornata, aliaque Saſſanidarum ornamenta ſunt. Ad eandem aetatem pertinet quoque inſcriptio, cuius ſupra, loco 2., mentionem fecimus.

2. Ad *Arſacidarum* tempora pertinent inſcriptionis Graecae reliquiae, quas ex Bembonis effigie ita exhibet de Sacyus *b*).

ΣΑΤ . . . . . .
. . . . . ΓΩΤΑΡΖ . . . . . Ε . .
. . . ΜΙ . . . . . .
. . ΜΕΤΑ ΜΙΘΡΑΖ . . . . . ΗΣ . . . .

Quae verba quamquam non ſufficiant ad ſententiam integram certo reſtituendam, de ſenſu tamen in univerſum acute, ut ſemper, coniecturam prepoſuit de Sacyus. Ex eius opinione literae *σατ* . . . . reliquiae ſunt vocabuli *σατραπης*. Vocabulum *γωταρζ* ignorari nequit; ſed Gotarzes non fuit Satraps ſed Arſacidarum XXI, qui inde ab anno 47 p. Chr. regnavit, deinde alterum vocabulum ab altero ſpatio ſatis magno diſtat, ita ut non modo Satrapis nomen ſed alia quoque verba adfuiſſe videantur. Ex Tacito *c*) ſcimus, Gotarzem rem

a) Et Arabes ſui momorjam hic reliquerunt, teſte enim *Kinneiro* p. 131. characteres Arabici hic obvii ſunt.

b) *Memoires de litterature* II. p. 191. Olivierus quoque hanc inſcriptionis rudera exhibet Tab. XL. Fig. 2., parum vero accurate ſingula verba disponit.

c) *Ann.* XII. c. 14.

tes, pulcra forma conſpicuae, fluitante veſte indutae, exhibitae inveniuntur. Quid veroſimilius, quam ea ipſa numina eſſe, quae effecerunt, ut locus amoeniſſimus omniumque frugum ditiſſimus exiſteret? Aqua quum ſola fere cauſa eſſet, ut tota regio tam laeta et dives exiſteret, quumque eius numen et venationis fautor eſſet et praeſes *h*), *Ized Arduiſur*, credo, optime huic loco convenit. Multa occurrunt in loco illo ex Zend-Aveſta allato, quae inſigniter cum noſtris figuris conſpirare videntur. Sub femina repraeſentabatur illud aquae numen; feminae et noſtrae figurae ſunt. Ulnas protendunt (aeque ac in Zend-Aveſta audit) deae hae benevolae, ut tutum praeſtent ſomni locum, arcem illam regiam, qua quieti ſe dabat rex, omnis curae omnium laborum expers, voluptate tantum perfruens. Dextra annulum tenent aeternitatis ſignum *i*), laeva patellam vel potius cornu copiae *k*), ſymbola haud dubie, ut omnia bona laetaque regi abunde affluant, omninoque rex felix fortunatusque ſit. — Lunae falx, quae ambabus figuris media ſupereminet, ſaepius in monumentis Perſicis obvia eſt. Luna frugum procreatrix et abundantiae fons habebatur *l*); eique inprimis crescenti precabantur.

Quamquam vix efficias, quem referat ſtatua illa equeſtris, in eiusdem antri interiori parte prae ceteris figuris conſpicua; per ſe tamen ea ſatis gravis eſt, ut nonnullae partes accuratius examinentur. Tiara eius in galeae modum rotunda, diademate ornata, ſuperſtructa bulla (cuius tamen parva tantum pars adhuc conſpicitur), fasciae a tergo fluitantes, vento agitatae, quum regem indicent, effigiem attentione noſtra digniſſimam reddunt. Rex ſcilicet e ſtirpe Saſſanidarum exhibitus eſt, omni armaturae genere decorus, ac ſi expeditionem aliquam ſusciperet. Armatus eſt ad modum eorum militum, qui *cataphractorum m*) nomine appellantur, qui

h) ZEND-AVESTA II. p. 178.

i) In tota Oriente temporis ſymbolum annulus eſt, cf. HERDER'S *Werke* I. p. 64.

k) Forteſſe calix *Hâvan*, cf. ZEND-AVESTA. I. p. 250.

l) ZEND AVESTA. II. p. 110 et 111.

m) *Cataphracti equites, quos Clibanarios dicitisne Perſae, thoracum muniti*

qui et ipſi muniti ferro erant et equos ſimiliter munitos habebant. Accuratiſſime eos adumbrat Heliodorus *n*), cuius deſcriptio tam arcte cum effigie illa, tabula noſtra VII. expreſſa congruit, ac ſi ab ipſa ea imaginem petiiſſet autor. Primum memorat *galeam* cohaerentem et compactam, totum hominis caput usque ad collum operientem. Ex hac parte cum Heliodori deſcriptione magis convenit pictura

muniti segminibus, et limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocumque artus neceſſitas com. moviſſet, veſtitus congrueret iunctura cohaerenter apteta. AMMIANUS MARCELL. XVI. c. 10. — De Cataphractis plura qui legere cupit, adeat BRISSONIUM (p. 672.) et MONGESIUM (*Memoires de l'inſtit.* Cl. III. T. IV. p. 57 et 167.).

n) Locus graviſſimus nec ullo pacto hic praetereundus ſic ſe habet: Ανὴρ ἔγκριτος, καὶ σώματος ἰσχὺν ἐπίλεκτος, κράνος μὲν ὑπέρχεται, συμφυές τε καὶ μονήλατον, καὶ ὄψιν ἀνδρὸς, εἰς ἀκρίβειαν, ὥςπερ τὰ προσωπεῖα σοφιζόμενον· τούτῳ δὲ ἐκ κορυφῆς εἰς αὐχένα, πάντα, πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὸ διοπτεύειν, σκεπόμενος, τὴν μὲν δεξιὰν, κοντῷ μείζονι λόγχης ὁπλίζει· τὴν λαιὰν δὲ εἰς τὸν χαλινὸν ἀσχολεῖ. Κοπίδα δὲ ὑπὸ τὴν πλευρὰν παρηρτημένος, οὐ τὰ ςέρνα μόνον, ἀλλὰ καὶ σῶμα τὸ ἄλλο ἅπαν τεθωράκισται· ἐργασία δὲ τοῦ θώρακος τοιάδε. Σκυτάλας χαλκᾶς τε καὶ σιδηρᾶς, ὅσον σπιθαμαίας, πάντοθεν εἰς σχῆμα τετράγωνον ἐλάσαντες, καὶ ἄλλην ἐπ' ἄλλην κατ' ἄρκα τῶν πλευρῶν ἐφαρμόσαντες, ὡς τῇ κατωτέρᾳ τὴν ὑποκειμένην ἀεὶ, καὶ τῇ πλαγίᾳ τὴν παρακειμένην ἀεὶ κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπιβαίνειν· καὶ ῥαφαῖς ὑπὸ τὰς ἐπιπτυχὰς τὴν συμπλοκὴν ἀγκιςρώσαντες, χιτῶνα τινὰ φολιδωτὸν ἀπεργάζονται· προςπίπτοντα μὲν ἀλύπως τῷ σώματι καὶ πάντη περιφυόμενον, περιγράφοντα δὲ μέλος ἕκαςον, καὶ πρὸς τὸ ἀκώλυτον τῆς κινήσεως συςελλόμενον τε καὶ συνεκτεινόμενον· ἔςι γὰρ χειριδωτὸς, ἀπ' αὐχένος εἰς γόνυ καθιέμενος, μόνοις τοῖς μηροῖς, καθὸ τῶν ἱππείων νώτων ἐπιβαίνειν ἀνάγκη, διαςελλόμενος· ὁ μὲν δὲ θώραξ, τοιοῦτος, ἀντίτυπόν τι βελῶν χρῆμα, καὶ πρὸς πᾶσαν τρῶσιν ἀπομαχόμενον· ἡ κνημὶς δὲ ἀπ' ἄκρων ταρσῶν εἰς γόνυ διήκει συνάπτουσα πρὸς τὸν θώρακα. Παραπλησίᾳ δὲ σκευῇ καὶ τὸν ἵππον περιφράττουσι, τοὺς δὲ πόδας κνημῖσι περιδέοντες, καὶ προμετωπίδιόις τὴν κεφαλὴν δι' ὅλου ἐφηκοῦντες· ἐκ νώτων τε ἐπὶ γαςέρα, καθ' ἑκατέραν πλευράν, σκέπασμα σιδηρόπλοκον ἀπαιωροῦντες, ὡς ὁπλίζειν τε ἅμα, καὶ τῇ λαγαρότητι μὴ ἐμποδίζειν τοὺς δρόμους. Οὕτως ἐσκευασμένος καὶ οἷον ἐμβεβλημένος περιβλίνει τὸν ἵππον, οὐκ αὐτὸς ἐφαλλόμενος, ἀλλ' ἑτέρων διὰ τὸ ἄχθος ἀνατιθεμένων· κἀπειδὰν ὁ καιρὸς ἥκει τῆς μάχης, ἐφεὶς τῷ χαλινῷ τὸν ἵππον, καὶ μυωπίσας; παντὶ τῷ ῥοθίῳ κατὰ τῶν ἐναντίων ἴεται· σιδηρεῦς τις ἀνὴρ φαινόμενος, ἢ καὶ σφυρήλατος ἀνδριὰς κινούμενος. HELIODORI *Aethiop.* l. IX. p. 431. Pariſ. 1619.

ctura Olivieri o), ex qua tota equitis facies, exceptis oculis, tegumento illo cooperta est. Malcolmii effigies refert potius cidarin rotundam, bucculis instructam defluis. Notatur porro ab autore *lancea praelonga*, qua et Herodianus p) cataphractos armatos fuisse testatur, quaeque bene conspicua est in nostra effigie. Quod ad *loricam* attinet, non tantum pectus, sed etiam *totum hominis corpus ea* erat indutum, ita ut revera equites illos armaturâ istâ invulnerabiles reddidisse Persae dici possunt q). Loricae ratio et textura diversa fuisse videtur: ex Heliodori descriptione constitit ex laminis aereis et ferreis forma quadrangulari; sed ex laminis rotundis quoque conpactam fuisse loricam, docet tam locus Ammiani Marcellini supra laudatus, quam pictura nostra, ex qua eques thoracem gestat laminibus compositum rotundis, quarum forma causa fuit, ut pro annulis falso eas acciperet Hamdulla. *Nec vero eques solus, sed equus quoque ista armatura defendebatur.* Convenit cum hoc testimonio nostra effigies, quae equitis caput et pectus loricatum fistit. Picturae fidei testes sunt peregrinatores r). Solas *ocreas*, quas meminit Heliodorus, non obviae suut in nostro equite; qui vero, praeter modo indicata, scutum habet, forma rhomboidis, quod quidem, licet non notetur in cataphractorum descriptione, novit Strabo s).

In tribus illis figuris, quae eiusdem parietis superiorem partem occupant, feminam ego nullam agnosco vas aquae effundentem. Quum maxime exesum esset hoc anaglyphum temporis iniuria, diverso modo a peregrinatoribus acceptum est; aliter Olivierus figuras describit, aliter eas depingit Malcolmius t). Ex comparatione huius iconis cum aliis eiusdem generis apparere mihi videtur, ex hibi-

o) Planche XXXIX. fg. 1.

p) IV. 28. Cf. MONGEZ, *Memoires de l'inſtit.* Cl. III. T. IV. p. 172.

q) LIBANIUS *in Baſilico*: Opp. II. p. 120. ed. Pariſ. 1627. Ἐτενόησεν (rex Perſarum) ἱππικὸν ἄτρωτον, ὡς εἰπεῖν, κατασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ὅσον εἰς κράνος καὶ θώρακα, καὶ κνημῖδας, τῷ παλαιῷ τρόπῳ τὴν ὅπλησιν ὥρισεν, οὐδ' ὅσον μετώπου καὶ στέρνων ἱππικῶν προβαλλέσθαι χαλκόν· ἀλλ' ὥστε τὸν μὲν ἐκ κεφαλῆς εἰς ἄκρους πόδας· τὸν δὲ ἐκ κορυφῆς εἰς ἄκρας ὁπλὰς κεκαλύφθαι τοῖς Φυλακτηρίοις, ὀφθαλμοῖς δὲ μόνοις ἀνεῳχθαι χώραν εἰς ὄψιν τῶν πραττομένων· καὶ ταῖς ἀναπνοαῖς τὸ μὴ ἀποπνίγεσθαι.

r) ROUSSEAU, *Fundgruben des Orients* III. p. 95. KINNEIR. p. 133.

s) l. XV. p. 1067. t) I. p. 258.

hibitam esse hoc loco effigiem illam symbolicam, saepius obviam, duorum annulum tenentium, quorum alteri a tergo stat pediſequus, figurae principi muscarium vel umbrellam supertendens. De symboli huius significatione in universum alias *u*) disquisivimus; unam rem hoc loco inprimis memorabilem silentio praeterire nequeo: nimirum aliis locis, quibus ambo armati et certantes anaglypho exhibiti sunt, illud momentum primarium indicari videtur, quo rex alter alteri imperium eripit; nulla vero hoc loco arma, nullum certamen: num innuitur fortasse hac effigie ratio illa, qua filius a patre (Varanes IV. a Sapore II.) provinciae *Kerman* imperium accepit, nulla alterius in alterum invidia mota?

Idem anaglyphum exhibitum habes in rupis superficie, decem passus a secundo antro remotum, in aliis partibus priori verius, in aliis tamen pravius a Malcolmio expressum. Quinam sint hoc loco repraesentati difficile foret expeditu, quod inscriptionibus, quae priori effigiei additae sunt, huic anaglypho desunt *v*). Duo annulum tenentes luculentius obvii sunt; capitis ornatus non aeque ac illuc tempestatis iniuria exesus est: bene agnoscis in utroque capite Sassanidarum tiaram, alteram globosam ex inferiori parte trifidam, alteram in galeae modum rotundam; bulla superstructa utrique. De tertia figura vix audeo coniecturam proferre, quid enim sibi vult stella, cui insistit, gloria, qua caput circumdatum habet? Exstat locus perquam memorabilis apud *Petrum Chrysologum w*), autorem post Chr. n. saeculi quinti, qui piis verbis suos ita admonet: "*Ne simus ut Persarum reges, qui subiecta nunc pedibus suis sphaera, ut polum se calcare credantur, Dei vices mentiuntur: nunc radiato capite ne sint homines, Solis residenti in figura: nunc impositis sibi cornibus, quasi viros se esse doleant, effoeminantur in lunam: nunc varias velut siderum sumunt formas, ut hominis perdant figuram et nihil supernae claritatis acquirant.*" Quid igitur, num putemus, figuram istam, ornamentis illis instructam esse, non, ac putavit pius Petrus,

u) Cf. supra p. 40.

v) DE SACY (*memoires* p. 263.) inscriptiones adesse contendentem, in errorem duxisse videtur falsa descriptio negligentis Emanuelis, qui de antro secundo loquens, tres ibi adesse figuras contendit. Huius anaglyphi Emanuelis mentionem non fecit.

w) *Sermones*. 120. Opp. ed. Venet. 1742. p. 145.

trus, ut calcaret polum et in Solis figura reſideret, ſed ut univerſae terrae dominum, ſolis fratrem ſe indicaret? Lubenter ita ſtatuerem, inprimis quum tituli ſuperbiſſimi hisce nominibus appellent Saſſanidas reges *x*), ſi modo figura, quae ita ornata conſpicitur in tabula Malcolmii, totius anaglyphi princeps eſſet. Sed ni fallor insigniter, pediſſequum refert; hoc enim mihi perſuaſit cum huius effigiei cum aliis comparatio, tum muscarium, quod quidem licet ex ſuperiori parte exeſerit tempeſtas, ab inferiori tamen agnoscis, quamquam in gladii formam imperite illud effinxit pingentis manus. Quid multa? aut erravit pictor, aut ſeriori tempore acceſſerunt illa ornamenta.

De antro ſecundo una res memoranda reſtat. Rudis Bembonis effigies licet multa habeat falſa, alia tamen exhibet, quae alunde fidem accipiunt. Figurae ſcilicet ornatae conſpiciuntur Saſſanidarum tiara, cum inminente globo, additis alis; alterius vero figurae tiara praefixam habet lunae falcis ſymbolum, quod facile explicatur per Ammiani Marcellini locum ſupra allatum, in quo ipſe ille Sapor titulum habet *lunae fratris*. Alae tiarae additae occurrunt quoque in numis *y*).

Quod attinet ad feminam illam nudam, lavantem, in quam oculos figit caput, in ſuperiori parte tertii antri obvium, quo quidem anaglypho alludi putat Iveſius ad hiſtoriam Davidis et Bathſebae, De Sacy vero indicari opinatur amores Cosrois et Schirinae *z*); totam narrationem ut fabulam reiicio; nam excepto Emanuele, peregrinatorum nullus huius anaglyphi mentionem fecit; Rouſſeau vero *a*) diſtinctis verbis dicit, nullibi eius indicium adeſſe.

6.

x) Cf. AMMIANUS MARC. XVII. c. 5. *Rex regum Sapor, particeps ſiderum, frater ſolis et lunae.* — SIDONIUS APOLLINARIS VIII. 9.:

„Qui (Arſaces ſc.) cognata licet ſibi aſtra fingens,
„Phoebea tumeat propinquitate,
„Mortalem hic tamen implet obſecrando.

y) Cf. numi Varanis II. a TYCHSENIO exhibiti (*Commentatt. Soc. Gott. rec.* Vol. II. p. 12. Tab. I.)

z) *Memoires ſur div.* p. 240. *a*) *Mageſ. encycl.* T. 104. p. 395.

6. De artis horum monumentorum indole et natura.

Perſae, quum anatomes regulas parum curarent, nullo tempore in ſculpendi arte eminuerunt. Nihilo ſecius tamen teſtes ſunt peregrinatores, figurarum hic repraeſentatarum multas tanta ſingularum partium concinnitate exſculptas inveniri, ut ne optimos quidem Graecorum Romanorumve artifices dedecerent. Quod praedicant peregrinatores, cum in aliis horum monumentorum partibus, tum in figuris illis minoris formae, quae antri maioris parietibus a latere obiectis inciſae ſunt, neminem fugit. Praecipue quoque haec artis perfectio in illis figuris ex antri maioris ſuperiori fronte exciſis, inprimis ſecundum tabulam Olivieri, obvia eſt. Numen his figuris ſubeſſe Perſicum, in antecedentibus demonſtraſſe opinor; rationem vero, qua illud ſit prolatum, Graecorum artem innuere, primo tabularum aenearum aspectu facile tibi perſuadebis. Gracilis figurarum habitus, fluitantes veſtes, mammarum protuberantia, ſingularum totius corporis partium concinnitas a Perſarum arte prorſus aliena, uno verbo, tota ars in iis conſpicua ſententiae meae fidem facit. Quum praeterea inſignem obſerves harum figurarum cum Graecorum Geniis ſimilitudinem, perſuaſiſſimum mihi habeo, Perſas, ut in multis aliis monumentis, ita et in his potiſſimum perficiendis, Graecis uſos fuiſſe artificibus. Iam facillime explicatur ille Perſici numinis cum Graeco conſenſus. Artifices Graeci ſcilicet bene tenebant Geniorum ſiſtendorum rationem; iam vero iis demandabatur numinis alicuius repraeſentatio, cuius naturam et indolem quum haud perſpectam haberent, ſimilem vero eam multis in rebus deprehenderent Graecorum Geniis, ad horum ſimilitudinem multa exſecuti ſunt, dum aliud plane numen ex Perſarum inſtitutione effingebant. Quum vero multa occurrant, tam in his ipſis figuris, quam in reliquis monumentorum partibus, quae aeque ab arte atque a mythologia Graecorum prorſus abhorrent, quaeque aperte Perſas produnt, ut e. c. attributa figurarum, annulus, lunae falx, aliaque; quumque pari modo permagna illa ferarum, parietibus antri maioris inciſarum copia Orientales innuat, naturam et veroſimilitatem in artis operibus procul habentes: commiſtionem ego in his ipſis monumentis video Graecorum artis et ingenii cum Perſarum indole. Graeci ſcilicet artifices, ut puto, ad Perſarum praecepta et formulas haec monumenta exſecuti ſunt; quare fit ut, ſignificationem ſi ſpectes effigierum illarum feminearum, Orientales haud

ignores, rationem vero si consideres, qua hae figurae sint perfectae, Graecos Graecorumque artem bene agnoscas. Persas vero in multis artis operibus Graecis artificibus usos fuisse, fidem faciunt, non modo monumenta ipsa, sed aperta historicorum testimonia *b*).

II. Monumenta montis Bissutun.

A. Descriptio.

Quatuor fere milliaria Germanica orientem versus mons Bissutun subito magna rupe intercluditur. Spectanda sese praebent hoc loco monumenta omni attentione digna.

1. Primum obviam habuit Olivierus *a*), quum ad visenda haec monumenta ex diversorio deletae urbis Schehernu deflecteret, columnae apicem, ad ripam ipsius fluvii, qui praeterfluit illud diversorium, situm. Solus Olivierus eum descripsit et deliniavit *b*). Constat ex roseo marmore; superior pars tres pedes, inferior, qua attingit columnam, duo tantum aequat. E quatuor lateribus duo opposita insignita sunt figura humana: altera, quae regis speciem prae se fert, tiara illa globosa, ea vero valde exesa, ornata fuisse videtur. Dextra manu tenet globum, ut habet Olivierus, a quo dependet figura oblonga, singularis rationis et explicatu difficilis (puta coronam sub annuli symbolo, a quo dependent fasciae); laeva manu tenet libellum; sub hac manu spectatur flos. Veste induta est, ut videtur, tenui et preciosa. — Figuram descriptae adversam pro femina habet Olivierus, pro viro ego; nam tiarae illius globosae aperte obvia sunt indicia. Zona gemmis ornata est, ut contendit Olivierus. Utraque manu sublata tenet figuras triangulares oblongas, quae quid significent, non video. Ad laevam figurae manum flos conspicitur Aegyptiorum loto haud dissimilis. Duo reliqua latera floris alicuius calicem pro ornamento habent. Omnia perpolite facta sunt, ut apparet ex apicis effigie, Tab. nostra VIII. Fig. a. ex aere Olivieri idcirco expressa, quod architecturae indoli percognoscendae alicuius momenti esse videbatur.

2.

b) MIRKHOND, in: DE SACY, *memoires sur* p. 324. THEOPHILACTUS SIMOC. V. 6.

a) OLIVIER. III. p. 23. *b*) Pl. 40. Fig. 1.

Tab. VIII. p. 138.

a

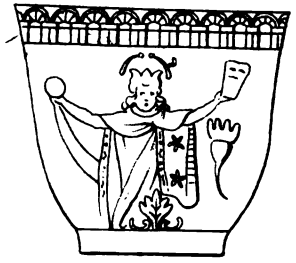

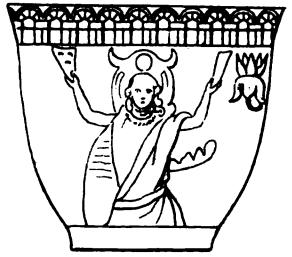

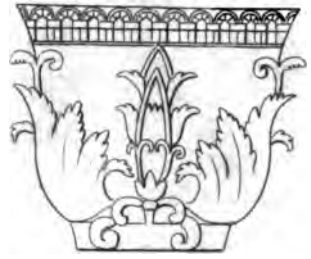

b

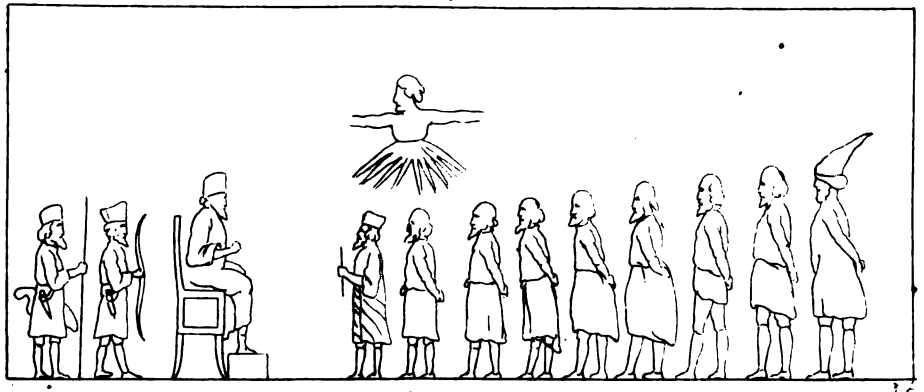

Bissutun

2. Olivierus quum paululum inde procederet usque ad rivi ortum, anaglyphum invenit, ſuper ipſis fontibus e rupis ſuperficie exciſum *c*). Figurae humanae, quas exhibet, forma et veſtitu ſimillimae ſunt Perſepolitanis *d*), ſed temporis et Muhamedanorum vi maxime laeſae. Homines nonnulli una ſerie ſtant; unus eorum manu tenet parvam humanam effigiem, quae magnis alis praedita tubam inflat. Alia eiusdem generis figura ſuper capita ceterarum maioris formae effigierum involare videtur *e*). His figuris intermedia magna tabula e rupe exciſa eſt, quae inſcriptionem exhibet Saſſanidarum temporibus tribuendam *f*); inſcriptionis huius characteres tam bene conſervati ſunt, ut ſine moleſtia legi poſſint. Ad utramque tabulae partem veſtigia inſcriptionis Graecae obvia ſunt, quae quamquam ex maxima parte alii ceſſit inſcriptioni, recentiori lingua Arabica compoſitae *g*), vocabula tamen haec Graeca ΓΩΤΑΡΖΗΣ — ΣΑΤΡΑΠΗΣ bene diſtinguuntur *h*). Totius anaglyphi effigiem, parum ſatisfacientem dederunt Bembo *i*) et Olivierus *k*).

3. Haud procul ab hoc loco occidentem verſus, ea rupis parte, quae praeceps viae inpendet, oculis obiicitur in rupis ſuperficie ſimilis tabula raſa, in qua exhibita ſunt quae ſequuntur. Octo homines, manibus poſt tergum revinctis, una ſerie poſiti, ita ut alter alterum magnitudine ſuperet, a nono ad regem adducuntur. Rex enim eſſe videtur, qui ad eos converſus ſella ſedet, manu tenens baculum praelongum, quod male pro arcu habet Bembo. Regiae figurae a tergo ſtant duo pediſſequi, quorum regi proximus arcum, alter baculum praelongum tenet. In mediae fere tabulae parte capitibus impendet figura illa, in monumentis Perſepolitanis, cum aliis locis, tum in ſepulcris praecipue, obvia, cuius ſupe-

c) OLIVIER. III. p. 24.

d) BEMBO, *diſſertat.* p. 64. Fidem Bembonis teſtimonio addit effigierum inſpectio.

e) BEMBO, *diſſertat.* p. 65. *f*) OLIVIER. III. p. 24.

g) KINNEIR. p. 131.

h) BEMBO, *diſſertat.* p. 66. OLIVIER l. c.

i) *Bembonis* effigiem aeri incidi curavit *de Sacy*: *Memoires de l'inſtit.* T. II. p. 173. Tab. I. Fig. 2.

k) OLIVIER. T. 40. Fg. 2.

ſuperior pars ſpeciem ſenis habet, inferior vero in pennas deſinit *l*). Sub his figuris inſcriptiones invenit Bembo, quas eiusdem generis habet, ac inſcriptiones Perſepolitanas proprie ſic dictas *m*). Quum optime eſſent ſervatae, Bembo eas delineari iuſſit. Bembonis deſcriptione aspecta, revera inſcriptiones cuneiformes invenit de Sacy *n*). Totius anaglyphi effigiem, exceptis inſcriptionibus, dedit Olivierus *o*), ex cuius aere Tab. noſtra VIII. Fig. 2. deſumta eſt.

Infra hoc anaglyphum ianua eſt magno lapide clauſa. Pro ſepulcro hanc rupis partem habet Olivierus. Kinneirus quoque huius loci ſculpturam ſimillimam iudicat ſepulcris Perſepolitanis *p*).

Ab hoc loco ſi trecentos paſſus orientem verſus diſceſſeris, ita ut ad laevam habeas montes, pervenis ad muri percraſſi reliquias; lapides praeterea magnos in quadrati formam caeſos hic ibique ſparſos invenis. Item fonti ad orientem, murorum rudera et viae ſtratae in longinquum protenſae veſtigia deprehenduntur. Totus mons ad altitudinem centum pedum caelo ſcalptus eſſe videtur; teſte Ottero *q*) via e rupe exciſa hic invenitur. Dubitat vero Olivierus, an non lautumiae quondam hoc loco fuerint *q*).

B. Explicatio.

Illud quod ſupra de monumentis montis Tak-Boſtan innuimus, multa in iis accuratius perſcrutanda futuris peregrinatoribus reſtare, multo magis de antiquitatibus montis *Biſſutun* (arctiori ſc. ſenſu) valet. Quam maxime hoc dolemus, quandoquidem digniora etiam illis eſſe nobis videntur, quae diligentiori examini ſubiiciantur. Hoc unico tantum loco *Arſacidarum veſtigia* monumentis deprehendimus. Nec tamen eorum ſunt omnia, alia enim ad Achaemenidas, alia ad Saſſanidas pertinent. Trium igitur illarum veteris imperii Perſici periodorum monumenta hoc uno loco inveniuntur, nobisque teſtes ſunt ſatis certi, inde a prima aetate usque ad noviſſima tempora hanc regionem

l) OLIVIER. III. 25. KINNEIR. p. 131.
m) BEMBO, *diſſert.* p. 65.
n) *Memoires de l'acad.* T. II. p. 191.
o) Pl. 40. F. 3.
p) p. 131.
q) OLIVIER. III. p. 26.

nem, tam incolarum frequentia, quam regum praeſentia inclaruiſſe *a*). Quam ob rem maximo uſui foret rei literariae harum antiquitatum accurata deſcriptio et delineatio; qua vero utraque quum iam temporis egeamus, pauca modo de iis proferri poſſunt; ſubſiſtendum fere erit in eo, ut unicuique earum parti, quoad aetatem, locum ſuum tribuamus.

1. *Saſſanidis* tribuendus eſt columnae apex. Quamquam figurarum in eo exhibitarum veſtitus et cultus, capitis ornamentum, aliaeque partes vel inſcitia artis, vel quod valde temporis iniuriam expertae erant, tales in pictura exhibitae ſunt, quales fuiſſe vix credibile eſt, ſuperſunt tamen in eo veſtigia, ex quibus vera colligas; globi formam haud plane ignoras; annulus a quo fasciae dependent, quem manu tenet figura, in averſo apicis latere obvia, torques, zona, ex Olivieri teſtimonio gemmis ornata, aliaque Saſſanidarum ornamenta ſunt. Ad eandem aetatem pertinet quoque inſcriptio, cuius ſupra, loco 2., mentionem fecimus.

2. Ad *Arſacidarum* tempora pertinent inſcriptionis Graecae reliquiae, quas ex Bembonis effigie ita exhibet de Sacyus *b*).

ΣΑΤ . . . . . .
. . . . . ΓΩΤΑΡΖ . . . . . Ε . .
. . . ΜΙ . . . . . .
. . ΜΕΤΑ ΜΙΘΡΑΖ . . . . . ΗΣ . .

Quae verba quamquam non ſufficiant ad ſententiam integram certo reſtituendam, de ſenſu tamen in univerſum acute, ut ſemper, conjecturam prepoſuit de Sacyus. Ex eius opinione literae σατ . . . . reliquiae ſunt vocabuli σατραπης. Vocabulum γωταρζ ignorari nequit; ſed Gotarzes non fuit Satraps ſed Arſacidarum XXI, qui inde ab anno 47 p. Chr. regnavit, deinde alterum vocabulum ab altero ſpatio ſatis magno diſtat, ita ut non modo Satrapis nomen ſed alia quoque verba adfuiſſe videantur. Ex Tacito *c*) ſcimus, Gotarzem rem

a) Et Arabes ſui momoriam hic reliquerunt, teſte enim *Kinneiro* p. 131. characteres Arabici hic obvii ſunt.

b) *Memoires de litterature* II. p. 191. Olivierus quoque haec inſcriptionis rudera exhibet Tab. XL. Fig. 2., parum vero accurate ſingula verba disponit.

c) *Ann.* XII. c. 14.

rem habuiſſe cum Meherdate vel Mithradate, deque eo victoriam reportaſſe. Huius Mithradatis nomen ex parte deprehendiſſe ſibi videtur de Sacyus in vocabulo μιθραις, ultima litera paulalum mutata. Quae quum ſic ſe habeant, putat vir cl., ſatrapem quendam, in huius victoriae de Meherdate reportatae memoriam, Gotarzi regi monumentum condidiſſe *d*). — Arſacidarum tempori tribuendae quoque videntur iſtae effigies, loco 2 deſcriptae, quarum una manu tenet minoris formae figuram, tubam inflantem, quae quidem Victoriolam fortaſſe refert, ad victoriam Gotarzis alludentem. Similis figura in Parthorum nummis ſaepius obvia eſt.

3. *Achaemenidarum* aevo tribuendum eſt anaglyphum, loco 3 deſcriptum, quod ex aere Olivieri ſiſtit Tab. noſtra VIII. Fig. b. Figurarum habitus, et veſtitus, quo ſimillimae ſunt Perſepolitanis, et inſcriptio cuneiformis, quae ſuper iis ſpectatur, de earum aetate omnem dubitationem eximunt. Ridiculum eſt quod de harum figurarum ſignificatione profert *Gardanne e*): "*plus loin ſur un rocher élevé, on voit une croix et les douze Apôtres ſculptés.*" Aeque tamen ridiculus eſt error, quem in Gardannio vituperando committit *Ingliſius f*), vix ignoscendum eſſe, dicens, Gardannio, quod noſtris praecipue temporibus, in monumentis, quae Saſſanidarum temporibus eſſe tribuenda, luculenter demonſtraverit de Sacy, crucem agnoverit et duodecim apoſtolos. De Sacyus hoc monumentum, in priori ſua de antiquitatibus urbis Kirmanſchah disquiſitione, nec explicavit, nec explicare potuit, quum primam paulo accuratiorem eius notitiam debeamus Oliviero; neque, ſi explicare potuiſſet, ad Saſſanidarum tempora retuliſſet, quae ab hac aetate aeque ac omnia Perſepolitana abhorrent. Similitudo aliqua huic anaglypho intercedit cum Tab. Chardini LXIII., quare ſimile argumentum utrique effigiei ſubeſſe coniicerem. Rex enim hic ſella ſedet, Feruerus ei inpendet, plures homines ad regem adducuntur; legatorum admiſſio, ni fallor, repraeſentatur.

Attentione digniſſimum eſt, quod ſepulcrum ſimile Perſepolitanis hoc ipſo loco inveniſſe contendit Olivierus. Mons ipſe ſepulcrorum

d) *Memoires de litterature* II. p. 192.

e) *Iournal d'un voyage* p. 83.

f) MR. ROBERT HARRY Inglis, in: *Morier* p. 396.

figuris, quae in monumentis Nackſchi-Ruſtam ad genua usque terra obrutae inveniuntur. — Utriusque figurae veſtitus opere Phrygionio, quod vocant, variis coloribus diſtincto, ornatus eſt. — Capitis tegumentum ſtatuae virilis ſimile eſt ei, quo ornata ſpectatur feminea illa figura in monumentis Ruſtamicis *g*)." —

Simili forma ingenti, erecta ſtatura, duae ſtatuae inveniuntur ad introitum templi, religioni Buddicae quondam addicti, quo ſuperbit Salſetta inſula *h*). Rubro colore oblitae ſunt, caput habent coopertum. Pari modo Buddae effigies in templo quodam, Ceylonis inſulae, eidem religioni addicto invenitur, quae, flavo colore picta, capitis tegumento inſtructa eſt *i*). Perpetua, ſi quid video, Buddae figurarum ornamenta fuerunt color quidam, quo illinebantur, lucidus, et capitis tegumentum. Cuius generis capitis tegmen fuerit in ſtatuis Bamianis, discimus ex Wilfordo, quo teſte *k*) reſpondet illi, quo ornata eſt figura illa feminea *l*) in monumentis Ruſtamicis. Quod ſi comparaveris cum capitis tegumento, quod habet Buddae figura, cuius effigiem, ſecundum picturam Indicam templi Lagrenat, ex Muſeo Borgiano deſumtam dedit Paulinus *m*), inſignem obſervas utriusque ornatus ſimilitudinem. Hinc, ſi quid video, prodit ſimilitudo figurae Bamianae cum effigie Buddae Paulini. Figura Bamiana praeterea unam manum verſus os porrigit, alteram vero e transverſo pectori praetendit. Et in hac re ſimilis eſt ex parte aliis Buddae figuris apud Paulinum. Quae cum ita conveniant, Bamianas ſtatuas pro Buddae imaginibus habeo. Quum vero inter ipſas ſtatuas et templum, ad cuius introitum ſitae ſunt, nexus haud dubie intercedat arctiſſimus, templum ipſum Buddae religioni ſacrum fuiſſe, nullus dubito. Quae quidem ſententia per ſe, ingenue confiteor, ſatis lubrica, aliis argumentis infigniter firmatur. Non ſolum fama Bamiani incolarum, ſed etiam ſacri libri Buddae ſectatorum urbem illam omnis puri et ſancti fontem habent, eamque nomine appellant *Para-Bamian* vel *Scharmà-Bamian*,

g) *Aſiat. Reſ.* p. 465. 66. *h*) VALENTIA'S *travels* II. p. 196.
i) MSS. GRAHAM, *Journal of a reſidence in India.* p. 89.
k) *Aſiat. Reſ.* p. 465.
l) DE BRUYN IV. p. 363. Tab. 169. ed. Amſtelodam.
m) PAULINO A ST. BARTHOLOMAEO, *Syſt. Brahm.* Tab. XX.

ea antiquitus innotuit. Apud ſolum Iſidorum Characenenſem *c*) inter ſcriptores occidentales, eius veſtigium inveniſſe memini; ille haec habet. Ἐντεῦθεν ἡ Μηδίκη ἡ ἄνω, σχοῖνοι λη', καὶ ἄρχονται εὐθὺς πόλις Κογκαβάρ, ἔνθα Ἀρτέμιδος ἱερὸν, σχοῖνοι γ'. Ex nominis ſimilitudine, exque ruderum ſitu apparere mihi videtur, eſſe urbis Koncabar quae rudera ſupra deſcripſimus. De eorum aetate et autore nihil proferre audeo, nam, praeter Iſidorum, apud ſolum Abulfedam *d*) urbis mentionem inveni.

CAPUT V.

Ecbatana.

I. De Ecbatanis in univerſum.

Veteris Mediae urbs capitalis fuere *Ecbatana* (τὰ Ἐκβάτανα). Vera nominis ſcriptura fuiſſe videtur Ἀγβάτανα, ita enim ſcriptum exhibent vocabulum Herodoti codd. mſs. optimi *a*), eademque ratione veterum multi, inter quos Cteſias *b*), urbem appellant. Quod quidem nomen ex murorum coloris varietate ortum putat Bochartus *c*), quia Arabice اغبط *vario colore diſtinctus fuit* ſignificat, Ecbatana vero dicebantur ipſa moenia tot coloribus interſtincta *d*). Aliunde Relandus, ut ſupra vidimus *e*), vocabulum derivandum putat. Ut in omnibus perantiquis veterum ſcriptorum ingenium luxuriavit, ita Ecbatanorum quoque origo ab iis ad fabuloſa tempora refertur. Diodorus Siculus *f*) ex auctoritate Cteſiae, antiquiora

c) *Geographi Minores* ed. Hudſon II. p. 6.

d) BÜSCHING'S *Magazin* V. p. 323. *ait Moſchtarek, Kenkewar aut et Kenkowar appellatur, et eſt urbecula inter Kermiſin et Hamadanem.*

a) Cf. I. 93. III. 92. ibique Weſſelingius.

b) Teſte Stephano Byzantino ſ. h. v.

c) *Opp. omnia* (Lugd. Batav. 1692.) p. 196.

d) HERODOTUS I. 98. *e*) p. 66.

f) II. 13. παραγενομένη (ſc. Σεμίραμις) εἰς Ἐκβάτανα πόλιν ἐν πεδίῳ κειμένην, κατεσκεύασεν ἐν αὐτῇ πολυτελῆ βασίλεια.

quiora ea facit temporibus Semiramidis. In libro Iudith *g*) Arphaxad Medorum rex, Nebuchodonozori aequalis, Ecbatana condidiſſe narratur. Maiori fide dignus eſſe videtur Herodotus *h*), qui urbis originem ad Deiocem, primum Medorum regem (710–657 ante Chr. n.) refert. Plinius *i*) contendens, Seleucum Nicatorem urbis eſſe auctorem, non audiendus, niſi eo usque modereris illud teſtimonium, ut reſtaurata intelligas a Seleuco Ecbatana; urbium enim reſtauratores ſaepe earum apud veteres audire conditores, res nota. Maxima fuit, ditiſſima et clariſſima Orientis urbs; utrum Medorum tempore an Perſarum imperio florente celebrior, vix dicas: nam Medorum regia ſedes fuit et metropolis, atque Perſarum reges duos ibi menſes aeſtivos morabantur *k*). Euſebius *l*) urbem appellat μεγάλην καὶ περιβόητον. Polybio *m*) videtur haec urbs πλούτῳ δὲ καὶ τῇ τῆς κατασκευῆς πολυτελείᾳ μέγα τι παρὰ τὰς ἄλλας διενηνοχέναι πόλεις. Diodorus Siculus *n*) auctor eſt, θησαυροὺς πολλῶν χρημάτων Ecbatanis fuiſſe. Secundum Iſidorum Characenenſem *o*) θησαυροφυλάκιον ibi fuit. Claram ſuperin reddiderunt hanc urbem, teſte Ioſepho *p*), ſepulcra regum. Quo tempore ſplendida Ecbatanorum arx interierit, discimus ex Polybio *q*), qui teſtis eſt, laminarum argentearum et aurearum plerasque ablatas fuiſſe adventu Alexandri. Eadem firmat Aelianus *r*), dicens, Alexandrum ob moerorem, quem ex morte Hephaeſtionis ceperit, urbem Ecbatanorum circumabraſiſſe et murum eius ſuſtuliſſe, ut, quemadmodum habet Plutarchus *s*), δοκοῖεν αἱ πόλεις πενθεῖν ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κέ-

ριμον

g) I. 1. *k*) I. 98.

i) VI. 13.

k) XENOPHON, *Cyrop.* VIII. 6. 22. τὴν ἀκμὴν τοῦ θέρους. Aelianus (*Var. hiſt.* X. 6.) qui *per hiemem* reges ibi morari conſueſſe, auctor eſt, errat; refragatur enim coeli temperies. Cf. KINNEIR. p. 126.

l) *Chronic.* I. p. 37. *m*) X. 24.

n) XVII. c. 110. *o*) *Geographi Min.* ed. Hudſ. T. II.

p) *Antiquitates Iud.* X. 11. §. 7. Attentione digniſſima ſunt, quae ſupra (p. 142.) ex peregrinatorum nuntiis adtulimus, quippe quae aliquam fidem addunt Ioſephi teſtimonio, in quo omnibus erraſſe videbatur auctor.

q) X. 24. *r*) *Var. Hiſt.* VII. 8.

s) *Vita Pelopidae.*

ριμον σχῆμα καὶ ἄτιμον ἀναλαμβάνεσαι. Pari modo Antigonus et Seleucus Nicanor, quum rerum potirentur, quae adhuc essent diripienda, abstulerunt. Tanta vero fuit divitiarum copia, ut ne per illos quidem exhauriri posset; adhuc enim quo tempore Antiochus Magnus *t*) eo venit, fanum Aenae columnas circa habuit deauratas et tegulas plures argenteas, lateres quin etiam reſtabant aurei nonnulli, argentei vero multi. Ex omnibus illis pecunia conflata eſt, regia imagine ſignata, ad ſummam quatuor talentorum millium *u*). Neque tunc iam prorſus everſa eſt urbs, nam Parthorum quoque regia ſedes fuit *v*). Poſt horum vero imperium ſilet de Ecbatanis hiſtoria.

II. Singulae de quibus ignotuit Ecbatanorum partes.

1. Muri.

Teſte Herodoto *w*), Deioces rex creatus aedificia ſibi erigi iuſſit regno digna, itemque oppidum condi. Obſequentibus Medis, moenia conſtituit ampla et valida, numero ſeptem (ea ipſa quae poſtea Ecbatana appellabantur), quorum orbis alter altero pinnis vario colore diſtinctis erat excelſior. Ambitus iſti ſimul omnes numero erant ſeptem, in quorum poſtremo regia et theſauri. Eorum maximus, teſte Herodoto, magnitudine aequabat Athenarum ambitum

t) Anno 223 ante Chr. n., expeditione per Mediam in Parthiam ſuscepta contra Arſacem. Cf. VAILLANT, *Seleucidarum imperium* p. 99.

u) POLYBIUS. l. c.

v) STRABO. XI. p. 795 et XVI. p. 1079.

w) HERODOT. I. 98. πειθομένων ταῦτα τῶν Μήδων, οἰκοδομέει τείχεα μεγάλα τε καὶ καρτερὰ ταῦτα, τὰ νῦν Ἀγβάτανα κέκληται, ἕτερον ἑτέρῳ κύκλῳ ἐνεσεῶτα. μεμηχάνηται δὲ οὕτω τοῦτο τὸ τεῖχος ὥστε ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ κύκλος τοῖσι προμαχεῶσι μούνοισι ἐσὶ ὑψηλότερος. τὸ μέν κου τι καὶ τὸ χωρίον συμμαχέει, κολωνὸς ἐὼν, ὥστε τοιοῦτο εἶναι· τὸ δὲ καὶ μᾶλλόν τι ἐπεπυθέυθη, κύκλων ἐόντων τῶν συναπάντων ἑπτὰ, ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ τὰ βασιλήια ἔνεσι καὶ οἱ θησαυροί. τὸ δὲ αὐτῶν μέγιστόν ἐσι τεῖχος κατὰ τὸν Ἀθηναίων κύκλον μάλιστά κη τὸ μέγαθος. τῷ μὲν δὴ πρώτῳ κύκλῳ οἱ προμαχεῶνες εἰσὶ λευκοί· τῷ δὲ δευτέρῳ, μέλανες· τρίτῳ δὲ κύκλῳ, φοινίκεοι· τετάρτῳ δὲ, κυάνεοι· πέμπτῳ δὲ, σανδαρακινοί. οὕτω πάντων τῶν κύκλων οἱ προμαχεῶνες ἠνθισμένοι εἰσὶ φαρμάκοισι· δύο δὲ οἱ τελευταῖοί εἰσὶ ὁ μὲν καταργυρωμένος, ὁ δὲ κατακεχρυσωμένος ἔχων τὰς προμαχεῶνας. Ταῦτα μὲν δὴ ὁ Δηϊόκης ἑωυτῷ τε ἐτείχεε καὶ περὶ τὰ ἑωυτοῦ οἰκία. τὸν δὲ ἄλλον δῆμον περιῆκε ἐκέλευε τὸ τεῖχος οἰκέειν.

tum *x*), ſecundum Diodorum Sic. *y*) ducenta et quinquaginta ſtadia efficiebat. Repugnantem habuere nonnulli viri docti Herodotum aliis ſcriptoribus, e. c. Polybio *z*), claris verbis contendenti, Ecbatana muris caruiſſe. Quae quidem teſtimonia ſibi contraria concilianda videbantur iis, qui interiiſſe contendebant Deiocis muros tempore Polybii; ſed hoc, licet fidem nullam habeas auctori libri Iudith *a*), teſtanti, ex lapidibus caeſis Ecbatanorum muros conſtitiſſe, parum credibile eſt. Diſſenſionem ego Herodoti cum aliis ſcriptoribus nullam agnosco, modo recte interpreteris locum ſupra laudatum. Nimirum Deioces, ex illo teſtimonio, aedificia *ſibimet ipſi* (ἑωυτῷ) erigi iuſſit imperio digna; item murorum deſcriptioni addita ſunt verba: "ταῦτα (ſeptem ſcilicet illos murorum ambitus) ἑωυτῷ τε ἐτείχεε, καὶ περὶ τὰ ἑωυτοῦ οἰκία·" ceterum vero populum habitare iuſſit *circa munimentum* (περὶξ τὸ τεῖχος). Pro *ſeptem muris* coniunctim, ideoque pro *toto munimento* dictum accipio vocabulum τεῖχος. Niſi enim hanc ineas rationem, intelligi nequit, ad quemnam murorum ambitum referendum ſit vocabulum τεῖχος, quum ſtatim ſeptem murorum deſcriptionem apud Herodotum excipiat. Quae quum ita ſint, arcem ſolam, una cum aedibus ad eam pertinentibus, ſeptem illis muris cinctam fuiſſe puto. Sententiae huic inſigniter favet ratio, qua antiquiſſimae Orientis urbes oriebantur. Urbibus condendis anſam dabant caſtra ſtativa, quorum aliquam partem, qua ſcilicet rex cum ſuis commorabatur, muris cingebant, et contra ingruentium hoſtium vim muniebant. Primam haec et primariam novae urbis partem efficiebat, quae arcem, regiam et ſacra complectebatur. Reliqua vero, quae advenientibus incolis accrescebat, urbs, nullos certos habuiſſe videtur fines.

x) Athenarum ambitum Thucydides definit ſtadiis CLXXVIII.

y) XVII. 110. *z*) X. 24.

a) I. 1. Ἀρφαξὰδ ᾠκοδόμησεν ἐπ' Ἐκβατάνων καὶ κύκλῳ τείχη ἐκ λίθων λελαξευμένων, εἰς πλάτος πηχῶν τριῶν, καὶ εἰς μῆκος πηχῶν ἓξ, καὶ ἐποίησε τὸ ὕψος τῶ τείχες πηχῶν ἑβδομήκοντα, καὶ τὸ πλάτος αὐτῦ πηχῶν πεντήκοντα, καὶ τὰς πύργες αὐτῦ ἔσησεν ἐπὶ ταῖς πύλαις αὐτῆς πηχῶν ἑκατὸν, καὶ τὸ πλάτος αὐτῆς ἐθεμελίωσεν εἰς πήχεις ἑξήκοντα, καὶ ἐποίησε τὰς πύλας αὐτῆς πύλας διεγειρομένας εἰς ὕψος πηχῶν ἑβδομήκοντα, καὶ τὸ πλάτος αὐτῶν πήχεις τεσσαράκοντα εἰς ἐξόδες δυνάμεων δυνατῶν αὐτῦ, καὶ διατάξεις τῶν πεζῶν αὐτῦ.

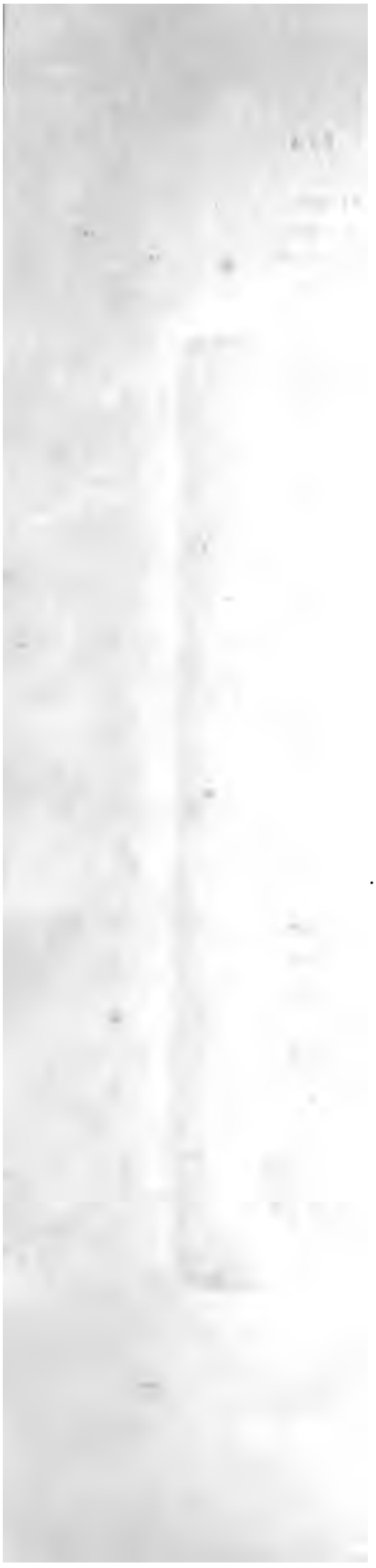

2. Olivierus quum paululum inde procederet usque ad rivi ortum, anaglyphum invenit, super ipsis fontibus e rupis superficie excisum *c*). Figurae humanae, quas exhibet, forma et vestitu simillimae sunt Persepolitanis *d*), sed temporis et Muhamedanorum vi maxime laesae. Homines nonnulli una serie stant; unus eorum manu tenet parvam humanam effigiem, quae magnis alis praedita tubam inflat. Alia eiusdem generis figura super capita ceterarum maioris formae effigierum involare videtur *e*). His figuris intermedia magna tabula e rupe excisa est, quae inscriptionem exhibet Sassanidarum temporibus tribuendam *f*); inscriptionis huius characteres tam bene conservati sunt, ut sine molestia legi possint. Ad utramque tabulae partem vestigia inscriptionis Graecae obvia sunt, quae quamquam ex maxima parte alii cessit inscriptioni, recentiori lingua Arabica compositae *g*), vocabula tamen haec Graeca ΓΩΤΑΡΖΗΣ — ΣΑΤΡΑΠΗΣ bene distinguuntur *h*). Totius anaglyphi effigiem, parum satisfacientem dederunt Bembo *i*) et Olivierus *k*).

3. Haud procul ab hoc loco occidentem versus, ea rupis parte, quae praeceps viae inpendet, oculis obiicitur in rupis superficie similis tabula rasa, in qua exhibita sunt quae sequuntur. Octo homines, manibus post tergum revinctis, una serie positi, ita ut alter alterum magnitudine superet, a nono ad regem adducuntur. Rex enim esse videtur, qui ad eos conversus sella sedet, manu tenens baculum praelongum, quod male pro arcu habet Bembo. Regiae figurae a tergo stant duo pedisequi, quorum regi proximus arcum, alter baculum praelongum tenet. In mediae fere tabulae parte capitibus impendet figura illa, in monumentis Persepolitanis, cum aliis locis, tum in sepulcris praecipue, obvia, cuius supe-

c) OLIVIER. III. p. 24.

d) BEMBO, *dissertaz.* p. 64. Fidem Bembonis testimonio addit effigierum inspectio.

e) BEMBO, *dissertaz.* p. 65. *f*) OLIVIER. III. p. 24.

g) KINNEIR., p. 131.

h) BEMBO, *dissertaz.* p. 66. OLIVIER l. c.

i) *Bembonis* effigiem aeri incidi curavit *de Sacy*: *Memoires de l'institut.* T. II. p. 173. Tab. I. Fig. 2.

k) OLIVIER. T. 40. Fg. 2.

ſuperior pars ſpeciem fenis habet, inferior vero in pennas definit *l*). Sub his figuris inſcriptiones invenit Bembo, quas eiusdem generis habet, ac inſcriptiones Perſepolitanas proprie ſic dictas *m*). Quum optime eſſent ſervatae, Bembo eas delineari iuſſit. Bembonis deſcriptione aspecta, revera inſcriptiones cuneiformes invenit de Sacy *n*). Totius anaglyphi effigiem, exceptis inſcriptionibus, dedit Olivierus *o*), ex cuius aere Tab. noſtra VIII. Fig. 2. deſumta eſt.

Infra hoc anaglyphum ianua eſt magno lapide clauſa. Pro ſepulcro hanc rupis partem habet Olivierus. Kinneirus quoque huius loci ſculpturam ſimillimam iudicat ſepulcris Perſepolitanis *p*).

Ab hoc loco ſi trecentos paſſus orientem verſus diſceſſeris, ita ut ad laevam habeas montes, pervenis ad muri percraſſi reliquias; lapides praeterea magnos in quadrati formam caeſos hic ibique ſparſos invenis. Item fonti ad orientem, murorum rudera et viae ſtratae in longinquum protenſae veſtigia deprehenduntur. Totus mons ad altitudinem centum pedum caelo ſcalptus eſſe videtur; teſte Ottero *q*) via *e* rupe exciſa hic invenitur. Dubitat vero Olivierus, an non lautumiae quondam hoc loco fuerint *q*).

B. Explicatio.

Illud quod ſupra de monumentis montis Tak-Boſtan innuimus, multa in iis accuratius perſcrutanda futuris peregrinatoribus reſtare, multo magis de antiquitatibus montis *Biſſutun* (arctiori ſc. ſenſu) valet. Quam maxime hoc dolemus, quandoquidem digniora etiam illis eſſe nobis videntur, quae diligentiori examini ſubiiciantur. Hoc unico tantum loco *Arſacidarum veſtigia* monumentis deprehendimus. Nec tamen eorum ſunt omnia, alia enim ad Achaemenidas, alia ad Saſſanidas pertinent. Trium igitur illarum veteris imperii Perſici periodorum monumenta hoc uno loco inveniuntur, nobisque teſtes ſunt ſatis certi, inde a prima aetate usque ad noviſſima tempora hanc regionem

l) OLIVIER. III. 25. KINNEIR. p. 131.
m) BEMBO, *diſſert.* p. 65.
n) *Memoires de l'acad.* T. II. p. 191.
o) Pl. 40. F. 3.
p) p. 131.
q) OLIVIER. III. p. 26.

nem, tam incolarum frequentia, quam regum praeſentia inclaruiſſe *a*). Quam ob rem maximo uſui foret rei literariae harum antiquitatum accurata deſcriptio et delineatio; qua vero utraque quum iam temporis egeamus, pauca modo de iis proferri poſſunt; ſubſiſtendum fere erit in eo, ut unicuique earum parti, quoad aetatem, locum ſuum tribuamus.

1. *Saſſanidis* tribuendus eſt columnae apex. Quamquam figurarum in eo exhibitarum veſtitus et cultus, capitis ornamentum, aliaeque partes vel inſcitia artis, vel quod valde temporis iniuriam expertae erant, tales in pictura exhibitae ſunt, quales fuiſſe vix credibile eſt, ſuperſunt tamen in eo veſtigia, ex quibus vera colligas; globi formam haud plane ignoras; annulus a quo fasciae dependent, quem manu tenet figura, in averſo apicis latere obvia, torques, zona, ex Olivieri teſtimonio gemmis ornata, aliaque Saſſanidarum ornamenta ſunt. Ad eandem aetatem pertinet quoque inſcriptio, cuius ſupra, loco 2., mentionem fecimus.

2. Ad *Arſacidarum* tempora pertinent inſcriptionis Graecae reliquiae, quas ex Bembonis effigie ita exhibet de Sacyus *b*).

ΣΑΤ . . . . . .
. . . . . ΓΩΤΑΡΖ . . . . . Ε . .
. . . ΜΙ . . . . . .
. . ΜΕΤΑ ΜΙΘΡΑΖ . . . . . ΗΣ . .

Quae verba quamquam non ſufficiant ad ſententiam integram certo reſtituendam, de ſenſu tamen in univerſum acute, ut ſemper, conjecturam prepoſuit de Sacyus. Ex eius opinione literae *σατ* . . . . reliquiae ſunt vocabuli *σατραπης*. Vocabulum *γωταρζ* ignorari nequit; ſed Gotarzes non fuit Satraps ſed Arſacidarum XXI, qui inde ab anno 47 p. Chr. regnavit, deinde alterum vocabulum ab altero ſpatio ſatis magno diſtat, ita ut non modo Satrapis nomen ſed alia quoque verba adfuiſſe videantur. Ex Tacito *c*) ſcimus, Gotarzem rem

a) Et Arabes ſui momoriam hic reliquerunt, teſte enim *Kinneiro* p. 131. characteres Arabici hic obvii ſunt.

b) *Memoires de litterature* II. p. 191. Olivierus quoque haec inſcriptionis rudera exhibet Tab. XL. Fig. 2., parum vero accurate ſingula verba disponit.

c) *Ann.* XII. c. 14.

rem habuiſſe cum Meherdate vel Mithradate, deque eo victoriam reportaſſe. Huius Mithradatis nomen ex parte deprehendiſſe ſibi videtur de Sacyus in vocabulo μιθρας, ultima ſitera paululum mutata. Quae quum ſic ſe habeant, putat vir cl., ſatrapem quendam, in huius victoriae de Meherdate reportatae memoriam, Gotarzi regi monumentum condidiſſe *d*). — Arſacidarum tempori tribuendae quoque videntur iſtae effigies, loco 2 deſcriptae, quarum una manu tenet minoris formae figuram, tubam inflantem, quae quidem Victoriolam fortaſſe refert, ad victoriam Gotarzis alludentem. Similis figura in Parthorum numis ſaepius obvia eſt.

3. *Achaemenidarum* aevo tribuendum eſt anaglyphum, loco 3 deſcriptum, quod ex ea aere Olivieri ſiſtit Tab. noſtra VIII. Fig. b. Figurarum habitus, et veſtitus, quo ſimillimae ſunt Perſepolitanis, et inſcriptio cuneiformis, quae ſuper iis ſpectatur, de earum aetate omnem dubitationem eximunt. Ridiculum eſt quod de harum figurarum ſignificatione profert *Gardanne e*): "*plus loin ſur un rocher élevé, on voit une croix et les douze Apôtres ſculptés.*" Aeque tamen ridiculus eſt error, quem in Gardannio vituperando committit *Ingliſius f*), vix ignoscendum eſſe, dicens, Gardannio, quod noſtris praecipue temporibus, in monumentis, quae Saſſanidarum temporibus eſſe tribuenda, luculenter demonſtraverit de Sacy, crucem agnoverit et duodecim apoſtolos. De Sacyus hoc monumentum, in priori ſua de antiquitatibus urbis Kirmanſchah disquiſitione, nec explicavit, nec explicare potuit, quum primam paulo accuratiorem eius notitiam debeamus Oliviero; neque, ſi explicare potuiſſet, ad Saſſanidarum tempora retuliſſet, quae ab hac aetate aeque ac omnia Perſepolitana abhorrent. Similitudo aliqua huic anaglypho intercedit cum Tab. Chardini LXIII., quare ſimile argumentum utrique effigiei ſubeſſe coniicerem. Rex enim hic ſella ſedet, Feruerus ei inpendet, plures homines ad regem adducuntur; legatorum admiſſio, ni fallor, repraeſentatur.

Attentione digniſſimum eſt, quod ſepulcrum ſimile Perſepolitanis hoc ipſo loco inveniſſe contendit Olivierus. Mons ipſe ſepulcrorum

d) *Memoires de litterature* II. p. 192.

e) *Iournal d'un voyage* p. 83.

f) MR. ROBERT HARRY Inglis, in: *Morier* p. 396.

Ariſtoteles vel potius Nicolaus Damascenus de mundo *n*), qui locus Apuleio interprete ſic ſe habet: "Quum apud Suſam et Ecbatanas, ut in fano quodam ſacratus, nulli temere notitiam oris ſui panderet, (rex ſc. Perſarum), ſed circumſeptus admirabili regia, cuius tecta fulgerent eboris nive, argenti luce, flammis ex auri vel electri claritate. Limina vero alia prae aliis erant. Interiores fores, exteriores ianuae imminebant, portaeque ferratae et muri adamantina firmitate."

4. *Templum Anaïtidis.*

Ex Polybii regiae et huius templi coniuncta deſcriptione iure colligitur, fanum Anaïtidis regiae fuiſſe contiguum. Ἡ Ἀναΐτις (quam ſcripturam pro vero Deae nomine habet Sylburgius) *o*) diverſo nomine Ἀνάις, Ἄινη, Ἀναία, Ναναία appellabatur. Fani mentionem inlicit Iſidorus Characenenſis *p*) "Ἀποβάτανα μητροπόλις Μηδίας καὶ θησαυροφυλάκιον καὶ ἱερὸν ὅπερ Ἀναϊτίδος ἀεὶ θύουσι." Apobatana eandem eſſe urbem ac noſtra Ecbatana, docent ea ipſa quae adiecta ſunt. In eodem templo, teſtibus libris Maccabaeorum *q*), Antiochus interfectus eſt. Repugnant vero alii ſcriptores. Templi magnificentiam discimus ex Polybio: adhuc enim, quo tempore eo venit Antiochus, auri et argenti ibi fuit magna copia *r*). De Anaïtide eiusque fanis videndus Strabo *s*). Graeci ex vulgari ſuo more, ſecundum quem diis exteris ipſorum numinum addere ſolebant nomina,

Οὔσης γὰρ τῆν ξυλίας ἀπάσης κεδρίνης καὶ κυπαριττίνης, οὐδεμίαν αὐτῶν γεγυμνῶσθαι συνέβαινεν, ἀλλὰ καὶ τὰς δοκοὺς, καὶ τὰ φατνώματα, καὶ τὺς κίονας τὲς ἐν ταῖς στοαῖς καὶ περισύλοις, τὲς μὲν ἀργυραῖς, τὲς δὲ χρυσαῖς λεπίσι περισιλῆφθαι, τὰς δὲ κεραμίδας ἀργυρᾶς εἶναι πάσας.

n) PSEUDO ARISTOTELES, *de mundo*. c. 6. Αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς λόγος, ἵδρυτο ἐν Σάσοις ἢ Ἐκβατάνοις, πάντι ἀφράτος, θαυμαστὸν ἔχων βασίλειον οἶκον, καὶ περίβολον χρυσῷ καὶ ἠλέκτρῳ καὶ ἐλεφάντι ἀφράκτοντα· πυλῶνες δὲ πολλοὶ καὶ συνεχεῖς, πρόθυρά τε συχνοῖς εἰργόμενα ταδίοις ἀπ' ἀλλήλων, θύραισε χαλκαῖς καὶ τείχεσι μεγάλοις ὠχύροτο.

o) *Ad Briſſonium* p. 302. *p*) *Geogr. Min.* ed. Hud. p. 6.

q) II. MACCAB. I. 13.

r) Κατὰ τὴν Ἀντιόχε παρουσίαν ὅ τε ναὸς αὐτὸς, ὁ τῆς Ἄινης προσαγορευόμενος, ἔτι τὲς κίονας εἶχε τὲς πέριξ κεχρυσωμένους, κεραμίδες ἀργυραῖ, καὶ πλείους ἐν αὐτῷ συνετέθειντο, πλίνθοι δὲ χρυσαῖ τινὲς ὀλίγαι μὲν ἦσαν, ἀργυραῖ δὲ καὶ πλείους ὑπῆμεγον. POLYB. l. c.

s) p. 779. 805. 838.

mina, Anaitidem modo per Artemin vel Dianam, modo per Venerem interpretati ſunt *t*). Hinc apparet, ad idem fanum eſſe referenda, quae habet Plutarchus *u*), Ἄρτεμις ἡ ἐν Ἐκβατάνοις ἣν Ἀνεῖτιν καλοῦσιν, et Clemens Alexandrinus in προτρεπτικῷ, de Artaxerxe loquens, ὃς πρῶτος τῆς Ἀφροδίτης Ταναΐδος τὸ ἄγαλμα ἀνασήσας ἐν Βαβυλῶνι καὶ Σούσοις, καὶ Ἐκβατάνοις, Πέρσαις καὶ Βάκτροις, καὶ Δαμασκῷ καὶ Σάρδεσιν, ὑπέδειξε σέβειν *v*).

5. *Turris Danielis.*

Cum Danieles inſignis adeo eſſet clarusque, praecipue quod Deo charus exiſtimaretur, turrin *w*) aedificavit Ecbatanis Mediae, opus elegantiſſimum et arte mirabili conſtructum, quae adhuc Ioſephi aetate exſtabat et novitatis ſpeciem ac formae vigorem integrum prae ſe ferebat *x*). Haec quae habet Ioſephus, eadem refert Hieronymus *y*), iisdem fere verbis, hac una re diverſus, quod quae Ecbatanis Ioſephus, Suſis ipſe locat *z*). Totam Ioſephi narrationem ut fabulam reiicit Scaliger *a*). Aliter videtur Bocharto *b*), qui Darium huius monumenti auctorem habet, eundem vero in operis oeconomia et architectura adiutum putat Danielis opera et conſilio. Parum fidei toti narrationi eſſe habendum inde colligo, quod addit Ioſe-

s) ZEND-AVESTA, von *Kleuker*, *Anhang* II. 3. p. 67.

t) *Vita Artaxerxis* c. 27.

u) Pro Ταναΐδος iure legendum cenſet *Sylburgius* Ἀναΐτιδος, *ad Briſſonium* p. 362.

w) Sic enim vertendum putaverim vocabulum βάρις quod hac ratione interpretatur *Heſychius*: βάρις, πλοῖον, ἢ τεῖχος, ἢ σοαὶ, ἢ πύργος.

x) IOSEPHUS, *antiquitates Iudaicae* X. 11. §. 7. Δανιήλος ᾠκοδόμησεν ἐν Ἐκβατάνοις τοῖς Μηδικοῖς βάριν, εὐτρεπέστατόν τι κατασκεύασμα καὶ θαυμαστῶς πεποιημένον, ἣ μέχρι δεῦρο μὲν ἔστι καὶ σώζεται· τοῖς δ' ὁρῶσι δοκεῖ προσφάτως κατεσκευάσθαι, καὶ ἔτ' αὐτῆς ἐκείνης ἧς ἔκαιος αὐτὴν ἡμέρας ἰσορρεῖ, γεγονέναι· οὕτως νεαρὸν αὐτῆς καὶ ἀκμαῖον τὸ κάλλος, καὶ μηδαμῆ γεγηρακὸς ὑπὸ τοσούτου χρόνου.

y) *In Danielem* c. VIII.

z) HUETIUS, *demonſtratio evang.* p. 406.

a) *De emendatione temporum* (Genev. 1629.) *prolegom.* p. 27.

b) *Opp.* p. 197.

Iosephus *c*), moris esse, ut reges Medorum Persarum et Parthorum in ista turri sepelirentur. Persarum regum sepulcra, quoad eorum formam, quam maxime recedere a turri ista, docent quae supra de sepulcris adtulimus. Parthorum vero reges sepultos fuisse Arbelis, discimus ex Dione Cassio *d*).

III. Ecbatanorum situs et reliquiae.

Ad quaestionem illam, quae regio quaeve urbs respondeat Medorum Ecbatanis, vario modo responderunt viri docti. Alii, inter quos *Gibbon* et *Iones*, hodiernam urbem *Tabris* convenire putant cum situ Ecbatanorum. Rennellius vero *e*), Mannertus *f*), Olivierus *g*), Kinneirus *h*) et alii hodiernum *Hamadan* (sub 34° 53′ lat. et 48° longit. sec. Kinn.) veteri illi urbi capitali respondere contendunt. Quam quidem rationem et equidem solam veram habeo. Pro argumentis mihi sunt:

1. Veterum de Ecbatanorum situ testimonia.

Secundum Polybium *i*) sita fuerunt Ecbatana in montana regione, quae radicibus Orontis subiacet. Cum Polybio convenit Diodorus Siculus *k*), qui stadia duodecim ab Ecbatanis abesse dicit Orontem *l*). Eundem situm urbi tribuit Ptolemaeus. Secundum Isidorum Characenensem sita fuere Ecbatana ea via, quae a Seleucia in Parthiam ducebat *m*). Auctore Plinio Susa aeque distabant ab Ecbatanis atque Seleucia. Adiungas denique coeli bonam temperiem,

c) l. c. θάπτουσι δ' ἐν τῇ βάρει τούς δε Μήδων βασιλεῖς, καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων, ἄχρι τοῦ δεῦρο· καὶ ὁ ταύτην πεπιστευμένος Ιουδαῖός ἐστιν ἱερεύς· καὶ τοῦτο γίγνεται μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας.

d) p. 1308 et 1334. ed. Reimari.

e) *Geograph. Syst. of Herodotus* p. 272.

f) V. p. 160. *g*) III. p. 30.

h) p. 125.

i) X. 24. ὑπὸ τὴν παρωρείαν τὴν παρὰ τὸν Ὀρόντην.

k) II. 13.

l) Mons *Orontes* iam dicitur *Elwind*, cf. KINNEIR. p. 126.

m) *Geographi Minores* ed. Hudson. II.

rum ſecundum Dupuiſium, mixtum numiſma autore Origine, metalla fuerunt Marti attributa; quorum neutrum, quoad colorem, quadrat; alterum ad belli armorumque Deum referendum videtur, alterum Marti tributum dicit Origines, propter mixturam inaequalem et variam. Quarti ambitus pinnae *caeruleae* fuerunt (πρ. κυάνεοι). Idem quodammodo fuit color Mercurii, eiusque nominis metalli. Quintus ambitus pinnarum colorem retulit *ſandaracinum* (πρ. σανδαρακινοί), quem rubri genus eſſe volunt; idem et color aeris cyprii Veneri addicti. Ambitus ſextus *argentatas* (κατηργυρωμένους), ſeptimus *auratas* (κατηκεχρυσωμένους) pinnas habuit; eadem metalla, metallorumque colores, tribuebantur Lunae et Soli. Quae quum ita ſint, vix mihi perſuadere poſſum, caſu tantum eveniſſe, ut haec omnia plerumque quadrent cum Perſarum ſyſtemate planetarum. Neque tamen auctor murorum planetas ſymbolice ſiſtere voluiſſe videtur, quippe qui tunc in ſingulis accuratior eſſe debuiſſet; ante omnia vero in muris illis exornandis, coloribusque diſtinguendis, ordinem tenere debuiſſet, quo in coelo feruntur planetae. Conſilium igitur modo agnosco conditoris, qui imbutus illo planetarum ſyſtemate, ad eius rationem muros compoſuit et exornavit, quos alius, ſyſtemate illo non imbutus, in alium modum adornaſſet.

2. *Arx ſeu caſtellum.*

Arx Ecbatanorum in ſummo murorum ambitu ſita, firmiſſime fuit munita, autore Polybio *l*). Divitiarum maximam copiam continuit. Iſidori Θησαυροφυλάκιον vel ipſa fuit arx, vel eiusdem pars.

3. *Regia.*

Arci ſubiacebant τὰ βασίλεια ſeptem ſtadiorum circuitu, quae ſummam in omnibus rebus magnificentiam prae ſe ferebant. Tota regia conſtructa erat e cedro aut cupreſſo; trabes vero, lacunaria et columnae laminis partim argenteis partim aureis circumamictae. Perinde et tegulae argenteae fuerunt *m*). His ſimilia refert Ariſto-

l) l. c. ἄκραν χειροτοίητον ἔχει θαυμασίως πρὸς ὀχυρότητα κατασκευασμένην.

m) POLYBIUS. X. 24. Ἔστι γε τὰ βασίλεια τῷ μὲν μεγέθει σχεδὸν ἑπτὰ σταδίων ἔχοντα τὴν περιγραφήν, τῇ δὲ τῶν κατὰ μέρος κατασκευασμάτων πολυτελείᾳ μεγάλην ἐμφαίνοντα τὴν τῶν ἐξ ἀρχῆς καταβαλλομένων εὐχαιρίαν.

Οὔσης

Ariſtoteles vel potius Nicolaus Damascenus de mundo *n*), qui locus Apuleio interprete ſic ſe habet: "Quum apud Suſam et Ecbatanas; ut in fano quodam ſacratus, nulli temere notitiam oris ſui panderet, (rex ſc. Perſarum), ſed circumſeptus admirabili regia, cuius tecta fulgerent eboris nive, argenti luce, flammis ex auri vel electri claritate. Limina vero alia prae aliis erant. Interiores fores, exteriores ianuae imminebant, portaeque ferratae et muri adamantina firmitate."

4. Templum Anaïtidis.

Ex Polybii regiae et huius templi coniuncta deſcriptione iure colligitur, fanum Anaïtidis regiae fuiſſe contiguum. Ἡ Ἀναϊτις (quam ſcripturam pro vero Deae nomine habet Sylburgius) *o*) diverſo nomine Ἀνάϊς, Ἄϊνη, Ἀναία, Ναναία appellabatur. Fani mentionem iniicit Iſidorus Characenenſis *p*) "Ἀποβάτανα μητρόπολις Μηδίας καὶ θησαυροφυλάκιον καὶ ἱερὸν ὅπερ Ἀναϊτίδος ἀεὶ θύουσι." Apobatana eandem eſſe urbem ac noſtra Ecbatana, docent ea ipſa quae adiecta ſunt. In eodem templo, teſtibus libris Maccabaeorum *q*), Antiochus interfectus eſt. Repugnant vero alii ſcriptores. Templi magnificentiam discimus ex Polybio: adhuc enim, quo tempore eo venit Antiochus, auri et argenti ibi fuit magna copia *r*). De Anaïtide eiusque fanis videndus Strabo *s*). Graeci ex vulgari ſuo more, ſecundum quem diis exteris ipſorum numinum addere ſolebant nomina,

Οὔσης γὰρ τῆν ξυλίας ἁπάσης κεδρίνης καὶ κυπαριττίνης, οὐδεμίαν αὐτῶν γεγυμνῶσθαι συνέβαινεν, ἀλλὰ καὶ τὰς δοκοὺς, καὶ τὰ φατνώματα, καὶ τὺς κίονας τὺς ἐν ταῖς στοαῖς καὶ περιστύλοις, τὺς μὲν ἀργυραῖς, τῦς δὲ χρυσαῖς λεπίσι περισιλῆφθαι, τὰς δὲ κεραμίδας ἀργυρᾶς εἶναι πάσας.

n) PSEUDO ARISTOTELES, *de mundo*. c. 6. Αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς λόγος, ἵδρυτο ἐν Σάοις ἢ Ἐκβατάνοις, πάντι ἀόρατος, θαυμαστὸν ἔχων βασίλειον οἶκον, καὶ περίβολον χρυσῷ καὶ ἠλέκτρῳ καὶ ἐλεφάντι ἀφράκτοντα· πυλῶνες δὲ πολλοὶ καὶ συνεχεῖς, πρόθυρά τε συχνοῖς εἰργόμενα ταδίοις ἀπ' ἀλλήλων, θύραισι χαλκαῖς καὶ τείχεσι μεγάλοις ὠχύροτο.

o) *Ad Briſſonium* p. 302.

p) *Geogr. Min.* ed. Huſſ. p. 6.

q) II. MACCAB. I. 13.

r) Κατὰ τὴν Ἀντιόχε παρουσίαν ὅ τε ναὸς αὐτὸς, ὁ τῆς Ἄϊνης προσαγορευόμενος, ἔτι τὰς κίονας εἶχε τὰς πέριξ κεχρυσωμένους, κεραμίδας ἀργυρᾶς, καὶ πλείους ἐν αὐτῷ συνετέθειντο, πλίνθοι δὲ χρυσαῖ τινὲς ὀλίγαι μὲν ἦσαν, ἀργυραῖ δὲ καὶ πλείους ὑπῆσαν. POLYB. l. c.

s) p. 779. 805. 838.

mina, Anaitidem modo per Artemin vel Dianam, modo per Venerem interpretati ſunt *t*). Hinc apparet, ad idem fanum eſſe referenda, quae habet Plutarchus *u*), Ἄρτεμις ἡ ἐν Ἐκβατάνοις ἣν Ἀνεῖτιν καλοῦσιν, et Clemens Alexandrinus in προτρεπτικῷ, de Artaxerxe loquens, ὃς πρῶτος τῆς Ἀφροδίτης Ταναΐδος τὸ ἄγαλμα ἀνασήσας ἐν Βαβυλῶνι καὶ Σούσοις, καὶ Ἐκβατάνοις, Πέρσαις καὶ Βάκτροις, καὶ Δαμασκῷ καὶ Σάρδεσιν, ὑπέδειξε σέβειν *v*).

5. *Turris Danielis.*

Cum Danieles inſignis adeo eſſet clarusque, praecipue quod Deo charus exiſtimaretur, turrin *w*) aedificavit Ecbatanis Mediae, opus elegantiſſimum et arte mirabili conſtructum, quae adhuc Ioſephi aetate exſtabat et novitatis ſpeciem ac formae vigorem integrum prae ſe ferebat *x*). Haec quae habet Ioſephus, eadem refert Hieronymus *y*), iisdem fere verbis, hac una re diverſus, quod quae Ecbatanis Ioſephus, Suſis ipſe locat *z*). Totam Ioſephi narrationem ut fabulam reiicit Scaliger *a*). Aliter videtur Bocharto *b*), qui Darium huius monumenti auctorem habet, eundem vero in operis oeconomia et architectura adiutum putat Danielis opera et conſilio. Parum fidei toti narrationi eſſe habendum inde colligo, quod addit Ioſe-

s) ZEND-AVESTA, von *Kleuker*, *Anhang* II. 3. p. 67.

t) *Vita Artaxerxis* c. 27.

u) Pro Ταναΐδος iure legendum cenſet *Sylburgius* Ἀναΐτιδος, *ad Briſſonium* p. 362.

w) Sic enim vertendum putaverim vocabulum βάρις quod hac ratione interpretatur *Heſychius*: βάρις, πλοῖον, ἢ τεῖχος, ἢ σκοπή, ἢ πύργος.

x) IOSEPHUS, *antiquitates Iudaicae* X. 11. §. 7. Δανιὴλος ᾠκοδόμησεν ἐν Ἐκβατάνοις τοῖς Μηδικοῖς βάριν, ὑπερτέσατόν τι κατασκεύασμα καὶ θαυμασίως πεποιημένον, ἣ μέχρι δεῦρο μένει καὶ σώζεται· τοῖς δ' ὁρῶσι δοκεῖ προσφάτως κατεσκευάσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης ἧς ἕκαστος αὐτὴν ἡμέρας ἰσορεῖ, γεγονέναι· οὕτως νεαρὸν αὐτῆς καὶ ἀκμαῖον τὸ κάλλος, καὶ μηδαμῆ γεγηρακὸς ὑπὸ τοσούτε χρόνε.

y) *In Danielem* c. VIII.

z) HUETIUS, *demonſtratio evang.* p. 406.

a) *De emendatione temporum* (Genev. 1629.) *prolegom.* p. 27.

b) *Opp.* p. 197.

Iosephus *c*), moris esse, ut reges Medorum Persarum et Parthorum in ista turri sepelirentur. Persarum regum sepulcra, quoad eorum formam, quam maxime recedere a turri ista, docent quae supra de sepulcris adtulimus. Parthorum vero reges sepultos fuisse Arbelis, discimus ex Dione Cassio *d*).

III. Ecbatanorum situs et reliquiae.

Ad quaestionem illam, quae regio quaeve urbs respondeat Medorum Ecbatanis, vario modo responderunt viri docti. Alii, inter quos *Gibbon* et *Iones*, hodiernam urbem *Tabris* convenire putant cum situ Ecbatanorum. Rennellius vero *e*), Mannertus *f*), Olivierus *g*), Kinneirus *h*) et alii hodiernum *Hamadan* (sub 34° 53′ lat. et 48° longit. sec. Kinn.) veteri illi urbi capitali respondere contendunt. Quam quidem rationem et equidem solam veram habeo. Pro argumentis mihi sunt:

1. Veterum de Ecbatanorum situ testimonia.

Secundum Polybium *i*) sita fuerunt Ecbatana in montana regione, quae radicibus Orontis subiacet. Cum Polybio convenit Diodorus Siculus *k*), qui stadia duodecim ab Ecbatanis abesse dicit Orontem *l*). Eundem situm urbi tribuit Ptolemaeus. Secundum Isidorum Characenensem sita fuere Ecbatana ea via, quae a Seleucia in Parthiam ducebat *m*). Auctore Plinio Susa aeque distabant ab Ecbatanis atque Seleucia. Adiungas denique coeli bonam temperiem,

c) l. c. Θάπτεσι δ' ἐν τῇ βάρει τὰς δὲ Μήδων βασιλεῖς, καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων, ἄχρι τοῦ δεῦρο· καὶ ὁ ταύτην κτισαμένος Ἰουδαῖός ἐστιν ἱερεύς· καὶ τοῦτο γίγνεται μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας.

d) p. 1308 et 1394. ed. Reimari.

e) *Geograph. Syst. of Herodotus* p. 272.

f) V. p. 160. *g*) III. p. 30.

h) p. 125.

i) X. 24. ὑπὸ τὴν παρωρείαν τὴν παρὰ τὸν Ὀρόντην.

k) II. 13.

l) Mons *Orontes* iam dicitur *Elwend*, cf. KINNEIR. p. 126.

m) *Geographi Minores* ed. Hudson. II.

periem, ſoli ubertatem et regionis cuiusvis rei amoenitatem *n*), quae locum urbis Hamadan aptiſſimum reddunt regiae ſedi, quaeque reſpondent plane veterum laudi, qua tollunt Ecbatana. Haec et alia, quae habes apud Rennellium, uti conveniunt cum urbe Hamadan, ita repugnant plane iis, qui ad urbem Tabris Ecbatana collocant.

2 Antiqua Hamadani urbis fama.

Inter urbis maxime memorabilia oſtendere ſolent incolae peregrinatoribus ſepulcrum Mardechai et Estherae *o*). Ottero teſte *p*) ſubverſa praedicatur urbs a Nebuchodonozoro, reſtaurata vero a rege Dara. Ex Hamdullae auctoritate Hamadanum condidit et muro firmiſſimo cinxit rex Schemſchid; in media vero urbe arcem ſtruxit Dara *q*). Alia incolarum fama, quam narrat Kinneirus, Hamadanum praedicat regum ſedem aeſtivam, inde a Darii temporibus usque ad Schengiscanum. Perinde Hamdulla urbem vocat *locum regum* همدان جاي شاهان, eoque refrigerii cauſa aeſtivo tempore concedere reges contendit *r*). Haec et alia, quae de urbe praedicantur, licet ex maxima parte fabuloſa ſint, ſummam urbis antiquitatem indicant. Recentioris enim aevi urbs, cuius veram originem Perſarum annales indicabant, vix anſam praebere potuit tot fabulis. Nonniſi urbs clariſſima, cuiusque origo ad remotiſſima tempora deſcendit, tot mythis ortum dare ſolet.

3. Antiquitates ſuperſtites.

Indicia adhuc ſuperſunt ſatis certa, quae fidem faciunt, hodiernum Hamadan ſitum occupare urbis antiquiſſimae et ampliſſimae. Non modo ex aggere et ruderibus, quibus urbs ſuperſtructa eſt *s*), certo hoc colligitur, ſed teſtimonia clariora etiam ſuperſunt. Inſcriptionem reperit Kinneirus *t*), rupi montis *Elwind* inciſam, quam Perſae nominant *Gunj-Nauma* hiſtoria gazae, nomine ducto ex vulgari

n) KINNEIR. l. c. OLIVIER. III. p. 30. GOLIUS *ad Alfrag.* p. 220.
o) KINNEIR. p. 125. Sepulcri effigiem habes in: MALCOLM's *hiſtory*. II. p. 524.
p) I. p. 182. *q*) GOLIUS *ad Alfrag.* l. c.
r) GOLIUS l. c. *s*) OLIVIER. III. p. 30.
t) KINNEIR. p. 126.

gari opinione, theſaurum in eius vicinio conditum eſſe. Inſcriptionis characteres ſunt cuneiformes ſeu Perſepolitani *u*). Rudera inſuper deprehendit Olivierus *v*) viarum ſtratarum, montem Elwind traiectarum, quae tanta arte conſtructae videbantur, ut earum origo neutiquam Perſis hodiernis tribui poſſit. Aquarum denique copia a monte decurrens, quae facili opera, ut olim irrigavit urbem, ita et nunc, teſte Oliviero *w*), in urbem poſſet deduci, ultro in memoriam revocat Semiramidem, quae, ut habet Diodorus Siculus *x*), quum aquarum inopia urbs premeretur, aquis eo largiſſimis et optimis multa cum moleſtia et impenſa deductis, totam irriguam effecit. In altera enim Orontis parte quum ingens eſſet lacus in fluvium ſeſe exonerans, ad radices montem perfodit. Foſſae latitudo erat pedum quindecim, altitudo quadraginta. Per hanc derivato lacus amni, largas urbi aquas ſuppeditavit. Quamquam haud contenderim, Semiramidis operum indicia reperiſſe Olivierum, invenit tamen quae alium e remota antiquitate habent auctorem, quaeque ex inſcitia Semiramidi tribuit Diodorus. — Cum notitia noſtra de univerſa circa Hamadanum regione, et poſt Olivieri et Kinneiri labores, imperfecta ſit et manca, levioris autem momenti haberi debeant, quae Tavernierus *y*) et Otterus *z*) protulerunt, non omnis, puto, ſpes deeſt, ut regionem maiori cura perſcrutantes alia eaque graviora veterum Ecbatanorum indicia ſint inventuri.

u) "This inſcription is in the ſame character as thoſe at *Takti Iumſheed* (Tacht-Schemſchid, Perſepolis), *Maudir i Solimane*, and on the *Babylonian bricks*." KINNEIR: l. c.

v) III. p. 30.

w) III. p. 30.

x) II. 13.

y) I. p. 169.

z) I. p. 182.

SECTIO IV.

Media Atropatena.

Praemonenda.

Media Atropatena seu *Atropatia* nomen traxit ab Atropate duce, qui propter insignem virtutem, qua fortiter Macedonibus obstitit, eius rex factus est *a*). Limites ei constituunt ab *oriente* mare Caspium, *meridiem* versus Media Magna et Mardus fluvius, ab *occidente* Armenia et Matiana, ad *septentrionem* Albania et Cyrus fluvius *b*). Respondet fere istis finibus hodiernum *Aderbidschân c*), quod nomen originem duxit ab ignis cultu, qui, quum Zoroastris patria esset haec terra, inprimis ibi vigebat. Regiones huius provinciae, quae vergunt ad septentrionem, asperae sunt et frigidae, reliquae vero bona gaudent soli aerisque conditione *d*). Atropatenam per veteres scriptores parum percognitam habemus: nam non modo Graecorum Romanorumve nemo eam penitius adiit, sed Medis adeo Persisque parum de ea innotuisse videtur. Magnam eius partem, inprimis regiones septentrionales, gentes occupabant rapinae deditae, et nomine magis quam revera Persarum imperio subiectae, solius fortasse, praeter Cyrum, Cosrois dicto quodammodo audientes. Recentiorum peregrinatorum satis multi quidem hanc terram peragrarunt, inprimis quum, qui ante hos quinquaginta annos in Persiam proficiscebantur, per portas Caucasias eam adire solerent; ipsae vero itineris difficultates, viarumque a praedonum turba infestatarum pericula effecerunt, ut raro a viis publicis deflecterent pere-

a) STRABO p. 795. *b*) STRABO l. c.

c) KINNEIR. p. 148. — Vocabulum *Aderbidschan* ex recentiori lingua Persica interpretatur Kleukerus per *locum ignis*; eodem sensu ex sermone Zendico explicat nomen *Atropatia*. ZEND-AVESTA. II. p. 49.

d) STRABO l. c.

peregrinatores. Parum igitur, praeter iſtas regiones, quae adiectae ſunt viis publicis, quarum una a portis Caspiis, altera ex Armenia *Taurin* ducit, de tota terra cognovimus. Quod attinet ad noſtra monumenta, ex iis, quae modo diximus, quodammodo apparet, non tot quidem tamque praeclara artis opera ac in altera illa Mediae parte, in Atropatena inveniri credibile eſſe. Adſunt tamen nonnulla omni attentione digna: e Medorum quidem tempore, quod ſcimus nulla, quae reperiuntur, quorumque mentio occurrit apud veteres, ſi exceperis quae ad fabuloſa tempora deſcendere faciunt ſcriptores, ad Perſas pertinent omnia: alia Achaemenidarum, alia Saſſanidarum monumenta ſunt.

CAPUT I.

Gaza.

Regia Mediae Atropatenae erat *Gaza a*), apud Plinium *b*) Gazae, quod nomen inponebatur huic oppido, in quo belli opes et pecuniam vellent aſſervari; nam *gaza*, teſte Curtio *pecunia regia* eſt lingua Perſarum *c*). De urbis ſitu certiores ſimus per Strabonem *d*). Accuratius nos edocet Plinius *e*), qui oppidum ab Artaxatis CCCCL. mill. paſs., totidemque ab Ecbatanis Mediae abeſſe dicit; Ptolemaei *Gazaca* eadem fuiſſe videtur urbs, quamquam quod Ptolemaeus habet ſpatium, non quadrat cum Pliniano *f*). Ammiano Marcellino *g*) quoque, et Stephano Byzantino, apud quem audit πόλις μεγίστη, ſub hoc nomine innotuit. De Gazae conditore nihil memoriae prodiderunt veteres. Harduinus, qui a Parthis demum appellatam eam putat, haud dubie falſus eſt. Quamquam Parthorum denique tempore

a) STRABO p. 794. *b*) VI. 13.

c) III. 13. Cf. HARDUINUS *ad Plinium* I. p. 312. De *gaza* (theſauro) qui congeſta legere cupit veterum loca, adeat Briſſonium *de reg. Perſ. pr.* p. 252.

d) l. c. βασίλειον αὐτῶν; (ſc. Παρθυαίων) Ξαρινὰν μὲν ἐν πεδίῳ ἱδρυμένην Γάζα, καὶ ἐν φρυρίῳ ἱδρυμένῳ Οὐέρα.

e) l. c. *f*) MANNERT. V. p. 145.

g) XXIII. 6.

pore regia ſedes facta, ante Parthos tamen exſtitit, ideoque et nomine quodam inſignita fuit. *Gaza* vero vocabulum quum Perſis antiquiſſimo tempore vel notiſſimum fuerit, a quibus aliis quam a Perſis ipſis Gaza urbs nomen traxerit credibile eſt? Parthi enim Graecorum amici et aemuli (*φιλέλληνες*) ſi urbem condidiſſent, Graeco nomine, ut alias, haud dubie eam appellaſſent. Hinc colligo, Gazam florentibus Perſarum rebus conditam, quamquam eorum tempore non prorſus quidem ignobilem, inclaruiſſe praecipue ſub Parthorum demum imperio. Licet igitur nullo modo inter recentiora oppida debeat cenſeri, nec antiquitate nec amplitudine aequavit unquam Suſa et Ecbatana; dum enim horum magnificentia praedicanda invicem certant auctores, Gazae vix mentio iniicitur apud hunc illumve ſcriptorem, eumque ne antiquiſſimum quidem.

Ex Plinii loco ſupra laudato, adhibito Ptolemaei teſtimonio, prodit, Gazam lacui olim *Spauto*, iam vero *Urmia* dicto verſus orientem ſitam fuiſſe. Quapropter hodiernam urbem Tabris vel Tauris locum veteris Gazae obtinere vulgo contendunt; ſed male, nam nec aeque diſtat Tauris ab Artaxatis atque Ecbatanis, nec talia a peregrinatoribus ibi inveniuntur rudera, qualia antiquam illam urbem referre videntur. Peregrinatores quidem in eo conſentiunt, multa ibi conſpici rudera, neque tamen ea remotam illam aetatem prae ſe ferre *h*). Chardinus *i*) miratur, nulla ibi inveniri *antiqua* monumenta, Kinneirus *k*) teſtatur, muros ibi conſpici veteris alicuius urbis, qui ex luto conſtarent. Materies haec non fuiſſe videtur murorum, quibus urbs illa capitalis, tantarum divitiarum cuſtodia, defendebatur. Haec firmior et muris lapideis munita fuerit, veroſimillimum eſt. Accedit quod a Perſis ea condita eſt; qui ad exſtruenda aedificia non coctilibus, ut Medi, ſed lapidibus caeſis utebantur, inprimis ſi ob loci naturam faciles erant comparatu. Gaza itaque ſaxis haud dubie erat ſtructa, quae montes haud procul inde diffiti abunde praebebant. Qua de cauſa relinquamus Taurin eiusque aggeres et procedamus aliquot milliaria verſus Mianam urbem. Chardinus *l*) media fere via inter Taurin et Mianam reliquias invenit

h) TAVERNIER I. p. 51. DES LANDES p. 10. BELL I. p. 76.

i) II. 330. *k*) p. 150.

l) II. p. 363. An haec rudera eadem ſint, de quibus egere Morier (p. 271.) et Gardanne (p. 40.), ex deſcriptionibus perfunctorie efficere non potui.

nit urbis cuiusdam peramplae, quam Abbasius Magnus diruisse dicebatur. Aedificia nonnulla invenit forma rotunda, lapidibus caesis structa, tantae molis, ut ne ab octo quidem hominibus possent commoveri. Heroës veteres, ex vulgari Persarum opinione, quondam hic convenerunt ad consilia habenda. Haec igitur veteris Gazae habeo rudera, digniora saltem hoc honore quibusvis aliis hac regione hucusque inventis. Dubitationem quandam iniicere posset, quod *Schach Abbas* eam diruisse dicitur, quum multo prius Gazam in ruinas esse conversam, ex omni seriorum scriptorum silentio verosimillimum sit. Sed Abbasius fortasse Gazae devastatorum ultimus fuit, qui quae alii diruenda reliquerant, quaeve ab aliis restituta erant, prorsus ad exitum vocavit.

CAPUT II.

Antiquitates urbis Maraga.

Maraga urbs sita est secundum tabulas geographicas Nasereddini sub 46° 25′ longit. 37° 20′ latit. *a*). Distat a lacu Urmia veterum Spautone milliaria duo cum dimidio orientem versus. Clara est ob celeberrimum illum astronomum Nassereddin *b*), qui ibi tabulas suas geographicas composuit, quique in montis prope iacentis fastigio, ad astra observanda, speculam suam habuit astronomicam, cuius et nunc in aequato montis apice indicia supersunt *c*). In eiusdem montis parte occidentali conclave invenitur e rupe excisum, quadraginta pedum longitudine, sedecim latitudine, haud plane dissimile cryptis Indicis. Duae speluncam obtinent arae, quae, Kinneiro teste, similitudinem quandam habent cum Priapo templorum Indicorum. Sculpturae iis nullae adsunt, neque magnitudine neque pulchritudine cum istis Indorum antris comparandae *d*). Nonnulli praeterea cuniculi, varia directione excurrentes coniuncti esse videntur cum aliis antris subterraneis. Urbis incolae nihil de antiqui-

a) KINNEIR. p. 157.

b) HERBELOT. s. h. v. Nassereddin floruit saeculo post Chr. n. decimo tertio.

c) KINNEIR, p. 156. *d*) KINNEIR, l. c.

antiquitatum iſtarum uſu et conſilio ſciunt, omnem eas hominum memoriam longe excedere contendunt. — Quamquam de monumentorum illorum perquam memorabilium aetate et auctore certo quid conſtituere non audeo, quum nec inſcriptione ulla, nec ſculpturae opere alio inſignita ſint, de eorum uſu tamen, ut putem, nos non haerere ſinunt aràe in cryptis illis obviae. Religioſo conſilio haud dubie deſtinata fuere; locum mihi inveniſſe videor veterum Magorum religioni ſacrum. Fidem huic ſententiae facit *Bakui e)*. Urbis mentionem iniicit filius Haucali *f)*, qui ſitum eius conſtituit ad lacum Urmia, de quo haec, inprimis peregrinatoribus futuris notanda verba, addit: "*All round this lake are villages and buildings.*" — Deprehendiſſe ſibi putat Kinneirus *Maragae* nomen in voce Γαμάργα apud Diodorum Siculum *g)*. Sed Gamarga non urbis eſt ſed regionis appellatio; nec de urbe huius nominis innotuit, nec de regione iſta, praeter nomen, quidquam memoriae proditum eſt *h)*.

CAPUT III.

Semiramidis opera.

Inſignis eſt locus apud Moſen Chorenenſem *a)*, quo exponitur, Semiramidem ad breve tempus in campo Araratenſi commoratam, in loca regionis montuoſa aſcendiſſe, ibique, quum terrae amoenitatem et caeli tenuitatem contemplaretur, haec verba feciſſe: "hic in tali temperatione caeli, et terrarum atque aquarum ubertate, urbes et domicilia regia exſtrui oportet, ut quartam vertentis anni partem, aeſtiva tempora, iucundiſſime in Armenia traducamus, ac per reli-

e) "Ville célèbre et très-peuplée, dans un terroir arrosé et plein de fruits. *Il y a d'anciens monumens des Mages, des colléges et des bâtimens*; un jardin nommé *Kiameabad*, qui a une paraſange de largeur ſur autant de longueur; auprès eſt une ſource d'eau chaude où l'on prend les bains. On voit dans cette ville l'obſervatoire que Houlakou khan a fait conſtruire, et où obſervoit *Naſir eddin el Thouſi*." *Notices et Extr. des mſs. II.* p. 498.

f) EBN HAUCAL p. 157. 162.

g) XIX. c. 32.

h) Cf. Weſſelingius ad l. a.

a) ed. Whiſton. p. 43 ſqq.

reliquas tres aëris frigidi varietates nosmet Ninivae foveamus." Varia deinde quum loca peragrasset, ab Orientis partibus ad ripam *lacus salsi* pervenit, ibique collis quidam oblongus et vallis ita ei placuere, ut hoc loco subsisteret. "Iam ex Assyria reliquisque imperii sui partibus rudes opifices ad quadraginta duo millia; et delectos artifices, lapidis, ligni, aeris et ferri fabros, qui, suae quisque artis, essent peritissimi, numero ad sexcentos, continuo ad expetitum locum adduci iubet. Statim convenere operarii rudes plurimi, et architecti multarum artium solertes, quibus primum praecepit, ut aggerem latissimum atque altissimum ex asperis et grandibus saxis, calce atque arena coagmentatis, ad flumen exstruant, qui ad haec usque tempora, (ut addit Moses), permanet firmus. In hunc modum per multa stadia aggerem tandem ad locum urbi condendae destinatum perducit. Tunc multitudinem in varias classes distribui iubet, et unicuique classi electos architectos praeficit, atque urbem, opus mirabile, paucis annis perfecit, et firmis moenibus ac portis aeneis communivit. Domicilia etiam in urbe aedificat, lapidibus discoloribus eximie ornata, binum et ternum tabulatorum." Interiorem vero urbis partem, et quicquid ibi mire fabricatum sit, quod pauci cognitum haberent, enarrare se non posse contendit Moses. "Namque (pergit auctor) cum editissimum eius locum munitionibus firmasset, regalia quaedam aedificia ibi struxit, quae arduos aditus, nec minus difficiles exitus, haberent, horribilesque quasdam latebras; quae quum, quemadmodum fuerint constructa, nulla certa fama ad aures nostras pervenit, neque in his historiis exponere possumus; id unum indicabimus, omnium operum regiorum primum id atque summum haberi. Singulis praeterea lapidibus multas literarum notas inscripsit, quae solae spectantes ad magnam admirationem traducunt. Neque hoc tantum loco, sed in multis Armeniae locis regionibus columnas statui imperavit, iisdem notis ad sui memoriam signatis, variosque limites ac metas; cum eiusmodi inscriptionibus posuit."

Non huius loci est disquirere, quaenam fides debeatur omnibus istis, quae mira et stupenda de Semiramide circumferuntur *b*). Quod

b) Mosi Chorenensi fidem addere videntur STRABO. XI. p. 802. XII. p. 838 XVI. p. 1046. et DIODORUS SICULUS. l. II. ed. Wessel. I. p. 128.

Quod vero ad monumenta iſta adtinet, cum Semiramide, prout eam aut fabuloſam aut hiſtoricam habes perſonam, nec prorſus convelli, nec ex omni parte fulciri videtur Moſis narratio. Licet enim in eo falſus fuerit auctor, quod Semiramidi tribuit monumenta, quae ei originem non debent; nec tamen idcirco tota illa de iis narratio pro fabuloſa et reiectanea neceſſario eſt habenda. — Si vero monumenta iſta revera exſtiterunt, et eo tempore, quo vixit Moſes, ut contendit *c*), integra fuere, nec nunc prorſus interiiſſe, veroſimile eſt. Locum, quem occupant, ipſe Moſes nobis indicat; *lacus ſalſus* enim eſt Strabonis *d*) Μαντιανὴ λίμνη, Ptolemaei *Arſiſſa*, quippe quae ſola e paludibus Armeniae ſalſam aquam habet. Iam dicitur *Van*. Peregrinatorum perpauci, iique obiter tantum regionem circa lacum iſtum examinarunt *e*).

CAPUT IV.

Urbs Derbent et murus Caucaſius.

Caucaſii montes proxime appropinquant mari Caſpio inter fluvios *Terebagh* et *Tabaſſaran a*), ea parte, qua urbs hodierna *Derbent b*) (ſub 41° 52′ ſec. Kinn.) ſita eſt. Anguſtus hîc eſt celebratus ille Caucaſi tranſitus, per quem ex Sarmatia tendunt in Iberiam, *Caucaſiarum portarum* nomine inſignitus. Cum ideo quod per Derben-

c) p. 45. *d*) STRABO p. 801.

e) TAVERNIER. I. p. 250. MORIER. p. 296. KINNEIR. p. 330.

a) REINEGG'S, *Beſchreibung des Kaukaſus* I. p. 113.

b) Vocabulum *Derbent* ſignificat ſuo idiomate: *portam cluſam*, *portam ferream*, cf REINEGG'S l. c. et BIZARI *rerum Perſicarum ſcriptores* p. 326. 476. 502.

c) "Portae Caucaſiae, magno errore multis Caſpiae dictae, ingens naturae opus, montibus interruptis repente: ubi fores obditae ferratis trabibus, ſubter mediae amne diri odoris fluente, citraque in rupe caſtello (quod vocatur Cumania) communita ad arcendas tranſitu gentes innumeras: ibi loci, terrarum orbe portis diſcluſo, ex adverſo maxime Hermaſtio oppidi Iberum," PLINIUS VI. 12. Eundem, quem notat Plinius, errorem committit LUCANUS (VIII. 22.), dum nomine Caſpiorum clauſtrorum appellat, quae Caucaſia erant nominanda.

Eodem

bentum urbem solus e septentrione in Persiam aditus patet, tum quod revera multa spectatu digna ibi habentur, factum est, ut vix alia Persiae regio, tam multos nacta sit descriptores. Inde enim a Beniamino Tudelensi *d*) et Rubruquisio *e*), usque ad novissima tempora, unusquisque fere peregrinatorum maiorem minoremve ei describendae operam impendit. Primarii sunt Olearius *f*), Hanway *g*), Gmelinus *h*), Klaprothius *i*), Müllerus *k*), Reineggsius *l*), et Demetrius Cantemirus, cuius descriptionem in lucem protraxit et doctissime commentatus est Bayerus *m*).

I. Descriptio.

1. Urbis antiquitates.

Derbentum urbs *n*) declive Caucasi septentrionale ingum occupat, ita ut frontem praebeat mari Caspio *o*). Superior urbis pars.

Eodem vitio labitur Tacitus (*Ann.* VI. 33.). *Caspiae portae*, a Caucasiis plane diversae, sitae erant prope Parthiam, mari Caspio versus meridiem, cf. Dionysius Perieg. v. 1039. et Eustathius ad hunc locum; Strabo p. 796. Quae quidem illae fuerunt portae, ad quas, quum persequeretur Darium, duodecimo die ab Ecbatanis pervenit Alexander, teste Arrhiano III. 20. Hic Arrhiani locus, falso de portis Caucasiis intellectus, multorum errorum causa fuit. Peregrinatorum enim multi, quum ad hanc usque Caucasi partem Alexandrum progressum opinarentur, eundem quoque tam Derbenti urbis, quam muri Caucasii auctorem habebant. Rennellium quoque (*geograph. Syst.* p. 112.) muri originem ad Alexandrum referre, est quod iure mireris. De portis Caucasiis, earumque cum Caspiis confusione, copiose egit Kirchius, in: *Miscellan. Berolinens.* T. VI. p. 84.

d) *Voyage de Rabbi* BENIAMIN, *par Baratier*, p. 150.

e) *Voyages par Bergeron.* p. 138.

f) p. 545. 719.

g) I. p. 254.

h) III. 10.

i) *Rußland's Vergrößerungen unter Alexander I. durch den mit Persien geschlossenen Friedenstractat* 1814. p. 152. et MASSUDI'S *Beschreibung des Kaukasus* Ibid. p. 185.

k) *Sammlung Russischer Geschichten*, IV. p. 90.

l) *Beschreibung des Kaukasus* I. p. 113

m) *Commentatt. Petropol.* I. p. 425. et in: BAYERI *opuscula*. ed. Klotzii p. 94.

n) Effigiem urbis dedit GMELIN. III. Tab. 7.

o) REINEGGS. I. p. 113.

pars, quae arcem continet, ut antiquitate ceteram urbem superat, ita plurima spectatu digna oculis offert *p*). Inter alia admirationem movet turris, in septentrionali urbis parte sita, diverso a ceteris et squalidiori lapide constructa, quae remotissimam antiquitatem refert *q*). Item canales et aquaeductus, quibus urbi a summis montibus aqua suppeditatur, ad vetusta tempora recurrunt *r*). Inprimis vero admiratione digni sunt muri, qui, ex lapidibus caesis incredibili opera ea crassitie constructi, ut super eos currus vehi possit *s*), inde a Derbenti arce ad septentrionem et meridiem se protendunt *t*). Quae quum referant peregrinatores, et obstupefacti quaerant, undenam confluxerit, ad haec monumenta exstruenda, tam hominum multitudo, quam pecuniae, quae requirebatur, immensa copia? iure colligimus, originem haec opera debere populo, eo qui nunc Caucasum obtinet, multo potentiori. Incolae Derbenti, qui magna cum ostentatione Alexandrum urbis auctorem *u*) praedicant, eundem et monumenta modo descripta condidisse autumant *v*). Quum vero Alexander nunquam hucusque progressus sit, necessario falsa haec est opinio. Fide digniorem aliam habeo, eandemque incolarum sententiam, ex qua Cosroes Anuscervanes murum urbis septentionalem *w*) struxit. Quum hoc artis opus antiquitate longe superet hodiernam urbem Derbent, Cosroi vero aliud e vicinio urbis monumentum, de quo iam disquiremus, tribuendum videatur; verosimilitatis saltem maximam ea sententia prae se fert speciem.

2. *Murus Caucasius.*

A superiori Derbenti urbis parte septentrionem versus, per montes convallesque murus excurrit, qui lapidibus, quos montes proximi suppeditabant, caesis, paulo durioribus iis *x*), quam quibus constant urbis munimenta, ea arte constructus est, ut lapides, nec ferro

p) MÜLLER. IV. p. 90. — *q*) BAYERI *Opusc.* p. 96.
r) MÜLLER. IV. p. 93. — *s*) OLEARIUS. p. 720.
t) GMELIN. III. p. 11.
u) GMELIN. III. p. 10. — Historiam Derbenti multis mythis involutam dedit Reinegg. I. p. 115.
v) MÜLLER. IV. p. 91.
w) OLEARIUS. p. 719. — *meridionalem* dicit Müller IV. p. 92.
x) III. p. 12.

ferro nec caemento compacti, ſolo ſtruendi artificio ita cohaereant, ut vix rima ulla appareat *y*). Iuſto ſpatio turres muro adſitae ſunt pyramidali forma; caſtellorum adeo hic ibique inveniuntur rudera, et cryptarum ſubterranearum caſtellis coniunctarum indicia *z*). Arces iſtae, figura quadrata, altitudine ſatis magna, ex induſtria iis locis conditae fuiſſe videntur, unde bene perluſtrare poſſent earum cuſtodes Caucaſiorum montium permagnam partem *a*). Murus, quem diximus, ad altitudinem aſſurgit triginta pedum, aliis partibus plane fere dirutus, aliis vero ita incolumis invenitur, ac ſi nuper admodum eſſet conditus *b*). Prope urbem pauca tantum eius rudera reperiuntur *c*). Muri tractum, eiusque formam et lapidum proportionem, ex Demetrii Cantemiri delineatione parum ſatisfaciente, exhibuit Bayerus *d*). Ex opinione incolarum Derbenti murus ſe protendit a mari Caspio usque ad mare nigrum *e*). Eidem ſententiae et Gmelinus *f*) accedere videtur. Eſt vero haec opinio uti teſtimonio hucusque deſtituta, ita ab omni veroſimilitate prorſus abhorrens. Inde enim ab Alaſano fluvio nulla eius apparent indicia *g*). Superfluum vero fuiſſet, *totum* Caucaſum muro defendere, quippe qui plurimis locis ipſius natura difficilior eſt tranſitu, quam firmiſſimo muro effici poteſt. Accedit quod nullus unquam populus totum Caucaſum obtinuit.

II. Muri Caucaſii auctor.

1. Refutantur qui Medos habent auctores.

Vel obiter tantum perluſtranti peregrinatorum de muro Caucaſio narrationes, facile apparet, monumentum eſſe vere antiquum. Hoc cum ſibi perſuaſum haberent, alii muri originem ad Medos usque aſſurgere opinabantur. Cui opinioni Bayerus adeo, quod miror, vix auſus eſt ſe opponere *h*). Secus mihi res videtur. Caucaſiorum

y) BAYER, *Opuscula* p. 98.
a) OLEARIUS. p. 720.
c) GMELIN. I. c.
e) REINEGGS. I. p. 120.
g) GÜLDENSTÄDT. I. p. 489. REINEGGS l. c.
h) *Opuscula* p. 120.
z) GMELIN. III. p. 13.
b) GMELIN. III. p. 12.
d) *Opuscula*. Tab. aen. VII.
f) GMELIN. III. p. 13.

rum montium gentes nomine tantum ad magnum illud Medorum imperium pertinuerunt. Quum enim raptu viverent et venatione, praetereaque terram incolerent, paucis regionibus exceptis, asperam et sterilem, tam ipsi incolae, quam illa terra, parum curae erant Medis. Quas vero terras ne percognitas quidem cordique habebant, eas muro defendisse, vix credibile est. Ipsius porro monumenti conditio Medos non prodit auctores. Medi quidem, ut recte affert Bayerus, nulli populo cesserunt in operibus magnificis exstruendis, sed materies, qua utebantur, erat coctilium, in iis ipsis regionibus, quae lapidibus abundebant. Qua vero materie non constat murus Caucasius.

2. Refutantur qui Alexandrum habent auctorem.

Alia de muro Caucasio sententia eorum est, qui ab Alexandro eum exstructum putant *i*). Quae vero sententia aeque falsa est ac praecedens. Alexander si ad portas Caucasias, quousque nunquam progressus est, pervenisset, certe non cogitasset de tali muro hac regione exstruendo, imperii defendendi causa; aliunde ei graviora erant timenda. Originem traxisse videtur illa opinio ex commentis nonnullorum e serioribus Graecorum scriptoribus. Iosephus *k*) enim memoriae prodidit, Alexandrum angustum Caucasi transitum portis ferreis clausisse. Procopius Caesariensis *l*) reliquit, Alexandrum aditum illum foribus et castello munivisse. Haec errorum plena *m*) novis vitiis cumularunt recentiores, dum Iosephum e. c. cogitasse autumant de muro hoc Caucasio, qui quinque demum saecula post eius mortem conditus est. Recte Bayerus *n*): "nemo ex omni vetustate, seu Graecus seu Latinus scriptor, muri, qui ductus est in Caucaso, mentionem iniicit." Falsе vero subiicit idem: "Arabes hunc murum celebrant nomine aggeris obiecti Gogo et Magogo." Murus ille Bicornis (Alexandri), contra Gogum Magogumque exstructus,

i) BIZARI *rerum Persic. scriptores.* p. 326. 476. MALCOLM, *history of Persia.* T. I. p. 80.

k) *Bellum Iud.* VII. 29. *l*) ed. Paris. I. p. 28.

m) Praeterquam quod Alexandrum Caucasum adisse putant, *Caspias* dicunt portas, quae *Caucasiae* nominandae sunt. — Error ille Iosephi et Procopii ortus esse videtur ex Arrhiani loco perperam intellecto: cf. supra p. 163.

n) *Opuscula.* p. 104.

ſtructus, de quo multa fabulantur Orientales *o*), plane a noſtro diverſus eſt. Salamus enim quidam, cum muri cognoſcendi cauſa miſſus eſſet a Chalifa, e gente Abaſſidarum nono, cui nomen Vathek, Chaldaea profectus pervenit ad *dominum aurei throni* in urbe *Bab al abuab p*). Quo nomine Derbentum ſignificari, diſcimus ex Aledriſio *q*) et Kinneiro *r*). De hinc vero poſt dierum ſexaginta trium iter, ſeptentrionem verſus, pervenit demum ad murum illum Magogi. Situm huius aggeris accuratius efficere ſtuduerunt Danvillius *s*) et Rennellius *t*).

3. *Vindicatur Cosroi Anuscervani monumenti origo.*

Teſte Procopio *u*), portae Caucaſiae multorum fuerunt in poteſtate, donec eas tenuit Ambazuces Hunnus. Morbo obiit paulo poſt Ambazuces, eiusque filiis per vim caſtello exactis, Cabades portas occupavit *v*). Ad eum, Iuſtiniano imperante, miſſus eſt legatus de pace. Cabades autem multa queſtus eſt apud Rufinum de Romanis: ſe clauſtra Caucaſi occupaſſe, communi Romanorum ſuoque commodo, ne Barbari in Romanas ſuasque ditiones irrumperent. Diu ſe poſtulaſſe, ut Romani aut finibus Perſicis excederent, aut ſaltem ad tuenda Caucaſi clauſtra parem militum numerum mitterent, ſumtusque praeſidii alendi partirentur. Pacem coituram non eſſe, niſi alterutrum Romani facerent *w*). Inſecutum eſt bellum, Romanis neutram conditionem accipientibus. Cabades interim vita defunctus eſt. Cosroes, rerum potitus, inter ceteras pacis conditiones a Romanis poposcit, ut communi cum Perſis praeſidio

o) GEOGRAPHUS NUBIENSIS. p. 267. HERBELOT, *Bibliothèque orient.* f. v. Iagiough.

p) HERBELOT. l. c. *q*) p. 240. 244.

r) p. 356. "The Perſians, in the time of Chosroes Nuſhirvan, had poſſeſſion of this city; and it is reported that this able prince, in conſideration of the importance of the poſition, granted the governor the privilege of ſitting on a *golden throne* when he adminiſtered juſtice. This town was taken by the Arabs, by whom it was called *Babe-ul-islam* (the Gate of Faith)." Cf. quoque IONES's *works* V. p. 578.

s) *Hiſtoire de l'academ. des inſcr.* T. XXXI. p. 210.

t) *Geograph. Syſt.* p. 113.

u) p. 28. *v*) PROCOPIUS, p. 29.

w) PROCOPIUS. p. 46.

ſidio clauſtra illa tutarentur, vel undecies centena millia auri pondo Perſis penderent. Sed Cosroes haud multo poſt Syriam invaſit et Antiochiam cepit. Quo facto, Romanis eam legem tulit, ut in praeſentia quinque millia auri pondo, ac ſingulis annis quingenta penderent Perſis, ad praeſidium Caucaſi excubantibus *x*). Quum igitur Cosroes hac ratione ſibi ſoli iam ſumſiſſet Caucaſi defenſionem, ideoque permagnum militum numerum ex ſuis ſolis militibus alere deberet, veroſimile mihi videtur, eum nunc alii rationi proſpexiſſe, qua terram tutam praeſtaret. Nulla re muro melius hoc effici potuit. Cosroem igitur Anuscervanem, cum Bayero *y*), muri illius auctorem habeo. Quae ſententia non ſolum per famam illam incolarum firmatur, ex qua murum Derbenti meridionalem condidiſſe fertur Nuſchirvan *z*), ſed certiora nobis adſunt argumenta. Apud Geographum Nubienſem *a*) inter alia de Anuscervane et haec habentur: "aedificavit urbem *Sabran* in parte, quae reſpicit mare *Chozar* (mare Caspium), urbem *Carcara*, et urbem *Bab*, et *Alabuab;* item erexit turres permultas ad oſtia montis, qui vocatur *Alcabac*, ſuperant enim eae turres numerum trecentarum." Vox *Alabuab* eandem ſignificat urbem, quam modo *b*) dixerat *Bab-alabuab* (portam portarum), et de urbe *Derbent*, prope portas Caucaſias, intelligenda eſt. Validius argumentum, ad ſententiam noſtram probandam, occurrit apud filium Haucali, qui diſtinctis verbis non modo urbis, ſed etiam muri originem ad Anuscervanem refert *c*). Omnium vero maxime nobis favet Gregorius Malatienſis, a Bayero *d*) laudatus, qui inter alia, quae fabuloſa reiicimus, veritati congrua haec refert: Anuscervanem ſummis montium faſtigiis murum adiun-

x) PROCOPIUS. p. 112.

y) *Opuscula* p. 125.

z) OLEARIUS. p. 719.

a) p. 242.

b) p. 240.

c) EBN HAUCAL. p. 158. "Derbent is a city built on the ſhore of the ſea, on two banks of a bay, with two walls conſtructed ſo as to render the navigation of ſhips more convenient and ſafe; and these two walls are formed of ſtone and lead. A wall of ſtone extends from the city to the mountain; and another of clay, to hinder the Cafres (Infidels) from coming into the town. Part of this wall projects a little way into the ſea, ſo that ſhips may not come too near the ramparts. This wall is a ſtrong building, and was the work of Nouſhirvan Aadel (the Iuſt)."

d) GREGORIUS ABULPHARAGIUS, ed. Pocock. p. 63. BAYER, *Opuscula* p. 125.

adiunxiſſe et in mare produxiſſe mille paſſus, portisque ferreis clauſiſſe, ut a centum hominibus ea regio obſideretur, quam vix centies mille defendiſſent antea ab excurſionibus. Ad Cosroem Anuscervanem igitur, qui imperium tenebat inde ab anno 532 usque 579 poſt Chr. n., cum muri Caucaſii, tum ipſius Derbenti antiquitatum originem refero. — Videamus, num aetatem monumenti accuratius aſſequi poſſimus. Ante Cosrois Antiochiae expugnationem murus ille exſtitiſſe non videtur. Nam ita ſemper actum eſt inter Romanos et Perſas, ut Romani, aut parem militum numerum mitterent ad Caucaſum ab excurſionibus defendendum, aut tributum penderent Perſis ad Caucaſi clauſtra excubantibus. Capta Antiochia, quum de pace ageretur inter Perſas et Romanos, hanc ignominioſam legem tulit Romanis Cosroes, ut in praeſentia quinque millia auri pondo, ac ſingulis annis quingenta a Romanis acciperet: hoc pacto ſe Caucaſias portas eſſe cuſtoditurum *e*). De militibus mittendis ne verbum quidem. Niſi igitur hoc inde colligi queat, Cosroem iam exſtruendi muri, vel conſilium cepiſſe, vel initium feciſſe, illud ſaltem extra dubitationem poſitum videtur, ante expugnatam Antiochiam murum non exſtructum fuiſſe, alias enim ratione foret deſtitutum, quod illo tempore efflagitabatur a Romanis, ut parem militum numerum ad praeſidium Caucaſi mitterent, qui, muro condito, a pauciſſimis adeo, ut habet Abulpharagius *f*), defendebatur. Anno poſt Chr. n. 540, ut refert Agathias, Cosroes primam contra Romanos ſuscepit expeditionem, qua Antiochia expugnata eſt. Per quatuor ſequentes annos cum Romanis pugnavit. Anno 545 inducias fecit cum Iuſtiniano *g*). Quae vero inducciae in idem incidunt tempus, quo pax illa Cosrois innita, de qua habet Procopius *h*). Antiochena enim clades cauſa fuit, ut, ignominioſa illa tributi quotannis pendendi conditione, pacem inirent Romani. Annus igitur poſt Chr. n. 545 ille eſſe videtur, ante quem Antiochia expugnata eſt, circa quem vero monumenti noſtri cadit origo.

e) PROCOP. p. 112. *f*) ABULPHAR. l. c.

g) *Chronicon Edeſſenum*, in: ASSEMANI *Biblioth. orient.* T. III. P. I. p. 405.

h) p. 112.

PARS B.

Perſiae terrae orientales ſeu Ariana.

SECTIO I.

Regiones ſeptentrionales.

Praemonenda.

Arianae nomine omnes continentur terrae, quae, ſecundum Eratoſthenem auctore Strabone *a*), ab *oriente* Indo terminantur, ab *auſtro* mari magno, ab *aquilone* Paropamiſo et montibus usque in Caſpias portas, ab *occidente* iisdem finibus, quibus Parthia a Media, Carmania a Paraetacena et Perſide diſtinguitur. Conſplectebatur itaque Ariana Parthiam, Ariam, Paropamiſum, Carmaniam, Gedroſiam, Drangianam et Arachoſiam; uno verbo omnes terras, quae iam efficiunt *Perſiam orientalem*. Inde a primis Perſarum temporibus accenſebantur quidem iſtae terrae magno illi imperio Perſico, ſed magis nomine quam revera ad illud pertinuerunt. Incolae enim Arianae propria utebantur lingua, a Perſica prorſus diverſa, praetereaque ut moribus ac inſtitutis, ita et artis operibus a Perſis longe discrepabant. Sub nonnullis tantum regibus arctiori vinculo cum terris Perſiae ſeptentrionalibus cohaeſit Ariana; nullo tamen tempore

a) p. 1053.

pore prorſus cum illis coaluit. Videntur ſane omnes illae, ab Indo usque ad Tigridem, terrae latiores fuiſſe, quam quae uno imperio complecti potuiſſent. Regiones Indiae proximae ſub Indorum poteſtate plerumque fuere *b*), quippe quas Perſae, propter longinquitatem, ab Indorum incurſionibus tutas praeſtare non potuerunt. Accedit quod minoris faciebant Arianae terras, quum, paucis regionibus exceptis, ſoli ubertate et coeli temperie longe cederent Perſiae occidentali; habet enim Plinius *c*): "Infra haec omnia, ora ab Indo, Ariana regio ambuſta fervoribus, deſertisque circumdata, multa tamen interfuſa opacitate: cultores congregat circa duos maxime fluvios, *Tonderon* et *Aroſapen*." Noſtra de Ariana notitia, imo poſt recentiſſimam a Britannis navatam operam, quam maxime imperfecta eſt et manca. Quum pauca tantum hucusque ibi inventa ſint monumenta, neceſſe non eſt, ut de ſingulis terris ſeorſim agamus; dispescimus Arianam in duas, quas natura ipſa conſtituit, partes, ſcilicet ſeptentrionalem, et meridionalem, alteram ab altera deſerto magno Carmaniae ſeiunctam.

Arianae pars ſeptentrionalis quamquam paulo magis e tenebris prodiit, quam eiusdem regiones meridionales, multum tamen deeſt ad perfectam terrae cognitionem. Plura veteribus debentur, quam noſtrae aetatis ſcriptoribus. Herodotus nonnullas regiones, inprimis quae prope adiacent mari Caspio, mirifice novit. Alexander ſatis diu ibi moratus, plures urbes condidit. Poſt eius tempora a Syris regibus petita eſt terra. Per eas regiones viae mercatoriae a portis Caspiis in Indiam ſe protendebant; mercatorum nunciis uſi ſunt ſeriores Geographi, inprimis Ptolemaeus. Recentioris vero Arianae cognitio hauriena inprimis eſt ex Geographis Orientalibus, filio Haucali ſcilicet et Aledriſio. Cum quorum deſcriptionibus coniungenda ſunt, quae ὡς ἐν παρόδῳ attulerunt auctor hiſtoriae Schengiscani *d*), Scherifeddin *e*), Abulgaſi *f*) et Abdulkerrim *g*). Sed quoties ii omnes te deſtitutum relinquant, vix dici

b) STRABO, p. 1054. *c*) *Hiſt. nat.* VI. c. 25.
d) *Hiſtoire de Chengiscan trad. et comp. par Petis de la Croix.*
e) *Hiſtoire de Timurbec.* *f*) *Hiſtoire des Tartars.*
g) *Memoirs of Khojeh Abdulk.*

dici attinet. E peregrinatoribus Europaeis Forſterus *h*), qui has terras peragravit, quum ſolus eſſet, nec ullis inſtrumentis geometricis, nec aliis ſubſidiis literariis adiutus, maximis vero ſemper omnis generis difficultatibus obſtrictus, pauca tantum praeſtitit. Kinneirus ipſe has regiones non adiit: cum ex incolarum *i*), quibuscum convenit, narrationibus, tum ex iis, quae ſibi communicavit Chriſtie *k*), ſua hauſit. Epitomen itineris, quod in hisce terris fecit Chriſtie, habes quoque apud Pottingerum *l*), cuius ipſius nonnulla ad has regiones pertinent. Omnium vero iam longe graviſſimus auctor, ad unam ſaltem Arianae partem percognoscendam, eſt accuratiſſimus et diligentiſſimus Elphinſtone *m*).

Inter Arianae terras, quoad artis opera, partes ſeptentrionales multo maioris momenti ſunt iis, quae ſpectant verſus meridiem; a populis enim eae obtinebantur culturae loco conſpicuis. Mediae proxime ſita erat Parthia, parva quidem et montana parumque frugifera terra, qua oriundus erat Arſaces auctor imperii maximi clariſſimique. Urbs capitalis fuit *Hecatompylos*, ſic dicta a Graecis propter diverticula viarum, quae ibidem coibant *n*). Prorſus evanuit, ita ut ne locum quidem, qui ea quondam ſuperbiebat, agnoscas.

Parthiae verſus orientem ſita erat Aria, ex Arianae terris fortaſſe fertiliſſima, ideoque plurimi habita pretii. Maximam partem hodiernae *Choraſan* continuit. Quum vero ſaepius rapacium gentium incurſionibus eſſet obnoxia, prioris felicis conditionis vix iam veſtigia reperias. Hic ſita erat *Aria* urbs, quam ſibi in hodierno *Herat* reperiſſe videntur. Alexandri tempore palatium ibi ſpectabatur regum Ariae *o*). — Ibi incolarum copia et divitiis florebat ampliſ-

h) GEORGE FORSTER, *a journey from Bengal to England*. London. 1798. Iter fecit 1782–84.

i) p. 169. *k*) p. 183.

l) *Abſtracts of Captain Chriſtie's Journal*, in: *Travels in Beloochiſtan and Sinde by* POTTINGER. London 1816.

m) *Account of the Kingdom of Caubul*. London 1815.

n) POLYBIUS. X. c. 25.

o) KINNEIR. p. 181. ARRHIANUS. III. 25.

ampliſſima urbs *Niſchapur*, Saſſanidarum tempore inprimis conſpicua; Tamurae originem debet, ſecundum Orientales, Alexander eam diruit, Sapor eam reſtituit et nomine ſuo, ut videtur, appellavit. Saporis ſtatua in hac urbe olim ſpectabatur *p*). Adhuc tempore filii Haucali florentiſſima fuit et ampliſſima *q*). Rudera eius decem paraſangarum circuitu ſparſa ſunt *r*). — Inter antiquiſſimas urbes cenſetur quoque *Meru*, quae aedificiorum amplitudine et copia quondam ſuperbiebat. Memorabilis inprimis, quod ultimum refugium Iezdegerdis erat *s*).

Ariam, orientem verſus, excipiebat Bactriana, Indiae proxima, iam *Balch* dicta; terra ampla et dives *t*). Per Bactrianam in Indiam via magna mercatoria ex Aſia media ſe protendebat. Ut mercaturae faciendae aptiſſime ſita erat, ita exercuit eam aſſidue *u*). Commercium illud cum Indis effeciſſe videtur, ut cultura longe ſuperemineret ceteris Arianae terris. Primaria erat ſedes Zoroaſtris, qui toti Perſiae inde praeceptor exſtitit. Bactriana fuit unde Perſae, cum artium, tum literarum petiverunt initia et fundamenta. Iam antiquiſſimis temporibus, longe ante Perſarum imperium, ſub propriis regibus erat, ſecundum Orientalium teſtimonia. Urbs capitalis fuit *Bactra*, iam *Balch* dicta, ex Orientis fama a Tamura condita. Artaxerxes Babegan ibi coronatus et Magorum inſtitutione uſus eſt. Cosrois Anuscervanis tempore ditiſſima et opulentiſſima fuit; arcem habebat et caſtellum e marmore ſtructum *v*). Alexander octo urbes in Sogdiana et Bactriana condidiſſe fertur *w*). — Reliquas minoris momenti terras conſulto, brevitatis cauſa, praetereo: nam earum aliis eadem contigit ſors, quae provinciis illis modo nominatis, aliarum vero, ut Arachoſiae et Drangianae, minorem tenemus notitiam, quam ut in iis deſcribendis diutius morari poſſimus. Ad Zarangaeorum terram infra, ubi de ſingulis agam monumentis, recurram.

CAPUT

p) KINNEIR. p. 185.
q) EBN HAUCAL. p. 172. 214.
r) KINNEIR. p. 186.
s) EBN HAUCAL. 115. 116.
t) STRABO. 785.
u) HEEREN's *Ideen* I. p. 341.
v) KINNEIR. p. 187.
w) STRABO. p. 787.

CAPUT I.

Sepulcrum Zarinae.

Zarina Sacarum quondam regina, uti pulchritudine ita et conſiliorum ſolertia et actionum ſtrenuitate admirabilis fuit. Reges enim finitimos, qui ſervitutis iugo Sacas premebant, bello ſubegit et magnam regionis partem ad mitiorem traduxit cultum urbesque non paucas exſtruxit, gentis denique ſuae vitam multo beatiorem effecit. Ideoque cives poſt obitum eius, ut gratiam pro beneficiis referrent virtutumque memoriam conſervarent, ſepulcrum ei caetera longe ſupereminens conſtruxere:

"Pyramidem enim triquetram ex fundamento eduxerunt, cuius latera ad ternorum ſtadiorum longitudinem protendebantur, vertex in acutum mucronem deſinens ad ſtadii ſublimitatem aſſurgebat. Coloſſea quoque effigie ſuper buſtum erecta, heroicos illi honores conſecrarunt, reliquaque omnia magnificentius quam maioribus eius impenderunt *a*)."

Sacae, celeberrima Scytharum gens *b*), Dahis et Maſſagetis vicini fuiſſe videntur. Teſte enim Strabone *c*), Scythae, qui a Caſpio mari incipiunt, Dahae appellantur, qui vero his orienti viciniores ſunt, Maſſagetae et Sacae vocantur. Ptolemaeus *d*) ait, Σακῶν θέσιν ab occaſu terminari Sogdiana, a ſeptentrione et oriente Scythia, a meridie Imao monte. Quum vero alii alias locent Sacas *e*), locus, quo ſitum fuerit hoc monumentum, accurate vix effici poterit,

a) DIODORUS SIC. II. 34. ὑποσησαμένους γὰρ πυραμίδα τρίγωνον, τριῶν μὲν σταδίων ἑκάστην πλευρὰν αὐτῆς κατασκευάσαι τὸ μῆκος, τὸ δ' ὕψος σταδιαῖον, εἰς ὀξὺ συνηγμένης τῆς κορυφῆς. ἐπισῆσαι δὲ τῷ τάφῳ καὶ χρυσῆν εἰκόνα κολοσσικὴν, καὶ τιμὰς ἡρωικὰς ἀπονεῖμαι καὶ τἆλλα πάντα μεγαλοπρεπέστερα ποιεῖν τῶν τοῖς προγεγονόσιν αὐτῆς συγχωρηθέντων.

b) PLINIUS. VI. 19. DIOD. SIC. l. c.

c) p. 778. *d*) VI. 13.

e) Scriptorum veterum de Sacis ſententias collectas habes in: RENNELL'S *geographical ſyſtem of Herod.* p. 214–222.

poterit. Zarinae *f*) aetatem discimus ex Diodoro, quo teste, regnante Astibare Medorum rege, inter Sacas Medosque bellum exortum est. Sacarum tunc imperium tenebat Zarina. Astibaren eundem esse, quem Cyaxarem appellat Herodotus, luculenter et certe demonstravit Boivinius *g*), qui copiosam Zarinae historiam ex veterum testimoniis contexuit. Eandem sententiam amplexus est Des Vignoles *h*). Cyaxares vero cum inde ab anno sexcentesimo tricesimo quarto, usque ad a. 595, auctore Volney, regnasset, monumenti supra descripti origo incidit in annum circiter sexcentesimum a. Chr. n. Summae antiquitatis et artis adhuc rudis monumenti descriptio prae se fert indicia. Simile est aliquatenus huic operi aliud Sacarum monumentum, a Strabone *i*) descriptum, quod aeque ac Zarinae tumulus artem illam antiquam, in immani et stupendo positam, indicat. "In campo enim petram quondam aggere complentes, ita ut rotundi collis figuram referret, muro cinxerunt; ibique Anaitidis et eodem altari gaudentium deorum Amani et Anandrati, Persicorum geniorum, templum posuerunt."

CAPUT

f) De Zarina plura qui scire cupit, quam quae ex Ctesia Diodorus memoriae prodidit, adeat Nicolaum Damascenum, cuius historiae habentur in *excerptis Porphyrogennetae a Valesio editis*, (p. 436.), separatim proditae sub titulo: *Nicolai Damasceni historiarum excerpta et fragmenta ed. Orellius*, (p. 32.). Quae vero mutilata tantum ad nos pervenerunt: singulari enim fato codici Valesiano duae paginae excideraut, quae Zarinae historiae exitum continebant. Fragmentum, quod Zarinae fata priora continet, invenitur in *tractatu anonymi de mulieribus quae bello claruerunt, ab Hierenio edito*, in libro Germanico: *Bibliothek der alten Litteratur und Kunst* VI. p. 11.

g) *Histoire de l'academie des inscript.* T. II. p. 67.

h) *Chronologie de l'histoire sainte* II. p. 241.

i) Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πέτραν τινὰ προσχώμασι πληρώσαντες εἰς βουνοειδὲς σχῆμα ἀπέδηκαν τεῖχος, καὶ τὸ τῆς Ἀναΐτιδος, καὶ τὸ τῶν συμβώμων θεῶν ἱερὸν ἱδρύσαντο, Ἄμανόν τε καὶ Ἀνανδράτα Περσικῶν δαιμόνων. STRABO. p. 779. Cf. et p. 1066.

CAPUT II.

Monumenta urbis Bamian.

Prima notitia monumentorum urbis *Bamian* debetur Hydio *a*); plura habet Abu Fazel, auctor libri Perſice ſcripti Ayeen Akbery *b*); copioſiorem deſcriptionem dedit Wilfordus *c*).

A. Deſcriptio.

1. Monumenta urbis ipſius.

Urbs *Bamian*, lingua Sanscridamica dicta *Vami-Nagari*, *Vamigram* i. e. urbs pulchra et praeclara *d*), ſita eſt in terra *Cabul*, octo dierum iter ab eiusdem nominis urbe verſus occidentem *e*). Tota urbs ex permagna conclavium et receſſuum e monte ſolitario exciſorum copia conſtat, ita ut cum Thebis Aegyptiacis eam comparare haud dubitet Wilfordus. Conclavia illa appellantur apud incolas *Schamachch'h f*); eorum alia tantae ſunt magnitudinis, ut templorum habeant ſpeciem, alia domiciliorum uſui reſpondent, eique ut nunc inſerviunt, ita et olim reſpondiſſe videntur. In eorum nullis pilae vel columnae inveniuntur; parietes pro ornamentis habent anaglypha et ſinus minoris formae. Figurae exſculptae quoque in iis inveniuntur, Muhamedanorum vi miſere vero mutilatae. Picturarum adeo indicia in nonnullorum ſaltem receſſuum parietibus hic ibique obvia ſunt, fumo vero ea ita obducta, ut vix quid certi cognoscere poſſis. — Inprimis vero attentione dignae ſunt duae ſtatuae magnitudine immenſa. Rupi, e qua exciſae ſunt, a tergo ita adhaerent, ut ſaxi receſſus ſtatuarum craſſitiem aequet; hinc factum, ut a tempeſtatis iniuria aliquatenus ſaltem defenſae ſint *g*). Statuarum

a) *Religio veterum Perſ.* p. 132.

b) *Ayeen Akbery; or, the inſtitutes of the emperor Akber, translated from the original Perſian by Francis Gladwin.* 1800. T. II. p. 183.

c) *Aſiatick Reſearches*, ed. Lond. in 8vo. Vol. VI. p. 462 ſqq.

d) *Aſiat. Ref.* p. 462.

e) Ibid. p. 463.

f) Ibid. p. 464.

g) *Aſiat. Reſ.* p. 465.

rum altitudo ab aliis alia affertur. Abu Fazel *h*) auctor eſt, alteram octoginta, alteram quinquaginta ulnas aequare. Ab auctore libri *Pharhangh Gihanghiri*, a Hydio *i*) laudati, discimus, ambarum altitudinem quinquaginta cubitorum eſſe. Quae quidem altitudo, licet vera videatur Wilfordo, accuratiſſimi Elphinſtonii teſtimonio *k*) repugnat, ex quo maioris formae ſtatua viginti ulnas alta eſt, minori vero duodecim vel quatuordecim tantum ulnae conveniunt. Hydii fontibus parum fidei eſſe tribuendum, docent quae idem *l*) ex alio libro, Perſice conſcripto, *Maſâlik Mamâlik* affert, ſtatuas ſcilicet intus cavas eſſe, ita ut quis, per plantam pedis ſubintrans, totam earum interiorem partem usque ad extremos manuum et pedum digitos permeare poſſit. Peregrinatores nihil de hac re tradunt; iure hinc Wilfordus narrationem illam per ſe parum credibilem ut fabulam reiicit. Haud procul a duabus illis tertia invenitur ſtatua, multo minoris magnitudinis. De ea nihil refert Elphinſtonius, plures tamen ſtatuae, exceptis illis duabus, ſupereſſe dicebantur. Sexus figurarum, longi temporis iniuriam et Muhamedanorum furorem expertarum, haud effici poteſt, teſte Wilfordo *m*). Alii vero peregrinatorum narrant, alteram iuvenem inberbem repraeſentare; alii, qui mammarum protuberantiam animadvertiſſe ſibi viſi ſunt, exhibitam eſſe contendunt feminam. Cui ſententiae conſentanea refert Elphinſtonius, qui alteram virilem, alteram femineam habet figuram. Utraque ſtatua, eodem teſte, ad orientem ſpectat; virilis imago unam manum verſus os tollit, alteram vero e transverſo pectori praetendit *n*). Firmantur haec per Wilfordum, ex teſtimonio clariſſimi cuiusdam Muhamedani Meyah Aſod Schah, qui praeterea refert, duas illas maiores ſtatuas a ſe invicem diſſitas eſſe quadraginta paſſus, tertiam vero et quidem ſtatura minimam, viginti pedum, dimidium milliarii Anglici ab illis diſtare; ſtatuarum alteram feminam repraeſentare, e mammarum protuberantia et mollibus tenerisque oris lineamentis neceſſario colligi. Quae tamen an revera invenerit, dubitationem mihi inciſcit

h) *Ayeen Akbery* II. p. 183.
i) *Religio vet. Perſ.* p. 132.
k) *Account of Caubul* p. 487.
l) l. c.
m) *Aſiat. Reſ.* l. c.
n) ELPHINSTONE'S *accounts* p. 487.

inſcit tot ſaeculorum decurſus. Utriusque figurae, addit ille, veſtitum opere Phrygionio, quod vocant, vario colore quondam diſtincto inſtructum eſſe; cuius quidem rei et nunc ſupereſſe indicia. Statuarum alteram rubro, alteram griſeo colore pictam fuiſſe *o*), ni ſcilicet lapidis color genuinus griſeus ſit *p*). Ex aliorum peregrinatorum teſtimoniis affert Wilfordus *q*), veſtitum ſimilem eſſe ei, quo indutae ſint figurae ſemiobrutae in monumentis Nakſchi-Ruſtam, hoc tamen discrimine, ut ſtatua feminea capitis ornamento careat, virilis vero tiara ſit ornata, cui ſimilem habeat feminea figura in monumentis Ruſtamicis. Inter crura virilis ſtatuae introitus eſt templi, quod quidem eo ambitu eſſe contenditur, ut omnes bellici apparatus, omniaque impedimenta totius exercitus *Zeman Schahi* ſatis in eo habeant ſpatii. Totum antrum tenebroſum eſt, parietes eius receſſibus et anaglyphis ornati ſunt *r*). De hoc templo nihil quidem habet Abu Fazel, narrat vero aliam rem, notatu digniſſimam, de qua vero ſilent ceteri ſcriptores. "In conclavium illorum uno (ut habet ille) ſepulcrum eſt, quod continet loculum, cui ineſt corpus exanime, de quo ne incolarum quidem aetate maximus aliquam habet notitiam. Summa colitur reverentia." Quibus adiicit idem: "veteres, quod certum eſt, nonnulla noverant medicamenta, quibus ſi perungebant cadavera, eaque loco ſicco reponebant, temporis iniuria illaeſa manſerunt. Et hoc corpus ea ratione unctum et curatum fuiſſe, nullum dubium eſt, quamquam ſupernaturali vi conſervatum vulgo putatur."

2. Monumenta alia in agro Bamiano paſſim obvia.

Tota Afganorum terra, tam receſſibus e rupe exciſis, quam reliquiis aedificiorum, lapidibus ſtructorum, abundat *s*). In ſolo agro Bamiano *t*) ad viginti millia conclavium illorum inveniuntur, quorum alia diligentiori, alia rudiori manu exciſa ſunt. Perfectiſſima

o) *Aſiat. Reſ.* p. 466.

p) Ad hanc colorum diverſitatem referenda videntur ſtatuarum nomina. Perſice enim dicuntur *Surch-But* i. e. idolum rubrum, et *C'hingh-But* i. e. idolum griſeum ſeu cinereum. Cf. HYDE. p. 132.

q) *Aſiat. Reſ.* p. 465. *r*) *Aſiat. Reſ.* p. 467.

s) *Aſiat. Reſ.* p. 464.

t) The *tuman* or *tagavi* of Bamiyan. Cf. *Ayeen Akbery* p. 183.

ſima eorum inveniuntur inter *Bamian* et *Bahlac*, loco quodam, cui nomen *Mohi*. Quae enim quum praeruptiſſima montium iuga occupent, Muhamedani inhabitanda ſibi non ſumſerunt; ideoque factum, ut picturae, quibus ornati ſunt parietes, colores referant ita vividos, ac ſi nuper admodum eſſent inducti *u*). Sculpturae vero et inſcriptiones num antris inſint, non certe comperit Elphinſtonius *v*). Statuarum quoque, quamquam praeter illas tres incolumes nullae inveniuntur, fragmenta multa hic illicve ſparſa aperte docent, maximum earum numerum ibi quondam fuiſſe *w*). Duo milliaria Anglica ab agro Bamiano meridiem verſus inveniuntur rudera urbis *Ghulghuleh*, quae antiquiſſimo tempore a Muhamedanis diruta perhibetur. Reliquiae aedificiorum lapidibus ſtructorum parvum occupant montem conicae formae, in cuius ſummo apice veſtigia adhuc reperiuntur palatii veterum regum *x*). An haec rudera eadem ſint, quae Abu Fazel appellat *monumentum Zochack*, quodque conditione ſatis integra adhuc conſpici, teſtis eſt, ex verbis eius effici nequit *y*). Et omnino conciſius omnia, quae modo indicavimus, a peregrinatoribus prolata ſunt, quam ut ex iis quid certi quoad monumentorum aetatem et auctorem conſequi poſſimus. Discas tamen ex illa recenſione, quot quantaque monumenta, accuratiori examine digniſſima, ibi adhuc inveniantur. Aegre idcirco ferimus, Elphinſtonium tam parum operae antiquitatibus deſcribendis impendiſſe.

II. Scriptorum de monumentis Bamianis fides et auctoritas.

Maxime dolendum eſt, nos, quoad monumenta Bamiana, deſtitutos eſſe teſte oculari. Hydius enim, quae profert, hauſit ex libro *Pharhangh Gihanghiri* Indice conſcripto, cui auctor eſt Ebn Phacreddin Angjou, et ex libro Perſico *Maſâlik Mamâlik*, in quibus revera Orientales agnoscis, alia enim habent fabuloſa, alia in inmenſum exaggerata. Abu Fazel continet quidem nonnulla, quae ab aliis non confirmantur, fide tamen dignior eſſe videtur

u) *Aſiat. Reſ.* p. 464. *v*) *Account.* p. 487.
w) *Aſiat. Reſ.* p. 467-69. ELPHINSTONE'S *account.* p. 318.
x) *Aſiat. Reſ.* p. 463. 464. *y*) *Ayeen Akbery.* p. 183.

detur quam auctores praecedentes. Wilfordus uſus eſt narrationibus peregrinatorum, cum Orientalium, tum Europaeorum, ut videtur; eorum unius, quamquam Orientalis, permagni facit teſtimonium. Nomen ei eſt Meyan Aſod Schah; ſuperiori loco natus, ſatis eruditus, apud omnes maximo honore cultus. Duodecies ille monumenta haec viſitavit; eius narrationes uti diligentem ita et veritatis ſtudioſiſſimum peregrinatorem produnt. Quod vero attinet ad Wilfordum ipſum, nullus dubito, quin maxima fide peregrinatorum narrationes nobis retulerit. Ex aliorum informatione et Elphinſtonius ſua hauſit z), quae quidem, licet parum novi contineant, ceterorum ſaltem ſcriptorum teſtimonia, ex alia parte confirmant, ex alia refutant, quum adeo veritatis ſtudioſum et accuratum toto libro ſe geſſerit Elphinſtonius. Quae quum ita ſint, quamquam horum ſcriptorum nullus monumenta illa vidit, revera tamen ea exſtare, dubitari nequit. An vero ea omnino talia ſint, qualia nobis deſcribuntur, quaeſtio eſt a nobis ad liquidum haud perducenda. In numeris ſaltem et menſuris, inprimis apud ſcriptores, quos laudat Hydius, exaggerationem obtinere, clarum mihi eſſe videtur.

III. Monumentorum uſus et ſignificatio.

Permagnus ille conclavium numerus, antrum illud vaſtiſſimum, ſtatuae illae ingentis magnitudinis eo magis admirationem movent, quo certius eſt, omnia illa, quamquam in Perſia reperiuntur, neutiquam tamen Perſis originem debere. In aliis quoque Perſiae regionibus antra ſubterranea inveniuntur, (ſepulcra regum e monte Rachmed exciſa, eiusdemque generis cryptae monumentorum Nakſchi Ruſtam). Quae vero ut ratione, qua ſunt exciſa, ita et uſu, cui inſerviebant, plane discrepant ab antris Bamianis. Cryptae illae Perſicae, quod vix dubitari poterit, domicilia vivorum non erant; monumenta Bamiana contra ſepulcrorum uſui non erant dicata. Domicilia ſubterranea, ſenſu ſtricto, Perſae, quantum ſcimus, nulla habebant. Non obſtant huic ſententiae cavernae illae ad urbem Kirmanſchah: ea enim ut omnibus vitae commodis et neceſſitatibus parum reſpondiſſent, ita domicilia perpetua non erant; licet in iis, ut ſupra vidimus, refrigerii cauſa interdum commoratus fuerit

z) Elphinſtonius monumentorum mentionem iniicit, *account* p. 153. 318. 487.

fuerit rex. Quod vero ad monumenta Bamiana attinet, longe aliter ſeſe habet res. Tota Afganorum terra cryptis illis abundat; in ſolo agro Bamiano eorum duodecim millia inveniuntur, quas ex maxima parte domiciliis inſerviiſſe, earum numerus aeque ac ratio ſatis docet. Qua de cauſa originem traxerint, neceſſe eſt, a populo qui antra ſubterranea inhabitabat. Vel ad Aegyptios vel ad Indos, ſi quid video, origo eorum recurrit. Originem Aegyptiacam prodere videtur mumia illa, quae teſte Abu Fazelo in uno illorum conclavium invenitur. Accedit quod, ut cl. Heerenius *a*) ex Herodoto *b*), Diodoro Siculo *c*) et Strabone *d*) demonſtravit, nonnulli veteres Aegypti reges Bactriam Indiamque expeditionibus petierunt. Quamquam per illa teſtimonia probatur, Aegyptios antiquiſſimis temporibus terras illas adiiſſe et nonnunquam fortaſſe occupaviſſe, diuturna tamen earum poſſeſſio, quae requirebatur ad talia monumenta perficienda, Aegyptiis fuiſſe non videtur. Nec monumenta ipſa prae ſe ferunt Aegyptiorum antrorum indolem: moles illa omnia opprimens, quam in monumentis Aegyptiacis ubique obſervas, non obvia eſt in antris Bamianis. E monte enim ſolitario, conicae formae, exciſa, perſublimia ſunt, ita ut in aëre adeo pendere videantur. Alia prorſus eſt Aegyptiacorum antrorum indoles. — Quod ad mumiam illam attinet, vereor, ne argumentum, quod ex illa petere quis velit, nullum ſit. Ex Abu Fazeli quidem opinione cadaver illud mumia fuit; quum vero nec corpus illud, nec antiquitates Bamianas, quod ex deſcriptione parum accurata apparet, proprio examini ſubiecerit, nemo non videt, quam lubricum ſit argumentum, ex re illa petitum, cuius ne mentionem quidem iniiciunt reliqui ſcriptores. Sed fac, fuerit ibi cadaver, multorum ſaeculorum decurſu haud conſumtum, ne tunc quidem neceſſario monumentis illis Aegyptiaca origo tribuenda eſt. Teſtis eſt Chardinus *e*), in hodierno *Choraſan* cadavera inveniri, arena obruta, incolarum, qui ante haec decem vel undecim ſaecula terram illam obtinuerint. Cauſam vero, quod non conſumta fuerint, affert Chardinus ſoli conditionem ſiccam et arenoſam. Quid igitur, num pari modo vel terrae conditio vel lapidis natura (ſunt enim eiusmodi

a) HEEREN'S *Ideen* II. p. 815.
b) II. 102.
c) I. p. 64.
d) XVII. p. 1171. XVI. p. 1114.
e) CHARDIN. VIII. p. 396.

modi lapides, qui obstant quominus putrefiant cadavera in iis reposita) causa fuit, ut integrum servatum sit illud cadaver? — Mons ille undique excavatus in memoriam nobis revocat inmania illa Ellorae urbis monumenta. Quibus quidem quamquam amplitudine et magnificentia longe cedunt nostra, artis saltem ratione et consilio similia sunt. Cui usui illa destinata fuerunt, eidem et nostra respondisse videntur. Urbs enim, simul cum templis et sacris, ad Indorum morem tota e rupe excisa, in monumentis illis Bamianis se spectandam praebet. Antrum illud permagnum, licet obiter tantum nobis innotuerit, de ipsius usu nos haerere non sinit. Domicilium certe non fuit, quum adeo ambitu maximum sit et luce careat. Quicunque Indorum monumenta noverit, ne tantillum quidem dubitabit templum subterraneum hic agnoscere. De anaglyphis intus obviis nihil compertum habemus. Haud dubie vero connexum habuerunt cum ea religione, cui templum ipsum addictum erat. Item res se habere videtur cum statuis illis duabus, ad templi introitum obviis. Quae quum paulo accuratius nobis descriptae sint, ordiamur ab iis nostram disquisitionem, sperantes fore, ut, earum significatione rite expedita, luce collustrentur cetera monumenta.

Statuas illas ad cavi introitum perantiquas esse, primum fidem facit regionis incolarum fama, quae, quamquam veritate destituta *f*), antiquitatem earum *quodammodo* saltem probat; deinde ipsarum statuarum conditio: licet enim ipsa rupe, e qua excisae sunt, a tempestatis iniuria satis defensae, ita tamen exesae sunt, ut, multorum saeculorum decursum expertae fuerint, necesse sit. Haud parum difficultatis in enucleanda illa quaestione positum est, quae sit statuarum significatio. Ex sola earum comparatione cum aliis figuris, de quarum significatione constat, verosimilitatem saltem assequi studebimus, cum ad certa pervenire, nostris subsidiis, vix liceat. Notemus ea, quae alicuius momenti in statuis istis occurrunt: "Ad introitum inveniuntur templi, — erecta statura, forma ingenti. — Virilis statua rubro colore picta, — vestitu similis est figuris,

f) De statuarum significatione non inter se conveniunt incolae; alii Adamum Evamque sub iis exhibitos putant; alii alios, cf. *Asiat. Res.* p. 465., et auctor libri *Pharhangh Gihanghiri* apud HYDIUM. p. 132.

figuris, quae in monumentis Nackſchi-Ruſtam ad genua usque terra obrutae inveniuntur. — Utriusque figurae veſtitus opere Phrygionio, quod vocant, variis coloribus diſtincto, ornatus eſt. — Capitis tegumentum ſtatuae virilis ſimile eſt ei, quo ornata ſpectatur feminea illa figura in monumentis Ruſtamicis *g*)." —

Simili forma ingenti, erecta ſtatura, duae ſtatuae inveniuntur ad introitum templi, religioni Buddicae quondam addicti, quo ſuperbit Salſetta inſula *h*). Rubro colore oblitae ſunt, caput habent coopertum. Pari modo Buddae effigies in templo quodam, Ceylonis inſulae, eidem religioni addicto invenitur, quae, flavo colore picta, capitis tegumento inſtructa eſt *i*). Perpetua, ſi quid video, Buddae figurarum ornamenta fuerunt color quidam, quo illinebantur, lucidus, et capitis tegumentum. Cuius generis capitis tegmen fuerit in ſtatuis Bamianis, discimus ex Wilfordo, quo teſte *k*) reſpondet illi, quo ornata eſt figura illa feminea *l*) in monumentis Ruſtamicis. Quod ſi comparaveris cum capitis tegumento, quod habet Buddae figura, cuius effigiem, ſecundum picturam Indicam templi Lagrenat, ex Muſeo Borgiano deſumtam dedit Paulinus *m*), inſignem obſervas utriusque ornatus ſimilitudinem. Hinc, ſi quid video, prodit ſimilitudo figurae Bamianae cum effigie Buddae Paulini. Figura Bamiana praeterea unam manum verſus os porrigit, alteram vero e transverſo pectori praetendit. Et in hac re ſimilis eſt ex parte aliis Buddae figuris apud Paulinum. Quae cum ita conveniant, Bamianas ſtatuas pro Buddae imaginibus habeo. Quum vero inter ipſas ſtatuas et templum, ad cuius introitum ſitae ſunt, nexus haud dubie intercedat arctiſſimus, templum ipſum Buddae religioni ſacrum fuiſſe, nullus dubito. Quae quidem ſententia per ſe, ingenue confiteor, ſatis lubrica, aliis argumentis infigniter firmatur. Non ſolum fama Bamiani incolarum, ſed etiam ſacri libri Buddae ſectatorum urbem illam omnis puri et ſancti fontem habent, eamque nomine appellant *Para-Bamian* vel *Scharmà-Bamian*,

g) *Aſiat. Reſ.* p. 465. 66. *b*) VALENTIA'S *travels* II. p. 196.
i) MSS. GRAHAM, *Journal of a reſidence in India.* p. 89.
k) *Aſiat. Reſ.* p. 465.
l) DE BRUYN IV. p. 363. Tab. 169. ed. Amſtelodam.
m) PAULINO A ST. BARTHOLOMAEO, *Syſt. Brahm.* Tab. XX.

mian, h. e. *pura et ſancta urbs* n). Maximae eſt antiquitatis, et Buddae ſectatorum ab antiquiſſimo tempore metropolis habetur; hinc cognomen traxit *Budda-Bamian* o). Quae quum ita ſint, quumque peregrinatores adeo, et Indicarum rerum inſtructiſſimi ſimilitudinem inter haec et Indica Buddae religionis monumenta obſervaſſe ſibi videantur p), non ſine omni veroſimilitatis ſpecie colligas, credo, Bamiani urbis incolas primis temporibus Buddae ſectatores fuiſſe, antrum vero illud immane templum effeciſſe Buddicae religioni addictum.

IV. Ad quam aetatem referenda ſint illa monumenta?

Vulgo praedicatur urbs Bamian ſedes parentum humani generis, atque ante diluvium Moſaicum exſtitiſſe putatur. Quae fama, cum Perſarum, tum Indorum ſacris libris firmata, aeque omni argumento caret, quam quod Wilfordus habet, ante Ninum eam exſtitiſſe q). Buddae religionis hiſtoriam ſi percognitam haberemus, aetas monumentorum certo fortaſſe effici poſſet; de ea vero quum tam pauca modo et parum certa nobis conſtent, praetereaque omni huius terrae antiqua hiſtoria deſtituti ſimus, in eo erit quiescendum, ut veroſimilitatem aſſequi ſtudeamus. — Annus, quo exſtitit Budda, ab aliis alius affertur: modo 1366, modo 1036, modo 959 habetur r). Quod ita ſibi expedit Ioneſius, ut plures accipiat, qui huius religionis praeceptores exſtiterint. Fide digna eſſe videtur haec ſententia, quum *Budda* nomen ſit appellativum, et, ſecundum Ioneſii praeceptoris Indici teſtimonium, *virum ſapientem, philoſophum* ſignificet s). Annum, quo Buddae religio diverſa a ceteris ſecta exſtitit, circa annum circiter milleſimum ante Chr. n. conſtituit Ioneſius. Per magnam ea propagata eſt Indiae partem; quum vero repugnaret ceteris ſectis, inprimis vero religioni Brahmanicae, expulſi ſunt Buddae ſectatores ex interiori India. Quo facto, cum ad Indiae terras remotiſſimas, tum ad alias terras extra Indiam ſitas, ſe contulerunt. Ceylon et Salſetta inſulae ab iis occupatae ſunt. Inprimis vero ſeptentrionales regiones petierunt, Thibetum ſcili-

n) *Aſiat. Reſ.* p. 494.
o) *Aſiat. Reſ.* p. 462.
p) ELPHINSTONE'S *account* p. 487.
q) *Aſiat. Reſ.* p. 470.
r) IONES'S *works*. I. p. 29.
s) IONES'S *works*. I. p. 293.

ſcilicet et Chinam adeo. Praeter alias terras, et hodiernum *Kaſchmir* adierunt, ubi, teſte Abu Fazelo *t*), multi ad Buddae religionem tranſierunt. Quae quum ita ſint, Bactrianam quoque adiiſſe Buddae ſectatores, idcirco perquam veroſimile eſt, quod antiquiſſimo tempore cultura eminuit, quae vix aliunde quam ex India ad eam pervenire potuit. Accedit, quod multa in Bactriana inveniuntur monumenta, haud dubie Indicae originis *u*). Num fortaſſe hi ipſi Buddae ſectatores India expulſi effecerunt, ut Bactria luce culturae Indicae colluſtraretur? De tempore, quo Buddae ſectatores ex India emigraverint, nihil certi iam conſtat; ex omni tamen huius rei ſilentio (Indi enim ipſi de ea nihil in ſacris ſuis libris conſtare affirmant) *v*) hoc ſaltem concludi poſſe videtur, expulſionem iſtam ad remotiſſima tempora recurrere, et noſtrum hiſtoricum, quod vocamus, aevum longe excedere *w*). Quum vero inde, ut mihi videtur, conſtitui debeat monumentorum noſtrorum aetas, clarum eſt, nec hanc certe et diſtincte noſtris ſubſidiis attingi poſſe. Non ſola tamen veroſimilitate nititur, ſi quid video, monumenta noſtra vere eſſe Indica, h. e. a populo perfecta, qui ex India quondam huc immigravit, deinde, antiquitate ea omnia, quorum iam notitiam habemus, Perſiae monumenta longe poſt ſe relinquere.

CAPUT III.

Monumenta in Sarangaeorum terra obvia.

Ariae et Bactrianae verſus meridiem, Carmaniae et Gedroſiae verſus ſeptentrionem ſita erat *Sarangaeorum* vel *Zarangaeorum terra*, hodierno nomine *Seiſtan* dicta. Quamquam amplitudine plurimis Perſiae terris cedebat, floſens tamen et dives erat, ſi quae alia. Fluvius

s) *Ayeen Akbery*. T. II. p. 459.

t) ABU FAZEL, *Ayeen Akb.* II. p. 159. 173.

v) HEEREN'S *Ideen* I. 2. p. 437.

w) De Buddae religione cf. quae dedit vir in rebus Indicis totus, *Hallesche allgemeine Literatur Zeitung*. 1816. Nr. 234. p. 268.

infelicitatem ſoli, ab hominibus plane barbaris et diverſarum natio-num, qui Ariani dicuntur." Paulo meliori conditione fuit Carma-nia, iis ſaltem partibus, quibus attingebat Perſidem, plerumque vero Gedroſiae non diſſimilis. De Gedroſia parum tantum innotuiſſe vi-detur cum Perſis ipſis, tum Graecis Romanisque. Quae ſaltem de eius natura viguerit opinio, ſatis demonſtrat expeditio Semiramidis, quae ex India fugiens, cum viginti tantum hominibus e toto exer-citu evaſiſſe tradebatur *b*). Quae expeditio utrum vera ſit, an ad modum verae compoſita, eatenus ſaltem hiſtorica eſt habenda, qua-tenus inde regionum iſtarum discimus naturam, abſurdum quippe foret huic contraria fingere. Accedit quod iſta narratio inſigniter firmatur per aliud teſtimonium, ſecundum quod Cyrus, ex India per has terras redux, cum ſeptem tantum hominibus interitum ef-fugit *c*). Inprimis vero haec omnia ſuam vim recipiunt per iter illud Alexandri, qui, cum pedeſtri exercitu ex India per mediter-raneas terras Paſargadas verſus tendens, omnem fere viam per de-ſerta arenoſa, aqua parce tantum proviſa, ingenti ſuorum clade confecit. — Haec ipſa ſoli conditio cauſa eſt, quod nihil niſi ge-neralem interioris terrae imaginem tenemus. Orae maris rubri in-primis per Alexandri iter e tenebris ſuis protractae ſunt; parum lucramur illa expeditione ad terras mediterraneas percognoscendas: hoc enim iter, propter aquae et frumenti, qua urgebatur, inopiam, quam maxime accelerare cogebatur. Poſt Alexandrum nemo vel Graecorum vel Romanorum has terras adiit. Aeque ac geographia, hiſtoria quoque iſtarum regionum nos latet. Cuiusvis alius terrae Satraps ſaltem innotuit, Gedroſiae ſatrapis ne nomen quidem tene-mus. Hoc ſaltem tam ex terrae conditione, quam ex Strabone *d*) patere videtur, incolas nunquam paulo elatiori culturae gradu con-ſpicuos fuiſſe. Ex recentiori harum regionum deſcriptione, quam Pottingero *e*) debemus, discimus, incolas Balutſchorum nomine et nunc quoque priſtinam vitae rationem ſervare. Vix ſperabis, multa in his regionibus inventum iri monumenta attentione digna.

CAPUT

b) ARRHIANUS. VI. 24. *c*) ARRHIANUS l. c.

d) p. 192. 1050.

e) POTTINGER'S *travels in Beloochiſtan and Sinde.*

CAPUT I.

Monumenta ad urbem Nusky.

Tria milliaria Anglica ab agro urbis *Nusky* (sub 65° 45' longit. 29° 54' lat.) praeterivit Pottingerus monumentum, singularis structurae, quod appellat *Gumbuz a*). Situm obtinere perhibebatur urbis ditissimae et antiquissimae, cuius quidem, praeter illam aediculam, nullum aliud indicium iam restat. Saxis, ut videtur, structa est, quamquam a montibus, qui ea suppeditare possent, procul distat. Longius ab ea affuit Pottingerus, quam ut architecturae indolem, et materiae, qua structa erat, naturam accurate examinare potuisset. Admiratione dignum praedicabatur cementi genus, quod duritie par esse contendebatur marmori *b*).

Pottingero paululum progresso attentionem moverunt lapides nonnulli permagni, viginti vel triginta ulnarum spatio a se invicem disiti. Ex Persarum opinione Rustamus eos disposuit, ut viam designaret, qua equo citato vectus fuerit. Ridiculam hanc explicationem iure reiecit Pottingerus; quo vero consilio hi lapides a vicinis montibus delati sint, se non efficere potuisse contendit: magno labore et multis impensis hoc fieri tantum licuisse, auctor est idem. Lapides enim forma erant quadrata, eorumque singula latera sex septemve ulnas efficiebant *c*).

Trium dierum iter ab hoc loco meridiem versus praeterivit Pottingerus rudera tumulorum insolentis figurae, quadringentarum ulnarum spatio a flumine *Bale* occidentem versus dissitorum. Quadrata erant forma, eorumque singulum circumdatum erat muro, ex caesis lapidibus structo. Interior tumuli pars quatuor vel quinque ulnarum quadratarum spatium explebat. Tumuli frons et introitus orientem versus spectabat. — Colles praeterea nonnulli terracei et lapidei per magnam planitiei partem sparsi erant, sed valetudinis mala

a) POTTINGER'S *travels* p. 123. "Three miles from the Toomun (of *Noosky* sc) we passed a *Goombuz* or *cupola*." Intelligo aedificium rotunda forma.

b) POTTINGER. l. c. c) POTTINGER. l. c.

mala conditione et tempeſtate pluvia impeditus eſt auctor, quominus accuratius eos examinaret. — Pottingeri viator originem horum monumentorum ad Gabrorum *d*) tempora referebat. Neque Indorum neque Muhamedanorum architecturae indolem in iis obſervaſſe ſibi viſus eſt Pottingerus. Omnia ſummam antiquitatem prodebant; quamquam ex duriſſimo lapide conſtructa, nihilo ſecius tamen temporis iniuriam quam maxime experta erant. Notatu digniſſimum eſt, quod *Murad Chan* Pottingero narravit, nullum eſſe totius provinciae lapidem parem iis, quibus conſtructa eſſent illa aedificia, quorum ſimilia iam temporis nulla exſtruere poſſent incolae. De eorum conſilio dubitat Pottingerus, utrum ſepulcra fuerint an religioſo uſui deſtinata. Editus enim locus qui in parte interiori eſt, tam ſepulcri ſpeciem, quam formam aras in pyreis obviae quodammodo habet. Ex eorum numero permagno apparere videtur, ſepulcra ea fuiſſe *e*). Eo magis notatu digna ſunt haec monumenta, quo minus talia in his regionibus inventum iri exſpectaveris. Ad Indos originem eorum referrem, ni claris verbis dixiſſet Pottingerus, nihil architecturae Indicae in iis contineri. Quum in extremis Gedroſiae verſus ſeptentrionem finibus ſita ſint, Gedroſia ipſa vero nunquam cultura eminuerit, Zarangaeorum terra fortaſſe hucusque pertingit quondam; a Zarangaeorum enim, qua conſpicui fuiſſe videntur, cultura, non abhorret talium monumentorum exſtructio. De eorum uſu et conſilio, priusquam accuratiorem deſcriptionem et, ſi fieri poteſt, delineationem nobis dederint peregrinatores, plura hallucinari, res foret vana et inutilis. Quum enim omni iſtarum regionum hiſtoria deſtituti ſimus, monumentum ibi inventum per ſemet ipſum explicari debet.

Gabri h. e. *Infideles* appellantur Zoroaſtris ſectatores, POTTINGER'S *travels*. p. 127.

CAPUT I.

Monumenta ad urbem Nusky.

Tria milliaria Anglica ab agro urbis *Nusky* (sub 65° 45′ longit. 29° 54′ lat.) praeterivit Pottingerus monumentum singularis structurae, quod appellat *Gumbuz a*). Situm obtinere perhibebatur urbis ditissimae et antiquissimae, cuius quidem, praeter illam aediculam, nullum aliud indicium iam restat. Saxis, ut videtur, structa est, quamquam a montibus, qui ea suppeditare possent, procul distat. Longius ab ea afuit Pottingerus, quam ut architecturae indolem, et materiae, qua structa erat, naturam accurate examinare potuisset. Admiratione dignum praedicabatur cementi genus, quod duritie par esse contendebatur marmori *b*).

Pottingero paululum progresso attentionem moverunt lapides nonnulli permagni, viginti vel triginta ulnarum spatio a se invicem disiti. Ex Persarum opinione Rustamus eos disposuit, ut viam designaret, qua equo citato vectus fuerit. Ridiculam hanc explicationem iure reiecit Pottingerus; quo vero consilio hi lapides a vicinis montibus delati sint, se non efficere potuisse contendit: magno labore et multis impensis hoc fieri tantum licuisse, auctor est idem. Lapides enim forma erant quadrata, eorumque singula latera sex septemve ulnas efficiebant *c*).

Trium dierum iter ab hoc loco meridiem versus praeterivit Pottingerus rudera tumulorum insolentis figurae, quadringentarum ulnarum spatio a flumine *Bale* occidentem versus dissitorum. Quadrata erant forma, eorumque singulum circumdatum erat muro, ex caesis lapidibus structo. Interior tumuli pars quatuor vel quinque ulnarum quadratarum spatium explebat. Tumuli frons et introitus orientem versus spectabat. — Colles praeterea nonnulli terracei et lapidei per magnam planitiei partem sparsi erant, sed valetudinis mala

a) POTTINGER'S *travels* p. 123. "Three miles from the Toomus (of *Noorky* sc.) we passed a *Goombuz* or *cupola*." Intelligo aedificium rotunda forma.

b) POTTINGER. l. c. c) POTTINGER. l. c.

ante Chr. n.

II. Monumenta Perſarum.

1. Ex Achaemenidarum aevo:

Paſargadae et Cyri ſepulcrum, 62. 69. . . . 560

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad vicum Murghâb), rudera cum inſcriptione cuneiformi, quae Cyri nomen exhibet, p. 61. 560

PERSEPOLIS, TSCHIL-MINAR, p. 20. 522–586

NACKSCHI-RUSTAM, regia mauſolea (*βασιλικαὶ θῆκαι*), p. 29. 465–334

MONUMENTA RUDERIBUS TSCHIL-MINAR FINITIMA, p. 22.

VETUS PYREUM, e regione monumentorum Nackſchi-Ruſtam, p. 29.

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad urbem Schiras), p. 73.

FASA, urbis rudera et literae cuneiformes, p. 76.

DARABGERD, urbis (Darii?) rudera, p. 77.

BISSUTUN, anaglyphum et ſepulcri facies, p. 140. 142.

GAZA, p. 157.

poſt Chr. n.

2. Ex Arſacidarum aevo:

BISSUTUN, anaglyphum et inſcriptio, p. 141. . 47

3.

post Chr. n.

3. E Saſſanidarum aevo.

NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Artaxerxem ſiſtens, p. 37. 226-239

FIRUZABAD, urbis reliquiae, p. 78. . . . 226-239

NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Saporem I. exhibens, p. 47. 240-270

NACKSCHI-RADJAB, anaglyphum, p. 52. . . 240-270

SCHAPUR, urbis rudera, anaglypha, p. 85. . . 240-270

SCHUSTER, urbis reliquiae, p. 98. . . . 240-270

NACKSCHI-RUSTAM, effigies Hormisdae (?), p. 38. 271-272

AHWAZ, urbis rudera, p. 99. 302-308

TAK-BOSTAN, effigies Saporis II. . . . 309-380

et Saporis III., p. 126. . . 385-389

TAK-KESRA, palatium Cosrois, p. 105. . . 532-579

MURUS CAUCASIUS, p. 169. 531-579

KHESER-SCHIRIN, p. 106. 590-628

NACKSCHI-RUSTAM, anaglypha, p. 45. 46. 48.

MESCHID-MADER-SULEIMAN, aedicula ſingularis ſtructurae, ſepulcrum e Saſſanidarum tempore (?), p. 62.

KADEMGAH, anaglypha, p. 74.

TAK-BOSTAN, ſtatua equeſtris, p. 132. aliaque anaglypha, p. 135. 136.

BISSUTUN, columnae apex, inſcriptio, p. 141.

ante Chr. n.

II. Monumenta Perſarum.

1. Ex Achaemenidarum aevo:

Paſargadae et Cyri ſepulcrum, 62. 69. . . . 560

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad vicum Murghâb), rudera cum inſcriptione cuneiformi, quae Cyri nomen exhibet, p. 61. 560

PERSEPOLIS, TSCHIL-MINAR, p. 20. 522–586

NACKSCHI-RUSTAM, regia mauſolea (*βασιλικαὶ θῆκαι*), p. 29. 465–334

MONUMENTA RUDERIBUS TSCHIL-MINAR FINITIMA, p. 22.

VETUS PYRAEUM, e regione monumentorum Nackſchi-Ruſtam, p. 29.

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad urbem Schiras), p. 73.

FASA, urbis rudera et literae cuneiformes, p. 76.

DARABGERD, urbis (Darii?) rudera, p. 77.

BISSUTUN, anaglyphum et ſepulcri facies, p. 140. 142.

GAZA, p. 157.

poſt Chr. n.

2. Ex Arſacidarum aevo:

BISSUTUN, anaglyphum et inſcriptio, p. 141. . 47

3.

Index rerum.

A.

Aegypti reges Bactriam Indiamque expeditionibus petierunt, pagina 181.
Aegyptii in monumentis Perſicis, teſte Moriero, exhibiti, 86.
Afganorum terra cryptis ſubterraneis et reliquiis aedificiorum abundat, 178.
Agger Gogi et Magogi, 166.
AHWAZ *), 99.
Ἀκινάκης, 53.
Amani et Anandrati templum, 175.
Anaitis a Graecis modo Diana, 92. modo Venus vocata, 152. Anaitidos templum Suſis, 92. Ecbatanis, 151.
Ἀναξυρίδες, 53. 72. 87.
Anatomes regulas in ſculpendi arte negligunt Perſae, 89.
Annulus aeternitatis ſymbolum, 132. Diadematis ſignum, 40, 87. Aditionis imperii ſymbolum, 41.
Anſchaspand, 130.
Aquae numen, 131.
Aquila regale in bello ſignum, 46.
Arduiſur, preces ei habitae, 131.
Aria, 172.
Arſacidarum in monumentis veſtigia, 140.
Artemidos templum, 136.
Artis Graecae et Perſicae commiſtio, 137.
Aula diabolorum, 54.

B.

Bab-al-abuab, 167.
Bactra, Balch, 173.
BAMIAN, 176.
Barba criſpa et promiſſa, 44.
Bendemir veterum Araxes, 16.
BISSUTUN, 107. 138.
Braccae v. ἀναξυρίδες.
Budda vir ſapiens, philoſophus, 184. Buddae figurae, 183. Templum Buddicae religioni addictum, 183.
Bulla tiarae ſuperſtructa, 44.

C.

Canis animal ſacroſanctum, 18.
Capillus Saſſanidarum largus et criſpus, 44.
Capillus Arſacidarum in floccos et cincinnos artificioſe compoſitus, 44.
Capitis regumentum, magna de eo confuſio. 42.
Carmania, 187.
Cataphracti milites, iidem et Clibanarii dicti, 132.
Chauneh-Dara, 5.
Cidaris, 45. 134.
Columnae apex e Saſſanidarum aevo, 141.
Cornu copiae, 132.
CYRI SEPULCRUM, 69.
Cyrus fluvius idem qui Araxes, 58.

D.

*) Nomina literis capitalibus, quas vocant, impreſſa capitum titulos indicant.

Fluvius satis magnus *Elymander*, nunc *Hindmend* dictus, inundationibus suis terram fecundabat. Antiqua fuit heroum carminibus Persarum celebratorum sedes: Schemschides, ex ea oriundus, magnam ibi vitae partem transegit, dum, inde progressus, urbem *Istakar* conderet. Rustamus in suntum assignatam hanc terram a Persarum regibus accepit, eamque tum demum reliquit, quum contra Afrasiabum et Turcos moveret *a*). Rustami monumentum in Segestana inveniisse et evertisse narratur Tamerlanus *b*). Quae quidem omnia, licet fide historica destituta sint, confirmant saltem, quod ex aliis testimoniis colligitur: terram istam antiquitus inclaruisse et cultura eminuisse. Nam teste Herodoto *c*), Sarangae in Xerxis exercitu decori erant vestibus versicoloribus, armis vero utebantur Medicis. Artes igitur Sarangae exercuerint, necesse est. — Huius terrae, cuius vix unus alterve scriptorum recentiorum mentionem inciicit, paulo meliorem cognitionem debemus Britanno illi Christie, quem diro fato in Persia occubuisse, valde lugemus. Ex eius diarii epitome, quae habetur apud Pottingerum, constat, regiones fluvio Helmind proximas solas iam esse cultas. Terra vero prioris culturae et splendoris haud pauca prae se fert indicia. Multa enim in illa via, quam inde ab urbe *Rodbar* usque ad *Duschak* confecit Christie, urbium et castellorum satis splendida invenit rudera *d*).

1) Kykobad.

Quinque milliaria Anglica ab urbe *Rodbar* occidentem versus, rudera arcis et murorum urbis *Kykobad* (61° 53′ longit. 30° 39′ lat. secundum Pottingeri mappam) admirationem movent *e*). Praeter castellum quadrata forma et muros terraceos nihil fere restat.

2) Kuliput *f*),

(sita sub 61° 36′ long. et 30° 46′ latit.) palatio superbit statu satis integro.

a) D'HERBELOT, *biblioth. orient.* s. v. Segestan.

b) *Histoire de Timur-Bec* I. p. 370. "Lorsqu'on fut arrivé sur le bord de la riviere de Hirmen, (idem fluvius qui Helmind) on détruisit l'édifice nommé la *Digue de Rustem*; et il ne restat aucun vestige de cet ancien monument."

c) VII. 67.

d) POTTINGER'S *travels* p. 407.

e) Ibid. p. 408.

f) Nomen scriptum exhibet Christie: Kuleeput.

integro. De urbis ſitu et conditione nihil certi comperit Chriſtie; nec urbem ipſe vidit, viatoris enim culpa a via aberravit *g*).

3) Pulky *h*),

(ſub 61° 36′ et 30° 55′ latit.) ſpectandas praebet reliquias urbis quondam maximae et florentiſſimae. Adſita eſt fluvio *Helmind*, cuius ripae hac parte uberrimae ſunt.

4) Iulallabat vel Dufchak.

(ſita ſub 61° 14′ longit. 31° 26′ latitud.) Reliquiae veteris urbis hoc loco ſitae ſpatium obtinent aeque magnum ac urbs Ispahan. Recentior urbs eſt ſub principe quodam *Bahram Chan Kyany* ex antiqua gente oriundo.

Quamquam ex his omnibus vix quid certi colligi poteſt, hoc ſaltem ex Pottingeri notitia clarum eſt, reſtare in his regionibus, quae antiquitatem prae ſe ferunt ſatis remotam, quaeque accuratiori examine haud indigna ſunt *i*).

SECTIO II.

Regiones meridionales ſeu Gedroſia et Carmania.

Praemonenda.

Quae fuerit veterum Gedroſia et qualis eius natura, optime nos edocet Strabo *a*). "Poſt Indiam verſus occaſum flectentibus, montibus ad dextram ſervatis, regio occurrit perampla, male culta ob infeli-

g) POTTINGER. l. c. *h*) Poolkee e ſcriptura Chriſtii.

i) De Sarangaeorum terra cf. quoque KINNEIR, p. 191.

a) p. 192.

infelicitatem ſoli, ab hominibus plane barbaris et diverſarum natio-num, qui Ariani dicuntur." Paulo meliori conditione fuit Carma-nia, iis ſaltem partibus, quibus attingebat Perſidem, plerumque vero Gedroſiae non diſſimilis. De Gedroſia parum tantum innotuiſſe vi-detur cum Perſis ipſis, tum Graecis Romanisque. Quae ſaltem de eius natura viguerit opinio, ſatis demonſtrat expeditio Semiramidis, quae ex India fugiens, cum viginti tantum hominibus e toto exer-citu evaſiſſe tradebatur *b*). Quae expeditio utrum vera ſit, an ad modum verae compoſita, eatenus ſaltem hiſtorica eſt habenda, qua-tenus inde regionum iſtarum discimus naturam, abſurdum quippe foret huic contraria fingere. Accedit quod iſta narratio inſigniter firmatur per aliud teſtimonium, ſecundum quod Cyrus, ex India per has terras redux, cum ſeptem tantum hominibus interitum ef-fugit *c*). Inprimis vero haec omnia ſuam vim recipiunt per iter illud Alexandri, qui, cum pedeſtri exercitu ex India per mediter-raneas terras Paſargadas verſus tendens, omnem fere viam per de-ſerta arenoſa, aqua parce tantum proviſa, ingenti ſuorum clade confecit. — Haec ipſa ſoli conditio cauſa eſt, quod nihil niſi ge-neralem interioris terrae imaginem tenemus. Orae maris rubri in-primis per Alexandri iter e tenebris ſuis protractae ſunt; parum lucramur illa expeditione ad terras mediterraneas percognoscendas: hoc enim iter, propter aquae et frumenti, qua urgebatur, inopiam, quam maxime accelerare cogebatur. Poſt Alexandrum nemo vel Graecorum vel Romanorum has terras adiit. Aeque ac geographia, hiſtoria quoque iſtarum regionum nos latet. Cuiusvis alius terrae Satraps ſaltem innotuit, Gedroſiae ſatrapis ne nomen quidem tene-mus. Hoc ſaltem tam ex terrae conditione, quam ex Strabone *d*) patere videtur, incolas nunquam paulo elatiori culturae gradu con-ſpicuos fuiſſe. Ex recentiori harum regionum deſcriptione, quam Pottingero *e*) debemus, discimus, incolas Balutſchorum nomine et nunc quoque priſtinam vitae rationem ſervare. Vix ſperabis, multa in his regionibus inventum iri monumenta attentione digna.

CAPUT

b) ARRHIANUS. VI. 24. *c*) ARRHIANUS l. c.

d) p. 192. 1050.

e) POTTINGER'S *travels in Beloochiſtan and Sinde.*

CAPUT I.

Monumenta ad urbem Nusky.

Tria milliaria Anglica ab agro urbis *Nusky* (sub 65° 45' longit. 29° 54' lat.) praeterivit Pottingerus monumentum singularis structurae, quod appellat *Gumbuz* a). Situm obtinere perhibebatur urbis ditissimae et antiquissimae, cuius quidem, praeter illam aediculam, nullum aliud indicium iam restat. Saxis, ut videtur, structa est, quamquam a montibus, qui ea suppeditare possent, procul distat. Longius ab ea afuit Pottingerus, quam ut architecturae indolem, et materiae, qua structa erat, naturam accurate examinare potuisset. Admiratione dignum praedicabatur cementi genus, quod duritie par esse contendebatur marmori b).

Pottingero paululum progresso attentionem moverunt lapides nonnulli permagni, viginti vel triginta ulnarum spatio a se invicem disiti. Ex Persarum opinione Rustamus eos disposuit, ut viam designaret, qua equo citato vectus fuerit. Ridiculam hanc explicationem iure reiecit Pottingerus; quo vero consilio hi lapides a vicinis montibus delati sint, se non efficere potuisse contendit: magno labore et multis impensis hoc fieri tantum licuisse, auctor est idem. Lapides enim forma erant quadrata, eorumque singula latera sex septemve ulnas efficiebant c).

Trium dierum iter ab hoc loco meridiem versus praeterivit Pottingerus rudera tumulorum insolentis figurae, quadringentarum ulnarum spatio a flumine *Bale* occidentem versus dissitorum. Quadrata erant forma, eorumque singulum circumdatum erat muro, ex caesis lapidibus structo. Interior tumuli pars quatuor vel quinque ulnarum quadratarum spatium explebat. Tumuli frons et introitus orientem versus spectabat. — Colles praeterea nonnulli terracei et lapidei per magnam planitiei partem sparsi erant, sed valetudinis mala

a) POTTINGER's *travels* p. 123. "Three miles from the Toomun (of *Noosky* sc) we passed a *Goombuz* or *cupola*." Intelligo aedificium rotundae formae.

b) POTTINGER. l. c. c) POTTINGER. l. c.

mala conditione et tempeſtate pluvia impeditus eſt auctor, quominus accuratius eos examinaret. — Pottingeri viator originem horum monumentorum ad Gabrorum d) tempora referebat. Neque Indorum neque Muhamedanorum architecturae indolem in iis obſervaſſe ſibi viſus eſt Pottingerus. Omnia ſummam antiquitatem prodebant; quamquam ex duriſſimo lapide conſtructa, nihilo ſecius tamen temporis iniuriam quam maxime experta erant. Notatu digniſſimum eſt, quod *Murad Chan* Pottingero narravit, nullum eſſe totius provinciae lapidem parem iis, quibus conſtructa eſſent illa aedificia, quorum ſimilia iam temporis nulla exſtruere poſſent incolae. De eorum conſilio dubitat Pottingerus, utrum ſepulcra fuerint an religioſo uſui deſtinata. Editus enim locus qui in parte interiori eſt, tam ſepulcri ſpeciem, quam formam aras in pyreis obviae quodammodo habet. Ex eorum numero permagno apparere videtur, ſepulcra ea fuiſſe e). Eo magis notatu digna ſunt haec monumenta, quo minus talia in his regionibus inventum iri exſpectaveris. Ad Indos originem eorum referrem, ni claris verbis dixiſſet Pottingerus, nihil architecturae Indicae in iis contineri. Quum in extremis Gedroſiae verſus ſeptentrionem finibus ſita ſint, Gedroſia ipſa vero nunquam cultura eminuerit, Zarangaeorum terra fortaſſe hucusque pertingit quondam; a Zarangaeorum enim, qua conſpicui fuiſſe videntur, cultura, non abhorret talium monumentorum exſtructio. De eorum uſu et conſilio, priusquam accuratiorem deſcriptionem et, ſi fieri poteſt, delineationem nobis dederint peregrinatores, plura hallucinari, res foret vana et inutilis. Quum enim omni iſtarum regionum hiſtoria deſtituti ſimus, monumentum ibi inventum per ſemet ipſum explicari debet.

Gabri h. e. *Infideles* appellantur Zoroaſtris ſectatores, POTTINGER'S *travels*, p. 127.

Index monumentorum chronologicus *).

I. Monumenta fummae antiquitatis, ante Cyrum, 560.

ante Chr. n.

Semiramidis ſtatua et columna, p. 115.

Semiramidis opera in Armenia, p. 160.

MONUMENTA URBIS BAMIAN, p. 176.

ECBATANA, Deiocis opus, p. 145. 710-657

Zarinae ſepulcrum, p. 174. 600

SUSA, p. 91.

II.

*) Nomina, quae a margine paulo removi, monumenta indicant, quorum aetatem in univerſum modo efficere potui. Reliqua artis opera, exceptis iis, quae, ultimo loco allata, dubiae omnino ſunt aetatis, ita conſtitui, ut plerumque regis, ad quem pertinebant, notarem imperii annos. Vocabula literis curſivis, quas vocant, impreſſa, monumenta deſignant, quae vel plane interiere, vel nondum inventa ſunt.

ante Chr. n.

II. Monumenta Perſarum.

1. Ex Achaemenidarum aevo:

Paſargadae et Cyri ſepulcrum, 62. 69. . . . 560

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad vicum Murghâb), rudera cum inſcriptione cuneiformi, quae Cyri nomen exhibet, p. 61. 560

PERSEPOLIS, TSCHIL-MINAR, p. 20. 522–486

NACKSCHI-RUSTAM, regia mauſolea (*βασιλικαὶ θῆκαι*), p. 29. 465–334

MONUMENTA RUDERIBUS TSCHIL-MINAR FINITIMA, p. 22.

VETUS PYREUM, e regione monumentorum Nackſchi-Ruſtam, p. 29.

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad urbem Schiras), p. 73.

FASA, urbis rudera et literae cuneiformes, p. 76.

DARABGERD, urbis (Darii?) rudera, p. 77.

BISSUTUN, anaglyphum et ſepulcri facies, p. 140. 142.

GAZA, p. 157.

poſt Chr. n.

2. Ex Arſacidarum aevo:

BISSUTUN, anaglyphum et inſcriptio, p. 141. . 47

3.

post Chr. n.

3. E Saſſanidarum aevo:

NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Artaxerxem ſiſtens, p. 37. 226-239

FIRUZABAD, urbis reliquiae, p. 78. . . . 226-239

NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Saporem I. exhibens, p. 47. 240-270

NACKSCHI-RADJAB, anaglyphum, p. 52. . . 240-270

SCHAPUR, urbis rudera, anaglypha, p. 85. . . 240-270

SCHUSTER, urbis reliquiae, p. 98. . . . 240-270

NACKSCHI-RUSTAM, effigies Hormisdae (?), p. 38. 271-272

AHWAZ, urbis rudera, p. 99. 302-308

TAK-BOSTAN, effigies Saporis II. . . . 309-380

et Saporis III., p. 126. . . 385-389

TAK-KESRA, palatium Cosrois, p. 105. . . 532-579

MURUS CAUCASIUS, p. 169. 532-579

KHESER-SCHIRIN, p. 106. 590-628

NACKSCHI-RUSTAM, anaglypha, p. 45. 46. 48.

MESCHID-MADER-SULEIMAN, aedicula ſingularis ſtructurae, ſepulcrum e Saſſanidarum tempore (?), p. 62.

KADEMGAH, anaglypha, p. 74.

TAK-BOSTAN, ſtatua equeſtris, p. 132. aliaque anaglypha, p. 135. 136.

BISSUTUN, columnae apex, inſcriptio, p. 141.

post Chr. n.

III. Monumenta incertae aetatis.

NACKSCHI-RUSTAM, duae turres, Selgi Salmum dictae, duae arae, p. 49.

KENGAVER, urbis reliquiae, p. 143.

GAMARGA, urbs, p. 159.

MONUMENTA IN SARANGAEORUM TERRA OBVIA, p. 185.

MONUMENTA AD URBEM NUSKY, p. 189.

Index

Index rerum.

A.

Aegypti reges Bactriam Indiamque expeditionibus petierunt, pagina 181.
Aegyptii in monumentis Perſicis, teſte Moriero, exhibiti, 86.
Afganorum terra cryptis ſubterraneis et reliquiis aedificiorum abundat, 178.
Agger Gogi et Magogi, 166.
AHWAZ *), 99.
Ἀκινάκης, 53.
Amani es Anandrasi templum, 175.
Anaitis a Graecis modo Diana, 92. modo Venus vocata, 152. Anaitidos templum Suſis, 92. Ecbatanis, 151.
Ἀναξυρίδες, 53. 72. 87.
Anatomes regulas in ſculpendi arte negligunt Perſae, 89.
Annulus aeternitatis ſymbolum, 132. Diadematis ſignum, 40, 87. Aditionis imperii ſymbolum, 41.
Auſchaspand, 130.
Aquae numen, 131.
Aquila regale in bello ſignum, 46.
Arduiſur, preces ei habitae, 131.
Aria, 172.
Arſacidarum in monumentis veſtigia, 140.
Artemidos templum, 136.
Artis Graecae et Perſicae commiſtio, 137.
Aula diabolorum, 54.

B.

Bab-al-abuab, 167.
Bactra, Balch, 173.
BAMIAN, 176.
Barba criſpa et promiſſa, 44.
Bendemir veterum Araxes, 16.
BISSUTUN, 107. 138.
Braccae v. ἀναξυρίδες.
Budda vir ſapiens, philoſophus, 184. Buddae figurae, 183. Templum Buddicae religioni addictum, 183.
Bulla tiarae ſuperſtructa, 44.

C.

Canis animal ſacroſanctum, 18.
Capillus Saſſanidarum largus et criſpus, 44.
Capillus Arſacidarum in floccos et cincinnos artificioſe compoſitus, 44.
Capitis tegumentum, magna de eo confuſio. 42.
Carmania, 187.
Cataphracti milites, iidem et Clibanarii dicti, 132.
Chaunak-Dara, 5.
Cidaris, 45. 134.
Columnae apex e Saſſanidarum aevo, 141.
Cornu copiae, 132.
CYRI SEPULCRUM, 69.
Cyrus fluvius idem qui Araxes, 58.

D.

*) Nomina literis capitalibus, quas vocant, impreſſa capitum titulos indicant.

infelicitatem ſoli, ab hominibus plane barbaris et diverſarum natio-num, qui Ariani dicuntur." Paulo meliori conditione fuit Carma-nia, iis ſaltem partibus, quibus attingebat Perſidem, plerumque vero Gedroſiae non diſſimilis. De Gedroſia parum tantum innotuiſſe vi-detur cum Perſis ipſis, tum Graecis Romanisque. Quae ſaltem de eius natura viguerit opinio, ſatis demonſtrat expeditio Semiramidis, quae ex India fugiens, cum viginti tantum hominibus e toto exer-citu evaſiſſe tradebatur *b*). Quae expeditio utrum vera ſit, an ad modum verae compoſita, eatenus ſaltem hiſtorica eſt habenda, qua-tenus inde regionum iſtarum discimus naturam, abſurdum quippe foret huic contraria fingere. Accedit quod iſta narratio inſigniter firmatur per aliud teſtimonium, ſecundum quod Cyrus, ex India per has terras redux, cum ſeptem tantum hominibus interitum ef-fugit *c*). Inprimis vero haec omnia ſuam vim recipiunt per iter illud Alexandri, qui, cum pedeſtri exercitu ex India per mediter-raneas terras Paſargadas verſus tendens, omnem fere viam per de-ſerta arenoſa, aqua parce tantum proviſa, ingenti ſuorum clade confecit. — Haec ipſa ſoli conditio cauſa eſt, quod nihil niſi ge-neralem interioris terrae imaginem tenemus. Orae maris rubri in-primis per Alexandri iter e tenebris ſuis protractae ſunt; parum lucramur illa expeditione ad terras mediterraneas percognoscendas: hoc enim iter, propter aquae et frumenti, qua urgebatur, inopiam, quam maxime accelerare cogebatur. Poſt Alexandrum nemo vel Graecorum vel Romanorum has terras adiit. Aeque ac geographia, hiſtoria quoque iſtarum regionum nos latet. Cuiusvis alius terrae Satraps ſaltem innotuit, Gedroſiae ſatrapis ne nomen quidem tene-mus. Hoc ſaltem tam ex terrae conditione, quam ex Strabone *d*) patere videtur, incolas nunquam paulo elatiori culturae gradu con-ſpicuos fuiſſe. Ex recentiori harum regionum deſcriptione, quam Pottingero *e*) debemus, discimus, incolas Balutſchorum nomine et nunc quoque priſtinam vitae rationem ſervare. Vix ſperabis, multa in his regionibus inventum iri monumenta attentione digna.

CAPUT

b) ARRHIANUS. VI. 24. *c*) ARRHIANUS l. c.

d) p. 102. 1050.

e) POTTINGER'S *travels in Beloochiſtan and Sinde.*

CAPUT I.

Monumenta ad urbem Nusky.

Tria milliaria Anglica ab agro urbis *Nusky* (sub 65° 45' longit. 29° 54' lat.) praeterivit Pottingerus monumentum singularis structurae, quod appellat *Gumbuz a*). Situm obtinere perhibebatur urbis ditissimae et antiquissimae, cuius quidem, praeter illam aediculam, nullum aliud indicium iam restat. Saxis, ut videtur, structa est, quamquam a montibus, qui ea suppeditare possent, procul distat. Longius ab ea afuit Pottingerus, quam ut architecturae indolem, et materiae, qua structa erat, naturam accurate examinare potuisset. Admiratione dignum praedicabatur cementi genus, quod duritie par esse contendebatur marmori *b*).

Pottingero paululum progresso attentionem moverunt lapides nonnulli permagni, viginti vel triginta ulnarum spatio a se invicem disiti. Ex Persarum opinione Rustamus eos disposuit, ut viam designaret, qua equo citato vectus fuerit. Ridiculam hanc explicationem iure reiecit Pottingerus; quo vero consilio hi lapides a vicinis montibus delati sint, se non efficere potuisse contendit: magno labore et multis impensis hoc fieri tantum licuisse, auctor est idem. Lapides enim forma erant quadrata, eorumque singula latera sex septemve ulnas efficiebant *c*).

Trium dierum iter ab hoc loco meridiem versus praeterivit Pottingerus rudera tumulorum insolentis figurae, quadringentarum ulnarum spatio a flumine *Bale* occidentem versus dissitorum. Quadrata erant forma, eorumque singulum circumdatum erat muro, ex caesis lapidibus structo. Interior tumuli pars quatuor vel quinque ulnarum quadratarum spatium explebat. Tumuli frons et introitus orientem versus spectabat. — Colles praeterea nonnulli terracei et lapidei per magnam planitiei partem sparsi erant, sed valetudinis mala

a) POTTINGER'S *travels* p. 123. "Three miles from the Toomus (of *Noosky* sc) we passed a *Goombuz* or *cuppola*." Intelligo aedificium rotunda forma.

b) POTTINGER. l. c.

c) POTTINGER. l. c.

mala conditione et tempeſtate pluvia impeditus eſt auctor, quominus accuratius eos examinaret. — Pottingeri viator originem horum monumentorum ad Gabrorum d) tempora referebat. Neque Indorum neque Muhamedanorum architecturae indolem in iis obſervaſſe ſibi viſus eſt Pottingerus. Omnia ſummam antiquitatem prodebant; quamquam ex duriſſimo lapide conſtructa, nihilo ſecius tamen temporis iniuriam quam maxime experta erant. Notatu digniſſimum eſt, quod *Murad Chan* Pottingero narravit, nullum eſſe totius provinciae lapidem paremiis, quibus conſtructa eſſent illa aedificia, quorum ſimilia iam temporis nulla exſtruere poſſent incolae. De eorum conſilio dubitat Pottingerus, utrum ſepulcra fuerint an religioſo uſui deſtinata. Editus enim locus qui in parte interiori eſt, tam ſepulcri ſpeciem, quam formam aras in pyreis obviae quodammodo habet. Ex eorum numero permagno apparere videtur, ſepulcra ea fuiſſe e). Eo magis notatu digna ſunt haec monumenta, quo minus talia in his regionibus inventum iri exſpectaveris. Ad Indos originem eorum referrem, ni claris verbis dixiſſet Pottingerus, nihil architecturae Indicae in iis contineri. Quum in extremis Gedroſiae verſus ſeptentrionem finibus ſita ſint, Gedroſia ipſa vero nunquam cultura eminuerit, Zarangaeorum terra fortaſſe hucusque pertingit quondam; a Zarangaeorum enim, qua conſpicui fuiſſe videntur, cultura, non abhorret talium monumentorum exſtructio. De eorum uſu et conſilio, priusquam accuratiorem deſcriptionem et, ſi fieri poteſt, delineationem nobis dederint peregrinatores, plura hallucinari, res foret vana et inutilis. Quum enim omni iſtarum regionum hiſtoria deſtituti ſimus, monumentum ibi inventum per ſemet ipſum explicari debet.

Gabri h. e. *Infideles* appellantur Zoroaſtris ſectatores, POTTINGER'S *travels*. p. 127.

CORRIGENDA.

Pag.	Lin.	
5.	35.	lege pro pilchrimes: pilgrimes.
15.	29.	— — l'inſtutut: l'inſtitut.
19.	10.	— — Aleander: Alexander.
20.	27.	— — exequerentur: exſequerentur.
28.	4.	— — momumentum: monumentum.
33.	2.	— — ignoscas: ignoras.
43.	19.	— — Saſſanidatum: Saſſanidarum.
45.	19.	— — perſuaſiſſimum: perſuaſiſſimum.
47.	16.	comma poſt Saſſanidae deleudum.
—	27.	lege pro 240: 240.
67.	4.	— — mortes: montes.
86.	9.	— — exhibitur: exhibetur.
88.	34.	— — Sbholiaſta: Scholiaſta.
89.	9.	— — Valeoriano: Valeriano.
90.	11.	— — monumentis momenti.
93.	18.	— — Suſu: Suſa.
122.	10.	— — affigies: effigies.
128.	35.	dele: colligendum puto.
142.	13.	lege pro ex ea aëre: ex aere.
181.	33.	— — ed. Hupſ. ed. Hudſ.

ante Chr. n.

II. Monumenta Perſarum.

1. Ex Achaemenidarum aevo:

Paſargadae et Cyri ſepulcrum, 62. 69. . . . 560

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad vicum Murghâb), rudera cum inſcriptione cuneiformi, quae Cyri nomen exhibet, p. 61. 560

PERSEPOLIS, TSCHIL-MINAR, p. 20. 522–486

NACKSCHI-RUSTAM, regia mauſolea (*βασιλικαὶ θῆκαι*), p. 29. 465–334

MONUMENTA RUDERIBUS TSCHIL-MINAR FINITIMA, p. 22.

VETUS PYREUM, e regione monumentorum Nackſchi-Ruſtam, p. 29.

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad urbem Schiras), p. 73.

FASA, urbis rudera et literae cuneiformes, p. 76.

DARABGERD, urbis (Darii?) rudera, p. 77.

BISSUTUN, anaglyphum et ſepulcri facies, p. 140. 142.

GAZA, p. 157.

poſt Chr. n.

2. Ex Arſacidarum aevo:

BISSUTUN, anaglyphum et inſcriptio, p. 141. . 47

3.

post Chr. n.

3. E Saſſanidarum aevo.

NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Artaxerxem ſiſtens, p. 37. 226-239
FIRUZABAD, urbis reliquiae, p. 78. 226-239
NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Saporem I. exhibens, p. 47. 240-270
NACKSCHI-RADJAB, anaglyphum, p. 52. . . . 240-270
SCHAPUR, urbis rudera, anaglypha, p. 85. . . 240-270
SCHUSTER, urbis reliquiae, p. 98. 240-270
NACKSCHI-RUSTAM, effigies Hormisdae (?), p. 38. 271-272
AHWAZ, urbis rudera, p. 99. 302-308
TAK-BOSTAN, effigies Saporis II. 309-380
et Saporis III., p. 126. . . . 385-389
TAK-KESRA, palatium Cosrois, p. 105. . . . 532-579
MURUS CAUCASIUS, p. 169. 532-579
KHESER-SCHIRIN, p. 106. 590-628

NACKSCHI-RUSTAM, anaglypha, p. 45. 46. 48.
MESCHHD-MADER-SULEIMAN, aedicula ſingularis ſtructurae, ſepulcrum e Saſſanidarum tempore (?), p. 62.
KADEMGAH, anaglypha, p. 74.
TAK-BOSTAN, ſtatua equeſtris, p. 132. aliaque anaglypha, p. 135. 136.
BISSUTUN, columnae apex, inſcriptio, p. 141.

post Chr. n.

III. Monumenta incertae aetatis.

NACKSCHI-RUSTAM, duae turres, Selgi Salmum dictae, duae arae, p. 49.

KENGAVER, urbis reliquiae, p. 143.

GAMARGA, urbs, p. 159.

MONUMENTA IN SARANGAEORUM TERRA OBVIA, p. 185.

MONUMENTA AD URBEM NUSKY, p. 189.

Index rerum.

A.

Aegypti reges Bactriam Indiamque expeditionibus petierunt, pagina 181.
Aegyptii in monumentis Perſicis, teſte Moriero, exhibiti, 86.
Afganorum terra cryptis ſubterraneis et reliquiis aedificiorum abundat, 178.
Agger Gogi et Magogi, 166.
AHWAZ *), 99.
Ἀκινάκης, 53.
Amani et Anandrasi templum, 175.
Anaitis a Graecis modo Diana, 92. modo Venus vocata, 152. Anaitidos templum Suſis, 92. Ecbatanis, 151.
Ἀναξυρίδες, 53. 72. 87.
Anatomes regulas in ſculpendi arte negligunt Perſae, 89.
Annulus aeternitatis ſymbolum, 132. Diadematis ſignum, 40, 87. Aditionis imperii ſymbolum, 41.
Anſcharpand, 130.
Aquae numen, 131.
Aquila regale in bello ſignum, 46.
Arduiſur, preces ei habitae, 131.
Aria, 172.
Arſacidarum in monumentis veſtigia, 140.
Artemidos templum, 136.
Artis Graecae et Perſicae commiſtio, 137.
Aula diabolorum, 54.

B.

Bab-al-abuab, 167.
Bactra, Balch, 173.
BAMIAN, 176.
Barba criſpa et promiſſa, 44.
Bendemir veterum Araxes, 16.
BISSUTUN, 107. 138.
Braccae v. ἀναξυρίδες.
Budda vir ſapiens, philoſophus, 184. Buddae figurae, 183. Templum Buddicae religioni addictum, 183.
Bulla tiarae ſuperſtructa, 44.

C.

Canis animal ſacroſanctum, 18.
Capillus Saſſanidarum largus et criſpus, 44.
Capillus Arſacidarum in floccos et cincinnos artificioſe compoſitus, 44.
Capitis regumentum, magna de eo confuſio. 42.
Carmania, 187.
Cataphracti milites, iidem et Clibanarii dicti, 132.
Chauneh-Dara, 5.
Cidaris, 45. 134.
Columnae apex e Saſſanidarum aevo, 141.
Cornu copiae, 132.
CYRI SEPULCRUM, 69.
Cyrus fluvius idem qui Araxes, 58.

D.

*) Nomina literis capitalibus, quas vocant, impreſſa capitum titulos indicant.

D.

Danielis turris Ecbatanis, 152.
DARABGERD, 76.
Darii ſepulcrum, 17.
Dastajird, palatium, 106.
Derbent, 163.
Diabolorum aula, 54.
Diadema, regium 44, duplex 52.
Dianae templum Sufis, 92.
Diverſorii rudera, 23.
Domicilia ſubterranea Perſae non habebant, 180.
Δορυφόροι, 18.
Duſchak,

E.

ECBATANA, 144.
Equites duo annuli figuram tenentes quid ſignificent, 40.
Eulaeus fluvius idem qui Choaspes, 94.

F.

FASA, 75.
Feminarum imagines an in monumentis obviae?, 47.
Ferhad ſculptor Perſ. clariſſimus, 117. 123.
Feruer, 18.
Figurae femineae Graecorum Geniis haud diſſimiles, 130.
FIRUZABAD, 77.

G.

Galea totum hominis caput operiens, 133.
GAMARGA, 160.
GAZA, 157.
Gedroſia, 187.
Ghulghuleh, 179.
Gloria caput cingit, 135.
Gotarzis, ut videtur, monumentum, 141.
Guuj-Nauma, 154.
Gynaeceum Schemſchidis, 24.

H.

Hamadan, 154.
Harſin, 107.
Hecatompylos, 172.
Hezar-Sutun, 5.
Hieroglyphae Aegyptiacae in Perſia inventae, 96.
Homai reginae palatium, 24.

I.

Inſcriptio, in Cyri ſepulcro, 71. in Darii ſepulcro, 18.
Inſcriptionis Graecae e tempore Arſacidarum veſtigia, 141.
Inſcriptiones cuneatae, 21. 26. 61. 140. 154. Inſcript. eum addita aliius linguae verſione, 22.
Inſcriptiones Saſſanidicae, 125. 139. Ex verſione Graeca, 37. 51.
Iran indicat Perſiam, 37.
Iſtakar, 23.
Iulaſabat, 187.
Ized, 131.

K.

KADEMGAH, 74.
Κάνδυς, 87.
KENGAVER, Concabar, 148.
KHESER-SCHIRIN, 105.
KIRMANSCHAH, 107.
Κλίνη lectica, 72.
Kuliput, 186.
Kykobad, 186.

L.

Lanceae praelongae, 134.
Literae cuneiformes, v. inſcriptt. cuneatae.
Loculi Perſarum pretioſi aeris, 27.
Lorica, 134.
Luna, 132.

M.

Μαντιανὴ λίμνη, 162.
Μασσάγετος, 37.

MARA-

MARAGA, 159.
Μηλόφοροι, 46.
Media Magna, 100. Atropatena, 156.
Merw, 173.
MESCHID-MADER-SULEIMAN ad vicum Murghâb, 53.
MESCHID-MADER-SULEIMAN ad urbem Schiras, 73.
Miana, rudera, 158.
Monile gemmis et margaritis ornatum, 52.
Mumia, in cryptis Bamianis, 178. Mumiae in Chorasan inveniuntur, 181.
MURUS CAUCASIUS, 163.
Murus Bicornis, v. Gogi et Magogi murus.
Muri Ecbatanorum ad planetarum rationem comparati, 149.
Muscarium, 135.

N.

NACKSCHI-RADJAB, 50.
NACKSCHI-RUSTAM, 24.
Nischapur, 173.
Norus, 14.
Nuncius ex Anglia allatus de inscriptionibus cuneatis, 22.
Nusky, 189.

O.

Ocreae, 134.

P.

Palatium Schemschidis, 14.
PASARGADAE. 56. 62.
PERSEPOLIS, Tschil-Minar, 4.
Persis, 1.
Pharetra immensae magnitudinis, 46.
Picturae in antris Bamianis, 176.
Pileus surrectus, 86.
Planetae symbolice repraesentati, 149.
Portae Caucasiae et Caspiae confusae, 163.
Pulky, 187.
Πύλος, 70.
Pyreum vetus, 29.

R.

Rachmed, mons regius, mons duplex, 17.
Romani Persicis anaglyphis exhibiti, 85. 88.
Romanorum vel Graecorum ars in monumentis Persicis conspicua, 89.
Rustami monumentum in Seistan, 186.

S.

Sarangarorum terra, 185.
SCHAPUR, 78.
Schabdiz, 190.
Schirin, 117.
SCHUSTER vel Tuster, 97.
Scutum forma rhomboidea, 134.
Selgi-Salmum, 49.
SEMIRAMIDIS OPERA in Armenia, 100. statua et columna, 115. opera prope Ecbatana, 155.
Sepulcra regia, 17. ad montem Bissutun, 140. ed vicum Sahaneh, 148. regum post Xerxem, 25, 29. regum Ecbatanis, 145.
Sol, Mithras, 18.
Susiana, 89.
SUSA, 90.

T.

Tachs-Schemschid, 5.
TAK BOSTAN, 107, 110.
TAK-KESRA, 101.
Templum subterraneum urbis Bamian, 178.
Θῆκαι βασιλικαί, 29.
Thesauri regum in sepulcris, 28.
Thorax, 134.
Tiara, diversa eius genera, 43. recta, 43. in acutum desinens, 45. involuta et in frontem demissa, 86. cum ingenti globo, 44, 136. alis instructa, 136. vittis et fasciis ornata, 44. praefixam habet figuram lunae falcatae, 136.

mala conditione et tempeſtate pluvia impeditus eſt auctor, quominus accuratius eos examinaret. — Pottingeri viator originem horum monumentorum ad Gabrorum d) tempora referebat. Neque Indorum neque Muhamedanorum architecturae indolem in iis obſervaſſe ſibi viſus eſt Pottingerus. Omnia ſummam antiquitatem prodebant; quamquam ex duriſſimo lapide conſtructa, nihilo ſecius tamen temporis iniuriam quam maxime experta erant. Notatu digniſſimum eſt, quod *Murad Chan* Pottingero narravit, nullum eſſe totius provinciae lapidem parem iis, quibus conſtructa eſſent illa aedificia, quorum ſimilia iam temporis nulla exſtruere poſſent incolae. De eorum conſilio dubitat Pottingerus, utrum ſepulcra fuerint an religioſo uſui deſtinata. Editus enim locus qui in parte interiori eſt, tam ſepulcri ſpeciem, quam formam aras in pyreis obviae quodammodo habet. Ex eorum numero permagno apparere videtur, ſepulcra ea fuiſſe e). Eo magis notatu digna ſunt haec monumenta, quo minus talia in his regionibus inventum iri exſpectaveris. Ad Indos originem eorum referrem, ni claris verbis dixiſſet Pottingerus, nihil architecturae Indicae in iis contineri. Quum in extremis Gedroſiae verſus ſeptentrionem finibus ſita ſint, Gedroſia ipſa vero nunquam cultura eminuerit, Zarangaeorum terra fortaſſe hucusque pertingit quondam; a Zarangaeorum enim, qua conſpicui fuiſſe videntur, cultura, non abhorret talium monumentorum exſtructio. De eorum uſu et conſilio, priusquam accuratiorem deſcriptionem et, ſi fieri poteſt, delineationem nobis dederint peregrinatores, plura hallucinari, res foret vana et inutilis. Quum enim omni iſtarum regionum hiſtoria deſtituti ſimus, monumentum ibi inventum per ſemet ipſum explicari debet.

Gabri h. e. *Infideles* appellantur Zoroaſtris ſectatores,
POTTINGER'S *travels*. p. 127.

Index monumentorum chronologicus *).

I. Monumenta summae antiquitatis, ante Cyrum, 560.

ante Chr. n.

Semiramidis statua et columna, p. 115.

Semiramidis opera in Armenia, p. 160.

MONUMENTA URBIS BAMIAN, p. 176.

ECBATANA, Deiocis opus, p. 145. 710-657

Zarinae sepulcrum, p. 174. 600

SUSA, p. 91.

II.

*) Nomina, quae a margine paulo removi, monumenta indicant, quorum aetatem in universum modo efficere potui. Reliqua artis opera, exceptis iis, quae, ultimo loco allata, dubiae omnino sunt aetatis, ita constitui, ut plerumque regis, ad quem pertinebant, notarem imperii annos. Vocabula literis cursivis, quas vocant, impressa, monumenta designant, quae vel plane interiere, vel nondum inventa sunt.

ante Chr. n.

II. Monumenta Perſarum.

1. Ex Achaemenidarum aevo:

Paſargadae et Cyri ſepulcrum, 62. 69. . . . 560

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad vicum Murghâb), rudera cum inſcriptione cuneiformi, quae Cyri nomen exhibet, p. 61. 560

PERSEPOLIS, TSCHIL-MINAR, p. 20. 522–586

NACKSCHI-RUSTAM, regia mauſolea (*βασιλικαὶ θῆκαι*), p. 29. 465–334

MONUMENTA RUDERIBUS TSCHIL-MINAR FINITIMA, p. 22.

VETUS PYRAEUM, e regione monumentorum Nackſchi-Ruſtam, p. 29.

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad urbem Schiras), p. 73.

FASA, urbis rudera et literae cuneiformes, p. 76.

DARABGERD, urbis (Darii?) rudera, p. 77.

BISSUTUN, anaglyphum et ſepulcri facies, p. 140. 142.

GAZA, p. 157.

poſt Chr. n.

2. Ex Arſacidarum aevo:

BISSUTUN, anaglyphum et inſcriptio, p. 141. . 47

3.

post Chr. n.

3. E Saſſanidarum aevo:

NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Artaxerxem ſiſtens, p. 37. 226-239
FIRUZABAD, urbis reliquiae, p. 78. 226-239
NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Saporem I. exhibens, p. 47. 240-270
NACKSCHI-RADJAB, anaglyphum, p. 52. . . . 240-270
SCHAPUR, urbis rudera, anaglypha, p. 85. . . 240-270
SCHUSTER, urbis reliquiae, p. 98. 240-270
NACKSCHI-RUSTAM, effigies Hormisdae (?), p. 38. 271-272
AHWAZ, urbis rudera, p. 99. 302-308
TAK-BOSTAN, effigies Saporis II. . . . 309-380
et Saporis III., p. 126. . . 385-389
TAK-KESRA, palatium Cosrois, p. 105. . . . 532-579
MURUS CAUCASIUS, p. 169. 532-579
KHESER-SCHIRIN, p. 106. 590-628

NACKSCHI-RUSTAM, anaglypha, p. 45. 46. 48.
MESCHID-MADER-SULEIMAN, aedicula ſingularis ſtructurae, ſepulcrum e Saſſanidarum tempore (?), p. 62.
KADEMGAH, anaglypha, p. 74.
TAK-BOSTAN, ſtatua equeſtris, p. 132. aliaque anaglypha, p. 135. 136.
BISSUTUN, columnae apex, inſcriptio, p. 141.

post Chr. n.

III. Monumenta incertae aetatis.

NACKSCHI-RUSTAM, duae turres, Selgi Salmum dictae, duae arae, p. 49.

KENGAVER, urbis reliquiae, p. 143.

GAMARGA, urbs, p. 159.

MONUMENTA IN SARANGAEORUM TERRA OBVIA, p. 185.

MONUMENTA AD URBEM NUSKY, p. 189.

Index rerum.

A.

Aegypti reges Bactriam Indiamque expeditionibus petierunt, pagina 181.
Aegyptii in monumentis Perſicis, teſte Moriero, exhibiti, 86.
Afganorum terra cryptis ſubterraneis et reliquiis aedificiorum abundat, 178.
Agger Gogi et Magogi, 166.
AHWAZ *), 99.
Ἀκινάκης, 53.
Ameni et Anandrati templum, 175.
Anaitis a Graecis modo Diana, 92. modo Venus vocata, 152. Anaitidos templum Suſis, 92. Ecbatanis, 151.
Ἀναξυρίδες, 53. 72. 87.
Anatomes regulas in ſculpendi arte negligunt Perſae, 89.
Annulus aeternitatis ſymbolum, 132. Diadematis ſignum, 40, 87. Additionis imperii ſymbolum, 41.
Anſchaspand, 130.
Aquae numen, 131.
Aquila regale in bello ſignum, 46.
Arduiſur, preces ei habitae, 131.
Aria, 172.
Arſacidarum in monumentis veſtigia, 140.
Artemidos templum, 136.
Artis Graecae et Perſicae commiſtio, 137.
Aula diabolorum, 54.

B.

Bab-al-abuab, 167.
Bactra, Balch, 173.
BAMIAN, 176.
Barba criſpa et promiſſa, 44.
Bendemir veterum Araxes, 16.
BISSUTUN, 107. 138.
Braccae v. ἀναξυρίδες.
Budda vir ſapiens, philoſophus, 184. Buddae figurae, 183. Templum Buddicae religioni addictum, 183.
Bulla tiarae ſuperſtructa, 44.

C.

Canis animal ſacroſanctum, 18.
Capillus Saſſanidarum largus et criſpus, 44.
Capillus Arſacidarum in floccos et cincinnos artificioſe compoſitus, 44.
Capitis regumentum, magna de eo confuſio. 42.
Carmania, 187.
Cataphracti milites, iidem et Clibanarii dicti, 132.
Chauneh-Dara, 5.
Cidaris, 45. 134.
Columnae apex e Saſſanidarum aevo, 141.
Cornu copiae, 132.
CYRI SEPULCRUM, 69.
Cyrus fluvius idem qui Araxes, 58.

D.

*) Nomina literis capitalibus, quas vocant, impreſſa capitum titulos indicant.

D.

Danielis turris Ecbatanis, 152.
DARABGERD, 76.
Darii ſepulcrum, 17.
Dastajerd, palatium, 106.
Derbent, 163.
Diabolorum aula, 54.
Diadema, regium 44, duplex 52.
Dianae templum Sufis, 92.
Diverſorii rudera, 23.
Domicilia ſubterranea Perſae non habebant, 180.
Δορυφόροι, 18.
Duſchak,

E.

ECBATANA, 144.
Equites duo annuli figuram tenentes quid ſignificent, 40.
Eulaeus fluvius idem qui Choaspes, 94.

F.

FASA, 75.
Feminarum imagines an in monumentis obviae?, 47.
Ferhad ſculptor Perſ. clariſſimus, 117. 128.
Feruer, 18.
Figurae femineae Graecorum Geniis haud diſſimiles, 130.
FIRUZABAD, 77.

G.

Galea totum hominis caput operiens, 133.
GAMARGA, 160.
GAZA, 157.
Gedroſia, 187.
Ghulghuleh, 179.
Gloria caput cingit, 135.
Gorarzis, ut videtur, monumentum, 141.
Guvj-Nauma, 154.
Gynaeceum Schemſchidis, 24.

H.

Hamadan, 154.
Harſin, 107.
Hecatompylos, 172.
Hezar-Sutun, 5.
Hieroglypha Aegyptiaca in Perſia inventa, 96.
Homai reginae palatium, 24.

I.

Inſcriptio, in Cyri ſepulcro, 71. in Darii ſepulcro, 18.
Inſcriptionis Graecae e tempore Arſacidarum veſtigia, 141.
Inſcriptiones cuneatae, 21. 26. 61. 140. 154. Inſcript. eum addita alius linguae verſione, 22.
Inſcriptiones Saſſanidicae, 125. 139. Ex verſione Graeca, 37. 51.
Iran indicat Perſiam, 37.
Iſtakar, 23.
Iulallabat, 187.
Ized, 131.

K.

KADEMGAH, 74.
Κάνδυς, 87.
KENGAVER, Concabar, 143.
KHESER-SCHIRIN, 105.
KIRMANSCHAH, 107.
Κλίνη lectica, 72.
Kuliput, 186.
Kykobad, 186.

L.

Lanceae praelongae, 134.
Literae cuneiformes, v. inſcriptt. cuneatae.
Loculi Perſarum pretioſi aeris, 27.
Lorica, 134.
Luna, 132.

M.

Μαντιανὴ λίμνη, 162.
Μασσάγετος, 37.

MARAGA, 159.
Μηλόφοροι, 46.
Media Magna, 100. Atropatena, 156.
Meru, 173.
MESCHID-MADER-SULEIMAN ad vicum Murghâb, 53.
MESCHID-MADER-SULEIMAN ad urbem Schiras, 73.
Miana, rudera, 158.
Monile gemmis et margaritis ornatum, 52.
Mumia, in cryptis Bamianis, 178. Mumiae in Chorasan inveniuntur, 181.
MURUS CAUCASIUS, 163.
Murus Bicornis, v. Gogi et Magogi murus.
Muri Ecbatanorum ad planetarum rationem comparati, 149.
Muscarium, 135.

N.

NACKSCHI-RADJAB, 50.
NACKSCHI-RUSTAM, 24.
Nischapur, 173.
Noruz, 14.
Nuncius ex Anglia allatus de inscriptionibus cuneatis, 22.
Nusky, 189.

O.

Ocreae, 134.

P.

Palatium Schemschidis, 14.
PASARGADAE. 56. 62.
PERSEPOLIS, Tschil-Minar, 4.
Persis, 1.
Pharetra immensae magnitudinis, 46.
Picturae in antris Bamianis, 176.
Pileus turritus, 86.
Planetae symbolice repraesentati, 149.
Portae Caucasiae et Caspiae confusae, 163.
Pulky, 187.
Πύλος, 70.
Pyreum vetus, 29.

R.

Rachmed, mons regius, mons duplex, 17.
Romani Persicis anaglyphis exhibiti, 85. 88.
Romanorum vel Graecorum ars in monumentis Persicis conspicua, 89.
Rustami monumentum in Seistan, 186.

S.

Sarangaeorum terra, 185.
SCHAPUR, 78.
Sebdix, 120.
Schirin, 117.
SCHUSTER vel Tuster, 97.
Scutum forma rhomboidea, 134.
Selgi-Salmum, 49.
SEMIRAMIDIS OPERA in Armenia, 100. statua et columna, 115. opera prope Ecbatana, 155.
Sepulcra regia, 17. ad montem Bissutun, 140. ed vicum Sahaneh, 143. regum post Xerxem, 25, 29. regum Ecbatanis, 145.
Sol, Mithras, 18.
Susiana, 89.
SUSA, 90.

T.

Tacht-Schemschid, 5.
TAK BOSTAN, 107, 110.
TAK-KESRA, 101.
Templum subterraneum urbis Bamian, 178.
Θῆκαι βασιλικαί, 29.
Thesauri regum in sepulcris, 28.
Thorax, 134.
Tiara, diversa eius genera, 43. recta, 43. in acutum desinens, 45. involuta et in frontem demissa, 86. cum ingenti globo, 44, 136. alis instructa, 136. vittis et fasciis ornata, 44. praefixam habet figuram lunae falcatae, 136.

Tituli

mala conditione et tempestate pluvia impeditus est auctor, quominus accuratius eos examinaret. — Pottingeri viator originem horum monumentorum ad Gabrorum d) tempora referebat. Neque Indorum neque Muhamedanorum architecturae indolem in iis observasse sibi visus est Pottingerus. Omnia summam antiquitatem prodebant; quamquam ex durissimo lapide constructa, nihilo secius tamen temporis iniuriam quam maxime experta erant. Notatu dignissimum est, quod *Murad Chan* Pottingero narravit, nullum esse totius provinciae lapidem parem iis, quibus constructa essent illa aedificia, quorum similia iam temporis nulla exstruere possent incolae. De eorum consilio dubitat Pottingerus, utrum sepulcra fuerint an religioso usui destinata. Editus enim locus qui in parte interiori est, tam sepulcri speciem, quam formam aras in pyreis obviae quodammodo habet. Ex eorum numero permagno apparere videtur, sepulcra ea fuisse e). Eo magis notatu digna sunt haec monumenta, quo minus talia in his regionibus inventum iri exspectaveris. Ad Indos originem eorum referrem, ni claris verbis dixisset Pottingerus, nihil architecturae Indicae in iis contineri. Quum in extremis Gedrosiae versus septentrionem finibus sita sint, Gedrosia ipsa vero nunquam cultura eminuerit, Zarangaeorum terra fortasse hucusque pertingit quondam; a Zarangaeorum enim, qua conspicui fuisse videntur, cultura, non abhorret talium monumentorum exstructio. De eorum usu et consilio, priusquam accuratiorem descriptionem et, si fieri potest, delineationem nobis dederint peregrinatores, plura hallucinari, res foret vana et inutilis. Quum enim omni istarum regionum historia destituti simus, monumentum ibi inventum per semet ipsum explicari debet.

Gabri h. e. *Infideles* appellantur Zoroastris sectatores, POTTINGER'S *travels*. p. 127.

ante Chr. n.

II. Monumenta Perſarum.

1. Ex Achaemenidarum aevo:

Paſargadae et Cyri ſepulcrum, 62. 69. . . . 560

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad vicum Murghâb), rudera cum inſcriptione cuneiformi, quae Cyri nomen exhibet, p. 61. 560

PERSEPOLIS, TSCHIL-MINAR, p. 20. 522-486

NACKSCHI-RUSTAM, regia mauſolea (*βασιλικαὶ θῆκαι*), p. 29. 465-334

MONUMENTA RUDERIBUS TSCHIL-MINAR FINITIMA, p. 22.

VETUS PYREUM, e regione monumentorum Nackſchi-Ruſtam, p. 29.

MESCHID-MADER-SULEIMAN (ad urbem Schiras), p. 73.

FASA, urbis rudera et literae cuneiformes, p. 76.

DARABGERD, urbis (Darii?) rudera, p. 77.

BISSUTUN, anaglyphum et ſepulcri facies, p. 140. 142.

GAZA, p. 157.

poſt Chr. n.

2. Ex Arſacidarum aevo:

BISSUTUN, anaglyphum et inſcriptio, p. 141. . 47

3.

	post Chr. n.
3. E Saſſanidarum aevo.	
NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Artaxerxem ſiſtens, p. 37.	226-239
FIRUZABAD, urbis reliquiae, p. 78.	226-239
NACKSCHI-RUSTAM, anaglyphum Saporem I. exhibens, p. 47.	240-270
NACKSCHI-RADJAB, anaglyphum, p. 52.	240-270
SCHAPUR, urbis rudera, anaglypha, p. 85.	240-270
SCHUSTER, urbis reliquiae, p. 98.	240-270
NACKSCHI-RUSTAM, effigies Hormisdae (?), p. 38.	271-272
AHWAZ, urbis rudera, p. 99.	302-308
TAK-BOSTAN, effigies Saporis II.	309-380
et Saporis III., p. 126.	385-389
TAK-KESRA, palatium Cosrois, p. 105.	532-579
MURUS CAUCASIUS, p. 169.	532-579
KHESER-SCHIRIN, p. 106.	590-628

NACKSCHI-RUSTAM, anaglypha, p. 45. 46. 48.

MESCHID-MADER-SULEIMAN, aedicula ſingularis ſtructurae, ſepulcrum e Saſſanidarum tempore (?), p. 62.

KADEMGAH, anaglypha, p. 74.

TAK-BOSTAN, ſtatua equeſtris, p. 132. aliaque anaglypha, p. 135. 136.

BISSUTUN, columnae apex, inſcriptio, p. 141.

post Chr. n.

III. Monumenta incertae aetatis.

NACKSCHI-RUSTAM, duae turres, Selgi Salmum dictae, duae arae, p. 49.

KENGAVER, urbis reliquiae, p. 143.

GAMARGA, urbs, p. 159.

MONUMENTA IN SARANGAEORUM TERRA OBVIA, p. 185.

MONUMENTA AD URBEM NUSKY, p. 189.

Index